

TRIIN KÄPP

Kristlik väärtuskasvatus kristlikes
koolides ning kristlike koolide roll
Eesti ühiskonnas 21. sajandi algul

TRIIN KÄPP

Kristlik väärtuskasvatus kristlikes koolides
ning kristlike koolide roll Eesti ühiskonnas
21. sajandi algul

Tartu Ülikool, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, usuteaduskond

Usuteaduskonna nõukogu otsusega 23. augustil 2021 on Triin Käpa doktori-väitekirj „Kristlik väärtuskasvatus kristlikes koolides ning kristlike koolide roll Eesti ühiskonnas 21. sajandi algul“ („Christian Values Education in Christian Schools and the Role of the Christian Schools in Estonian Society in 21. Century“) lubatud kaitsmisele filosoofiadoktori kraadi teoloogia erialal kaitsmiseks TÜ usuteaduskonna doktorikraadide kaitsmise komisjonis.

Juhendaja: kaasprofessor Olga Schihalejev, dr theol (Tartu Ülikool)

Eelretsensendid: professor Bård Eirik Hallesby Norheim, dr theol (NLA University College, Bergen, Norra); professor Johann-Christian Pöder, dr theol (Rostocki Ülikool, Saksamaa)

Oponent: professor Bård Eirik Hallesby Norheim, dr theol (NLA University College, Bergen, Norra)

Kaitsmine toimub 18. oktoobril 2021 kell 16.15 TÜ nõukogu saalis.

ISSN 1406-2410

ISBN 978-9949-03-696-7 (trükis)

ISBN 978-9949-03-697-4 (pdf)

Autoriõigus: Triin Käpp, 2021

Tartu Ülikooli Kirjastus

www.tyk.ee

SISUKORD

TÄNUSÕNAD	8
LÜHENDID	10
SISSEJUHATUS	11
1. METODOLOOGIA	13
1.1. Filosoofiline taust	13
1.2. Uurimisküsimuste moodustamine	15
1.3. Uuringu etapid	18
1.4. Küsitlus – veebiintervjuud	19
1.5. Intervjuud	21
1.6. Dokumentatsiooni analüüs	22
1.7. Elust, usust ja usuelust 2015	23
Kokkuvõte	26
2. VÄÄRTUSED KRISTLIKU EETIKA KONTEKSTIS. KRISTLIKUD VÄÄRTUSED	27
2.1. Mõningad eetika sõlmküsimused ja lähenemisvõimalused	27
2.2. Väärtused ja vourused	33
2.3. Kristlikud väärtused kristliku eetika kontekstis	36
2.3.1. Kristliku eetika allikad ja autoriteet	38
2.3.2. Väärtuste lähtekohad Piiblis	42
2.3.3. Kristlik eetika filosoofiliste eetikasüsteemide seas	49
Kokkuvõte	53
3. EESTI ÜHISKONNA VÄÄRTUSED	56
3.1. Eesti ühiskond kui liberaalne demokraatia. Põhiseadus ja väärtused ..	56
3.2. Maailma väärtuste uuring ja Eesti	59
3.3. Mina. Maailm. Meedia	62
3.4. Elust, usust ja usuelust 2015	63
3.4.1. Millal tuleks õpetada religiooniõpetust?	63
3.4.2. Suhtumine kristlikesse koolidesse	64
3.4.3. Järeldused	66
3.5. Enamus ja vähemus demokraatias ja hariduses	67
3.6. A-kultuurne ühiskond	69
Kokkuvõte	71
4. HARIDUS JA VÄÄRTUSKASVATUS	74
4.1. Hariduse eesmärgid Eesti Vabariigi seaduste alusel	74
4.1.1. Hariduse eesmärgid	74
4.1.2. Haridus ja kasvatus tänapäeval ning Peeter Põllu ja Johannes Käisi käsitluses	76
4.1.3. Väärtused Eesti hariduses	78
4.2. Koolide väärtusvalikud	80
4.3. Erinevad väärtuskasvatuslikud lähenemised	82

4.4. Kristlik väärtuskasvatus.....	85
4.4.1. Kristlik inimesekäsitus	86
4.4.2. Kristlik väärtuskasvatus erinevate väärtuskasvatustlike lähenemiste kontekstis.....	89
4.4.3. Hingeharidus	92
4.4.4. Kristliku väärtuskasvatuse rakenduskohad	95
Kokkuvõte.....	97
5. KRISTLIKUD KOOLID EESTIS TAASISESEISVUMISE PERIOODIL (ALATES 1991).....	99
5.1. Vanalinna Hariduskollegium	99
5.2. Tartu Katoliku Hariduskeskus ja Narva Humanitaargümnaasium – esimesed kristlikud erakoolid 20. sajandi lõpus	100
5.3. Tartu Kristlik Põhikool.....	102
5.4. Püha Miikaeli Kool.....	102
5.5. Tallinna Toomkool	103
5.6. 2013. aastal loodud koolid: Tallinna Kaarli kool, Püha Johannese Kool, Kohila Mõisakool, Tartu Luterlik Peetri Kool	103
5.7. Kristlike koolide „esimene ja teine tulemine“	107
5.8. Kristlikud koolid Eesti väärtusruumis	108
6. KRISTLIK HARIDUS NELJA RIIGI NÄITEL.....	110
6.1. Soome.....	110
6.2. Rootsi.....	112
6.3. Belgia.....	113
6.4. Suurbritannia	115
Kokkuvõte.....	117
7. ANALÜÜSIMUDELID	119
7.1. Analüüsimudel A.....	119
7.2. Analüüsimudel B	121
8. KOOLIDE SÕNASTATUD VÄÄRTUSTE ANALÜÜS.....	125
8.1. Deklareeritud ehk nominaalsed väärtused.....	125
8.2. Eesti ühiskonna väärtuspilt ja kristlike koolide nominaalsed väärtused.....	131
9. KÜSITLUSE TULEMUSED.....	134
9.1. Kristlike koolide juhtkondade vaade kristlikule väärtuskasvatusele ning kristliku kooli olemusele	134
9.1.1. Kristliku kooli indikaatorid	135
9.1.2. Õpetajaskond.....	135
9.1.3. Perekonnad	136
9.1.4. Kool märksõnades	136
9.1.5. Juhtkondade küsitluse tulemused B mudelis.....	136
9.2. Kristlike koolide õpetajate (personali) vaade kristlikule väärtus- kasvatusele ning kristliku kooli olemusele	138

9.2.1. Kristliku kooli indikaatorid	138
9.2.2. Kool märksõnades	139
9.2.3. Väärtuskasvatuse rakendamisevõimalused	139
9.2.4. Lapsed	140
9.2.5. Koolipere	140
9.2.6. Personali küsitluse tulemused B mudelis	140
9.3. Kristlike koolide lapsevanemate vaade kristlikule väärtus- kasvatusele ning kristliku kooli olemusele	142
9.3.1. Kristliku kooli indikaatorid	143
9.3.2. Kool märksõnades	143
9.3.3. Koolivaliku põhjused	144
9.3.4. Lapsevanemate küsitluse tulemused B mudelis	144
9.4. Juhtkondade, personali ja lapsevanemate vastused võrdluses	146
9.5. Kristliku kooli olemus EEU 2015 tulemuste taustal	147
10. KRISTLIKU KOOLI ROLL EESTI ÜHISKONNAS	149
10.1. Koolijuhtide pilgu läbi	149
10.2. Võrdluses teiste riikidega	154
11. KOKKUVÕTE	160
11.1. Kristlik väärtuskasvatus	160
11.2. Kristlike koolide roll 21. sajandi Eestis	162
SUMMARY	165
KASUTATUD KIRJANDUS	169
Lisa 1. Küsitlus kristlike koolide juhtkonnale	177
Lisa 2. Küsitlus kristlike koolide personalile	182
Lisa 3. Küsitlus kristlike koolide lapsevanematele	187
Lisa 4. Koolijuhtidega läbiviidud intervjuu kava	191
Lisa 5. Väärtused koolide dokumentatsioonis	192
ELULOOKIRJELDUS	200
CURRICULUM VITAE	202

TÄNUSÕNAD

Käesolev doktoritöö ei oleks valminud ilma paljude inimeste toetuse ja abita. Esmalt soovin ma kogu südamest tänada oma juhendajat Olga Schihalejevit, kelle täpne ja alati toetav tagasiside oli see, mis mind rajal hoidis. Olga oskus juhendada leebelt, aga kindlalt ning tõeliselt innustavalt osates märgata tugevusi ning leida üles ka nõrgad kohad on eeskujuks paljudele. Seda tänu ei ole võimalik sõnadesse panna.

Lisaks soovin tänada oma sõpru ja kolleege, kes aitasid mind mu töö erinevate peatükkide analüütilise lugemise või üksikutele küsimusekohtadele vastuseid leida. Teilt sain ma inspireerivat tagasiside ning häid soovitusi, millist kirjandust veel lugeda. Aitäh teile: Meego Remmel, Priit Rohtmets, Roland Karo, Ain Riistan, Kaido Soom ja Anne Kull. Kokkuvõtlikult kuulub mu tänu usuteaduskonnale tervikuna, kus ma olen alati tundunud, et minu küsimused on oodatud ja olen alati saanud ka vastused. Suur tänu Tartu Ülikooli Astra projektile PER ASPERA 2014–2020.4.01.16–0027 ning Merili Hansenile, tänu sellele projektile oli mul võimalik doktoritöö lõpetada rahulikus õhkkonnas Võrumaal.

Täna Tartu Ülikooli eetikakeskust, kus töötatud aastad andsid mulle olulise panuse mõistmaks väärtuste rolli koolisüsteemis. Eriliselt täna kõiki neid, kes aitasid mul ka koroonasuletuse ajal raamatukogust raamatuid saada, et mul oleks võimalik seda tööd kirjutada.

Täna uuringu „Elust, Usust ja Usuelust 2015“ meeskonda selle eest, et tekkis võimalus lisada küsitlusse ka kristlike koolidega seotud küsimused ning meie töögruppi, kellega koos küsimused välja töötasime. Töögrupist eriline tänu Einike Pillile, kes naise, kristlase ja teadlasena on mulle alati eeskujuks ja kannustajaks olnud.

Suur tänu Kadi Kassile ja Riina Ruudule, kes minu tööd suure hoolega lugesid ning sealt nii kõik keelelised apsused eemaldasid kui ka töö terviku osas kaasa mõtlesid, Riinale eriline tänu sisulise kaasamõtlemise eest. Minu tänu kuulub Kathriin Liiberile, kes aitas üle vaadata bibliograafiat ning Airi ja Les Wilsonile tänu kellele on inglise keelne resümee esitatud ilusas inglise keeles.

Soovin tänada kaasdoktorante innustuse ja toe eest doktoriseminarides ning konverentsidel. Samuti Tartu Luterliku Peetri Kooli pidajaid, õpetajaid ja lapsi, kes te olete olnud inspiratsiooniks, toeks ja paljuski selle töö sünni põhjuseks. Samuti soovin tänada kolleege teistest kristlikest koolidest, et nad olid alati valmis tulema kaasa ning andma minu tööle nii vajalikku sisendit. Loodan, et see töö omakorda aitab teil teie edaspidist tööd mõtestada. Täna ka kolleege Jaani kirikust, eriti Naatan Haamerit, tänu kellele oli mul võimalik võtta hetki segamatult keskendumaks nimelt doktoritööle.

Täna oma eelretsensente professor Bård Eirik Hallesby Norheimi ja professor Johann-Christian Põtra ääretult sisukate ja edasiviivate eelretsensioonide eest. Tekkis tõeline teoloogiline debatt.

Eriliselt olen tänulik oma perele ja sõpradele, kes mind on kannustanud, minu mured ära kuulnud ja olnud minu tugigrupiks nii siis, kui ma mõnel hetkel üldse

ei saanud aru, kus ma oma tööga olen, kui ka siis, kui oli võimalik jagada rõõmu õnnestumiste üle. Aitäh teile Eva-Kaia, Anu, Eva, Mari-Liis ja mitmed teised, kes te olete mulle olnud tõeliseks toeks ning ema Anu, kes on korduvalt võtnud lapsed enda hoida, et saaksin segamatult muude tegemiste kõrvalt keskenduda.

Aitäh, Aitel, et sa andsid mulle aega, ruumi ja tuge, mida ma töö valmimiseks hädasti vajasin. Aitäh, mu armsad Kirke ja Mihkel – ilma teieta poleks minu osa ei Tartu Luterlik Peetri Kool ega käesolev doktoritöö, teie tuleviku peale mõeldes on need mõlemad asjad alguse saanud.

Viimaks kuulub aga kogu minu tänu Jumalale, kes meid kõiki saadab ning laseb asjadel korda minna. Soli Deo Gloria!

LÜHENDID

Kirikute ja kogudustega seotud lühendid:

EAÕK – Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik

EEKBL – Eesti Evangeelsete Kristlaste ja Baptistide Liit

EELK – Eesti Evangeelne Luterlik Kirik

EKN – Eesti Kirikute Nõukogu

MPEÕK – Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik

RKK – Rooma Katoliku Kirik

Kristlike koolidega seotud lühendid:

KK – Kaarli Kool

KMK – Kohila Mõisakool

PMK – Püha Miikaeli Kolleegium

TKH – Tartu Katoliku Hariduskeskus

TKP – Tartu Kristlik Põhikool

TLPK – Tartu Luterlik Peetri Kool

TTK – Tallinna Toomkool

VHK – Vanalinna Hariduskolleegium

Haridusdokumentidega seotud lühendid

GRÕK – Gümnaasiumi Riiklik Õppekava

PRÕK – Põhikooli Riiklik Õppekava

SISSEJUHATUS

Käesolev töö sai alguse kristlike koolide rajamise suurema lainega Eestis aastatel 2011–2013. Sügisel 2011 asutati MTÜ Tartu Luterlik Peetri Kool, mille eesotsas seisid Ants Tooming, Tarvo Siilaberg, Külvi Teder ja töö autor koos mitmete kaasamõtlejatega. Samal sügisel taasalustas tegevust Tallinna Toomkool. 2013. aastal avasid uksed lausa neli kristlikku üldhariduskooli. Nii koolide loomise protsessis kui ka ühiskonnas laiemalt tõi uute kristlike koolide teke kaasa debati selle üle, milline on see kristlus, mille alusele me oma koole rajada tahame. Sellega kaasnes ka vajadus kirjutada meedias ning vestelda huvilistega teemal, mis ikkagi teeb ühest koolist kristliku kooli ehk mida peaks mõistma kristliku väärtuskasvatuse all. Nimelt on kristliku väärtuskasvatuse puhul tegu mõistega, mille sisu võib olla küllaltki laialivalgud, samas on inimestel sellele lähtuvalt oma religioosest ja kultuurilisest taustast sageli teatud kindlad ootused. Kõik need küsimused äratasid minus huvi uurida täpsemalt, mis siis on kristlik väärtuskasvatus, kuidas koolidega seotud inimesed seda mõtestavad ning kuidas suhestuvad kristlikud koolid Eesti pigem sekulaarse ja liberaalse ühiskonnaga, mille kultuuriruum on küll kristliku taustaga, kuid kus arusaam kristlusest ning sellele omasest maailmavaatest tugineb sageli pigem puudulikele teadmistele. Vähenes teadmine võib aga kaasa tuua teatavad eelarvamused või ka ühekülgsed arusaamad selle kohta, mis siis ikkagi on või mis peaks olema kristlik väärtuskasvatus.

Töö esimeses osas annan ülevaate kasutatud metodoloogilistest alustest ning meetodikast. Töö teises osas (peatükid 2–6) küsin, kuidas mõista ja mõtestada kristlikku eetikat ning kristlikku väärtuskasvatust 21. sajandi Eestis. Millised on selle valdkonna alustalad ning mis on dilemmad, millega tuleb arvestada. Vaatlemaks teemat laiemalt toon näited neljast Euroopa riigist (Soome, Rootsi, Belgia, Suurbritannia), kus kristlik haridus toob endaga kaasa kohati väga sarnaseid küsimusi, mis Eestiski, kuigi kristliku hariduse traditsioon on väga erinev (peatükk 6).

Töö kolmandas osas (peatükid 7–10) annan ülevaate läbiviidud küsitlustest (kohati võib öelda ka kirjalikest intervjuudest) ja koolide juhtkondadega läbi viidud suulistest intervjuudest. Küsitlused viisin Eestis tegutsevate kristlike koolide juhtkondade, personali ja lapsevanemate seas läbi aastal 2015, mil mitmes uues kristlikus koolis olid veel vaid algklassid ning seetõttu on osaliselt jäänud tööst välja vanemate klasside õpilaste vanemate ning aineõpetajate vaated väärtuskasvatusele. Samuti jätsin kõrvale laste endi arvamused. Leian, et see on väärt järgmist suuremat uurimust siis, kui kõikides kristlikes koolides on juba ka esimesed lapsed lõpetanud.¹

---

¹ Inspireerivaks eeskujuks säärase uuringu läbiviimiseks võiks olla järgnev töö: Sylvia Baker, „An Investigation of the New Independent Christian Schools: What kind of citizens are they producing?“ (Coventry, Suurbritannia, University of Warwick, Institute of Education, 2009), http://wrap.warwick.ac.uk/3115/1/WRAP_THESIS_Baker_2009.pdf.

21. sajandil on Eestis kristlike koolidega seotud teemadel kirjutatud kolm uurimistööd: Urmas Viilma magistritöö „Iseseisvuse taastanud Eestis luterliku üldhariduskooli loomine Tallinna Toomkooli näitel“², Sandra Müürisepa magistritöö „Koolikultuuri elementide ilmumine kristlikus erakoolis Püha Johannese Kooli näitel“³ ning Virge Kurise diplomitöö „Kristlik haridus Eesti ühiskonnas ja lapsevanemate eelistustes“⁴. Viilma töö keskendub ennekõike Toomkooli taastamise loole, kuid töös on antud ka ülevaade teiste kristlike koolide loomisest. Müürisepp uuris Püha Johannese Kooli koolikultuuri ning jõudis järeldusele, et enim mõjutab koolis toimuvat nimelt toetumine kristlikele väärtustele. Kuna Püha Johannese Kool soovis minu uuringust välja jääda, siis on Müürisepa töö väärtuslik lisand. Kuris uuris kristlike koolide lapsevanemate põhjusi kristliku kooli valikul, tema valimis oli kolm kristlikku erakooli ning üks kristliku taustaga munitsipaalkool. Käesolev doktoritöö on põhirõhult pigem kirjeldav ja ülevaatlik sissevaade kristlike koolide alustesse, mis loodetavasti inspireerib ka teisi uurijaid teemaga tegelema. Eelnevatele töödele lisaks uurin kolme erinevat sidusgruppi – juhtkondi, personali ja lapsevanemaid ning seetõttu saan nende arusaamist kristlikust koolist ja kristlikust väärtuskasvatusest ka omavahel süsteemselt võrrelda. Haridusametuste väärtuskasvatuse teemal on hiljuti kaitsnud doktori-kraadi Pärje Ülavere, kelle dissertatsioon pealkirjaga „Koolieelsete lasteasutuste pedagoogide ja lapsevanemate väärtused ning nende hinnangud väärtuskasvatusele“⁵ annab väärtusliku sissevaate väärtuskasvatusele lasteaedades, mis rajab olulise aluse hiljem üldhariduskoolides tehtavale.

Mõistan, et uurijana olen oma töö suhtes kahetisel positsioonil, olles ise ühe kristliku kooliga väga lähedalt seotud. Kirjeldan enda kui uurija positsiooni metodoloogia peatükis ka lähemalt.

Miks kaitsta haridusteemaline töö usuteaduskonnas? Minu uurimisvaldkond asetseb haridusteaduse ning teoloogia piiril. Kristlikke koole uurides on esmased teadmised haridusvaldkonnast möödapääsmatud. Siiski on töö põhirõhk koolide kristlikul aspektil ning olulisel kohal on küsimus, kas ja kuidas saab kristlikku etikat koolis rakendada.

---

² Urmas Viilma, „Iseseisvuse taastanud Eestis luterliku üldhariduskooli loomine Tallinna Toomkooli näitel“ (EELK Usuteaduse Instituut, 2018).

³ Sandra Müürisepp „Koolikultuuri elementide ilmumine kristlikuks erakoolis Püha Johannese Kooli näitel“ (Tallinn, Tallinna Ülikool, Haridusteaduste Instituut, 2017).

⁴ Virge Kuris, „Kristlik haridus Eesti ühiskonnas ja lapsevanemate eelistustes“ (Lõputöö (B.A.), Tartu Teoloogia Akadeemia, 2013).

⁵ Pärje Ülavere, „Koolieelsete lasteasutuste pedagoogide ja lastevanemate väärtused ning nende hinnangud väärtuskasvatusele“ (Tallinn, Tallinna Ülikool, 2020).

1. METODOLOOGIA

Käesolevas peatükis tutvustan töö metodoloogilisi aluseid ning kirjeldan kasutatud meetodeid. Vaatlen esmalt töö taustaks olevat filosoofilist lähenemist ning positsioneerin ennast uurijana. Seejärel liigun uurimisküsimuste ning valitud meetodite juurde.

1.1. Filosoofiline taust

Lähtun oma töös sotsiaalkonstruktivistlikust lähenemisest, toetudes Peter Bergerile ja Thomas Luckmannile, kes on sõnastanud, et meil igapähe on oma reaalsus, mis ei kattu üksüheselt teiste omadega, ometi elame me selles maailmas ühises võrgustikus ning loome selliselt oma igapäevast elu¹. Meie elus on kaks olulist dimensiooni – aeg ja koht. Kui kohaline määratlus on lihtsamini haaratav, siis ajaline määratlus mõjutab meie arusaama toimuvast oluliselt rohkem. Neid dimensioone on oluline silmas pidada, kuna nii kohaline kui ajaline määratlus panevad toimuva alati ka suuremasse konteksti². Käesolevas töös on seetõttu näiteks oluline vaadelda laiemalt nii haridusmaastikku üldiselt kui ka eestlaste väärtushinnanguid, et mõista, millisesse konteksti kristlikud koolid ning neis praktiseeritav väärtuskasvatus asetuvad.

Berger ja Luckmann kirjutavad keelest kui ühest võimalikust vahendist, mille abil saab maailma üldistavalt kirjeldada ning mis annab võimaluse hetkest eemalduda, samuti võimaldab keel olukordi kategoriseerida ning luua tähendust rohkematele inimestele kui vaid vahetult mingis sündmuses osalejatele³. Sellest lähtudes sai valitud ka uurimismeetodid, mis panevad rohkem rõhku vastajate endi ütlustele ehk viisile, kuidas koolidega seotud inimesed ise sõnastavad seda, mida nad väärtuskasvatusena näevad ning mida selle juures oluliseks peavad. Lähtun seisukohast, et väärtuskasvatus koolis konstrueeritakse igal päeval uuesti. Kirja saab panna väärtuskasvatuse lähtekohad, kuid pole võimalik üksikasjalikult kirjeldada iga toimingut, milles see ilmneb või kõiki suhtlusviise, milles sellel hetkel edasi antavad väärtused kohal on. Just seetõttu pidasin oluliseks suurel määral lähtuda inimeste endi sõnastatud arusaamadest, kuidas nemad kooli väärtuskasvatust näevad. Tõden, et ka siin ei saa leida lõplikku tõde, kuid uurides küsimust erinevate huvigruppide seisukohast on võimalik selgitada välja suurim ühisosa ja sisemine variatiivsus.

Kuna sotsiaalkonstruktivistlik lähenemine rõhutab konkreetse aja ja ruumi tähtsust⁴ uuritava objekti juures, on väga oluline määratleda, millises ajaperioodis minu uurimus aset leiab, kuna kristlikud koolid on pidevas arengus ning seega

---

¹ Peter L. Berger ja Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (Harmondsworth: Penguin, 1991), 3.

² *Ibid.*, 41–42.

³ *Ibid.*, 49–56.

⁴ Berger ja Luckmann, 40–42.

võib ka kristliku väärtuskasvatuse tähendus ajas muutuda. Minu töö eesmärk ei ole sõnastada lõplikke tõdesid kristliku väärtuskasvatuse kohta, vaid selgitada välja, kuidas Eestis tegutsevate kristlike koolide erinevad osapooled seda vaadel-daval ajaperioodil on mõistnud ja mõtestanud.

Kristliku eetika kontekstis tuleb silmas pidada, et sotsiaalkonstruktivistliku lähenemise kohaselt on iga institutsioon oma ajaloo nägu. Seda on nii Eesti ühis-kond kui ka kristlik kirik Eestis. Väärtused, mida kumbki rõhutab või taunib, on osa vastava institutsiooni sotsiaalsest kontrollist ehk väärtuste kaudu suunatakse ühiskondlikku arusaama lubatavast ja taunitavast.⁵ Teisisõnu lähtun positsioonist, et väärtused iseeneses on aegadeülesed, kuid institutsioonid, mis väärtusi kannav, on ajaloolised ning seega paratamatult ka oma konkreetsetes väärtusvalikutes muutuvad.

Berger ja Luckmann rõhutavad veel, et suhe inimese kui omaenda sotsiaalse ühiskonna konstrueerija ning konstrueeritud ühiskonna vahel on dialektiline ehk me ise mõjutame maailma enda ümber, niisamuti nagu maailm mõjutab meid⁶. Me oleme omaenda sotsiaalse maailmaga suhtes. Kooli kontekstis on siinkohal oluline rõhutada, et ei ole olemas valmis kooli – kool on pidevas muutumises, millele annavad suuna õpetajate, õpilaste, juhtkonna, kooli pidaja, lapsevanemate ning teiste kaasatud osapoolte omavahelised suhted, samuti suhestumine ühis-konnaga tervikuna.

Olles ise korruga nii kristlane kui ka tihedalt seotud ühe uuritava kooliga, ei olnud mul võimalik ennast kui uurijat positsioneerida neutraalse teadlasena, pigem oli minu roll olla uuritavate koolidega dialoogis, unustamata hetkekski enda paratamatut subjektiivsust. Teisalt leian, et isiklik seotus andis mulle kui uurijale ka teatava eelise, võimaldades lihtsamini jõuda äratundmiseni, milliseid huvi-gruppe tasub kaasata ning milliseid küsimusi tasub küsida, samuti katsetada, milliseid meetodeid on otstarbekas kasutada ja millised võiks pigem välistada, kuna eelnev kontakt oli inimestega olemas. Isiklik seos tegi aga keeruliseks distantseerumise omaenda kooli arvamustest ja seisukohtadest, nägemaks neid võrdsena teiste hulgas. Kristlasena, täpsemalt luterlasena kajastuvad töös parata-matult minu maailmavaatelised seisukohad, kuid nagu ka Indrek Peedu dia-loogilist perspektiivi kirjeldades sõnastab, siis me lähtume oma teadustöös alati mingilt positsioonilt ning seda tuleb arvesse võtta⁷. Ka kristlikku eetikat vaatlen oma töös peamiselt luterlikult positsioonilt, kuna see on meie ühiskonda enim mõjutanud ning enamik kristlikke koole, mis minu uurimusse jäid, on protes-tantliku taustaga. Kuna lisanduvad ka katoliku koolid, siis olen lisanud märkusi katoliikliku teoloogia vallast, kuid tunnistan, et see osa on kindlasti nõrgem ning võtan seda ka koole analüüsid arvesse. Siiski võib möönda, et töö kui terviku osas see kuigi olulist rolli ei mängi. Täpsemalt kirjeldan koolide valikut uuri-musse alapeatükis 1.3.

---

⁵ *Ibid.*, 94.

⁶ *Ibid.*, 101.

⁷ Indrek Peedu, „Positioning the Scholar: Issues of Epistemology and Methodology in the Evolutionary Study of Religion“ (Tartu, Tartu Ülikool, 2019), 187–192.

Väärtuskasvatuse mõtestamisel lähtun holistlikust vaatenurgast ning esindan seisukohta, et ei ole olemas väärtusvaba haridust, sest iga õpetaja vahendab iga oma sammuga õpilastele teatud väärtusi. Nõustun raamatu „Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik“ sissejuhatuses öelduga: „Üha enam mõistetakse, et õpetamine on tugevasti väärtustest laetud tegevus ja seetõttu ei saa kool väärtuskasvatusest üle ega ümber“⁸. Väärtusi kannab nii õpetatav sisu kui ka meetodid, kuidas õpetatakse. Niisamuti kannab väärtusi nii kool tervikuna kui ka iga tegevus, mida koolis tehakse. Küsimus on, kas need väärtused on selgelt sõnastatud ning kui võrd on omavahel kooskõlas teod ja sõnastatud väärtused.

Kokkuvõtlikult võib nõustuda Beaumie Kimiga⁹, et sotsiaalkonstruktivism rõhutab nii kultuurikonteksti tajumise olulisust kui ka seda, et me loome reaalsust ise oma tegudega. Väärtuste puhul on eriliselt vajalik mõista, et need on pidevalt aegruumis muutuvad ning sõltuvad kõigi osapoolte omavahelistest suhetest.

1.2. Uurimisküsimuste moodustamine

Doktoritöö eesmärgiks on selgitada välja, kuidas mõtestatakse kristlikku väärtuskasvatust kristlikes koolides ning vaadelda kristlike koolide rolli 21. sajandi alguse Eesti ühiskonnas. Alustasin küsimusest „Kuidas üldse koolide väärtuskasvatust uurida?“ ning alles siis liikusin sealt edasi konkreetsemate uurimisküsimuste juurde.

Kuidas mõõta või kirjeldada väärtuskasvatust? Tartu Ülikooli eetikakeskus on välja töötanud Hea kooli mudeli¹⁰, mille alusel on võimalik kirjeldada ja analüüsida koolis tehtavat. Mudeli raames on võimalik kirjeldada ja analüüsida koolikultuuri ning ka väärtuskasvatuse praktikaid. Kaalusin mudeli kasutamist ka oma doktoritöös, kuid jätsin selle siiski kõrvale, sest Hea kooli mudeli eesmärk on toetada kooli sisehindamist, mis tähendab, et see on pigem eneseanalüüsi peegliks ning väärtuskasvatus on selle üks osa¹¹. Olles aga olnud osaline mudeli väljatöötamisel, siis aitas see mul läbi mõelda, milliseid küsimusi soovin oma doktoritöö raames küsida. Näiteks pööratakse mudelis tähelepanu neljale olulisele valdkonnale koolis: 1) õppe- ja kasvatustöö, 2) koolikeskkond, 3) juhtimine, 4) koostöö ja head suhted – see oli alusmaterjaliks, mis valdkondade kohta hakkasin küsimusi leidma. Seejärel ma neid aga siiski kitsendasin oma töö huvides, kuigi lõppkokkuvõttes on kajastatud kõik neli valdkonda: õppe- ja

⁸ Märt Pöder, Pille Valk ja Margit Sutrop, „Pööre teadmistekeskselt koolilt väärtustekeskele koolile. Sissejuhatus“, *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik* (Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2009), 10.

⁹ Beaumie Kim, „Social Constructivism“, *Emerging perspectives on learning, teaching, and technology.*, toim Michael Orey, 2001, <https://cmapspublic2.ihmc.us/rid=1N5PWL1K5-24DX4GM-380D/Kim%20Social%20constructivism.pdf>.

¹⁰ Tartu Ülikooli eetikakeskus, „Hea kooli mudel“, *Eetikaveeb*, s.d.

<https://www.eetika.ee/et/hea-kool-lasteaed/hea-kooli-mudel> Vaadatud 27.04.2020.

¹¹ Tartu Ülikooli eetikakeskus, „Hea kool ja lasteaed“, *Eetikaveeb*, s.d.

<https://www.eetika.ee/et/hea-kool/kas-kooli-headust-saab-uldse-moota> Vaadatud 02.06.2020.

kasvatustöö (mida õpetajad ise väärtuskasvatuseks näevad?), juhtimine (kuidas koolijuhid ja -pidajad näevad oma koolis väärtuskasvatuse rakendumist ning mis nende jaoks üldse väärtuskasvatus on?) ning koostöö ja head suhted (Mida rõhutab kooli väärtuskasvatuse juures lapsevanem? Millist rolli kannab kooli väärtuskasvatuse juures seos kiriku(te)ga?). Koolikeskkonnaga tegelesin kõige vähem ning see tuleb peamiselt välja seoses suhete küsimusega ning ka klasside suurusega, otseselt koolikeskkonna analüüs jäi uuringust välja, kuna oleks eeldanud suurema uurimisgrupi olemasolu.

Teine oluline aspekt oli see, kelle käest neid küsimusi küsida. Kooliga on seotud palju erinevaid inimesi: õpilased, õpetajad, lapsevanemad, juhtkond, kooli pidaja. Igaühel neist on oma arvamus või ettekujutus sellest, milline on või peaks olema koolis ellu viidav väärtuskasvatus. Koolil võivad väärtuskasvatuseks aluspõhimõtted olla kirja pandud, kuid lisaks sellele on alati veel kirjutamata, kuid suuliselt väljendatud ning ka sõnastamata arusaamad väärtuskasvatusest. Lisaks võivad kirjapandud väärtused ning nende tõlgendused üksteisest omajagu erineda. Mis on see, mida on peetud oluliseks kirja panna ja kuidas see suhestub sellega, mida väärtused ja väärtuskasvatus erinevate siht- ja sidusgruppide jaoks tähendavad ning kuidas need koolikeskkonnas ilmnevad? Neile küsimustele võimalikult ammendava vastuse saamiseks otsustasin kasutada kombineeritud meetodikat, kus kogutakse andmeid mitme erineva meetodiga nagu intervjuud, peamiselt avatud ja üksikute suletud küsimustega küsimustikud ning dokumentatsiooni analüüs, ning kaasata võimalikult palju huvigruppe. See omakorda tähendas, et mul ei olnud võimalik kõigi uuringus osalejatega teha süva-intervjuusid. Seetõttu püüdsin pigem konstrueerida võimalikult sisutiheda ning avatud vastustega küsimustiku. Omaette väljakutseks osutus küsimus, kas ja kuidas uurida laste enda arvamust väärtuskasvatusest. Esialgne uurimiskava ka laste arvamuse uurimist sisaldas ning katsetasin seda fotojahi meetodi abil, kus lapsi suunatakse tõlgendama koolis tehtavat väärtuskasvatust läbi konkreetsetele küsimustele fotovastuste leidmise ning nende üle arutamise. Katsetasin seda kahes koolis, kust ühest sain ülevaatliku sisendi, kuid teises koolis katse ebaõnnestus. Jättes aga uurimisküsimuste kitsendamisel välja ka väärtuskasvatuse rakendumise uurimise, kuna enamik muust materjalist oli pigem väärtuskasvatust tõlgendav, otsustasin lapsed kui huvigrupi välja jätta. Peamiseks põhjenduseks, et mitmes koolis, mida uurisin, olid uuringu läbiviimise ajal vaid algklassid ning nende intervjuerimine väärtuskasvatuse tõlgendamise osas ei osutunud mõistlikuks. Kogutud andmed võimaldavad analüüsida, kuidas koolid oma väärtuskasvatust mõtestavad ning mida see kooliga seotud erinevatele osapooltele tähendab. Käesoleva uuringu jätku-uuring saaks vaadelda pikema perioodi jooksul, kuidas väärtuskasvatust koolides rakendatakse ning seejärel võrrelda saadud tulemusi siinse uuringu tulemustega.

Selleks, et asetada koolide sõnastatud väärtused laiemasse pilti, analüüsisin Eestis viimati läbi viidud uuringu „Elust, usust ja usuelust 2015“¹² tulemusi ning võtsin kõrvale maailma väärtuste-uuringu koos Ingleharti ja Welzeli väärtuskaardiga¹³ ning Eestis läbi viidud uuringu „Mina. Maailm. Meedia“¹⁴, mis võimaldas lisaks väärtuskasvatuse mõtestamise analüüsile küsida kristlike koolide rolli kohta 21. sajandi sekulaarses ühiskonnas. Väga oluline oli ka teoreetilise tausta avamine näitamaks, kuidas antud töös on mõistetud väärtuskasvatust, väärtusi või eetikat, millist sisu need mõisted just selles töös kannavad. Kokkuvõtlikult sõnastasin oma uuringu jaoks alljärgnevad uurimisküsimused koos alaküsimustega:

- Mida tähendab kristlike koolide jaoks kristlik väärtuskasvatus?
  - Milliseid väärtusi kristlikud koolid toovad esile oma dokumentatsioonis?
  - Milline on koolide väärtuskasvatus koolijuhtide, õpetajate, vanemate ja laste pilgu läbi?
  - Milline väärtuskasvatuslik lähenemine sobib kristliku väärtuskasvatusega?
- Milline on kristlike koolide roll 21. sajandi Eestis
  - koolijuhtide pilgu läbi;
  - uuringu „Usust, elust ja usuelust“ tulemuste põhjal;
  - Eesti üldisemas väärtuspildis;
  - võrdluses teiste riikidega?

Kuna teemat ei ole Eestis varem süstemaatiliselt uuritud, siis on käesoleva töö eesmärgiks kaardistada Eesti kristlike koolide väärtuskasvatuse mõtestamine ning positsioneerida see konkreetse ühiskondlikus ajaraamistikus. Seejuures tuleb silmas pidada, et ka kristlik kool kui selline ei ole ei Eestis ega maailmas üheselt defineeritav mõiste, vaid siia alla saab paigutada väga eripalgelisi haridusasutusi. Küsimus on niisiis selles, kuidas kirjeldada Eesti kristlikke koole maailmas tegutsevate väga eripalgeliste kristlike koolide seas. Koostan oma töö käigus erinevad analüüsimumdelid, mida on võimalik kasutada koolide väärtuskasvatuse kirjeldamiseks.

---

¹² EEU 2015, küsimused K48–K52; Kai Maasoo, „Elust, usust ja usuelust 2015“, http://www.saarpoll.ee/UserFiles/File/Elus,%20usust%20ja%20usuelust_2015_ESITLU_S_FINAL.pdf. „Elust, usust ja usuelust“ (Saar Poll, 2015).

¹³ Inglehart, R., C. Haerper, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2014. World Values Survey: All Rounds – Country-Pooled Datafile Version: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp>. Madrid: JD Systems Institute.

¹⁴ Peeter Vihalemm et al., *Eesti ühiskond kiirenevas ajas uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002–2014 tulemused*, 2017.

1.3. Uuringu etapid

Koolide uuring koosnes kolmest osast: veebiküsitlus (võrdeline kirjaliku intervjuuga), intervjuud ja dokumentatsiooni analüüs. Alustasin veebiküsitlusest, et saada võimalikult suur vastajate hulk. Seejärel liikusin intervjuude juurde, et seeläbi minna sügavuti juba küsitluses saadud materjaliga. Tegin intervjuud kõigi valimisse kaasatud koolide juhtkondadega. Järgmiseks kohandasin intervjuuküsimused õpetajatele, kuid esimesed läbi viidud intervjuud näitasid, et selle huvigrupi puhul ei andnud intervjuud kvalitatiivselt uut infot juurde, kuna küsitlusest saadud info oli juba piisavalt põhjalik. Lapsevanemate juures piirdusin samuti üksnes kirjaliku küsitlusega, kuna sealt laekunud materjal oli mitmekülgne ning lisaks oleks pidanud intervjuude hulk piisavalt laiahaardelise tulemuse saamiseks olema niivõrd suur, et see väljus ühe uurija võimekuse piiridest ning oleks eeldanud uurimisgrupi olemasolu.

Doktoritöös käsitletavate koolide valimi koostamisel püüdsin kõikse valimi poole, kuid lõplikusse valimisse jäid koolid, kelle juhid pärast esmast doktoritöö tutvustust leidsid, et teema on huvipakkuv ja et neil on aega ja võimalust minuga koostööd teha. Nendeks on Kaarli Kool, Kohila Mõisakool, Tallinna Toomkool, Tartu Katoliku Hariduskeskus, Tartu Kristlik Põhikool ja Tartu Luterlik Peetri Kool. Kahjuks jäid välja mõlemad õigeusu traditsiooniga seotud koolid.

Kogu doktoritöö etapid on kirjeldatud alljärgnevalt uurimisküsimuste kaupa:

- **Mida tähendab kristlike koolide jaoks kristlik väärtuskasvatus?**
  1. Teoreetilise materjali kogumine, selekteerimine ja analüüs. Aeg: läbivalt.
  2. Veebipõhine küsitlus kristlike koolide juhtkondadele, õpetajatele ja lapsevanematele. Aeg: oktoober–detsember 2015.
    - a. Küsimustikkude koostamine uurimisküsimustest lähtuvalt.
    - b. Küsimustikkude laialisaatmine kõigile tollel hetkel tegutsenud kristlikele koolidele (9). Valimid on kirjeldatud peatükkides 9.1, 9.2 ja 9.3.
    - c. Vastuste analüüs.
  3. Intervjuud. Aeg: november 2015 ja aprill–mai 2017.
    - a. Lähtuvalt juhtkonna küsitluste vastustest intervjuuküsimuste koostamine.
    - b. Intervjuude läbiviimine juhtkondadega.
    - c. Lähtuvalt õpetajate vastustest intervjuuküsimuste koostamine.
    - d. Testintervjuude tulemusel loobumine õpetajate intervjuueerimisest, kuna intervjuud ei andnud olulist lisandväärtust küsimustikkudele.
  4. Intervjuude ja küsimustikkude sisuanalüüs, mudeli koostamine. Aeg: 2017–2018.
  5. Dokumentatsiooni analüüs, mudeli koostamine. Aeg: 2017–2018.
  6. Kahe mudeli omavaheline seostamine. Analüüsitulemuste hindamine, tulemuste sõnastamine. Aeg: sügis 2019.

• Milline on kristlike koolide roll 21. sajandi Eestis?

1. Uuring „Elust, usust ja usuelust 2015“.
  - a. Kristlikke koole puudutavate küsimuste väljatöötamine. Aeg: kevad 2015.
  - b. Kristlike koolidega seonduvate küsimuste ning religiooniõppega seonduvate küsimuste analüüs. Aeg: sügis 2017.
2. Küsimustikkude ning intervjuude tulemuste põhjal antud küsimusele vastuse sõnastamine. Aeg: kevad 2018.
3. Võrdleva materjali koondamine teistest riikidest.
  - a. Suurbritannia ja Belgia. Aeg: kevad 2018.
  - b. Soome ja Rootsi. Aeg: sügis 2019.
4. Eesti ühiskonna kirjeldamine maailma väärtuste uuringu taustal. Aeg: kevad 2017.
5. Artikli „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“ kirjutamine.¹⁵
6. Analüüsitulemuste hindamine, tulemuste sõnastamine. Aeg: 2019–2020.

Alljärgnevalt kirjeldan lähemalt küsitluse ja intervjuude läbiviimisi, küsimustike vastuste ja dokumentatsioonist tulenevate väärtuste kohta moodustatud kahte mudelit ning kokkuvõtlikult ka „Elust, usust ja usuelust 2015“ kasutatavat materjali.

1.4. Küsitlus – veebiintervjuud

Ajavahemikus 15.10.2015–02.12.2015 viisin läbi veebiküsitluse kristlike koolide juhtkondade, personali ja lapsevanemate seas. Kokku vastas küsimustikele 9 juhti ja 22 töötajat kuuest koolist ning 135 lapsevanemat seitsmest koolist¹⁶. Küsitluse tulemusi analüüsin peatükis 9, kus on kirjas ka täpsemad valimite kirjeldused, küsimustikud ise on leitavad lisades 1–3.

Küsimustikud sisestasin *Google Form* keskkonda ning saatsin 2015. aasta oktoobris koolijuhtidele palvega edastada need vastavatele huvigruppidele (koolijuhid, personal ja lapsevanemad). Vastamiseks oli kõigil aega kalendriaasta lõpuni.

Küsimustiku koostamisel pidasin silmas doktoritöö eesmärke ning probleemi-püstitust. Nagu peatüki alguses selgitatud, sai minu töö metodoloogiliseks aluseks sotsiaalkonstruktivistlik lähenemine, milles on oluline koht keelel ehk sellel, kuidas inimesed ise midagi sõnastavad. Seetõttu kasutasin peamiselt avatud küsimusi, mis omakorda tähendab, et tegemist ei ole kvantitatiivse, vaid kvalitatiivse uuringuga.

---

¹⁵ Ilmunud Usuteaduslikus Ajakirjas 2/2018.

¹⁶ Lapsevanemate puhul lisandub Püha Miikaeli Kolleegium. Kuna aga Kohila Mõisakool kuulub samuti Püha Miikaeli Kolleegiumi alla, siis on tegelikult keeruline eristada, kummas koolist vastajad olid. Kuna sisuliselt see tulemusi ei mõjuta (koole ma omavahel ei võrdle), on kõik vastused küsitlusse sisse jäetud.

Küsimustikus oli vaid üks valikvastustega küsimus, milles paluti hinnata erinevate tegurite olemasolu tähtsust kristlikus koolis (õpetajad on kristlased, koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid, koolis antakse usuõpetust, lapsed on kristlikest peredest, pühi tähistatakse kristlikult, ühiselt palvetatakse) skaalal 1–5 (1 – mitte oluline; 5 – väga oluline). Ülejäänud küsimused olid avatud vastustega ning ka valikvastustega küsimuse juures oli võimalik oma vastust kommenteerida. Valisin peamiselt avatud küsimustega küsimustiku, kuna minu töö jaoks oli oluline, et vastajad sõnastaksid oma vastuse ise, saamaks aru, milliste sõnade ja terminitega üldse kristlikku kooli ning kristlikku väärtuskasvatust kirjeldatakse.

Selleks, et mõista, kuidas erinevad huvigrupid mõtestavad enda jaoks kristlikku kooli, palusin kõigil kirjeldada põhimõtteid, mis ühest koolist kristliku teevad ning eraldi tuua välja märksõnad, millega just oma kooli kirjeldatakse. Juhtkonna puhul lisandusid avatud küsimused kristliku väärtuskasvatuse ning kiriku ja kooli seose kohta. Samuti palusin kirjeldada kooli personali ja lapsi. Kooli juhtkonna ülesandeks on seada kooli väärtuskasvatuse sihid. Personali ja laste kirjeldamise eesmärgiks oli samuti näha, milliseid aspekte rõhutatakse ning kui suurel määral tuuakse välja personali või perekondade kristlikku tausta. Kuna õpetajad on koolis olulised väärtuskasvatuse rakendajad, siis uurisin neilt konkreetsete väärtuskasvatustlike praktikate kohta – mida nad ise oma töös kristlikuks väärtuskasvatuseks peavad. Analoogselt juhtkonna küsitlusega palusin ka kooli töötajatel kirjeldada kooli personali ja lapsi, andmata ette märksõnu. Lapsivanematel palusin kirjutada, miks valiti just kristlik kool ning seda, millise inimesena soovitakse, et nende laps kooli lõpetab. Viimase küsimuse mõtteks oli näha perspektiivi – millised on need väärtused, mis õpilane peaks vanema arvates koolist kaasa saama. Täpsemalt on iga huvigrupi küsimused leitavad küsitluse analüüsipeatükkide alguses ning lisades 1–3.

Küsitluse läbiviimise ajal olid koolidel alljärgnevad klassikomplektid:

Kaarli Kool	3 klassi (1.–3), üks klassikomplekt
Kohila Mõisakool	3 klassi (1.–3.), üks klassikomplekt
Tallinna Toomkool	5 klassi (1.–5.), kaks paralleeli
Tartu Katoliku Hariduskeskus	9 klassi (1.–9.), kaks paralleeli
Tartu Kristlik Põhikool	9 klassi (1.–9.), üks klassikomplekt
Tartu Luterlik Peetri Kool	3 klassi (1.–3.), üks klassikomplekt

Seetõttu tuleb vastuste juures silmas pidada, et paljudes koolides puuduvad vastajate hulgast II ja III kooliastme õpetajate ning vastava kooliastme lapsevanemate perspektiivid.

Küsitluse vastused grupeerisin kahte ossa:

- 1) Etteantud vastustega küsimuse puhul tegin kokkuvõtte erinevate valikute osakaalust kõikide huvigruppide juures. Ülevaatlilikud tabelid on leitavad peatükkides 9.1.1, 9.2.1, ja 9.3.1.
- 2) Avatud vastustega küsimuste puhul kodeerisin vastused temaatilise sisu-analüüsi meetodil ning koondasin need seejärel analüüsitabelisse, mille kohta on täpsemalt kirjas peatükis 7.2 ning vastused omakorda alapeatükkides 9.1.5, 9.2.7 ja 9.3.4. Kodeerimist alustasin ilma valmis koodideta ehk lähenesin induktiivselt. Kodeerisin esmalt korduvaid valdkondi nagu konkreetsete väärtuste nimetamine; rituaalidega seonduv (palvused, jumalateenistused, pühad); millistes kontekstides mainitakse Piibli kasutamist jne. Seejärel, kasutades taustamaterjalina erinevaid autoreid (van Brummelen¹⁷, Drissi¹⁸), moodustused konkreetsemad kategooriad. Seega võib tervikuna öelda, et tegu on abduktiivse¹⁹ lähenemisega kogutud materjalile.

1.5. Intervjuud

Lisaks küsimustikele viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud kõigi töös käsitletavate koolide juhtkondadega. Otsustasin alustada avatud küsimustega küsimustikust, et saada võimalikult lai pilt ning seejärel liikuda edasi teemadega, mida veebiküsitluses ei puudutatud või puudutati vähem. Intervjuude ülesehitus on leitav lisas 4 ning intervjuude analüüs peatükis 10.

Intervjuu küsimusi koostades lähtusin eelnevalt läbi viidud kirjaliku küsimustiku vastustest ning koolide kodulehel esitatud dokumentatsioonist, peamiselt õppekava üldosast ning arengukavas ära toodud põhiväärtustest ning eripärast. Minu jaoks oli oluline, et olen kooli põhimaterjaliga eelnevalt kursis, kuna see võimaldas mul intervjuus küsida küsimusi just konkreetsest koolist lähtuvalt. Näiteks oli vajalik saada eelnevalt ülevaade, kas koolil on seos ühe konkreetse kirikuga või mitme konfessiooniga, et mõista vastust küsimusele, kuidas on kodu, kool ja kirik omavahel seotud just laste kristliku kasvatamise aspektist vaadates. Küsimustikust sain esimesed kirjeldused väärtuskasvatuse mõtestamisest, mis andis teemapunktid, millele intervjuus toetuda.

Koolides küsisin esmalt intervjuueeritavate isiklike arvamusi ja lugusid õpetasutusega seoses: miks on kristlikke koole meie ühiskonnas tarvis, mis on koolide tugevused ja nõrkused, kuidas on seotud omavahel kodu, kool ja kirik, mis on suurimad väljakutsed ja kuidas sõnastavad juhtkonnad, mis on kristlik

---

¹⁷ Harro Van Brummelen, *Walking with God in the Classroom. Christian Approaches to Teaching and Learning*, 3. tr (Colorado Springs, USA: ACSI/Purposeful Design Publications, 2009).

¹⁸ Ani Ghazaryan Drissi, „What Is Transforming Discipleship?“, *The Ecumenical Review* 71, nr 1–2 (jaanuar 2019): 216–24, <https://doi.org/10.1111/erev.12421>.

¹⁹ Stefan Timmermans ja Iddo Tavory, „Theory Construction in Qualitative Research: From Grounded Theory to Abductive Analysis“, *Sociological Theory* 30, nr 3 (september 2012): 167–86, <https://doi.org/10.1177/0735275112457914>.

väärtuskasvatus. Alustasin isikliku dimensiooniga, et mõista intervjueeritava enda kohta selles koolis ning ka seda, kas tal on ehk korraga mitu rolli kanda (koolipidaja, juht, õpetaja, lapsevanem), samuti toimis see küsimus hästi n-ö ukseavajana, et intervjuu ise kulgeks sujuvalt. Väga oluliseks pidasin ka koolijuhtide puhul, et nad ise sõnastaksid kristliku kooli vajaduse ja rolli ühiskonnas, et mõista just seda, kuidas kooli eestvedajad seda näevad. Kõik vastajad olid varmalt valmis kõnelema ka väljakutsetest, mis annab laiema pildi selle kohta, millises keskkonnas – nii ajas kui ruumis – Eesti kristlikud koolid tegutsevad. Kodu, kooli ja kiriku seose otsimisega soovisin näha ühelt poolt seda, millised on eri osapoolte võimalused kristlikku väärtuskasvatust arendada ning kas igapäev on oma spetsiifiline roll või on seal ka palju kattuvat. Seda, mis on kristlik väärtuskasvatus, küsisin ka küsimustikus, intervjuus oli võimalik seda kirjeldada pikemalt ning sel teemal ka arutada (kui intervjueeritavaid oli korraga rohkem kui üks). Intervjuude küsimused on leitavad lisas 2.

Käesolevas doktoritöös kasutan intervjuudest saadud materjali ennekõike vastamaks küsimusele: milline on kristlike koolide roll 21. sajandi Eestis koolijuhtide pilgu läbi? Seda teemat lahkasin pikemalt ka oma artiklis²⁰.

Vastustele viidates kasutan lühendeid J1–J6, mis tähistavad vastavalt kuue eri kooli juhtkonnaga peetud intervjuusid, mis toimusid 2015. aasta novembris ja 2017. aasta aprillis–mais. Kõik intervjuud leppisin kokku juhtkondadega isiklikult ning viisin läbi reeglina kooli enda ruumides, v.a üks, mis toimus kohvikus.

Intervjuude vastused transkribeerisin ning analüüsisin sisuanalüüsi meetodiga lähtuvalt eelpoolmainitud probleemipüstitusest. Kirjutan sellest lähemalt 10. peatüki alguses.

1.6. Dokumentatsiooni analüüs

Dokumentatsiooni analüüsi peamiseks eesmärgiks oli selgitada välja, kuidas koolid ise oma alusdokumentatsioonis kooli väärtusi kirjeldavad. Pikem analüüs on leitav peatükis 8.1.

Analüüsi aluseks võtsin uuritavate koolide põhikirjad, arengukavad, õppekava üldosad ning koolide kodulehtedel oma kooli kirjeldavad laused. Otsisin kõikidest dokumentidest välja lõigud, milles koolid ise oma väärtusi sõnastavad. Teadlikult jätsin kõrvale tekstikorpuse kui terviku analüüsi ehk minu töö ei vasta küsimusele, milliseid implitsiitseid väärtusi on võimalik tekstidest leida. Näiteks on omaette väärtus selles, kuidas asju sõnastatakse, kas käskude ja keeldude või soovitava eesmärgina või teisalt ka selles, milliseid asju kui süvitsi avatakse ehk milliseid valdkondi enim väärtustatakse *etc.* Eesmärk oli otsida koolide endi poolt eksplitsiitselt sõnastatud ja kirjapandud väärtusi. Koolide dokumentides antud ajahetkel olnud sõnastused toon ära lisas 5. Väärtuste sõnastusi võis leida

---

²⁰ Triin Käpp, „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“, *Usuteaduslik Ajakiri* 2 (73) (2018): 89–111.

erinevate alateemade alt, nt visiooni ja missiooni alt, eraldi väärtuste peatükis, eesmärkide alt või kooli kirjeldustes.

Kokku kogutud väärtuste nimekirjad jaotasin kategooriatesse, mille koostas abduktiivsel meetodil²¹: alustasin deduktiivse lähenemisega ning võtsin kristlike väärtuste kategoriseerimisel aluseks kristliku eetika aluspõhimõtted, mida kirjeldan lähemalt peatükis 2. See aga ei olnud piisav, kuna mitte kõik dokumentides mainitud väärtused ei haakunud antud süsteemiga, mistõttu oli tarvis luua kaks lisakategooriat, mis tõstasid tekstist ehk induktiivselt. Kokkuvõtlikult koostas analüüsimudeli A „Teoreetiline väärtuste klassifitseerimise mudel“, mida on kirjeldatud peatükis 7.1 ning mida kasutan dokumentatsioonis avalduvate väärtuste kirjeldamiseks peatükis 8.1.

1.7. Elust, usust ja usuelust 2015

Käesolev alapeatükk annab ülevaate uuringus kasutatud meetodist. Uuringu enda sisuline analüüs on leitav peatükis 3.6.

Esimene religioonisotsioloogiline uuring sarjas „Elust, usust ja usuelust“ (EUU) toimus taasiseseksunud Eestis aastal 1995 ning sellest alates on Eesti Kirikute Nõukogu eestvedamisel viieaastase intervalliga järjepidevalt uuritud eestlaste usulisi vaateid sotsioloogiliste meetoditega. Tegu on (alates aastast 2010) juhuvalimi silmast silma intervjuudega, kokku küsitletakse *ca* 1000 inimest. Aastal 2015 oli vastanuid 1002, sh 48% mehi ja 52% naisi, vastanute profiile vaadates on näha, et esindatud olid võrdse osakaaluga nii erinevad vanused kui ka geograafilised piirkonnad, samuti erinesid vastajate haridustase ning netosissetulek²².

Alljärgnev tabel 1 kirjeldab täpsemalt vastanute jaotust soo, vanuse, rahvuse, hariduse, perekonnaseisu, (ristitud) laste arvu järgi ning seoses suhtega usku²³:

---

²¹ Stefan Timmermans ja Iddo Tavory, „Theory Construction in Qualitative Research: From Grounded Theory to Abductive Analysis“, *Sociological Theory* 30, nr 3 (september 2012): 167–186, <https://doi.org/10.1177/0735275112457914>.

²² Maasoo, „Elust, usust ja usuelust 2015“.

²³ EUU 2015. Küsimused D1 „Sugu“, D6 „Milline on Teie kõrgeim lõpetatud arengutase?“, D11 „Milline on Teie praegune perekonnaseis“, D9 „Kui mitu alla 18-aastast (0–17) last elab Teie leibkonnas?“, D10 „Kas Teie leibkonnas elavad lapsed on ristitud?“, K18 „Sõltumata sellest, kas Te olete mõne kogudusega liitunud või mitte, kas peate end...“, vastanuid kõigi küsimuste puhul 1002.

Tabel 1. Uuringule „Elust, usust ja usuelust 2015“ vastanute kirjeldus.

Rahvus	Eestlane	68%
	Muu rahvus	32%
Milline on Teie kõrgeim lõpetatud haridustase?	Vähem kui põhiharidus (vähem kui 9, 8 või 7 klassi, olenevalt lõpetamise ajast)	3%
	Põhiharidus või lõpetamata keskharidus	12%
	Ametikool, mis ei anna keskharidust (kutsekool, tööstuskool)	4%
	Ametikool, mis annab ka keskhariduse (kutsekeskkool, tehnikum)	31%
	Keskharidus (tavaline keskkool)	25%
	Kõrgharidus	25%
Milline on Teie praegune perekonnaseis?	Üksik, pole kunagi olnud abielus	24%
	Ametlikult abielus ja kiriklikult laulatatud	7%
	Ametlikult abielus, kuid ei ole kiriklikult laulatatud	28%
	Elate partneriga, kuid ei ole ametlikult abielus	21%
	Elate lahus / lahutatud	13%
	Lesk	7%
Alla 18-a. laste arv leibkonnas	Ei ole alla 18-a lapsi	64%
	1 laps	20%
	2 last	11%
	3 ja rohkem	6%
Kas Teie leibkonnas elavad lapsed on ristitud?	Ristitud	27%
	Ristimata	68%
	Mõni on, mõni ei ole	5%
Milline on teie suhe usuga?	Usklik	20%
	Usu poole kalduv	26%
	Usu suhtes ükskõikne	35%
	Ateismi poole kalduv	10%
	Veendunud ateist	7%
	Raske öelda	2%

Ülaltoodud andmete põhjal võime näha, et sooline ja vanuseline tasakaal on uuringus tagatud, esindatud on erinevad perekonnaseisud ning haridustasemed. Käesoleva töö seisukohalt on oluline märkida, et 64% vastanute leibkonnas ei ole alla 18-aastaseid lapsi, mis tähendab, et neid vastanuid põhiharidusega seonduv otseselt oma laste kaudu ei kõneta. 2/3 vastanute leibkonnades elavatest lastest ei ole ristitud. Suhe usuga on vastanutel samuti üpris mitmekesine, kristlike koolide kontekstis on huvitav vastajate grupp „usu poole kalduvad“, keda on 26% vastanutest. 35% ehk kolmandik on usu suhtes ükskõiksed. Usklikuna määratleb end 20% vastanutest.

EEU 2015 uuris ühe küsimusena inimeste suhtumist religiooniõpetusse²⁴ tavakoolides ja kristlikesse koolidesse kui nähtusesse, küsides: „Oletagem, et Teil on kooliminev laps – kas Te paneksite oma lapse kristlikku üldhariduskooli?“ „Palun põhjendage, miks Te paneksite/olete pannud/ei paneks oma lapse kristlikku üldhariduskooli?“²⁵ Kristlikesse koolidesse puutuvate küsimuste vastuste puhul ei saa kahjuks vaadelda muutusi ajas, kuna need küsimused olid uuringus esimest korda. Küsimuste lisamise uuringusse pakkus välja töörühm koosseisus Virge Kuris, Triin Käpp, Einike Pilli ja Olga Schihalejev.

Saamaks laiemat pilti suhtumises religiooniõpetusse ning kristlikesse koolidesse ehk otsides vastust küsimusele, millist rolli mängivad kristlikud koolid sekulaarses ühiskonnas, analüüsin alapeatükkides 3.4 ja 9.5 küsimusi nii religiooniõpetuse kui kristlike koolide kohta. Kokku kasutan EEU 2015 küsitlusest küsimusi K48–K52:

- K48 „Millistes kooliastmetes peaks religiooniõpetuse aine kuuluma põhiainate hulka, millistes valikainete hulka ja millistes ei peaks seda õppeainet üldse õpetatama?“, vastanuid 1002.
- K49 „Palun põhjendage oma üldist suhtumist religiooniõpetusse“, vastanuid 1002.
- K50 „Kuidas te suhtute kristlikesse üldhariduskoolidesse Eestis? A. Suhtun toetavalt, sest kristlikud üldhariduskoolid rikastavad Eesti ühiskonda; B. Suhtun taunivalt, sest üldhariduskoolid ei peaks olema seotud kirikute või usuga“, vastanuid 1002.
- K51 „Oletagem, et Teil on kooliminev laps – kas Te paneksite oma lapse kristlikku üldhariduskooli?“ vastanuid 1002.
- K51A „Palun põhjendage, miks Te paneksite/olete pannud oma lapse kristlikku üldhariduskooli“, vastanuid 178.
- K51B „Palun põhjendage, miks Te ei paneks oma last kristlikku üldhariduskooli“, vastanuid 713.
- K52 „Mis teeb Teie arvates üldhariduskoolist kristliku kooli?“ vastanuid 1002, vastajad võisid anda mitu vastust.

Esimese kahe küsimuse (K48 ja K49) vastuseid analüüsisin, saamaks taustainfot suhtumisest religiooniõpetusse üldiselt, täpsemalt analüüsisin küsimuste K50–K52 vastuseid vastajate profiilidest lähtuvalt. Kristlastena identifitseerisin vastajate seas neid, kes ise ennast sääraselt nimetavad.

Avatud küsimuste (K51A, K51B, K52) vastused koondasin sisuanalüüsi abil suuremateks teemaplokkideks, mis võimaldasid anda üldisemat ülevaadet vastajate seisukohtadest.

---

²⁴ Religiooniõpetuse all pean käesolevas töös silmas maailmavaatest sõltumatut religiooniõpetust nii nagu see on sätestatud riiklikus õppekavas usundiõpetuse nime all. PRÖK, lisa 9 <https://www.riigiteataja.ee/akti/isa/1140/7202/0024/1m%20lisa9.pdf#>.

²⁵ EEU 2015.

Kokkuvõte

Lähtusin oma töös sotsiaalkonstruktivistlikust lähenemisest, kuna uuritavad koolid on pidevas arengus ja seetõttu on võimalik kirjeldada ning analüüsida vaid teatavas ajaperioodis määratletud lähenemist kristlikule väärtuskasvatusele ning samuti koolide rollile nimelt uuritud ajalis-ruumilises olemises. Nagu eelnevalt öeldud, siis töö meetodite valikul lähtusin eesmärgist kaasata võimalikult erinevaid huvigruppe ning seetõttu püüdsin pigem konstrueerida võimalikult sisutiheda ning avatud vastustega küsimustiku ning koolide juhtkonna liikmetega tegin küsimustikele vastamise järel siiski ka intervjuu, mis võimaldas mul küsida lisaks mõningaid täpsustusi ning teha edasiarendusi küsitlusele. Sotsiaalkonstruktivistlikust vaatenurgast lähtudes oli minu jaoks oluline lasta neil ise konstrueerida ka sõnastus, kuidas nemad väärtuskasvatust näevad. Vastuseid analüüsisin abduktiivselt – hakkasin induktiivse sisuanalüüsi meetodil kodeerima nii küsitluste avatud vastustega küsimusi kui ka intervjuudest saadud materjali. Kuna samal ajal lugesin ka vastavasisulist teoreetilist materjali, siis hakkas kujunema tervikpilt kahe poole koosmõjul. Algselt induktiivsena mõeldud analüüsile lisandus deduktiivselt mõningad kategooriad, mille alusel lõpuks moodustasin analüüsimudeli. Töö eksplitsiitselt dokumentides kirjas olevate väärtustega käis vastupidises järjekorras – esmalt püüdsin neid kategoriseerida kristliku eetika peatükis välja toodud kategooriate alusel, kuid peatselt mõistsin, et nendest kategooriatest ei piisa, vaid lisada oli vaja induktiivselt tekstist välja tulnud kategooriad. Selliselt korraga uurimismaterjali ja teooriaga töötades kristalliseerus lõpuks välja kaks erinevat mudelit, millest ühega on võimalik kirjeldada ja analüüsida koolide kirjapandud väärtusi ning teisega seda, kuidas mõtestatakse koolides kristlikku väärtuskasvatust. Kaks mudelit täiendavad teineteist ning võimaldavad ühelt poolt näha, kuidas võtta kokku seda, mida koolid väärtustavad ning teisalt seda, kuidas nad enda väärtustatavat ellu viivad. Mudeleid kirjeldan täpsemalt peatükis 7.

Kuna uuringut alustades ei olnud päris täpselt selge, kuhu see välja viib ning kui mahukaks saadav materjal osutub, siis tuleb tõdeda, et kõiki mõtteid ei olnud võimalik teoks teha. Kõrvale jäänud intervjuud teiste huvigruppidega lisaks juhtkonnale, koolikultuuri analüüs ning õpilaste arusaam kooli väärtuskasvatusest on alusmaterjaliks mõne järgmise töö jaoks.

Sotsiaalkonstruktivistlikust vaatenurgast lähtuvalt on äärmiselt oluline näha, millisesse konteksti asetuvad Eesti kristlikud koolid ühelt poolt Eesti väärtusmaailmast lähtuvalt, aga teisalt ka teiste riikide kontekstis. Mis on see aeg ja ruum, milles koolid tegutsevad, nii füüsiliselt kui mentaalselt. Olen tänulik, et mul oli võimalik kaasa rääkida Eestis läbiviidava suurema uuringu EEU 2015 küsimuste koostamisel, mis andis väärtusliku sisendi minu tööle tervikuna, kuna võimaldas väga olulisel määral mõista Eesti konteksti täpsemalt. Lisaks EEU 2015 kasutan oma töös ka teisi uuringuid²⁶, kuid nende puhul lähtun juba analüüsitud tulemustest.

---

²⁶ Maailma väärtuste uuring ning „Mina. Maailm. Meedia“.

2. VÄÄRTUSED KRISTLIKU EETIKA KONTEKSTIS. KRISTLIKUD VÄÄRTUSED

Käesoleva peatüki eesmärk on mõtestada kristlikku eetikat laiemas eetilises mõtteviisis. Alustan mõningate eetika põhiküsimustega (alapeatükk 2.1), pidades kogu aeg taustal silmas, kuidas need konkreetset küsimuseasetused aitavad kaasa kristliku eetika kategoriseerimisel ja mõtestamisel. Olen siia valinud mitmed eetika sõlmküsimused, näitamaks ühelt poolt teema mitmekesisust ning teisalt sellega kaasnevat otsustuskohti, et mitte läheneda kristliku eetika küsimusele vaid ühest vaatenurgast, vaid pigem vastupidi – tuua esile teema kompleksust. Alapeatükk 2.2 avab väärtuste ja vooruste mõisteid, mida kasutan oma töös läbivalt – alapeatüki eesmärk on tuua mõistetes selgust ning täpsustada, millises tähenduses ma neid enda töö kontekstis kasutan. Alapeatükis 2.3 keskendun juba spetsiifiliselt kristlikele väärtustele ning kristliku eetika küsimustele, mis on töö kui terviku mõttes keske tähendusega, mõistmaks kristliku väärtuskasvatuse võimalikke suundi kristlikes koolides.

Peatükis kajastatu annab ühtlasi sisendi nii alapeatükile 4.4 kui ka töös kasutatud analüüsimudelitele peatükis 7.

2.1. Mõningad eetika sõlmküsimused ja lähenevõimalused

Mõisted eetika ja moraal, väärtused ja vourused on ühelt poolt üldmõistetavad, kuid samas on neile võimalik anda kõneleja poolt üpris erinev sisu ning läbi ajaloo ongi neid ka omajagu erinevalt mõistetud. Annan siinkohal ülevaate mõningatest teemadest, mis on käesoleva töö teoreetilise tausta mõistmise jaoks vajalikud, kuna aitavad mõista, millised küsimused kerkivad üles, kui arutada maailmavaatelse haridusasutuse üle.

Eetika objektiivsus, normid ja väärtused

Eetika on distsipliin, mis küsib, mida kujutavad endast moraalnormid, millel nad põhinevad ja kuivõrd nad inimest kohustavad. Iga kool baseerub teataval maailmavaatel ning selleks, et ühte või teist maailmavaadet kirjeldada, tuleb alustada eetikasüsteemi mõistmisest. Kui moraalnormide aluseks on mingi väidetavalt objektiivne, vastuvaidlemist välistav tõde (näiteks jumala tahet edastav tekst, kindlapiiriline filosoofiline õpetus vms), on tegemist objektivistliku eetikaga. Kuid eetikat on võimalik ehitada üles ka teisiti, ilma et õige-vale ning hea-halva üle otsustamisel juhindutaks kõikumatumult paikapandud alustelt. Selles mõttes vastanduvad objektivistlikule eetikale subjektivistlik, relativistlik ja relatsiooni-line eetika, millel kõigil on omad spetsiifilised nüansierinevused. Gordon Grahami järgi seostub subjektivistlik eetika ühe konkreetse subjekti ehk indiviidiga, relativistlik eetika seevastu tuleb kõne alla suuremate gruppide korral, teisisõnu on

need ühe ja sama asja erinevad tasandid¹. Relatsiooniline eetika lähtub aga enne-
kõike suhetest². Erinevus on seega selles, kuidas millegi subjektsust määratakse,
samas kui ükski neist kolmest ei pea moraali aluseks ühte kindlat tõe. Teisisõnu
võib seda sõnastada nii: kas käitumisotsuste ja moraalsete hinnangute taga on üks
konkreetne autoriteet, on neid mitu või on otsustuskoht igaljuhul endal? Ka
konkreetne autoriteet ei pruugi olla ühes isikus, vaid see võib kajastuda tradit-
sioonis või organisatsioonis. Igal juhul on oluline vaadelda, kui palju on moraal-
küsimused mingis maailmavaatelises süsteemis selgelt normeeritud ja kui palju
ruumi jäetakse kaalumisele. Kindlasti on vajalik siinkohal rõhutada, et pole
olemas maailmavaatevaba eetikat, vaid iga küsimus leiab alati vastuse teatud
süsteemis – olgu see siis religioosne või ilmalik, mistõttu teatud püüd objek-
tiivsuse poole on alati olemas, ka siis, kui väärtustatakse kaalumist ning
olukorrast lähtumist. Kristliku eetika kontekstis on see küsimus üpris terav, kuna
objektivistliku eetika pooldajad eeldavad, et autoriteet on ennast väga ühe-
mõtteliselt ilmutanud, samal ajal kui subjektivistlik, relativistlik ja relatsiooniline
vaade rõhutavad kontekstuaalse lähenemise vajadust vastavalt siis kas üksikisiku,
kogukonna või suhete tasandil, kuigi ka neil võib olemas olla süsteemisene
objektiivne tõde/väärtus/ norm vms.

Eetika objektiivsuse teemaga seostub otseselt küsimus, millistel alustel on
moraalikäsimused sätestatud – selle võib sõnastada ka dilemmana normid vs.
väärtused. Kas tegu on kokkulepitud normidega (kas siis seaduste tasandil vm)
must-valgelt kirjapanduga, mida ei tohi teha ning mis on üleastumise tagajärg,
või on jäetud ruumi ka väärtustel põhinevatele kaalumiskohtadele ning kui
viimast, siis kui palju kaalumiseks ruumi on. Näiteks kui eeldada, et inimelu on
väärtus omaette, siis tuleb siit edasi järeldada, millised tegevused inimese suunas
on lubatud ja millised mitte. Ehk aluseks on võetud üks väärtus – inimelu kui
selline – ning sellest väärtusest tuletatakse kas a) seadused või b) moraali
orientiirid. Mõlemal puhul tuleb aga lisaks sätestada piirid, millest üle ei minda.
See näide avab juba omakorda avarama vaate, sest nagu ka Jean Porter kirjutab,
siis üksnes väärtustele või üksnes normidele orienteerumine näitab samas kohe
ka mõlema poole piiratust.³ Normipõhine lähenemine viib väga konkreetsete
piirideni ning kui piiriküsimused tulevad, siis eeldab uuesti nende piiride seaduste
sätestamist ehk „tara ümber tara“ tegemist. Normide ja väärtuste piir ei ole alati
selgelt paigas, sageli võivad väärtustest saada normid ning normide aluseks on
enamasti teatud väärtused. Teisalt, kui püüda põhineda üksnes väärtustel, siis
eeldab see iga inimese puhul väärtuste lõpuni tõeks elamist. See on ehk võimalik
väiksemas kollektiivis, suuremates ühiskondades toob aga paratamatult kaasa
vajaduse siiski midagi ka normeerida, sest inimeste väärtustunnetus on erinev.

---

¹ Gordon Graham, *Eight theories of ethics* (London ; New York: Routledge/Taylor and Francis Group, 2004), 3–4.

² Johann-Christian Pöder, Thomas-Andreas Pöder ja Kerstin Kask, toim, *Viljatusravi ja suremisabi eetika. Evangeelsete Kirikute Osaduse Euroopas suunised.*, EELK Usuteaduse Instituudi õppekirjandus 15 (Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2019), 41.

³ Jean Porter, *Moral Action and Christian Ethics*, 1. paperback ed, New Studies in Christian Ethics (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 3.

Teatud seadused on siiski vajalikud ka siis, kui eesmärgiks on tagada ühine väärtusruum. Aga ka siin on alati küsimus, mida ikkagi panna kirja seadustesse ning mis teemad tuleks jätta väärtusorientiiride alusel otsustamiseks. Ühtlasi kõnetab see ka eelmainitud küsimust eetika objektiivsuse üle: kas soovitava objektiivsuse aluseks on pigem kokkulepitud norm või tagavad objektiivsuse kokkulepitud väärtused ning siis ka ühtlasi nende väärtuste tõlgendamine ja rakendamine (mis sageli avaldub ikkagi normides). Kooli kontekstis võib nt küsida riiklike seaduste, kooli poolt sätestatud dokumentide kohta – mis on konkreetselt kirja pandud, aga teisalt ka üldises koolikultuuris laiemalt või siis konkreetsete tegevuste lähtumist kokkulepitud väärtustest.

Aktuaalseks näiteks sobib eelmainitud teemade juures debatt abordi lubatavuse üle, kus ühtset seisukohta pole saavutatud ka kristlike eetikute hulgas. Objektivistlik eetika ütleb, et abort on igal juhul vale, sõltumata asjaoludest, miks aborti on tehtud. Relativistlik eetika vaatab aga konteksti ning annab otsustuse konkreetsete inimeste kätte konkreetses situatsioonis. Relatsiooniline eetika arutleb abordiküsimuses inimese ja Jumala ning ema ja loote vahelisi suhteid. Subjektivistlik eetika jätab selle küsimuse puhtalt ema enda otsuseks. Kristliku eetika kontekstis rõhutab objektivistlik vaade ilmutuslikku tõde, mis kehtib üle aegade, relativistlik eetika paneb aga suurema vastutuse konkreetses ajahetkes otsustajate kätte. Objektivistlik eetika annab alati ka teatud kohustused, mis kehtivad igal hetkel, relativistlik eetika küsib selliste kohustuste vajalikkuse üle uuesti ja uuesti. Relatsiooniline eetika rõhutab suhete tähtsust ning väidab, et inimese väärtused põhinevad just tema suhetel Jumala ning kaasinimestega. Subjektivistliku eetika eeldus on, et väärtused ise või nende mõtestamine on subjektiivsed ning sõltuvad konkreetse üksikisiku nägemusest. Probleemiks võib siinjuures saada egoism ja enesekesksus, sest sellest vaatenurgast on väärtus väärtuslik siis, kui mina seda tahan⁴. Kuigi see võib esmapilgul tunduda eelkõige subjektivistliku eetikateooria kitsaskoht, on probleem tegelikult laiem, sest egoistlikud kaalutlused on sageli kohal prevaleerivast eetikasüsteemist hoolimata – kui näiteks järgitakse teatavaid käitumistavasid ja reegleid selleks, et mingisse süsteemi (nt kirikusse) sobituda, kuigi sisemiselt neid omaks ei peeta. Loomulikult võivad need pikaajalise praktiseerimise läbi ka sisemiselt omaseks saada ega pruugi tähendada igal juhul võltsi osalemist või valskust.

Motivatsioon, tegu ja tagajärg

Veel üks viis eetikat vaadelda on lähtuda küsimusest, mis on eetika keskmes. Nii on teleoloogilise eetika põhiküsimuseks teo tagajärg ning sellest saadav kasu, deontoloogilise eetika puhul tegu ise ja areetilise eetika puhul ka teo läbiviija enese kavatsus, tema enda loomus. Kooli kontekstis väga oluline, kus tuleb näha kõrvuti iga inimest kui ka seda, mis on kooli tegevuse sisuks või eesmärgiks. Lisaks saadavad need küsimused väga teravalt igapäevast koolielu nt õpilaste käitumisele hinnangut andes. Lähenediste erinevus seisneb selles, kas hinnatakse

---

⁴ Graham, *Eight theories of ethics*, 20.

inimest ennast või tema tegusid. Teleoloogilise eetika puhul võib kõnelda ka *telose* ehk eesmärgi küsimusest laiemalt. Näiteks kui eesmärgiks on vooruslik inimene, siis on võimalik paigutada ka voorustest lähtuv eetiline süsteem (areetiline eetika) teleoloogia alla. Pöördun selle jaotuse juurde tagasi alapeatükis 2.3.3, kus avan seda kristliku eetika võtmes. Teema, mis siinkohal siiski pikemat sissevaadet väärrib, on kohustus kui selline – miks inimene midagi teeb, miks on ta midagi endale kohustuseks võtnud.

Kohustuse mõiste G. E. M. Anscombe vaates

Kohustuse teemat tähtsustab 20. sajandi keskpaigas teiste hulgas Gertrud E. M. Anscombe. Ta sõnastab esmalt kristliku eetika (keskaegses vaates) kui Vanal Testamendil (täpsemalt Tooral) põhineva käsueetika⁵ ning seejärel möönab, et protestantism pööras kristlikus eetikas uue suuna – jätkuvalt eeldati, et seadus on midagi, mis on jumalik, kuid tegu ei olnud mitte niivõrd seadusega, mida järgida, vaid mis on antud selleks, et inimene mõistaks oma ebatäiuslikkust – inimene ei suuda kunagi ise seda lõpuni ja täielikult järgida⁶. Anscombe on üpris radikaalne väitmaks, et kuna kohustus, see, et inimene **peab** midagi tegema, on ühiskondlikus eetikas 20. sajandil kaotanud oma algse seose eetikakontseptsiooniga, milleks oli Toora käsuseadus, siis tuleks ka kohustuse mõiste üle parda visata⁷. Porter on leebem ja leiab, et vast pole vaja kohe üle parda visata, aga on oluline näha, et see ei ole moraali keskne mõiste⁸. Anscombe on väidab, et lisaks algse seose kaotamisele pole kristlikul eetikal ka Toora käsuseadusele midagi samaväärset asemele pakkuda. Loobudes mõistest kohustus, soovib Anscombe ühtlasi ka loobuda määratlusest „moraalselt vale“ ja kasutada pigem määratlusi nagu ebaõiglane, ebavooruslik või ebatõene. Näiteks ei ole mõistlik küsida, kas mingi tegu on õige või vale, vaid pigem, kas sooritatud tegu on õiglane⁹. Porter arutleb Anscombe'i mõttekäikude üle ning jõuab järeldusele, et see moraal, mida Anscombe peab peamiselt kristlikust maailmavaatest tulenevaks, on siiski pigem geneeriline ehk üldinimlik ning seega peavad meil olema ka mingid üldised arusaamad õigest ja valest, mis on küll debateeritavad ja mille piirid on nihutatavad, kuid on olemas siiski mingid aluspõhimõtted, millest lähtutakse sõltumata maailmavaatelistest eripärast¹⁰.

---

⁵ G. E. M. Anscombe, Mary Geach and Luke Gormally, *Human life, action and ethics: essays by G.E.M. Anscombe*, St Andrews studies in philosophy and public affairs, v. 4 (Exeter, UK ; Charlottesville, VA: Imprint Academic, 2005), 175. G. E. M. Anscombe, Mary Geach and Luke Gormally, *Human life, action and ethics: essays by G.E.M. Anscombe*, St Andrews studies in philosophy and public affairs, v. 4 (Exeter, UK ; Charlottesville, VA: Imprint Academic, 2005), 175.

⁶ *Ibid*, 177.

⁷ *Ibid*, 169.

⁸ Porter, *Moral Action and Christian Ethics*, 51. Porter, 51.

⁹ Anscombe, Geach and Gormally, *Human life, action and ethics*, 180. Anscombe, Geach and Gormally, *Human life, action and ethics*, 180.

¹⁰ Porter, *Moral Action and Christian Ethics*, 36–40. Porter, 36–40.

Käesoleva töö kontekstis ongi oluline küsida, millised võiks olla nende arusaamade lähtekohad 21. sajandil kristlikus eetikas. Tegelen selle teemaga alapeatükis 2.3.

Suhete eetika ja E. Levinas

Käesoleva töö jaoks, kus on vaatluse all koolikontekst, kus igal õpetajal on teatav suhe oma õpilastega ning kaudsemalt ka nende peredega ning loomulikult ka vastutus nende ees, on kahtlemata eriliselt kõnekas relatsiooniline eetika, mis samuti ei saa kohustuse mõistest üle ega ümber.

Relatsioonilise eetika tähelepänuväärseks esindajaks on 20. sajandi eetikat oluliselt mõjutanud Emmanuel Levinas, kes rõhutab, et eetika on muutunud liiga enesekeskseks ning toob sisse mõiste „Teine“¹¹. Loomulikult ei ole Teisega arvestamine uus mõte, kuid uus on viis, kuidas Levinas Teisesse suhtub. Levinas sõnastab, et inimene ei saa oma eetilistes valikutes lähtuda üksnes iseendast, vaid peab alati arvestama ka Teisega¹² viisil, et me kohtame omaenda kohustust, omaenda vastutust alati teises inimeses¹³. Säärane lähenemine toob kaasa eetika sotsiaalsuse. Kristlike koolide kontekstis kohtame ka mõistet *Imago Dei* – inimese jumalanäolisus. Iga inimene on oluline, kuna ta on Jumala enda peegeldus. See haakub Levinase mõttega, et tuleb pöörata pilk ära iseenda kohustustelt, iseenda vajadustelt, iseenda õnnelt ning näha kõike koos Teisega enda kõrval. Levinas toob välja meie seotuse üksteisega, mis on kogu meie olemise aluseks – me ei võrdle ennast teistega, vaid kõik meie suhted on omavahel seotud¹⁴. Porter jõuab sarnasele järeldusele, otsides moraali geneerilist olemust, mille üheks mõjusaks osaks peab ta teisele mitte haiget tegemist. Selle vaatenurga peamine probleemkoht on küsimus, kas see, mida mina pean teise haavamiseks, vastab sellele, mida teine peab enda haavamiseks. Küll aga võimaldab see mõtteliin tagasi tuua kohustuse valdkonna, kuna sellisel juhul on inimesel kohustus Teise ees.¹⁵ Samas on see siiski üksnes kahjude ära hoidmine, samas kui Levinase jaoks on oluline ka positiivne suund Teisele – mitte üksnes halva ära hoidmine, vaid ka hea tegemine. Kristlikus vaates on selle temaatika puhul eriliselt kõnekas tekst Matteuse evangeeliumis, kus Jeesus teatab, et kõik, mis inimesed on teinud teistele inimestele, seda on nad teinud ka talle (Mt 25,35-45).

Kristlikku eetikat kui relatsioonilist eetikat on oluline vaadelda ka sellest aspektist, et Jumal ise ilmutab end suhetes – Kolmainsus kätkeb suhteid Isa, Poja ja Püha Vaimu vahel, selle teema juurde tulen tagasi alapeatükis 4.4.1, kus

---

¹¹ Emmanuel Lévinas ja Philippe Nemo, *Ethics and Infinity*, 1st ed (Pittsburgh: Duquesne University Press, 1985).

¹² Emmanuel Lévinas, *Entre Nous: On Thinking-of-the-Other* (London: Athlone Press, 1998), 147–158.

¹³ Lévinas ja Nemo, *Ethics and Infinity*, 95–101.

¹⁴ Emmanuel Lévinas ja Adriaan Theodoor Peperzak, *Emmanuel Levinas: Basic Philosophical Writings*, toim Simon Critchley ja Robert Bernasconi, *Studies in Continental Thought* (Bloomington: Indiana University Press, 1996), 6.

¹⁵ Porter, *Moral Action and Christian Ethics*, 52.

käsitlen lähemalt *Imago Dei* kontseptsiooni. Teisalt võib öelda, et Jumal astus inimesega uude suhtesse oma Poja saatmisega maailma. Jumala ja inimese vaheline suhe on ligimesearmastuse kõige ehedam näide, seega võib siit tuletada, et ka inimese ülimald eesmärgiks on nimelt ligimesearmastus. Ka Levinase toodud positiivset suunda Teisele võib näha kui ligimesearmastuse väljendust. Kathryn Tanner juhib tähelepanu Piibli kirjakohtadele 1Ms 27, kus väidetakse, et Jumal lõi inimese oma näo järgi, lisatakse, et inimene loodi meheks ja naiseks. See tähendab, et inimene loodi algusest peale suhtlejaks – inimesele ei ole hea olla üksik, vaid inimese jaoks on olulised suhted¹⁶. Inimesed on kutsutud olema üksteisele ligimesteks ning see toob arutluse alla, mida tähendab kellegi jaoks ligimene olla, milles see väljendub ning kus on selle piirid.

Kokkuvõte

Seega võib kokku võtta, et küsides eetika kui süsteemi järgi, on oluline vaadelda järgmisi punkte: kes või mis asub eetika keskmes, kes või mis on autoriteet ning millisel skaalal eetika keskmes olevat subjekti või objekti hinnatakse. Mõistmaks kooli kui ühiskondliku organisatsiooni rolli eetiliste valikute võimaldajana ja väärtuste edasi andjana, on vajalik näha seda kõike ka suuremas pildis – eetikal on ka ühiskondlik mõõde. See teema käib läbiva niidina kaasas nii küsimaks, milline on kiriku kui organisatsiooni roll väärtuste määramisel (vt alapeatükk 2.3.4), mida väärtustab Eesti haridussüsteem (vt peatükk 4) või mida väärtustavad Eesti elanikud (vt peatükk 3).

Metoodika peatükis tõin välja, et lähtun oma töös sotsiaalkonstruktivistlikust lähenemisest. Võib muidugi küsida, kas kristlik eetika üldse sobitub sotsiaalkonstruktivistliku vaatenurgaga? Eelpoolviidatud Porter seda kohati püüab rakendada, otsides moraali aluseid moraalistest tegudest endist ning püüdes leida suurimat ühisosa; ta väidab, et kristlik traditsioon ei ole praegu ega ole kunagi olnud ühtsel seisukohal moraaliküsimustes tervikuna¹⁷. Williams lisab, et moraal ja eetika on miski, mis on tugevalt seotud ajaloolise ja sotsiaalse kontekstiga: ei ole olemas moraali iseendas, vaid sellel on alati seos konkreetse aja ja ruumiga ning selles valitsevate institutsioonidega¹⁸. Nõustun nende mõlemaga ning pöördun selle teema juurde tagasi alapeatükis 2.3.

---

¹⁶ Kathryn Tanner, *Christ the Key* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 3, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511803499>.

¹⁷ Porter, *Moral Action and Christian Ethics*, 17.

¹⁸ Bernard Williams, *Ethics and the Limits of Philosophy*. (Hoboken: Taylor & Francis, 2011), 213, <https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=672438>.

2.2. Väärtused ja vourused

Kõneldes väärtuskasvatusest on vajalik vaadelda lähemalt väärtuse mõistet, mis on ühtlasi ka eetika kui distsipliini üheks keskseks mõisteks. Väärtus kui termin on kasutusel mitmetes erinevates distsipliinides, näiteks majanduses ennekõike hinna kui väärtuse mõttes, arvul on matemaatiline väärtus, sotsiaal- ja humanitaarteadustes kõneldakse väärtustest nii inimsuhetes kui ka religiooniga seoses. Eetikaveebis öeldakse väärtuse kohta järgmist: „Väärtus on midagi, mis paneb inimesi tegutsema. See, et miski on väärtuslik, tähendab, et seda tuleks omada, selle poole püüelda või selle väärtust austada.“¹⁹ Eetikaterminite sõnastikus rahandusministeeriumi kodulehel on sõnastatud, et „väärtused on aluseks, millest lähtudes hindame asjade väärtuslikkust, olulisust või mõju isiklike eesmärkide või teiste heaolu saavutamiseks.“²⁰

Väärtuseid saab liigitada väga mitmel erineval moel, nii näiteks võivad väärtused olla jaotatud kui sisemised, instrumentaalsed või kombineeritud. Küsimuse all on siin väärtuse olemus: sisemise väärtuse puhul on tegu väärtusega iseneses (nt miski, mis iseendas valmistab meile rõõmu), instrumentaalne väärtus on vahendiks millegi hea või ihaldusväärse saavutamiseks (nt arstikunst), kombineeritud väärtus aga sisaldab mõlemat elementi (nt teadmine, tervis)²¹. Teine võimalus on väärtusi kirjeldada valdkonnapõhiselt, jagades need näiteks bioloogilis-füüsikalisteks (elu, tervis jne), sotsiaal-poliitilisteks (vabadus, õiglus jne) ja moraalisteks (ausus, väarikus jne)²². Oluline on ka küsida, kas saab olla vaid üks peamine sisemine väärtus või on neid paratamatult alati mitmeid. Kui neid on mitmeid, siis võivad väärtused vajada n-ö kaalumist või hierarhiat olukordades, kui inimese või ka näiteks riigi väärtused satuvad omavahel vastuollu. Väärtuseid saab mõista kui printsiipe, ideaale, standardeid, mis meie elus otsustusi juhivad, väärtused on väga suurel määral seotud inimeseks olemisega tervikuna²³.

Jagatud väärtused on ka ühiskondliku toimimise alustalaks. Soovides lõpuni mõista, miks üks ühiskond, kool või kirik teeb mingeid otuseid, tuleb nimelt pöörduda selle organisatsiooni või ühiskondliku koosluse alusväärtuste juurde. Jagatud väärtustega inimesed moodustavad kogukonna ning vastanduvad väärtused ehk väärtuskonflikt võib põhjustada pingeid ühiskonnas või kogukonna lagunemise. Käesoleva töö tarbeks on oluline mõista, mida väärtustatakse Eesti

¹⁹ „Mis on moraalifilosoofia?“, *Eetikaveeb*, vaadatud 8. august 2021, https://www.eetika.ee/et/moraal/teoreetiline_eetika/moraal.

²⁰ „Eetikaterminite sõnastik“, *Rahandusministeeriumi koduleht*, s.a., <https://www.rahandusministeerium.ee/et/avaliku-teenistuse-eetika/eetika-avalikus-sektoris-sissejuhatus/eetika-avalikus-sektoris>.

²¹ Louis P. Pojman, *Eetika. Õiget ja väärast avastamas*. (Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005), 113.

²² Margit Sutrop, Halliki Harro-Loit, ja Nelli Jung, „Väärtused ja väärtuskasvatus“, *Eetikaveeb*, s.a., <https://www.eetika.ee/et/haridus/moraalikasvatus/juhtum/687735>. Vaadatud 18.06.2021.

²³ J. Mark Halstead ja Monica Jean Taylor, toim, *Values in education and education in values* (London; Washington, D.C: Falmer Press, 1996), 5.

ühikonnas (ptk 3) ja mida Eesti hariduses (ptk 4) ning kas ja kuidas see haakub sellega, mida väärtustatakse kristluses. Milline koht on väärtustel kristliku eetikas, seda vaatlen järgmises alapeatükis (ptk 2.3), kus küsin, millised on kristliku eetika lähtekohad ning kas väärtused on seal midagi etteantut või pigem räägime sealgi väärtuste kaalumistest ning hierarhiast.

Käesolevas töös käsitlen väärtusi kui tähendust loovaid ja kehtestavaid printsiipe, mis on (koolis) erinevate valikute aluseks.

Kuna kristlike koolide kontekstis on kasutusel ka mõiste *voorus*²⁴, siis on vajalik sedagi põgusalt avada. Analoogselt väärtuse mõistele on ka voo­ruse mõistel mitmeid nüansse, mis tulevad tabavalt välja selle sõna ladinakeelse vaste tähendusvälju uurides. *Voorus* (ingl *virtue*) on ladina keeles *virtus*, mis omakorda tuleb sõnast *vir* ('mees'). Ladina-ees­ti sõnaraamat annab järgmised võimalikud tõlkevasted/tähendusväljad:

- mehisus, mehevoorused, tublidus, head omadused, täius;
- väärtus, headus, tublidus, hea omadus;
- voo­ruslikkus, voo­ruslik käitumine;
- mehisus, vaprus, vahvus, kangelaslikkus, sõjakus;
- vaimu­anne, andekus;
- võitlus- või sõjajõud, sõjavägi, pl imeteod²⁵.

Voorus kui eetika mõiste on oluline juba antiikfilosoofias. Peamiseks allikaks on siin Aristoteelse „Nikomachose eetika“²⁶. Kristlikus maailmas pani voo­ruste­õpetusele teoreetilise aluspõhja Augustinus 5. sajandil ning 12. sajandil alustasid skolastikud selle süstematiseerimist konkreetseks dogmaatikaks²⁷. Voo­ruste nime­kiri on läbi aja- ja mõt­te­loo muutunud, alati ei ole peetud voo­ruslikeks samu omadusi (sama võib öelda väärtuste kohta). Katoliiklik voo­rusteloend (mis on ka eni­m­tu­tu­tu­tu kristlik voo­rusteloend) läheb tagasi 5.–6. sajandisse ning on täna­seks päevaks kirja pandud katoliku kiriku katekismusesse; selle järgi on põhivoo­ruse kokku seitse – neist neli on antiikfilosoofiast tuntud kardinaalvoo­rused: mõistlikkus, õiglus, mee­le­kindlus ja mõõdukus, ning kolm spetsiifiliselt kristlikud, nn jumalikud voo­rused: usk, lootus ja armastus²⁸.

Voo­rusliku elu eesmärgi võib sõnastada järgmiselt: harjumuspäraseid käitumisviise, mis on muutunud sisemiseks vajaduseks. Seega, kui inimese voo­ruseks

---

²⁴ Eesti keelde tõi sõna *voorus* Friedrich Reinhold Kreutzwald, tuletades selle oma kodumurde sõnast *vooras*, mida tema väitel kasutati samas tähenduses, mis on saksa keeles sõnal *tugendhaft* (voo­ruslik). (Udo Uiibo, *Sõnalood. Etimoloogilisi vesteid* (Tallinn: Tänapäev, 2014), 44.)

²⁵ Kleis, *Ladina-ees­ti sõnaraamat*, 1128.

²⁶ Eesti keeles välja antud 1996. aastal kirjastuses Ilmamaa, tõlkija A. Lill.

²⁷ Jean Porter, „Virtue“, *The Oxford Handbook of Theological Ethics*, toim Gilbert Meilander ja William Werpehowski (Oxford University Press, 2005), 206.

²⁸ Katoliku Kiriku Katekismus, välja antud aastal 1992 paavst Johannes Paulus II poolt, eestikeelne versioon on hetkel veel tööversioon <https://www.katoliku.ee/index.php/et/etutvustus/ekatehhees/katoliku-kiriku-katekismus>, punktid 1805 ja 1813. Vaadatud 05.04.2018.

on näiteks meelekindlus, siis inimene ise seda nii ei sõnasta, vaid pigem on see teatud sisemine tung meelekindlalt käituda.

Kui vaadelda väärtusi ja vourusi kõrvuti, siis tuleb malt tõdeda, et tegu on suuresti kattuvate mõistetega. Õiglust saab korraga nimetada nii väärtuseks kui vouruseks. Siinkohal tuleb mängu taaskord küsimus skaalast ehk kuivõrd ühiskonnas tehakse otsuseid selle põhjal, kas miski on õiglane-ebaõiglane – sellisel juhul on õiglus midagi, mida ühiskond väärtustab. Kui rääkida õiglusest kui vourusest, siis on see midagi, mida tuleks igas inimeses arendada, et õiglustunne ühiskonnas oleks tagatud läbi selle, et inimesed ise ongi õiglased. Ka sellisel juhul on õiglus midagi, mida ühiskond väärtustab, kuid vahe tuleb sisse viisis, kuidas neid rakendada. Väärtuste puhul on võimalik jääda kinni ka n-õ kirjutatud väärtustesse, kus avalikus debatis kõneldakse õigluse olulisusest, kuid reaalsuses käitatakse pidevalt ebaõiglaselt. Vouruste puhul on samuti võimalik käituda ebaõiglaselt, kuid sellisel juhul nähakse seda kui inimese väärsammu, õigelt teelt eksimist. See omakorda näitab, et vouruste puhul saab kohati kasutada ka skaalat õige-väär ehk on kokku lepitud, mida peetakse vouruslikuks ning sellest kõrvalekaldumine toob kaasa skaalal väära poole liikumise. Kuigi samas on see äärmiselt isiklik, sest ükski inimene ei saa ühel hetkel vouruslikkuse osas päriselt valmis, või kuidas ongi võimalik väliselt hinnata, kui õiglane keegi ikkagi on. Seega on skaala õige-väär kasutamine pigem võimalik inimese enda jaoks, kes annab omaenda tegudele hinnangu lähtuvalt omaenda sisemistest tõekspidamistest, samas kui välisel vaatlusel saab konkreetset käitumist hinnata ikkagi pigem õiglانه-vähem õiglانه-ebaõiglانه skaalal.

Väärtuste ja vouruste erinevus tuleb sisse ka kogukondlikul tasandil. On võimalik kokku leppida ühiskonna, kooli, kiriku väärtused, kuid küsimus on selles, kuidas neid rakendatakse. Kas tegu on millegagi, mida elatakse tõeks või millegagi, mida püütakse ühiskondliku kokkuleppe alusel juurutada või muul moel kinnistada. Sellisel juhul eeldab vouruslik elu kogukondlikku taustsüsteemi, kuna püüdleb terviklikkuse poole²⁹ ning terviklikkus eeldab omakorda süsteemust, mille raames tervik moodustub³⁰. Sellest kirjutan lähemalt väärtuskasvatuse erinevate lähenemiste juures alapeatükkides 4.3 ja 4.4.2.

Vouruste puhul pean siinses töös silmas sisemiselt omaks võetud ja tõeks elatud väärtuseid, mida inimene ise peab enda juures ennast määratlevaks³¹.

---

²⁹ MacIntyre kirjeldab seda ka kui integriteeti (ingl *integrity*), inimelu tervikuna hõlmamist. Alasdair MacIntyre, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 2. (corr.) ed. (with Postscript) (London: Duckworth, 1985), 203.

³⁰ Nt on üks alternatiiv kui süsteemsuse korraldab iga inimene ise, siis saame rääkida sellest, et ma ise olen otsustanud endale mingid vourused välja valida, kuid süsteemust üksnes inimese enda sees kaotab ära igasuguse ühiskondliku mõõtme, kuna inimesed võivad väärtuslikeks pidada ja endas vourustena arendada väga vastandlike omadusi. Seega ühiskondlikus plaanis räägin ma vouruste puhul siiski ühiskonnas kokku lepitud süsteemist ehk kommunitaristlikust lähenemisest vourustele.

³¹ Nt võib öelda, et „ma olen õiglane“ ning õiglane olek sellisel juhul on oluline osa minu identiteedist, ma püüan alati ennekõike olla õiglane ning kui ma selles eksin, siis on see seesmine moraalne eksimus ennekõike ning seejärel ka väliselt hinnatav.

Viimase olulise punktina tulen tagasi väärtuste ja normi vahelise küsimuse juurde. Terviklikus süsteemis peaksid väärtused ja normid olema üksteisega tihedalt põimunud – normid näitavad meile, mida ühiskonnas väärtustatakse ning väärtused annavad kaalumiskoha seal, kus normidega ei ole mõistlik kõike paika panna, ehk õigusteadlase Raul Naritsa sõnul: „Õigus rahuldub nn eetilise miinimumiga“³². Ka Eesti riigi ning koolisüsteemi puhul tuleb vaadata seadusandlust, millest ühiskond lähtub. Vaatlen Eesti Vabariigi Põhiseaduses olevaid väärtusi alapeatükis 3.3 ning haridussüsteemi seadusandluses etteantud väärtusi alapeatükis 4.1.

2.3. Kristlikud väärtused kristliku eetika kontekstis

Uurin oma doktoritöös seda, kuidas mõtestavad väärtuskasvatust Eestis tegutsevad kristlikud koolid. Kuna väärtused üksi ei oma ühiskondlikus plaanis suuremat tähendust, vaid omandavad selle üksnes teatud maailmavaate kontekstis (analoogselt voorustele kui süsteemile) ning ka kristlike koolide puhul räägitakse kõrvuti nii kristlikust maailmapildist kui kristlikest väärtustest, siis tekib paratamatult küsimus, milliseid väärtusi kristlik eetika endas kannab ning millisesse süsteemi väärtused asetuvad? Loomulikult on tegu laiema küsimusega, kui selle doktoritöö maht vastata võimaldab, seetõttu olen teemat piiritletud alljärgnevate punktidenä:

- 1) Küsimus allikatest ja autoriteedist. Esmalt käsitlen küsimust eklesioloogilisest eetikast: kuidas suhestuda kiriku positsiooni eetiliste teemadega tegelemisel: kas kiriku(te)l on autoriteet öelda, mis on kristlik eetika, millised on kristlikud väärtused või kas kirik(ud) peakski seda tegema? Seejärel soovin teada, kuidas sõnastavad Eesti erinevad konfessioonid oma õpetuse aluseid ning mida on kirikud kas omaette või üheskoos, st läbi Eesti Kirikute Nõukogu sätestanud kristliku eetika või kristlike väärtuste kohta. Kuna peaaegu kõik kristlikud koolid (v.a Tartu Kristlik Kool) on seotud Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutega, siis on see käsitlus relevantne, sätestamaks, kuidas näevad seotud kogudused omaenda eetilist lähenemist.
- 2) Piibel kui eetiliste tõekspidamiste alus. Ka siin tuleb teha kitsendus ning valida doktoritöö teemaga enim haakuvad kirjakohtad, millest täpsemalt kirjutan alapeatükis 2.3.2. Kasutan seda osa oma tööst ühtlasi ka analüüsimudeli koostamisel (vt alapeatükk 7.1), millega vaatlen koolide dokumentatsioonis sõnastatud väärtusi.
- 3) Kristlik eetika filosoofilisel taustal. Koolis edasiantavad väärtused peavad olema korruga nii kirja pandud kooli alusdokumentides kui ka praktiliselt rakenduvad. Kui sõnades väljendada ühte, aga tegudes midagi muud, siis tekib väärtuskonflikt. Seetõttu on vajalik küsida, kas kristlikus eetikas on oluline norm või tagajärg (nt suurim kasu kõigile) või hoopis inimene ise? Sellest lähtuvalt on võimalik uurida, milliseid praktilisi tulemusi toob kaasa kristliku

---

³² Raul Narits, *Õiguse entsüklopeedia* (Tallinn: Juura, 2004), 25.

eetika keskmene määratletu (inimene ise, intentsioon, inimese tegu, teo tagajärg, kasu või midagi muud), mis omakorda aitab töö hilisemas osas vaadelda, missuguseid väärtuskasvatuse rakendamismeetodeid oleks parim kristliku eetika kontekstis rakendada.

Toetun siinses peatükis ühelt poolt Eestis tegutsevate kirikute ja koguduste põhikirjadele uurimaks, kuidas on erinevad konfessioonid ise eetikasse puutuvat sõnastanud, ning Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) välja antud dokumentidele, kuna EKN ühendab endas kõiki suuremaid Eestis tegutsevaid konfessioone (kõiki neid, kes kristlike koolidega seotud on) ning EKNi avaldustes arvestatakse alati kõigi liikmeskirikute arvamustega. Teisalt lähtun ka erinevate autorite kirjutistest: Elmar Salumaa (kui esimene eesti keeles kirjutanud ja kohalikku konteksti arvestav kristlik eetik), Martin Luther (väga üldiselt mõned märkused), ning mitmed tänapäevased eetikud, kes on andnud olulise panuse 20.–21. sajandi eetilisse mõtlemisse.

Käsitlen oma töös küll mitmesuguse taustaga eetikute lähenemisi, kuid pean vajalikuks siinkohal mainida, et siiski on töös suurem osakaal protestantlikul ehk evangeelsel³³ vaatel. Evangeelne vaade tugineb ennekõike inimese vabadusele, sh eetiliste otsuste puhul. Selle vabaduse annab usust õigeksmõistetud olemine, mis omakorda annab teadmise inimese väärtusest, väärikusest ja vastutusest. Evangeelse eetikakontseptsiooni domineerimine minu töös jätab ehk osaliselt arvestamata kristlike koolide katoliikliku ning õigeuskliku tausta, kuid säärane valik sai langetatud neljal põhjusel:

- 1) just evangeelne eetika olnud Eestis enim domineeriv;
- 2) õigeusu traditsiooni järgivad koolid jäid minu uuringust välja (nende endi soovil);
- 3) protestantlikku traditsiooni järgivad koolid on minu uuringus enamuses;
- 4) olen aus iseenda kui uurija tausta suhtes.

Mõistan, et seetõttu võib minu töös kristlike väärtuste interpretatsioon olla mõnevõrra ühekülgne, kuid kristlike koolide ja neis tehtava väärtuskasvatuse konteksti arvestades³⁴ ei tohiks see töö tulemust liigselt mõjutada. Eriti kuna kasutan teadlikult ka mitmeid mitteprotestantlikke eetikuid, kes on 20. ja 21. sajandi kristliku eetika mõtlemist väga tugevalt vorminud.

---

³³ Kasutan mõisteid evangeelne ja protestantlik sünonüümidena, kuigi sõna evangeelne kasutatakse ka kitsalt evangelikaalses tähenduses. Eesti keeles on siiski juurdunud traditsioon mõista evangeelse eetika all laiemalt protestantlike, s.o esmajoones reformeeritud ja luterlike eetikute käsitlusi. Nii kasutab evangeelse eetika mõistet järjekindlalt nt Elmar Salumaa.

³⁴ Pean siinkohal silmas, et lisaks kultuuriliselt protestantlikule taustale on teise argumendina oluline see, et nii õpetajas- kui õpilaskond on kõigis kristlikes koolides oikumeeniline ning palju on ka inimesi, kellel endal üldse kristlik taust puudub.

2.3.1. Kristliku eetika allikad ja autoriteet

Charles T. Mathewes on kriitiliselt püstitanud küsimuse: mis on need teemad, mille üle arutatakse, kui küsitakse religioosse eetikasüsteemi kohta? Milliseid küsimusi peab üldse küsima, kui rääkida religioonist kui millestki, mis pakub ühtlasi ka eetilist süsteemi? ³⁵ Käesolevas uurimuses on nendeks küsimused eetiliste otsuste allikate ja nende tõlgendamise kohta ehk küsin, mille kaudu on võimalik teada, mida eetiliste küsimuste all silmas peetakse ning kes otsustab, mis on oluline?

Allikate osas on kristliku eetika järele küsides esimeseks eelduseks, et peamiseks allikaks ja autoriteediks on Piibel, mis Jumala tahet ja sõnumit vahendab. Piibel aga on väga mitmetahuline ning mitmeti tõlgendatav teos ning seetõttu tuleb küsimust täpsustada. Erinevad arusaamised Jumala tahte üle (sh küsimus, kes teab, mis on siis ikkagi Jumala tahe, kellel on autoriteeti seda vahendada) on olnud aktuaalsed läbi ajaloo ning olnud kindlasti üheks põhjuseks erinevate konfessioonide tekkimisel ning on selleks ka tänapäeval. Niisiis ei saa autoriteedi küsimuse juures tähelepanuta jätta kiriku kui organisatsiooni rolli, määratlemaks, millised on kristlikud väärtused. Vaatlen järgnevalt esmalt küsimust eklesiooloogilisest eetikast laiemalt, seejärel seda, kuidas Eestis tegutsevad konfessioonid on sõnastanud oma õpetusalused ning milliseid väärtusi tõstetakse esile oikumeenilises diskussioonis.

Küsimus eklesiooloogilisest eetikast

Kas kristlik eetika on spetsiifiliselt kiriklik eetika? Kas kirik organisatsioonina peaks üldse eetikateemadega tegelema ja kui, siis millisel määral, kas pigem väärtuse või normi tasandil, või on see iga kristlase kui üksikisiku südame-tunnistuse küsimus? See lühike ekskurs on relevantne, kuna küsib, kas üldse peaks otsima eetikat kirikust kui organisatsioonist ning vastavalt vastusele, siis kas on mõistlik rääkida kristlikust eetikast või on olemas spetsiifiline kiriklik eetika ning kumb assotsieerub kristliku kooli kontekstiga.

Berger ja Luckmann rõhutavad iga institutsiooni ajaloo rolli selle institutsiooni olemuse juures – ei ole võimalik mõista institutsiooni ilma mõistmata selle ajaloolist kujunemisprotsessi³⁶. Sotsiaalkonstruktivistlikust vaatenurgast võib sedastada, et kui algkirik koges kristlust vahetuna – see ei vajanud mingisuguseid seadusi ega reegleid niivõrd täpselt, kuna kogemus Kristuse ja tema jüngrite õpetusest oli vahetu –, siis aja möödudes muutus kirik institutsioonina üha olulisemaks sõnumi kandjaks ning üha olulisemaks muutus ka see, läbi milliste teemade või valdkondade kirik talle usaldatud sõnumit ühiskonda toob.

Kiriku ja eetika omavahelist tihedat sidet on sõnastanud mitmed autorid. Lewis S. Mudge kirjutab: „Kogudus ja moraalne toitmine/kasvamine on kuulunud

---

³⁵ Charles T. Mathewes, *Understanding religious ethics* (Chichester, West Sussex, U.K.; Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2010), 23.

kokku aegade algusest peale³⁷, mööndes samas, et see, milliseid eetilisi küsimusi kirikus tähtsustatakse, ei ole olnud läbi aegade ühtne³⁸.

Stanley Hauerwas sõnastab: „Kirikul ei ole sotsiaaleetikat, kirik on sotsiaaleetika“³⁹ – lähenemisviis, mille juures on esikohal, et kirik on kirik üksnes läbi suhete ja sotsiaalse olemisviisi, olulisel kohal on kogukondlikkus. Kirik on Kristuse ihu, Kristus ise on pea ning pea vajab ka kogu oma ülejäänud ihu, et toimida ning olla eetiliseks alustalaks. Seega on sellise vaatenurga järgi kristlik kogukond ise eetilise aluse looja ning suunanäitaja. Küsimus jääb, kuidas avatud on kogukond eetiliste küsimuste tõlgendamises ehk teisisõnu, mis roll on kiriku ajaloolisel pärimusel ning milline osa täna siin ja praegu üleskerkivatel küsimustel ning teisalt, kas on ka mingi piir, millised küsimused kuuluvad kiriku valdkonda ja millised mitte või kaasneb antud väitega ühtlasi ka eeldus, et see ongi kiriku ülesanne terviklikult kogukonda kujundada.

Bernd Wannewetsch väidab, et kirik peab jutlustama moraalset puhtust sõltumata sellest, kas suudab seda ise lõpuni täita⁴⁰. Väide on ühelt poolt mõistetav, kuna vastab kiriku kui suunaandja rollile, kuid teisalt võib osutada problemaatiliseks, kui asi läheb topeltmoraalini⁴¹ välja ehk kui sõnad ja teod ei lähe omavahel kokku.

Üks võimalik lähenemine on kiriku taandamine üksnes eetikale ja moraalile, mis võib kaasneda Hauerwasi väitega, et kirik ongi sotsiaaleetika. Sellisel juhul taandub kõik kirikus viimselt moraaliküsimustele. Siinjuures aitab kaasa küsimus, millised moraali ja eetikaga seonduvad teemad kuuluvad olemuslikult kiriku kompetentsi ning mis on teiste institutsioonide pärusmaa ning kui kiriku pärusmaa, siis kas see kehtib vaid kiriku liikmetele. Wannewetsch toob oma artiklis näiteks ka Eestis palju kõneldud abielu ja seksuaalsuse küsimuse⁴², mille alusel on hea näha, et mitmed küsimused ja eriarvamused taanduvadki tegelikult probleemile, kas neid käsitletakse kiriku moraaliküsimustena või riikliku seadusandlusega määratavatena.⁴³ Viimasest kõneleb ka Mudge, kui ta ütleb, et kristlus sai eetiliselt määravaks hetkel, kui sai Rooma riigis riigiusuks, kuna võttis üle ka riikliku religiooni rolli olla moraalseks alustalaks, samas ei olnud see kirikut ennast määrav suurus, vaid siiski vaid üks kiriku funktsioonidest⁴⁴.

---

³⁷ Lewis S. Mudge, „Ecclesiology and Ethics in the Western Church“, *The Routledge Companion to the Christian Church* (London: Routledge, 2010), 607.

³⁸ *Ibid.*, 607–608.

³⁹ Stanley Hauerwas, *The peaceable kingdom: a primer in Christian ethics* (Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press, 1983), 99.

⁴⁰ Bernd Wannewetsch, „Ecclesiology and Ethics“, *The Oxford Handbook of Theological Ethics*, 2005, 63.

⁴¹ Küsimus, mida on nt Mart Salumäe muuhulgas lahanud oma mõtiskluses: Mart Salumäe, „Kas homoseksuaalne vahekord on patt?“, *Kirik ja Teoloogia*, 27. aprill 2018, <http://kjt.ee/2018/04/kas-homoseksuaalne-vahekord-on-patt/>.

⁴² Wannewetsch, „Ecclesiology and Ethics“, 71.

⁴³ Sellest teemast on kirjutatud ka Martin Luther nt oma kirjutises „Abieluasjust“. Eesti keeles ilmunud Martin Luther, „Abieluasjust“, *Martin Luther. Valitud tööd*. (Tartu: Ilmamaa, 2012), 623–688.

⁴⁴ Mudge, „Ecclesiology and Ethics in the Western Church“, 609.

Eeltoodud autoreid silmas pidades võib sõnastada, et moraali ja eetikaga tegelemine kuulub kiriku kompetentsi, kuid ei saa siiski väita, et see üksi määratleb kirikut kirikuna. Seega ei saa me lahutada kristlikku eetikat kirikust, kuid ei peaks neid ka samastama. Koolikonteksti panduna aitab see ehk paremini mõista ka kristlike koolide üpris oikumeenilist loomust, sest kuigi nimeliselt üldiselt kuulutakse teatava konfessiooni ja kiriku juurde (v.a Kohila Mõisakool), siis koolides õpetavad ja õpivad nii antud konkreetse konfessiooni liikmed kui ka teiste konfessioonide ning üldse mitte kirikusse kuuluvad inimesed. See oleks raskendatud, kui me kristlikku maailmapilti või kristlikku eetikat mõistaksime iga kooli juures väga kitsalt kooli pidaja või kooli pidajaga seotud kiriku ainuülesandena. Samas on nii koolil kui ka kogudusel mängida oluline roll kogukonnana, mis ühtseid väärtusi kannab.

Kiriku(te) ja konfessioonide eetika alused

Siinse töö kontekstis saab ühe võimalusena vaadelda, mida Eesti erinevad konfessioonid ise oma õpetuse alustena sõnastavad, kas Piiblit nimetatakse siin ainsa allikana, või toetutakse ka muudele autoriteetidele. Nii näiteks sõnastab Eesti Evangeelne Luterlik Kirik oma õpetusalustena „Vana ja Uue Testamendi ning neid seletavad Apostlik, Nikaia ja Athanasiuse usutunnistus, Augsburgi muutmata usutunnistus ja teised usutunnistuskirjad, mis on kogutud Liber Concordiae’ sse.“⁴⁵ Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Liit aga sätestab, et „koguduste usu ja tegevuse aluseks on Piibli Vana ja Uue Testamendi kanoonilised raamatud.“⁴⁶ Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku põhikiri sõnastab, et „Kiriku õpetuse ja eesmärgipärase tegevuse alused on Pühakiri (Vana ja Uus Testament), Püha Pärimus, Õigeusu Kiriku põhiõpetused (dogmad), pühade apostlite ning Õigeusu Kiriku üleilmsete ja kohalike kirikukogude ja kirikuisade seadused (kaanonid).“⁴⁷ Katoliku kiriku osas Eesti kohalik põhikiri puudub, kuid võib öelda, et Pühakirjale lisandub paavsti institutsioon, loomuõigusega arvestamine ning suur rõhuasetus traditsioonile.

Seega on erinevatel konfessioonidel olemas suur ühisosa (Pühakiri), millele liituvad aga konfessioonispetsiifilised vaatenurgad, nii näiteks katoliku kiriku puhul loomuõigusega arvestamine või luterliku lähenemise puhul mh ka inimeste kogemus, teaduslikud teadmised, kultuurikontekst jpm⁴⁸. Ühiseks aluseks on Pühakiri – Vana ja Uus Testament, erinevused aga ilmnevad traditsioonis, mis on ühelt poolt seotud Piibli tõlgendamisega, nagu seda on tabavalt sõnastanud William C. Spohn, kui ta kirjutab teemal „Pühakiri kui moraali allikas“: „Kui kristlased mõtisklevad tõsiselt selle üle, kuidas nad peaksid elama, siis otse loomulikult viitavad nad Pühakirjale. Kuigi see viide iseeneses on kristlastele

---

⁴⁵ EELK Põhikiri, 24. aprill 2004, § 4.

⁴⁶ EEKBL Põhikiri, 3. oktoober 2012, § 2.

⁴⁷ EAÕK Põhikiri, 27. oktoober 2003, § 1.6.

⁴⁸ Pöder, Pöder, ja Kask, *Viljatusravi ja suremisabi eetika. Evangeelsete Kirikute Osaduse Euroopas suunised.*, 38.

täiesti loomuomane, ei ole mitte mingisugust üksmeelt selles osas, kuidas Pühakirja tuleks kasutada⁴⁹. Teise erisuse toovad sisse traditsiooniga kaasnevate õpetusalustena võetavad dokumendid. Õpetusalused seavad piirid, mille raames hakata otsima kristlike konfessioonide eetika aluseid või täpsemalt kristliku eetika allikat. Kuna ühiseks õpetusaluseks on Pühakiri, siis tuleks ka kristliku eetika lähtepunkte otsida nimelt sealt. Siiski tuleb alati silmas pidada ka erinevate konfessioonide täpsustusi ning laiendusi, kui teemat vaadelda kontekstuaalselt.

Tervikpildi nägemiseks on oluline vaadelda ka Eesti Kirikute Nõukogu sõnastatud printsiipe. Tegu on oikumeenilise ühendusega, mis on üheks oma eesmärgiks sätestanud „evangeeliumi ja kristliku kõlblusõpetuse levitamise“⁵⁰ ning mille üheks töövaldkonnaks on eluväärtused ja eetika, mis aga ei tähenda, et ühised eetilised seisukohad oleks üheselt ja sõnaselgelt väljendatud. Ametlikult on sõnastatud, et „Kirikute Nõukogu peab kõlbelise elu küsimustes kõrgeimaks autoriteetkestiks Piiblis väljendatud seisukohti.“⁵¹ Teisisõnu saab järeldada, et kristliku eetika ühendavaks alustalaks (vähemalt Eesti kontekstis) ning peamiseks allikaks on kristlik pühakiri, täpsemalt siis Vana ja Uus Testament.

EKNiga haakub ka Euroopa Kirikute Konverentsi ning Euroopa Piiskopikonverentside Nõukogu poolt ühiselt alla kirjutatud Charta Oecumenica⁵², mis on üks olulisemaid oikumeenilisi baastekste Euroopas. Charta Oecumenica ei ole küll õiguslikult siduv, kuid siinse töö kontekstis on oluline, et punktis 7 sõnastatakse ühiste väärtuste olulisus: „Kirikud toetavad Euroopa mandri integratsiooni. Kuid ühtsus ei püsi ilma ühiste väärtusteta. Me oleme veendunud, et ristiusu vaimulik pärand on Euroopa jaoks inspireeriv ja rikastav jõuallikas“⁵³. Ühiste väärtustena tuuakse välja usk, inimõigused, rahu, õiglus, vabadus, sallivus ja solidaarsus, olulisel kohal on ka elu, perekond ja vaeste abistamine, andestamine ning kaastundlikkus⁵⁴.

On võimalik analüüsida Eesti Kirikute Nõukogu avaldusi, kus võib näha teatavaid erinevusi ka muidu ühiselt välja öeldud põhimõtetes. Kõige kõnekam näide selles vallas on 15.06.2006 kirja pandud bioetilised seisukohad, kus tuuakse lisaks üldistele põhimõtetele eraldi välja ka roomakatoliku kiriku ning baptistliku traditsiooni lähenemine ja adventistikiriku ametlik seisukoht⁵⁵. Siiski ei anna need avaldused terviklikku pilti Eesti Kirikute Nõukogu eelistest lähenemisest, kuna on vaid vastused üksiküsimustele, kus liikmeskirikute hääl

---

⁴⁹ William C. Spohn, „Scripture“, *The Oxford Handbook of Theological Ethics*, Oxford handbooks (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2005), 93.

⁵⁰ Eesti Kirikute Nõukogu Põhikiri, § 2.1.

⁵¹ Eesti Kirikute Nõukogu „Arvamus mitteabielulise kooselu ja selle õigusliku regulatsiooni suhtes“ 18. november 2009, <http://www.ekn.ee/inc.seisukoht.php?id=343>.

⁵² Allkirjastatud aastal 2001 <https://www.ceceurope.org/what-we-do/ecclesiology-and-mission/charta-oecumenica/> vaadatud 2.12.2020 Eesti keeles ilmunud: Peeter Kaldur et al., toim, *Documenta oecumenica: kirik, ühiskond, misjon*, 2006.

⁵³ Kaldur et al., 154.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute bioetilised seisukohad <http://www.ekn.ee/inc.lakitus.php?id=313>.

on tahetud kuuldavaks teha, ega kõnele kuskil kristlikust eetikast laiemalt. Samas ilmestavad need näited väidet, et ka erinevatel kristlikel konfessioonidel ei ole täpselt sama arusaam kristlikust eetikast.

Vaadeldes sotsiaalmeedia suuremates kristlikes gruppides⁵⁶ toimuvaid arutelusid on näha, et eriarvamused mitmetes eetilistes ja õpetuslikes küsimustes on suured, kuid ühtlasi on näha ka seda, et erimeelsused ei jookse konfessioonipiiriti, vaid pigem üksikküsimustes inimese enda seisukohtade alusel. Selle taustal oleks huvitav küsida, milline roll on üldse konfessionaalsetel erinevustel tänapäeva avatud maailmas või milline roll on sotsiaalmeedial kristliku identiteedi kujundamisel? Võib-olla on allikate ja autoriteedi küsimus tänases päevas hoopiski nihkunud suunamudijate poole, kelle puhul aga tõusmine autoriteediks ei pruugi olla seotud nende teoloogilise taustaga. Tegu on olulise muutusega, kuna näitab omajagu selgesti, et kristlik maailmavaade ja seeläbi ka kristlik lähenemine eetikale võib omada väga palju erinevaid varjundeid. Kui sotsiaalmeedia eelsel ajastul jäid need varjundid pigem virvendama erinevate kirikute sees, siis täna sel päeval on võimalik ülemaailmselt luua oma seisukoha pooldajate grupe, mis aga suurendab killustumist veelgi. Nimetatud küsimuse üheks probleemiks osutub, et sageli takerdutakse kristlikule eetikale toetudes vaid mõnda perifeersesse probleemi, mis ometi saab sel juhul maailmapildis keskse koha.

Kokkuvõtlikult saab sedastada, et allikate ja autoriteedi küsimuses valitseb kristlikes kirikutes palju erinevaid arusaamu, tervikkontseptsioonina ei ole Eestis tegutsevad kristlikud konfessioonid oma eetilisi seisukohti üldjuhul sõnastanud. Ühiselt on sätestatud, et peamiseks allikaks on Piibel, kuid tõlgendamisruum on avar, seda nii kaasuvate õpetusaluste kui üleüldise Pühakirja tõlgendamise traditsioonidest lähtuvalt. See aga näitab üksnes seda, et me ei saa rääkida ühest konkreetsest kristlikust eetikast, mis on põhjendatav konkreetse teksti ja autoriteediga, vaid pigem annab suunise, et kristlikust eetikast kõneldes tuleb säilitada teatav aupaklikkus, kuna tegu on püüdlusega panna jumalik sõnum inimlikku keelde – olukord, kuhu hermeneutiline probleem on juba ette sisse kirjutatud. Kui aga seda silmas pidada, siis on võimalik erinevaid seisukohti avada ning nende rakendumist praktikasse siiski analüüsida.

2.3.2. Väärtuste lähtekohad Piiblis

Eelnevast alapeatükist tulenevalt on omamoodi paradoksaalne, et me ei pääse kristliku eetika küsimustele vastuseid otsides kuidagi üle ega ümber Piiblist, aga samas tuleb iga kord taustal silmas pidada, millisest tõlgendustraditsioonist lähtuvalt Piiblit käsitletakse.

---

⁵⁶ Facebook'i grupp „Eestimaa kristlased“, <https://www.facebook.com/groups/293633854084473/> Vaadatud 20.04.2018.
Facebooki grupp „Kiriku sõbrad“, <https://www.facebook.com/groups/kirikusobrad/> Vaadatud 20.04.2018.

Siinse alapeatüki eesmärk on vaadelda mõningaid käesoleva töö konteksti arvestades olulisi kristliku eetika tuumtekste Piiblis, küsides, milliste väärtustega need kokku kõlavad. Valisin vaatluseks armastuse kaksikkäsu, kümme käsku, mäejutluse ning Pauluse kirjad. Tekstide valikut ei ole ilmselt kristliku eetika kontekstis tarvis põhjendada, kuna tegu on üldtunnustatud baastekstidega. Ka kristlike koolide konteksti silmas pidades võib nende tekstide puhul eeldada, et nii koolipidajad, õpetajad kui ka lapsevanemad on nende sisuga vähemalt üldjoontes tuttavad ning tunnustavad neid juhtnööridena kristlikuks eluks. Kuna kristliku kooli puhul räägitakse väärtuskasvatuse rakendamisest, siis mängis valiku juures osa ka etteantud väärtuste rakendatavus 21. sajandi Eestis. Seetõttu leidsin olevat mõistliku jätta kõrvale ülejäänud nüansseeritud käsuõpetus Vanast Testamendist. Uue Testamendi puhul tehtud valikute osas näen mäejutlust koos armastuse kaksikkäsuga kui evangeeliumite sõnumi essentsi. Loomulikult on seal veel teisigi tekste, mis annavad suuniseid ja juhiseid eluks, kuid üldises plaanis ei vastandu need mäejutlusele. Pauluse tekstikorpusest juhindun enim Pauluse kõneldud Vaimu viljadest, mis on otsene viide väärtustele. Siiski ei saa seda lõiku vaadelda täiesti lahus Pauluse ülejäänud kirjadest, sest näiteks Rooma kiri tervikuna moodustab väga olulise sõnumi kristlase elu jaoks, kirjas filiplastele annab aga Paulus oma eetilisele lähenemisele sihi. Seega kirjeldan mõningate Pauluse uurijate abiga ülevaatlikult mõtteid Pauluse kirjadest esile tõstetud väärtustest.

Kristluse üheks tuummõisteks on armastus. Selle mõiste avamiseks võiks viidata paljudele Piibli kirjakohtadele, kuid piirdun siinkohal armastuse kaksikkäsuga mida on tõlgendatud ka kolmikkäsuna⁵⁷ ning kasutan seda terminit ka siinses töös, kuna see annab juhise armastada Jumalat, ligimest ja iseennast (Mt 22,37–39, Mk 12,31–33). Jeesus ise nimetab neid käskke kogu käsuseadustiku kokkuvõtteks. See lühike lõik kõneleb kolmest väga olulisest kristlikust väärtusest: Jumala armastusest, ligimesearmastusest ja iseenda armastusest. Kolmikkäsuna tõlgendades saab see kirjakoht uue lähtepunkti justnimelt ka iseenda armastamise olulisuse poolest⁵⁸ – ka mina ise olen *Imago Dei* –, sest vaid sellisel juhul saab tõeliselt ka oma ligimest armastada. Ehk teisisõnu – nähes ka iseendas jumalanäolist olendit, on võimalik *Imago Dei*d tõeliselt näha ka oma ligimeses, mis seostub ligimesearmastuse kontseptsiooniga ning suhestub ühtlasi Levinas’*e* Teise teooriaga.

---

⁵⁷ Eesti keeles nt Einike Pilli, „Kristlik kodukasvatus“, *Kristlik haridus ja kasvatus*, vaadatud 8. detsember 2021, <http://haridus.ekn.ee/2-peatukk-kristlik-kodune-kasvatus/>. Lisaks ka Nicholas Love ja Michael G. Sargent, *The Mirror of the Blessed Life of Jesus Christ: A Reading Text* (Exeter, Devon: University of Exeter Press, 2004) või Randall Buth ja R. Steven Notley, toim. „9 Hebrew-Only Exegesis: A Philological Approach to Jesus’ Use of the Hebrew Bible“, *The Language Environment of First Century Judaea* (BRILL, 2014), 347–74, https://doi.org/10.1163/9789004264410_011.

⁵⁸ Kristluse ajalugu vaadates ei ole seda kahtlemata mitte alati selliselt mõistetud, nii näiteks on küsitav lihasuretamine selle karmimates vormides, kuigi ka seda on võimalik tõlgendada enesearmastusena ehk siis ennast armastati kui lunastust vajavat olendit ja tee lunastusele viis nimelt läbi askeesi.

Just armastuse kolmikkäsu valgel tuleb näha praktilisi juhiseid kristlikuks eluks, mida teised siin valitud piiblikohad lähemalt avavad.

Kümme käsku ja mäejutlus

Alustan esmalt konkreetsematest tekstilõikudest: kümme käsku ehk dekaloo (2Ms 20,1–17 ja 5Ms 5,4–21) ja mäejutlus (Mt 5–7, Lk 6,20–49; 11,2–4). Kümme käsku väärtustavad Jumala ja vanemate autoriteeti, elu ja perekonna puutumast, austust kaasinimese vastu ning eraomandi puutumast. Mäejutlus kõneleb alandlikkusest, pikameelsusest, ligimesearmastusest, jumalakartlikkusest jne⁵⁹.

Dekaloogi esimesed käsud tegelevad inimese ja Jumala suhtega. Need on käsuseadustiku unikaalne osa. EELK peapiiskop emer Andres Põdra sõnadega: „Dekaloogi lähtepunktiks on 1. käsu näol just jumalasuhe. See on elupuu ontoloogiline tüvi, mis annab inimesele tema sirgeselgsuse ja väärikuse ja millel sotsiaalses mõttes on oma oksad ja viljad.“⁶⁰ Dekaloogi järgmised käsud tegelevad kahe inimese omavaheliste suhete määratlemisega ning lõpus inimese ja omandi suhtega. Peamiselt on käsud sõnastatud keeldudena „sa ei tohi“ ning määratlevad ära peamise, mis on ühiskonnas tarvis, et ühiselt koos eksisteerida. Kui püüda sõnastada, milliseid väärtusi kümme käsku endas kannavad, siis tuleb lisaks ülaltoodud mõtetele autoriteedist ja austusest lisada ka allumine käskudele ehk sõnakuulmine. Tervikuna saab dekalooogi vaadata kui käsuseadust, mis püüab eetilise raamistiku teha objektiivselt üheselt mõistetavaks, teisalt aga ilmneb ka siin olulisel kohal relatsioonilisus – kõige aluseks on inimese suhe Jumalaga, sellele järgnevad inimeste omavahelised suhted ning nende reguleerimine.

Nagu kõikide Pühakirja tekstide puhul, ei tohiks ka dekalooogi puhul unustada tõsiasja, et see on suunatud hoopis teises kultuurikontekstis kindlale sihtgrupile (nimelt Iisraeli täiskasvanud meestele). Ometi kujunes sellest suuresti universaalne käitumijuhis läbi aegade, tihti ka sõna-sõnalt võetav, nii ka tänapäeval. Kontekstiga arvestamata jätmisega võib kaasneda ühekülgne tõlgendus – nii on näiteks Jaan Lahe väljendanud muret, et laialt on levinud pinnapealne moralism: patustamine = teise käsulaua käskude mittetäitmine.⁶¹ Siiski kasutan ma analüüsimudelites kümme käsku üpris üks-üheselt, tuues vaid üksikuid remärke tähendusvälja kasutusest.

Ka mäejutluse tõlgendamise juures on oluline mõtestada nii ajaloolist kui ka tänase päeva konteksti. Seda võib viia ajas väga palju tagasi ja seostada kohaliku kontekstiga, nagu teeb nt John W. Welch, vaadeldes mäejutlust juutide

⁵⁹ Mäejutluse eetikast on kirjutanud nt Donald A. Hagner „Ethics and the Sermon on the Mount“ *Studia Theologica – Nordic Journal of Theology* Volume 51, 1997 – Issue 1, 44–59.

⁶⁰ Andres Põder, „Kristlikud väärtused ja Eesti ühiskond“ (Ettekanne konverentsil „Ühiseid väärtusi hoides“, Estonia talveaed, 26. september 2008).

⁶¹ Jaan Lahe, *Sõnum teise maailmast. Mis on kristluse põhisõnum?* (Tallinn: Hildegard Raamat, s.a.), 300–303.

templiteenistuse kontekstis⁶², mis tänase päeva jaoks jääb juba väga kaugeks. Samas kui Susan Frank Parson toob välja, et oluline on näha, kus inimene parasjagu oma elus on, sest selle põhjal tekst teda ka kõnetab – Jeesus rääkis inimestega ning mäejutlus on ennekõike jutlus, mis on mõeldud inimestele kuulmiseks ja kuulamiseks⁶³, olgu siis juutidele, kristlastele või kellelegi teisele.

Mäejutluse väärtustena on võimalik välja tuua järgmised mõisted: alandlikkus, pikameelsus, (ligimise)armastus, jumalakartlikkus, aga lisaks neile ka veel ustavus (nt maa sool Mt 5,13), rõõm (nt Mt 5,12; 6,17), tagasihoidlikkus (nt Mt 6,1–6), hoolivus (nt Mt 5,39–46), usk (nt Mt 6,31–33), austus (nt Mt 6,9jj), enesekriitilisus (nt Mt 7,3–5). Sellele mittelõplikule nimekirjale tuleb kindlasti lisada ka veel heade tegude tegemine puhtast südamest – kandmaks head vilja.

Kuigi siit tuleb välja niivõrd lai spekter erinevaid olulisi väärsusi, tuleb siiski nõustuda Frank Materaga, kes sõnastab, et mäejutlust ei tohiks võtta kristliku eetika kompendiumina. See on tema hinnangul küll otsekui juhised ideaalseks jüngerlikuks eluks, kuid kas see on reaalselt lõpuni teostatav, on vaieldav igas ajas ja kultuuris. Teisisõnu on Matera hinnangul tegu mõõdupuuga, millega oma jüngerlust mõõta, kuid juba enda jüngerriks lugemine tähendab tunduvalt kõrgemat pühendumist kui üleüldiselt end kristlaseks pidamine.⁶⁴ Thomas-Andreas Pöder aga pöörab selle päris teisipidi ja ütleb, et oluline ei olegi niivõrd mäejutluse eetika, kuivõrd Kristuse isik mäejutlust kõnelemas. Pöder rõhutab inimese ja Kristuse vahelist suhet kui mäejutluse tõelist keset.⁶⁵ See aga haakub omakorda taas Levinase vaatega Teisele, suhtes olemise rõhutamisega, millest kirjutasin lähemalt alapeatükis 2.1.

Kas ja kuidas saab neid tekste kasutada kui juhiseid eluks, mis on eetika praktiline pool? Kümme käsku mõistetakse tihti suures osas universaalselt vastuvõetavana kogu maailmale ning mäejutlusest leiab spetsiifilisemalt kristliku elu põhitõed. Või nagu Milton Rokeach tabavalt sõnastab, need on „thou shalt nots“ ja „thou shalt“ ehk „sina ei tohi“ (kümnes käsus) ja „sina pead“ (mäejutluses)⁶⁶. Kristliku eetika alus avaldubki nende kolme teksti koosmõjus ehk tervikuna Vana ja Uue Testamendi koostoimes. Vana Testamendi käsuseadus ja Uue Testamendi evangeelium ei ole teineteisest lahutatavad, vaid täiendavad üksteist, kuna Uus Testament asetab ka Vana Testamendi käsuseaduse kristlikusse fookusesse. Käsk ei ole täitmiseks käsu enda pärast, vaid käsk on vajalik

---

⁶² John W. Welch, „Temple Themes and Ethical Formation in the Sermon On the Mount“, *Studies in Christian Ethics* 22, nr 2 (mai 2009): 151–63, <https://doi.org/10.1177/0953946809103489>.

⁶³ Susan Frank Parsons, „Usus Gratiae: How Am I to Hear the Sermon on the Mount?“, *Studies in Christian Ethics* 22, nr 1 (veebruar 2009): 7–20, <https://doi.org/10.1177/0953946808100223>.

⁶⁴ Frank J. Matera, *The Sermon on the Mount: the perfect measure of the Christian life* (Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2013), 12.

⁶⁵ Thomas-Andreas Pöder, „Sõnast lähtuv elu“, *Kirik ja Teoloogia*, 9. jaanuar 2015, <https://kjt.ee/2015/01/sonast-lahtuv-elu-mt-724-27/>.

⁶⁶ Milton Rokeach, „Part II. Religious Values and Social Compassion“, *Review of Religious Research* 11, nr 1 (1969): 37, <https://doi.org/10.2307/3510551>.

normatiivina, mis aitab kaasa kristliku elu eesmärgini jõudmisel. Mäejutluse osaks on Jeesuse sõnad: „Ärge arvake, et ma olen tulnud Seadust või Prohveteid tühistama. Ma ei ole tulnud neid tühistama, vaid täitma.“⁶⁷ Käsu ja evangeeliumi vaherkord on saanud oluliseks just evangeelses teoloogias, see on olnud õigeusk-mõistuõpetuse üks olulisi teemasid.⁶⁸ Sellest tulenev patu ja armu, õigeusk-mõistu ning heade tegude küsimus on küll olemuselt dogmaatiline, kuid oma rakenduses nimelt eetilise käitumise aluspõhimõtteks, sest küsimus on peamiselt selles, millise kavatsusega inimene häid tegusid sooritab või halbu sooritama jätab – kas tegudega on võimalik oma õndsust välja lunastada või on head teod lunastatud olemise, usu vastuvõtmise tagajärg. See on teema, millele on ühe olulise kontrapunktina erinevate konfessioonide või teoloogiliste suundade poolt erinevalt lähenetud.

Kokkuvõtlikult võime öelda, et nii kümme käsku kui ka mäejutlus kõnelevad üldjoontes samal teemal, kuid samas esitavad need lähenemised n-õ suurele pildile veidi erinevaid rõhuasetusi ning ühtlasi on ka tegu erinevate väärtuste rõhutamisega. Kümme käsku annab ühiselule aluse ning tegeleb inimese kolme-suunaliste suhetega: alustades inimese ja Jumala suhtega, seejärel liikudes inimeste omavaheliste suhete juurde ning viimaks käsitledes inimese ja maise vara suhet. Keskseks väärtuseks on austus ja sõnakuulelikkus. Mäejutlus on otsekui mõõdupuu, mis kujutab kristliku elu ideaale, kuid samas ei saa seda kasutada eetika kokkuvõttena, vaid siiski pigem ideaalina, mille poole pürgida.

Eetika Pauluse kirjadest

Lisaks eelpool vaadeldud kolmele tuumtekstile ei saa kristlikust eetikast rääkides mööda vaadata Pauluse kirjadest, mis paljuski tegelevad nimelt kristliku moraali igapäevasusega ning nimelt ka selle praktikasse rakendamisega. Mida aga on oluline siinjuures silmas pidada, on esmalt see, et Paulus ja tema kaasaegsed lähtusid mõttest, et Kristuse taastulemine toimub juba lähitulevikus (2Pt 1,10–18; Mk 13,30; 1Kr 15,51, 1Ts 4,15–17), seega on kaheldav kõigi Pauluse väidete otsene ülekandmine tänasesse päeva, mil Kristuse taastulemine on jäänud ikka veel ootuse tasandile⁶⁹ ning teisalt see, et sageli tegeleb Paulus väga konkreetsete probleemidega konkreetsetes kogudustes ja sellisel juhul on mitmete näidete üldistamine kogu kristlikule ühiskonnale problemaatiline.

Harrington ja Keenan toovad välja, et Pauluse eetilise lähenemise sihtpunkti väljendab tekst Fl 3,10j: „Ma püüan ära tunda teda ja tema ülestõusmise väge ja tema kannatuste osadust, saades tema surma sarnaseks, et ma kuidagi jõuaksin ülestõusmisele surnuist.“ Teed sinna võrdleb Paulus võidujooksuga, mida kujutab

---

⁶⁷ Mt 5,17.

⁶⁸ Nii näiteks on Martin Luther seda teemat käsitlenud mh kirjutistes „Traktaat kristlase vabadusest“ ja „Antinomistide vastu“. Eesti keeles võimalik lugeda: Martin Luther, *Valitud tööd*, toim Urmas Petti (Tartu: Ilmamaa, 2012).

⁶⁹ Vt ka Alasdair C MacIntyre, *A short history of ethics: a history of moral philosophy from the Homeric age to the twentieth century* (London: Routledge Classics, 2006), 112.

endast piltlikult kogu meie elu (Fl 3,13j, 2Tm 4,7j).⁷⁰ Autorid sõnastavad, et Pauluse eetika kvintessents on üles täheldatud kirjas roomlastele⁷¹, mis oli ka Martin Lutheri õigeuskõiguste alustekstiks⁷². Paulus kõneleb oma juutlikust taustast lähtudes ning samas arvestades kuulajaskonda, kelleks on Rooma riigi kodanikud, seega on see tekst ka parim näide illustreerimaks kristluse sündi mitme kultuuri ristumiskohas. Rooma kirja üheks läbivaks teemaks ongi kristlase vabadus uuenenud olukorras ja mida see endaga kaasa toob⁷³. Martin Luther võtab selle kokku oma „Traktaadis kristlase vabadusest“: „Ristiinimene on kõige vabam isand ja pole kellegi alam. Ristiinimene on kõige kohusetruum teener ja kõikide alam.“⁷⁴ Sellise vabaduse saavutab inimene aga Lutheri arusaama kohaselt üksnes usu läbi õigeuskõigustena. Paulus kõneleb inimese patusest ning patu võitmisest Kristuse kaudu, inimese vanast ja uuest loomusest ning ristimise tähtsusest nende kahe vahelülina⁷⁵. Paulus sõnastab ka inimese suutmatuse iseenda jõul patust pääseda – inimesel on vaja seda armu, mida Kristus oma ristisurmaga on meile tooma tulnud⁷⁶.

Patu ja armu vahekord, (päris)patu roll inimese elus ning nende mõju meie tegudele ongi kokkuvõtlikult Paulusest peale olnud kristliku eetika baasküsimuseks, mida tõlgendatakse aga mitut moodi nii eri konfessioonide lõikes kui ka mõnigi kord ühe konfessiooni sees. Selle võtab hästi kokku Charles Mathewes, kirjeldades, kuidas näiteks patu mõistmine toob väga erineva lähene-mise moraaliküsimustele laiemalt: kui liberaalsemale vaatele tähendab patt peamiselt lahutatust, ebatäiuslikkust ja sellest tulenevat vigast enesepilti, siis konservatiivi jaoks on sama mõiste sisuks pigem ihad ning maised soovid vastanduvana taevastele.⁷⁷ See omakorda aga on oluline, et mõista, kuidas kristlane näeb iseennast kui inimest. Kristlikust inimesekäsitlusest tuleb pikemalt juttu alapeatükis 4.4.1.

Kirjas galaatlastele toob Paulus ära loendi voorustest, mida nimetab Vaimu viljadeks: armastus, rõõm, rahu, pikk meel, lahkus, headus, ustavus, tasadus, enesevalitsus (Gl 5,22–23a). Kompositsiooniliselt vastandub neile pahede – lihaliku loomuse tegude loetelu (Gl 5,19–21). Tegu on mõneti sarnase vastandusega nagu seitsme vooruse (kardinaalvoorused koos jumalike voorustega) ja

---

⁷⁰ Daniel J. Harrington ja James F. Keenan, *Paul and virtue ethics: building bridges between New Testament studies and moral theology* (Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, 2010), 18.

⁷¹ *Ibid.*, 28.

⁷² Näiteks avaldub see ehedalt Heidelbergi väitluses. Eesti keeles võimalik lugeda: Martin Luther, „Heidelbergi väitlus“, *Martin Luther. Valitud tööd*. (Tartu: Ilmamaa, 2012), 25–50.

⁷³ Harrington ja Keenan, *Paul and virtue ethics*, 28.

⁷⁴ Martin Luther, „Traktaat kristlase vabadusest“, *Martin Luther. Valitud tööd* (Tartu: Ilmamaa, 2012), 310.

⁷⁵ Rm 5–6.

⁷⁶ Rm 7,5–8,17.

⁷⁷ Mathewes, *Understanding Religious Ethics*, 112. Siin ära toodud patu mõiste käsitlus on toodud näitena ega esinda nimetatud teema kogu kompleksust.

seitsme surmapatu puhul. Sääraseid nimekirju on loomulikult veel ja veel, Harrington ja Keenan viitavad nt Qumrani käsikirjadele ning Pseudo-Kratesele⁷⁸.

Pauluse õpetus kristlikust elust sarnaneb suurel määral mäejutluse sõnumiga. Selle on välja toonud ka Bruce, viidates, et Paulus ise kõneleb oma kõlbeliste manitsuste kohta, et need rajanevad „Kristuse seadusel“⁷⁹, olulise paralleelina toob Bruce välja Rm 12,3–13,14 sarnasuse mäejutluse sisuga⁸⁰. Samuti on oluline märgata, et see problemaatika, milleni jõuab käsu ja evangeeliumi vahekord mäejutluses ning need küsimused, millega Paulus tegeleb, on väga sarnased: patt ja arm, käsk ja head teod.

Eelpool mainitud on omamoodi tuumtekstid, millest kristliku eetika põhimõtteid otsida, kuid loomulikult ei saa nendega piirduda. Ka Piibel sisaldab endas veel mitmeid erinevaid juhiseid kristlikuks eluks. See on väga mitmekihiline raamat, mis on küll terviklik, kuid samas sisaldab see ka vasturääkivusi. Siinjuures tuleb ka näha, et tänu erinevatele tõlgendusvõimalustele on leidnud Piiblist kinnitust mitmed erinevad ja koguni vastuolulised vaated konkreetsetele moraalküsimustele. Seetõttu on alati oluline vahet teha, mis on kristliku dogmaatika ja eetika alused ning mis on sellest lähtuvad praktilised väljundid igapäevaelus, ning mõista, et Piibel ei ole moraaliõpik, kust kõik praktilised vastused loetavad on. Elmar Salumaa on selle kokkuvõtvalt sõnastanud:

„Võrreldes dogmaatikaga, mis oma kaaluvamas osas on küllaltki stabiilse iseloomuga, on eetika nii oma probleemiseadelt kui ka meile antavate esialgsete lahenduste osas liikuvam ning dünaamilisem, vastavalt inimese ja ühiskonna konkreetsete olukordade lakkamatule muutumisele ja üha uute probleemide tekkimisele, ilma et ta seejuures tohiks minetada oma dogmaatilist kandepinda.“⁸¹

Väitega, et Piibel, kuigi on ja jääb kristliku moraali ja eetika aluseks, pole moraaliõpik ega normide kataloog, nõustub ka katoliku teoloog Jose Manuel Caamano Lopez⁸².

Kokkuvõttes on oluline näha, et kuigi Piiblile toetudes on raske leida väga selget ja üheselt mõistetavat suunist, millele kristlik eetika üles ehitada, on siiski võimalik kristlikku väärtuspilti Pühakirja tekstide abil üldjoontes kirjeldada – käesolevas alapeatükis käsitletud tekstid on valitud nii, et selle väärtuspildi haare tuleks hästi esile. Nii on Vana Testamendi kümme käsku lai aluspõhi, mäejutlus ehitab sellele ideaalpildi ning pauliinlik tekstikorpused lisab praktilisi juhiseid ja suunitlusi, mis on küll algselt kirjutatud teistsuguses ühiskondlikus süsteemis, kuid mis on siiski aegadeüleselt kõnekad, võimaldades sõnastada alusväärtuseid,

⁷⁸ Harrington ja Keenan, *Paul and Virtue Ethics*, 93–94.

⁷⁹ Nt 1Kr 9,21 või Gl 6,2.

⁸⁰ Frederick Fyvie Bruce, *Pauluse kiri roomlastele* (Tallinn: Logos, 2012), 216.

⁸¹ Elmar Salumaa, *Süstemaatilise teoloogia käsiraamat* (Tallinn: Logos, EELK Usuteaduse instituut, 2009), 67.

⁸² Jose Manuel Caamano Lopez, „The Meaning of The Decalogue For Contemporary Moral Theology“, *The Bible and Catholic Theological Ethics* (Orbis Books, 2017), 130–140.

millest kristlikus eetikas lähtuda. Tekstide abil koostatud analüüsimudelit ning selle põhjal tehtud järeldusi kirjeldan peatükkides 7.1 ja 8.1.

2.3.3. Kristlik eetika filosoofiliste eetikasüsteemide seas

Käesoleva alapeatüki eesmärk on esmalt kirjeldada kristliku eetika positsiooni filosoofiliste eetikasüsteemide raamistikus ning seejärel vaatlen teemat, kas kristlik eetika on pigem teoreetiline või praktiline distsipliin, mis haakub eelmises alapeatükis väidetuga, et piibelliku lähenemisega saame me teada pigem suuremad suunised ehk teooria, kuid praktilises elus tuleb teha valikuid.

Üks võimalik viis kristlikku eetikat vaadelda, mis eelmises peatükis välja tuli, on läheneda dogmaatilisel alusel ning sellest lähtuvalt tegeleda inimese kõlbla eluviisiga. See lähenemisviis eeldab, et on kindel antus, millest lähtuda ning skaalaks on õige-vale lähenemine ehk normieetika. Teine võimalus on läheneda pauliinlikult, otsimaks patu ja armu vahelist vahekorda, mis annab laiema spektri. Pauluse puhul tuleks keskenduda eetika sihile, milleks on Harringtoni ja Keenani sõnul Filipi kirjas nimetatud Kristuse tundmine ning Temaga ühinemine ülestõusmises⁸³. Sinna jõudmise viise kirjeldabki Paulus ühelt poolt läbi vooruste ning teisalt läbi pideva patu ja armu dihhotoomia. Mõistmaks aga kristliku eetika lähenemisviisi, asetan siinkohal eelmises peatükis täpsemalt avatud vaatenurgad klassikalisse filosoofilisse käsitluse eetikasüsteemidest.

Erinevad eetikasüsteemid lähtuvad erinevatelt alustelt. Nii nagu alapeatükis 2.1 kirjutasin, on teleoloogilise eetika põhiküsimuseks teo tagajärg ning sellest saadav kasu, deontoloogilise eetika puhul tegu ise ja areetilise eetika puhul ka teo läbiviija enese kavatsus, tema enda loomus. Vaadeldes kristlikku eetikat, on oluline hinnata selle paigutumist ka kolme nimetatud eetikasüsteemi raames, kuna nii saab täpsemalt välja tuua, millist osa tegutsemisest kristluses väärtustatakse ning ühtlasi on võimalik ka paremini mõista, millised väärtuskasvatustlikud praktikad võiksid kristlikusse kooli sobitada. Nii näiteks on iseloomukasvatuse aluseks areetiline, kognitiivse lähenemise aluseks aga deontoloogiline moraalifilosoofia, sellest kirjutan lähemalt peatükis 4.3 „Väärtuskasvatus ja väärtuskasvatuse meetodid“. Nagu eelnevast näha, ei saa paigutada kristlikku eetikat ühemõtteliselt vaid ühe eetikasüsteemi alla, kuna paljuski sõltub see taaskord tõlgenduse rõhuasetusest. Puhtalt käsueetiliselt (lähtudes kümnest käsust) oleks tegu deontoloogiaga, kui küsida eesmärgi järele ning sellest saadavast kasust, on jutt teleoloogiline ning kui rääkida inimese sisemisest loomusest, mida ta kannab, siis on võimalik vaadelda kristlikku eetikat läbi areetilise eetikasüsteemi prisma. Teleoloogiat kui eesmärgist ja kasust kõnelevat lähenemist on kristlikule eetikale olnud ehk kõige keerulisem kohandada. Ühelt poolt, kui me räägime eesmärgist, siis oleks see otsekui võimalik, sest eesmärk on igavene elu. Teisalt aga, kui võtta aluseks kasu mõiste, siis on asi keerulisem. Kas on võimalik kristlikus eetikas leida üles kasu kui selline? Üks võimalik lähenemine on see, et seada kristliku

---

⁸³ Harrington ja Keenan, *Paul and Virtue Ethics*, 18.

eetika eesmärgiks teha igale inimesele võimalikult palju head igas hetkes. Sellisel juhul saaks seda argumenteerida kui võimalikult palju kasu võimalikult suurele hulgale, kuid päriselt sellist mõttekäiku siiski ei mäejuhtlusest ega Pauluse kirjadest ei leia, mistõttu oleks säärane lähenemine ülepaisutus ning sellise argumentatsiooniga võib teleoloogilise lähenemise kristliku eetika vaatepunktist kõrvale jätta. Teine võimalus on aga rääkida armastuse-utilitarismist ehk ülimalt eesmärgiks on armastus kõikidele. Seega on tegu omamoodi paradoksiga – *telos* kui eesmärk eksisteerib, kuid kasu küsimus on mitmeti mõistetav. Küllap on siinkohal tegu ka teleoloogilisse etikasse endasse sisse kirjutatud vastuoluga, kuna teleoloogiline eetika võimaldab väga laia spektrit, rääkides nii vooruseetikast⁸⁴ kui ka utilitarismist ning sellisel juhul on võimalik ka kristlikku etikatu teleoloogilisest perspektiivist vaadelda.

Kas ja kuidas aga need erinevad osad – käsueetika ja vooruste eetika – omavahel kokku klapiivad? Või on siin taaskord peamiseks probleemiks käsu ja evangeeliumi, patu ja armu vahekord, mida võib ka sõnastada kui paradoksaalset õpetust? Proovin vastata sellele küsimusele, lähtudes veel ühest uuest vaatenurgast: kas saab väita, et kristlik eetika on ühekorraga nii teoreetiline kui praktiline? Ühelt poolt on tegu praktilise küsimusega (kuidas ma peaksin elama?), mis taandub inimliku otsustuseni, teisalt on tegu teoreetilise küsimusega, mis küsib filosoofilis-teoloogilise raamistiku kohta inimese otsuste taga. Elmar Salumaa sõnastab kristliku eetika eesmärgi olla teooria ja praktika vaheliseks seoseks ehk „sillaks kristliku õpetuse ja inimelu tegelikkuse vahel, mille varal kristlikõlbelised normatiivid ja nõuded suunatakse realiseerumisele inimese konkreetse elusituatsioonis“⁸⁵. Või nagu seda sõnastab EELK peapiiskop *emer* Andres Põder, kes näeb väärtusi seoses ühelt poolt inimese ontoloogiaga ning teisalt lunastatud saamisega:

„Teoloogiliselt vaadatuna on väärtused väga tihedalt seotud ontoloogiaga, inimese arusaamaga iseendast ja maailmast, kus ta elab. Nad tulenevad inimese olemusest Jumala looduna ja väljendavad tema jumalanäolisuse põhitunnuseid. Ometi on inimene Jumalast eemaldumisega oma imago kaotanud või vähemalt rikkunud. Kristliku usu kohaselt ilmutab ja uuendab armastav Jumal Jeesuses Kristuses meie algupärase, jumaliku loomuse. Eelõeldu tähendab, et ühelt poolt on üldinimlikud moraaliprintsüübid teatud ulatuses leitavad ka maailmasisesel loomulikul korral. See on Jumala muutumatu korral ilming ning kõik viisid seda rakendada on hinnatavad. Teisalt vabastab alles lunastus inimese täielikuks meeleparanduseks ja kõlbeliseks eluks.“⁸⁶

---

⁸⁴ Eestis levinud traditsiooni kohaselt ei kõnelda vooruseetikast enamasti teleoloogilise eetika all, kuid nt levinud veebisõnastik Britannica asetab selle nimelt teleoloogia alla <https://www.britannica.com/topic/teleological-ethics> Vaadatud 20.10.2020. Sisuliselt on mõlemad variandid sobilikud.

⁸⁵ Salumaa, *Süsteemaatilise teoloogia käsiraamat*, 67.

⁸⁶ Põder, „Kristlikud väärtused ja Eesti ühiskond“.

Salumaa keskne mõte on, et evangeelses eetikas ei ole kõlbelisus mitte eesmärk, vaid see on hoopis lähtepunkt. „Evangeelses eetikas on inimese kõlbelisus lähis, mida teostatakse. Seda lähist teostatakse normatiividest juhindudes. [Paljude]⁸⁷ filosoofiliste ja religioossete eetikasüsteemide kohaselt kõlbelisus tagab õigeksmõistmise, mida inimene kogeb õnnena. Evangeelse eetika kohaselt õigeksmõistmine tagab kõlbelisuse, mida inimene kogeb õndsusena.“⁸⁸

Kindlasti tuleb täheldada, et seda lähtepunkti ei saa üle kanda kogu kristlikule eetikale, vaid see on siiski spetsiifiliselt evangeelse eetika rakurs. Nimetatud mõte on võimalik tagasi viia Martin Lutherile, kelle üks olulisemaid väljaütlemisi oli, et inimene saab õigeks üksnes usust ning seejärel on tema teod usu viljad⁸⁹ – teema, mille rõhuasetuste erinevusest sai kõneldud mäejuhluse kontekstis. Samuti on see mõte esindatud Leuenbergi konkordias, mis ühendab 105 evangeelset kirikut Euroopas, artiklis 12, mille kohaselt „Jeesuse Kristuse ainulaadne pääste vahendamine on Pühakirja kese ning õigeksmõistusõnum kui sõnum Jumala vabast armust on kiriku kuulutuse mõõdupuu.“⁹⁰ Salumaa ise vastandab religioosse ja evangeelse eetika, selgitades, et religioossus hõlmab väga erinevaid teooriaid ja praktikaid, samas kui tema lähtepunktiks on siiski spetsiifiliselt evangeelne lähenemine⁹¹. Johann-Christian Pöder väidab, et luterlikule eetikale on pluralism juba sisse kirjutatud, kuna on seotud kristlase isikliku vabaduse ja vastutusega⁹². Ta sõnastab luterliku eetika kui orienteerumiseetika: „See on orienteerumiseetika – elule orientiiri pakkuv eetika, mis lähtub armastuse tingimatust nõudest ja kingitusest. Avada on seda võimalik muu hulgas inimväarikuse, vastutuse ja hoolimise prisma läbi.“⁹³ Siin kõrval võibki näha katoliku kiriku erinevust, kus on suurem rõhk institutsionaalsel kirikul kui moraali alusel⁹⁴.

Kas aga orientiiril saab olla norme või kallutab selline mõttekäik eetikasüsteemi puhtalt väärtuspõhiseks? Viimasel juhul on aga oht langeda subjektiivsusesse või relatiivsusesse, kus peamine rõhuasetus on kas üksikiniviidi või grupi südametunnistusel. See toob aga ikka ja jälle tagasi ka Porteri poolt välja toodud küsimuse, kas moraal on midagi geneerilist või on see peamiselt ikkagi

---

⁸⁷ Autori lisandus arusaadavuse parandamiseks.

⁸⁸ Elmar Salumaa, *Evangeelse eetika alused*, toim Jaanus Noormets (Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2003), 87.

⁸⁹ Kirjeldatud teemat kõnetab mh „Traktaat kristlase vabadusest“ Eesti keeles ilmunud: Martin Luther, „Traktaat kristlase vabadusest“, *Martin Luther. Valitud tööd*. (Tartu: Ilmamaa, 2012), 299–249.

⁹⁰ Kadri Eliisabet Pöder, tõlk, „Euroopa reformatoorsete kirikute konkordia (Leuenbergi konkordia)“, *Uuema evangeelse teoloogia põhitekstid* (Tartu: Ilmamaa, Koostanud Härle, Wilfred; Pöder, Thomas-Andreas, 2013), 600.

⁹¹ Salumaa, *Evangeelse eetika alused*, 25–29.

⁹² Johann-Christian Pöder, „Aeg elada ja aeg surra – eutanaasiast ja inimväarikusest“, 1. veebruar 2019, <https://www.err.ee/906605/johann-christian-poder-aeg-elada-ja-aeg-surra-eutanaasiast-ja-inimvaarikusest>.

⁹³ Pöder, J.-C. 2019

⁹⁴ Nii näiteks annab seda mõtet väga hästi edasi paavst Johannes Pauluse II entsüklika „Veritatis Splendor“ http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html#%249 Vaadatud 18.06.2020.

ühiskondlik kokkulepe. Küsimus, mille üle arutles ka peapiiskop *emer* Andres Pöder, jõudes oma arutluskäigus siiski tagasi kristliku eetika kui lunastuseetika spetsiifika juurde, kus on olemas sügavam siht kui lihtsalt ühiskondlik kooselu, nimelt lunastus. Relatsiooniline eetika on üks viis mõtestada korraga suhteid nii Jumala kui kaasinimestega, mis jätab alles nii lunastuse kui ka ühiskondliku kooselu mõtte.

See toob aga järgmise teema juurde, milleks on kristlik ühiskonnakorraldus. On üpris loogiline eeldada, et kristliku moraaliga käib kaasas ka nägemus kristlikust ühiskonnakorraldusest, kuna keegi peab ju moraali ka tagama. Küsimus on siinkohal, kui suurt ühiskonnagruppi saab üks kindel eetiline süsteem mõjutada ehk kas kristlik eetika saab olla midagi universaalselt rakendatavat. MacIntyre toob oma kristliku eetika ülevaates välja, et sageli ongi kristliku eetika probleem selles, et juhiseid, mis olid algselt sõnastatud väikestele gruppidele või üksikisikutele, soovitakse teha üleüldiseks ja kõigile kehtivaks kristlikuks normiks⁹⁵. See on omamoodi paradoks, mis on tulnud kaasa kristluse muutumisel väikesest algkoguduslikust süsteemist riigiusuks. Oluline on siinkohal näha, kuidas reformatsioon selle teema üles nopib, kuna ühe reformatsiooni järelmõjuna võib näha inimese kui indiviidi kerkimist moraaliküsimuste lavale: uusaja inimene jääb oma jumalasuhtes ja moraaliküsimustes rohkem üksinda. Seega on tegu otsekui ringiga – esmalt ette antud seadused ja normid kuulusid väikeste gruppide juurde, seejärel püütakse samu seadusi rakendada riiklikul tasandil, mis aga aastasadadega sedavõrd teiseneb, et vajab uuesti puhastamist ehk reformimist ning jõuab seetõttu hoopis välja üksikisiku ja Jumala omavahelise suhteni. MacIntyre toob välja, et Lutheri eetika toob esile inimese kui indiviidi, samas kui ühiskond on vaid kui näitelava, millel inimene tegutseb⁹⁶. Luther eristab moraali ja ühiskondlikud kokkulepped – jumaliku ja inimliku valdkonna⁹⁷. „Seepärast peab neid kaht valitsusviisi teineteisest hoolikalt eristama ja mõlemad alles jätma. Üks on see, mis teeb õigeks. Teine loob välise rahu ja kaitseb kurjade tegude eest.“⁹⁸ Seega tekib vajadus teha vahet, mis on inimese õndsuseks vajalik ja mis on kõigest ühiskondlik kokkulepe koostoimimiseks.

Kristliku eetika (ja mitte ainult eetika) ühiskondliku mõõtme heaks näiteks on 20. sajandi alguse ning I maailmasõjaga kaasnevad sotsiaalsed probleemid, mis vajadis kirikute koostööd või vähemalt tõukasid kirikuid koostööle. Võime öelda, et 20. sajandi oikumeenilise liikumise üheks (aga mitte ainsaks) aluseks olid sotsiaalsed probleemid ning vajadus neid kirikuteüleselt lahendada.⁹⁹

---

⁹⁵ MacIntyre, *A short history of ethics*, 111.

⁹⁶ *Ibid.*, 117–118.

⁹⁷ See küsimus on eriliselt põnev lähtudes 21. sajandil domineerima hakanud debatist abielu üle, kus ka kristliku kiriku sees ei ole ühte nägemust – siin võib selgelt näha erisust, kas tegu on õndsuseks vajaliku moraalse normiga või on tegu millegagi, mis jääb sellest sfäärist välja ja tuleks anda ilmalikule võimule korraldada.

⁹⁸ Martin Luther, „Ilmalikust valitsusest.“, *Martin Luther. Valitud tööd*. (Tartu: Ilmamaa, 2012), 395.

⁹⁹ World Council of Churches, „History“, <https://www.oikoumene.org/en/about-us/wcc-history>. Vaadatud 10.03.2020.

Tänases päevas on kristlikud koolid samuti osutunud üheks kristliku eetika ühiskondlikuks mõõtmeks. Nende rolli on huvitav jälgida nii ühiskonnas, kus kristlikud koolid on enamuses (nagu nt Belgia näide, mida kirjeldan peatükis 6.3) või siis vähemuses, nagu Eestis. Täpsemalt kirjutan sellest teemast ka peatükkides 10 ning 11.2.

Seega, kuna on raske ühemõtteliselt sõnastada, mis on kristlik eetika, siis on ka kristliku eetika kohta eetikasüsteemide tervikus keeruline lühidalt kokku võtta. Tegu on ühekorraga teoreetilise ja praktilise teemaga, millel on nii individuaalsed kui ka ühiskondlikud mõõtmed ning mis klassifitseerub nii deontoloogilise kui ka areetilise eetikasüsteemi alla. Oluline on küsida ka, kas on võimalik üldse väita, et on olemas mingi terviklik ja valmis kogum, mida saab nimetada kristlikuks eetikaks või see ongi pidev tasakaalu otsimine juba eelpoolmainitud dihhotoomiade nagu käsk ja evangeelium vahel, ning pidev vastuste otsimine mõistetele nagu lunastus, arm, õigeksmõist jne? Teisalt jälle ei saa me ka väita, et kristlikku eetikat kui niisugust ei eksisteerigi, sest ometigi on maailmas miljoneid inimesi, kes ütlevad end seda järgivat¹⁰⁰.

Kokkuvõte

Käesolev peatükk keskendub kristliku eetika ambivalentsele ja kristliku eetika alustele. Kristlik eetika seisab käsueetika ning vooruste eetika ristteel, käsu ja evangeeliumi, kohustuse ja isikliku vastutuse vahelises pingeväljas.

Kui vaadelda kristlikku eetikat läbi objektiivsuse, subjektiivsuse, relatiivsuse või relatsioonilisuse prisma, siis tuleb tõdeda, et ükski neist vaatenurkadest ei ole kristliku eetikaga vastuolus, vaid igal konkreetsel juhul on küsimus autoriteedi rollis. Seega tuleb arvestada kõikide võimalustega ning seetõttu tuleb ka kristlikust väärtuskasvatusest kõneledes arvestada erinevate lähenemistega. Niisamuti on oluline tõdeda, et kristlikus eetikas on omal kohal nii normid kui ka väärtused ning hinnata saab seda nii teo enda, teo tagajärje kui ka tegija väärtustest lähtuvalt ning iga kord tuleb kaaluda, kuidas erinev lähenemine mõjutab seda, kuidas teema mõtestamine muutub.

Kuna kõik lähenemised on võimalikud, siis on kristliku eetika üle arutledes äärmiselt oluline mõista autoriteedi küsimuse problemaatikat. Kuigi esmapilgul näib selge ja enesestmõistetav, et autoriteediks on Jumal, läheb lugu siiski segaseks, kui püüda Jumala kui autoriteedi antut tõlgendada – sellisel juhul taandub küsimus ikkagi maistele autoriteetidele. Objektivistliku lähenemise puhul on suurem tähendus kirikul ja kiriklikul traditsioonil, subjektivistlik lähenemine annab väärtusotsused inimese enda kätte, üksikisiku enda vastutada. Relatiivse eetika korral on oluline vaadata konteksti ning relatsiooniline eetika kõneleb suhetest – nii nagu Kolmainsus on iseendaga suhtes, nii on ka inimesed

---

¹⁰⁰ Väide eeldab, et kõik, kes end kristlaseks peavad, järgivad ka kristlikku eetikat. Kristlaste arv maailmas oli aastal 2010: 2,2 miljardit. PEW uurimiskeskuse koduleht <http://www.globalreligiousfutures.org/religions/christians>. Vaadatud 13.04.2020.

suhtes teiste inimestega ja suhtes Jumalaga ning see on eetikaküsimuste puhul aluseks võetav. Kõik variandid on kristlikus eetikas olemas ja võimalikud, minu hinnangul puhtalt subjektivistlik küll kõige nõrgemalt, kuid siiski on võimalik kristlikku eetikat ka läbi selle prisma vaadelda.

Autoriteedi küsimuse oluline tahk on küsimus kirikust ehk küsimus eklesiooloogilisest eetikast. Teisisõnu küsimus sellest, kuivõrd on kiriku funktsiooniks eetiliste seisukohtade võtmine – kas see peaks olema kiriku põhiolemus või on tegu ühe valdkonnaga paljudest või ei peaks kirik üldse neil teemadel sõna võtma, vaid jätma need iga kristlase enese südametunnistuse hooleks. See tähendab ühtlasi, et eklesiooloogiline eetika küsib mh ka selle järele, kui objektivistlik või subjektivistlik peaks kristlik eetika olema. Teiselt poolt on see ka küsimus riigi ja kiriku vahelisest suhtest ehk mis on need teemad, mis jäävad kiriku otsustada ning mis on need, mis tuleks riiklikult paika panna ja normeerida. Osad autorid leiavad, et kirik peab jutlustama moraalset puhtust sõltumata sellest, kas ta ise suudab seda lõpuni järgida, teised aga leiavad, et moraaliga tegelemine on kiriku üks funktsioon paljudest ja seda ei peaks üle tähtsustama. Küllap on selle küsimuse puhul vajalik läheneda ka kontekstuaalselt, mh arvestades näiteks seda, kas tegu on riigikirikuga või on kirik ja riik on lahutatud ega allu teineteisele, vaid tegu on võrdsete partneritega. Viimasel juhul ei saa kirikult tahta lõpliku otsustaja funktsiooni moraalil küsimustes, moraal saabki olla vaid üks teema paljude seas, milles kirik sõna võtab. Siin aga tuleb alati silmas pidada, et kristlik traditsioon ei ole praegu ega ole kunagi olnud ühtsel seisukohal moraaliküsimustes tervikuna. Sotsiaalkonstruktivistlikust vaaternurgast on ühtlasi oluline mõista aja ja ruumi koosmõju igale eetilisele küsimusele ning rõhutada kontekstuaalset lähenemist. Mõistetavalt on siin tunda vastuolu kirikliku traditsiooni ning konkreetse ajas ja ruumis kogetud hetkega, kuid sel juhul tulebki näha, et ka kiriku seisukohad on koos ühiskondlike muutustega ajas teisenenud.

See on oluline, et mõista paremini kristlike koolide püüdlusi kristliku väärtuskasvatuse juures. Teema ambivalentsus tuleb eriliselt esile, kui asetada see kristlike koolide konteksti, kus mitte kõik õpilased, pered ega õpetajad ei ole kristlased, mis tähendab, et seda enam on tarvilik läheneda teemale respektiga ning näha valdkonda laiemalt. Teine lähenemine oleks vastupidine: näha kristlikku kooli kui kristliku objektiivse eetika kantsi, mille eesmärk on mõjutada ühiskonda laiemalt. Viimase võimalikkuses ma ise siiski pigem kahtlen, kuna see eeldaks rangelt konfessionaalset lähenemist, lisaks läheks vastuollu mitmete eetiliste lähenemistega ka kristlikus maailmas¹⁰¹. Peatükis 4 vaatlen lähemalt, millised on erinevad väärtuskasvatuse võimalused kristliku eetika erinevaid tahke silmas pidades hoides pidevalt taustal käesolevas peatükis sätestatud.

Kõikide kirikute õpetusaluste hulka kuulub peamise alustekstina Piibel, mistõttu just selle tuumtekstidest on asjakohane otsida kristliku eetika lähtekohti. Kümne käsu, mäejutluse, armastuse kolmikkäsu ja pauliinliku tekstikorpuse alusel saame suurema pildi Piiblis kirjas olevatest väärtustest, kuid samas ei

---

¹⁰¹ Nt eeldades üheselt mõistetavat piiblitõlgendustraditsiooni või tekitades kooliõpetajatest kirikliku hierarhia osa vms.

esitata kuskil ühte ja ainukehtivat väärtuste loendit või süsteemi. Mainitud tekstidest kõige süsteemsemad on kümme käsku ja armastuse kolmikkäsk, mäe- jutlus on kui ideaal jüngerlikuks eluks ning apostel Paulus tegeleb oma kirjades pigem konkreetsete koguduste konkreetsete küsimustega, mistõttu Pauluse juhiste üldistamisel kogu kristlikule eetikale tuleb olla ettevaatlik. Kokkuvõtlikult võib sõnastada, et kuigi Piibel on ja jääb kristluse peamiseks alustekstiks, pole see moraliõpik ega normide kataloog. Kristlik eetika on peamiselt lunastus- eetika, kus on olemas küll ka ühiskondlik väljund, kuid siht lunastusele on osa kristlikust inimesekäsitlest (vt lähemalt alapeatükk 4.4.1).

Kokkuvõtlikult oli antud peatüki eesmärk näidata eetika kui valdkonna mitmekülgset ning ühtlasi tuua esile ka kristliku eetika ees seisvad küsimused. Nagu eelnevalt kirjeldatud, siis on valikukohti palju ning seega ei ole võimalik ka kristlikku eetikat ning väärtuskasvatust ühe lihtsa mudeliga kirjeldada, vaid kasutada tulebki mitmeid lähenemisnurki.

3. EESTI ÜHISKONNA VÄÄRTUSED

Siinses peatükis on minu eesmärk kirjeldada Eesti ühiskonna väärtusi, kuna kooli(de) väärtusi tuleb alati vaadelda konkreetse ühiskonna väärtusruumis. Ühiskonna väärtusi on võimalik uurida kahel moel – ühelt poolt saab vaadelda, mis on kirjas seadusandluses, mis on ühiskonna liikmetele normatiivne, teisalt saab uurida, mida inimesed ise konkreetsetes ühiskonnas väärtustavad. Vaatlen siinkohal mõlemat poolt: esmalt teen sissevaate väärtustesse Eesti Vabariigi põhiseaduse kontekstis, mis on ühiskonna väärtushinnangute baastekstiks, ning kõrvutan seda erinevate autorite mõtetega demokraatiast, mis paneb Eesti väärtused laiemasse filosoofilisse konteksti. Seejärel vaatlen kolme erinevat uuringut, kus on erinevate meetodite abil selgitatud, mida eestlased ise väärtustavad. Neist esimene vaatleb riikide väärtusi üleilmses kontekstis, teine on pikaajaline eestlaste endi väärtushinnangute uurimus ning kolmas keskendub spetsiifilisemalt religiooniga seotud teemadele, puudutades muuhulgas ka konkreetsemalt suhtumist kristlikesse koolidesse. Viimastes alapeatükkides käsitlen enamuse ja vähemuse küsimust ning toon sisse a-kultuursuse mõiste, mis samuti aitab Eesti tänast ühiskonda kirjeldada. Mõlemad teemad haakuvad hästi töös püstitatud ülesandega mõtestada kristluse ja kristlike koolide kohta Eesti ühiskonnas.

3.1. Eesti ühiskond kui liberaalne demokraatia. Põhiseadus ja väärtused

Käesolev töö vaatleb kristlikke koole liberaalse demokraatia kontekstis. Siinses alapeatükis keskendun liberaalse demokraatia mõtestamisele Eestis. Eesti ühiskonna väärtuste alusdokumendiks on ennekõike põhiseadus, milles küll ei ole eraldi alapeatükki väärtustest, kuid lähtudes sellest, mis on põhiseadusesse kui tervikusse kirja pandud, võime me järeldada, mida riiklikul tasandil väärtustatakse.

Hent Kalmo kõneles oma ettekandes „Väärtused Eesti Vabariigi põhiseaduses“¹ sellest, kuidas põhiseadust on keeruline taandada vaid üksikutele väärtustele. Kui üldse, siis saab vaadata preambulit, kus on kirjas, et Eesti riik on rajatud vabadusele, õigusele ja õiglusele, kuid suuremas plaanis tuleb näha, et põhiseadus on mitmeid erinevaid väärtusi arendav dokument ning sageli ka kompromiss, mis võib kaitsta mitut vastandlikku väärtust. Nii toob Kalmo näitena kooseluseaduse diskussiooni, kus omavahel on otsekui vastandlikult kaitstud nii

---

¹ Peetud 28.11.2014 Tartu Ülikooli eetikakeskuse ja Õiguskantsleri kantselei ühiskonverentsil „Rahva tahe – seadustega kujundatav või väljendatav“. Ettekanne on järelvaadatav <https://www.uttv.ee/naita?id=21168>.

n-ö traditsiooniline perekond kui ka igapähe isiklik pereelu, olgu see siis milline tahes (viidates § 26 ja 27)².

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 1 sõnastab, et tegu on demokraatliku riigiga. Seda väidet pole põhjust vaidlustada (kuigi demokraatiast on loomulikult olemas väga erinevaid arusaamu), kuid küsima peab, kas tegu on liberaalse demokraatiaga.

Demokraatiat võib vaadelda kui võimude lahususe printsiipi, kui meetodit kollektiivseks otsustuseks või kui teatud väärtuste kogumit. Liberaalse demokraatia üheks oluliseks tunnuseks on just võimude lahusus. Käesoleva töö kontekstis on aga kõige olulisem vaadelda liberaalse demokraatiaga kaasnevat väärtuste kontseptsiooni.

Michael J. Perry, Ameerika õigusteadlane, kõneleb liberaalse demokraatia kahest olulisest aspektist: 1) igal inimesel on kaasasündinud väärikus, mis on vääramatu; 2) inimõigused, nagu õigus usuvabadusele, on suuremad kui seaduseandjad ja ametnikud. Demokraatia ja inimõiguste kooslus annabki kokku poliitilis-moraalse ideaali – liberaalse demokraatia.³ Tom Cristiano toob demokraatiast rääkides välja kolm peamist mitte-instrumentaalset väärtust: vabadus, avalik õigustus ja võrdsus⁴.

Seda, kes või mis on liberaalne, ei ole lihtne üheselt defineerida, rääkimata küsimusest, kas 21. sajandi Lääne ühiskonda on õige kirjeldada sõnaga liberalism. Me saame kirjeldada ühiskonda liberaalse demokraatiana, mis ka riigivalitsemise puhul peaks lähtuma väärtustest, kuid kas seejuures saab rääkida ka terviklikust, iga inimest puudutavast elufilosoofilisest lahendusest. See ei ole liberalismi puhul sugugi lihtne – kuna liberaalne demokraatia peab üheks oma lähtealuseks, nii nagu Perry seda sõnastas, inimõiguste tagamist, siis kaasneb sellega usu- ja maailmavaateline vabadus ning mitmekesisus, mis omakorda tähendab, et liberaalses demokraatias ei saa *per se* olla ühte kõigile kehtivat maailmavaadet, vaid tulebki koos elada mitmesuguste maailmavaadete kontekstis. Ka kirikutel on tulnud oma roll demokraatlikus ühiskonnas, usuühenduse ja väärtusruumi mitmekesisuses ümber mõtestada, nagu kirjutab Priit Rohtmets raamatus „Eesti usuelu 100 aastat“:

„Eestis tegutsevate usuliste ühenduste tulevikukavades peegeldus esialgu esimesest iseseisvusajast pärit arusaam, et usuühendustesse kuulub suurem osa Eesti elanikkonnast ja seetõttu on usuorganisatsioonidel ühiskonnas täita eriline roll. 1990. aastad tegid siin küll oma korrektuurid, aga arusaam kogu Eesti ühiskonna kuulumisest kristlikku väärtusruumi on Eesti usulistes ühendustes püsinud

² Hent Kalmo, „Väärtustest Eesti Vabariigi põhiseaduses“ (Tartu Ülikooli eetikakeskuse ja Õiguskantsleri kantselei konverents: Rahva tahe – seadustega kujundatav või väljendatav?, Tallinn, 28. november 2014), <https://www.eetika.ee/et/28-november-2014>.

³ Michael J. Perry, *The Political Morality of Liberal Democracy* (Cambridge University Press, 2010), 9–11.

⁴ Tom Cristiano, „Democracy“, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, toim Zalta Edward N, 2006, <https://plato.stanford.edu/entries/democracy/#JusDem>.

siia maani. Tuleb aga silmas pidada, et Eesti ühiskonnas on veel terve hulk teisi huvigruppe, ja nii pole kristlik väärtusruum kaugeltki ainus ega ka valitsev norm.“⁵

Kui nüüd tuua siia kõrvale Kalmo viide, et meie põhiseadus on otsekui kompromiss, mis kaitseb väga mitmetahulisi väärtusi, siis võiksime järeldada, et tegu on tõesti liberaalse demokraatiaga. Loomulikult tekib siinkohal küsimus, kas ja kuidas on siis teatavad alusväärtused kaitstud või määratletud. Või kas üldse on mingeid alusväärtusi, mis on teistest väärtustest kuidagi olulisemad? Kalmo ettekandele tuginedes võiksime põhiseaduse kontekstis sellisteks pidada preambulis rõhutatud vabadust, õigust ja õiglust, kuigi ka selle kolmiku võib alusväärtuste seisukohast kahtluse alla seada.

Ameerika filosoof ja poliititeoreetik Robert B. Talisse toob välja, et demokraatiasse on väärtuste paradoks juba iseenesest sisse kirjutatud. Küsimus on sageli tolereerimise astmes, kuna tegelikkuses ei saa kunagi olla täiuslikku võrdsust, mida demokraatia ülistab, ikka on mingid asjad rohkem ja teised tegelikult vähem tolereeritud.⁶

Seega tuleb nentida, et demokraatia on kaugel täiuslikkusest. Robert B. Talisse alustab oma eelpool tsiteeritud raamatut sõnadega: „Demokraatia on kriisis.“⁷ Ning jätkab, et see on midagi, mida me 21. sajandil kuuleme poliitikutelt ja meedias⁸. Ta toob välja terve rea sellele kriisile iseloomulikke ilminguid ühiskonnas, nagu terrorism, genotsiid, enesetapupommirünnakud, inimõiguste rikkumine jne, ning kirjeldab siis igapäevaseid poliitilisi debatte, mis ühelt poolt nõuavad moraalset selgust ja teisalt väidavad, et moraalne selgus on võrdeline vaimupimedusega ning me vajame pigem eneserefleksiooni – kriitilisust ja alandlikkust⁹. Probleemiks on ka see, et kohati tuleb tolereerida asju, mis isikliku väärtusruumiga vastuollu lähevad. „Küsimus on selles, et õigustades demokraatlikku lähenemist tuleb kodanikel tolereerida, või vähemalt mitte anda ebatoerantset hinnangut laiale valikule moraalsetele ning religioossetele doktriinidele ning tuleb olla valmis aktsepteerima demokraatlikke kompromisse ka siis, kui need vastanduvad üksikisiku põhiväärtustele.“¹⁰

Talisse leiab, et üks lahendus on näha demokraatiat kui protseduuri, kui valitsemisviisi, kus võim on jaotatud ühtlaselt kogu kodanikkonna vahel¹¹. See

---

⁵ Priit Rohtmets, *Eesti usuolu 100 aastat*, Eesti ... 100 aastat. 32 (Tallinn: Post Factum, 2019), 189.

⁶ Robert B. Talisse, *Democracy and Moral Conflict* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 11–23, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511635281>.

⁷ *Ibid.*, 1.

⁸ Siinkohal on huvitav kõrvale tuua Eesti Vabariigi presidendi kõne 14. Riigikogu koosseisu avaistungil (04.04.2019), kus president tõi välja, et meil ei ole demokraatia kriis, vaid väärtuste kriis. <https://www.err.ee/926572/president-kaljulaid-eestis-pole-demokraatia-kriisi-vaid-vaartuste-kriis>.

⁹ Talisse, *Democracy and Moral Conflict*.

¹⁰ Talisse, 21–22.

¹¹ *Ibid.*, 23–24.

aga omakorda tähendab, et kõik ei saa alati oma tahtmisi, vaid enamus otsustab ning enamuse sõna maksab¹².

Kuidas see haakub Eesti Vabariigi põhiseadusega? Oluline on näha, nii nagu Kalmo seda sedastab, et põhiseadus on kompromiss, mis kaitseb erinevaid väärtusi, kuid lähtub demokraatia põhimõtetest ning inimõigustest. See on demokraatlik kompromiss. Kuidas see haakub kristlike koolidega, seda vaatan lähemalt peatükkides 5.8, 10 ja 11.2.

Eesti väärtussüsteemi olemust näitab ka see, millistesse rahvusvahelistesse organisatsioonidesse (nt Euroopa Liit, NATO, ÜRO) kuulutakse, kuna need organisatsioonid põhinevad teatud väärtustel. Nii näiteks on ühiselt kokku lepitud Euroopa Liidu alusväärtustes ning need on selgesõnaliselt välja toodud Euroopa Liidu alusdokumendi viimases muudatuses – Lissaboni lepingus, kus sõnastatakse osaliselt ümber Euroopa Liidu lepingu preambul ning täielikult vahetatakse välja artikkel 2. Preambul sõnastab peamiste väärtustena vabaduse, demokraatia, võrdõiguslikkuse ning õigusriigi põhimõtte. Artiklis 2 sõnastatakse liidu eesmärgid, milleks on rahu ja oma väärtuste tagamine. Lisaks preambulis sõnastatule saab artiklist 2 välja lugeda veel järgmised väärtused: säästev areng, keskkonnakaitse, solidaarsus, kultuuripärandi kaitse, turvalisus, austus ning inimõiguste (sh laste õiguste) kaitse.¹³ See on vaid üks näide paljudest, mis aitab laiemalt näha, millises väärtusruumis Eesti asub.

3.2. Maailma väärtuste uuring ja Eesti

Kirjeldamaks Eesti ühiskonna väärtusi nii, nagu inimesed seda ise tunnetavad, alustan maailma väärtuste uuringust (World Values Survey), mida on läbi viidud alates 1981. aastast kuuel korral. Eesti on selles uuringus osalenud alates aastast 1990 viiel korral.¹⁴ Maailma väärtuste uuringut viiakse läbi ülemaailmselt ning küsitlustes on osalenud üle 90 riigi. Saadud materjal on avaldatud maailma väärtuste uuringu kodulehel¹⁵, mis võimaldab otsida andmeid kõikide uuringusse hõlmatud riikide kohta kogu kogutud ajaperioodi ulatuses.

Kasutan oma töös eelviimase ehk 6. laine (2010–2014) uuringut¹⁶, kus on küsimused jaotatud temaatilisteks alasektsioonidek: sotsiaalsed väärtused, hoiakud ja stereotüübid; sotsiaalne heaolu; sotsiaalne kapital, usaldus ja organisatsioonidesse kuuluvus; majanduslikud väärtused; korrupsioon; migratsioon; post-materiaalne indeks; teadus ja tehnoloogia; religioossed väärtused; turvalisus; eetilised väärtused ja normid; poliitilised huvid ja poliitikas osalemine; poliitiline kultuur ja režiimid;

---

¹² *Ibid.*, 24.

¹³ Lissaboni leping, Euroopa Liidu Teataja 2007; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=ET#d1e581-1-1> Vaadatud 17.12.2020.

¹⁴ Inglehart et al, World Values Survey.

¹⁵ World Values Survey, <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> Vaadatud 15.03.2019.

¹⁶ Olen kasutanud 6. laine infot, sest 7. laine kohta jõudsid esmased tulemused minu doktoritöö päris viimase viimistlemise ajal ning Eestis ei ole neid selleks hetkeks veel ka laiemalt tutvustatud;

demograafia. Küsitluse teemad on arenenud läbi aja ning vastavalt ühiskonnas esilekerkivatele teemadele on lisatud täpsustavad küsimused.¹⁷

Üks ülevaatlikumaid tulemuste kokkuvõtteid maailma väärtuste uuringust on Inglehart-Welzeli väärtuskaart. Tegu on meetodikaga, mis mõõdab uuringus osalevaid riike kahel skaalal: traditsioonilised väärtused vs. sekulaar-ratsionaalsed väärtused ning ellujäämine vs. eneseväljendus,¹⁸ saades sisendi maailma väärtuste uuringu andmestikust ning asetades seejärel kõik riigid kahe skaala telgedele, nii nagu on näha joonisel 1.

Traditsiooniliste väärtuste all peetakse silmas religiooni olulisust inimesele, ema-lapse tihedaid suhteid, traditsioonilise perekonna väärtustamist ja allumist autoriteedile. Üldjoontes on sellises väärtusparadigmas taunitud abort, lahutus, eutanaasia ja enesetapp. Oluline on rahvuslik identiteet. Sekulaar-ratsionaalsete väärtuste all peetakse ennekõike silmas väärtusi, mis asuvad traditsioonilistega võrreldes diametraalselt skaala teises otsas: religiooni, traditsioonilist perekonda ja autoriteeti väärtustatakse vähem; abielulahutust, aborti, eutanaasiat ja enesetappu tolereeritakse rohkem.¹⁹

Ellujäämisega seostatakse majandusliku ja füüsilise turvalisuse väärtustamist, mis on sageli seotud etnotsentrilisusega, usaldus ja tolerantsus on üpris väheolulised. Eneseväljendust hindavad ühiskonnad seavad seevastu oluliseks loodushoiu, tolerantsuse teistsuguste, sh erineva seksuaalse orientatsiooniga inimeste suhtes ning sugupoolte võrdsuse. Tähtsal kohal on igatühe osalus ühiskonnas ning kaasatus otsustusprotsessidesse.²⁰

Vaadeldavate skaalade puhul tuleb aga silmas pidada, et tegu on üldistusega, mille eesmärk on lihtsustada detailide mõtestamist ning mõistmist. Ei saa täie kindlusega väita, et kui üks või teine riik asub skaala emmas-kummas otsas, siis ta vastab täielikult kõikidele välja toodud karakteristikutele. Skaala aitab näha laiemat pilti, samas kui üksikküsimustes võivad arvamused riigiti omajagu erineda.

Nagu eelpool mainitud, siis Inglehart-Welzeli väärtuskaart saab oma sisendi maailma väärtuste uuringust ning see koostatakse iga uue uurimuse laine põhjal uuesti. Kui vaadelda viimase laine põhjal tehtud kaarti, siis joonistub väga hästi välja Eesti positsioneerumine sekulaar-ratsionaalsete ning ellujäämisega seotud väärtuste mõjusfääris.²¹ 73,1% vastab, et religioon kas ei ole oluline või on

---

¹⁷ World Values Survey „Findings and insights“, <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> Vaadatud 14.05.2019.

¹⁸ Ronald Inglehart ja Wayne E. Baker, „Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values“, *American Sociological Review* 65 (1) (2000), 19–51; Ronald Inglehart ja Christian Welzel, *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790881>.

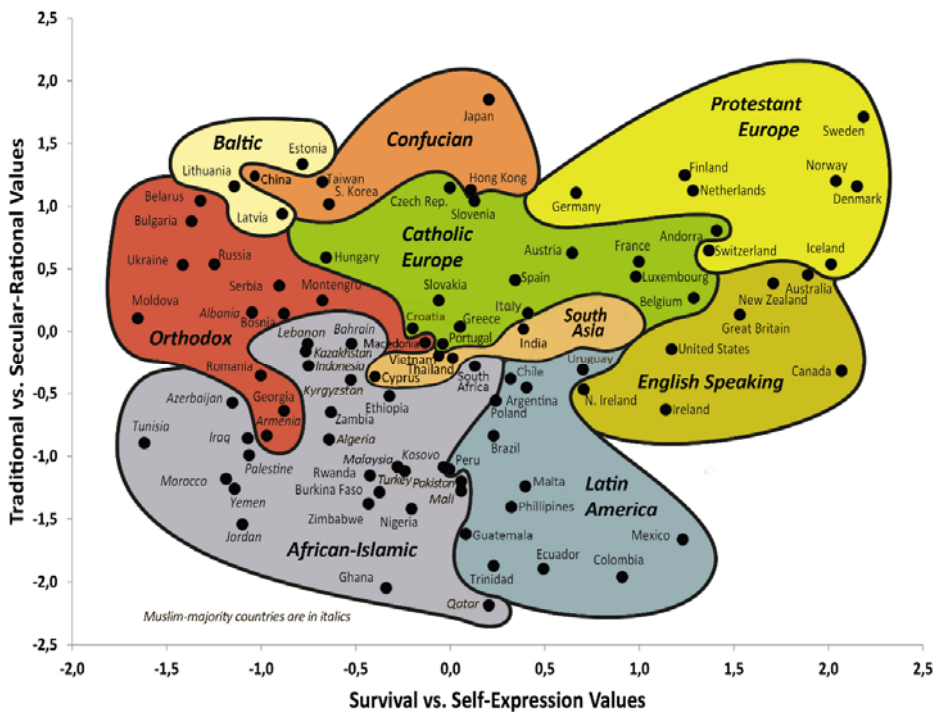
¹⁹ *Ibid.*; uuringu autorid mõnnavad ka, et sõnapaarile „traditsioonilised väärtused“ saab anda väga mitmesugust tähendust ning seetõttu ongi siin spetsiifiliselt ära toodud mainitud teemad.

²⁰ Inglehart et al, World Values Survey.

²¹ *Ibid.*

väheoluline²² ning vaid 18,8% vastanutest ütleb, et religioosus on üks oluline omadus, mida lastes arendada.

Maailma väärtuste uuringu Eesti koordinaator prof Anu Realo võtab väärtuste kaardi kokku tõdemusega, et Eesti asub väga selgelt ilmalik-ratsionaalsete riikide seas, kus enim hinnatakse ellujäämisega seotud väärtusi. Religioon, riigivõim jms ei oma olulist rolli inimeste elus, tähtsamaks peetakse inimese enda vabadusi ja õiguseid oma elu üle otsustamisel ning samuti tehnika saavutusi. Kuigi ellujäämine on jätkuvalt olulisel kohal, on siiski näha, et aasta-aastalt tõuseb ka inimeste usaldus üksteise vastu ning eluga rahulolu.²³ Selline on n-ö linnulennuline ülevaade Eesti väärtustele maailma väärtuste uuringu taustal.

Joonis 1. Inglehardt-Welzeli väärtuste kaart 2014. a.

²² Inglehart et al, World Values Survey. Küsimus V9 „Palun öelge, kui tähtis on Teie elus see, mis ma nüüd ette loen. Religioon“, vastanuid 1533.

²³ Anu Realo, „Eesti elanike väärtused ja nende muutus viimase 25 aasta jooksul“, <https://humanrights.ee/2016/08/11895/>.

3.3. Mina. Maailm. Meedia

Eestis aastatel 2002, 2005, 2008, 2011 ja 2014 läbi viidud uuring „Mina. Maailm. Meedia“ vaatleb samuti eestlaste väärtushinnanguid. Uuringu käigus on igal korral küsitletud ligikaudu 1500 inimest vanuses 15–74. Küsimustik koosnes väga mitmetest teemaplokkidest, sh hinnangud muutustele; huvid ja väärtused, osalus ühiskonnaelus; osalus kodanikuühendustes, traditsioonid; religioon; ajalugu; kuuluvustunne; identiteet; kontaktid; liikumisvõimalused; ajakasutus; kultuuri-tarbimine; tarbimine ja keskkond; enesetunne ja tervis; ohud ja riskid; põlvkonnad ja kasvatus; meediakasutus; infokanalid; arvutid ja internet; ettevõtlus; töö; pere sissetulekud; elukoht, eluase; ühiskondlik seisund.²⁴

Signe Opermann sedastab oma ülevaatlikus ettekandes eestlaste väärtushinnangute kohta „Mina. Maailm. Meedia“ uuringu kogu ajaperioodi põhjal: „Eesti elanike väärtushierarhia on püsinud suhteliselt stabiilsena, eristuvad jooned avalduvad vanuserühmade lõikes. Esil [on] füüsilise heaolu ja turvalise keskkonnaga seonduvad väärtused, rohkem tagaplaanil individualistlikud väärtused.“²⁵ Veronika Kalmus ja Triin Vihalemm²⁶ on nõus, et üldjoontes on eestlaste väärtusstruktuur püsinud üpris muutumatuna ning toovad välja, et tõesti on esiplaanil füüsilise heaolu ja turvalise keskkonnaga seonduvad väärtused nagu tervis, rahu maailmas, tugev perekond, riigi julgeolek, samas kui madalamasse otsa jäävad individualistlikud väärtused nagu võimu omamine, ühiskondlik tunnustus, huvitav elu, lunastus ja jõukus²⁷. Võrdluses Inglehart-Welzeli väärtuskaardiga väärib märkimist, et otseselt religioosne väärtus – lunastus – asub 25 uuritava väärtuse seas eelviimasel kohal, võimu omamise ees²⁸, mis annab tunnistust meie ühiskonna sekulaarsusest. Neli enim rõhutatud väärtust – tervis, rahu maailmas, tugev perekond ja riigi julgeolek – kinnitavad samuti Inglehart-Welzeli väärtuskaardilt nähtuvat kallutatust ellujäämist hindavate väärtuste poole. Kuid märgatav on ka teistpidine suundumus, millest kõneleb näiteks see, et järgmisteks olulisteks väärtusteks on õnn, tõeline sõprus, ausus, eneseaustus jne. Siiski on kõnekas, et eneseteostus asub 25 väärtuse seas alles 14. kohal. Tervikuna tuleb näha, et kuigi Anu Realo järeldas maailma väärtuste uuringu pikaajalisemate tulemuste põhjal, et eestlased on pisut liikumas ellujäämiselt

²⁴ Peeter Vihalemm ja Anu Masso, „‘Mina. Maailm. Meedia’ metoodikast“, *Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia.“ 2002–2014 tulemused*. (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2017), 96–97.

²⁵ Signe Opermann, „Põlvkonnad väärtuspildil uuringu “Mina. Maailm. Meedia” alusel“ (Uue ajastu konverents 2016, Tallinn, 2016).

²⁶ Veronika Kalmus ja Triin Vihalemm, „Väärtused ja identiteetid“, *Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002–2024 tulemused* (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2017), 113.

²⁷ Kalmus ja Vihalemm, 113–115.

²⁸ *Ibid.*

eneseteostuse suunas²⁹, siis Mina. Maailm. Meedia uuringu põhjal on aastate 2002 ja 2014 võrdluses püsinud eestlaste väärtushierarhia üpriski stabiilsena³⁰.

3.4. Elust, usust ja usuelust 2015

Käesolevas alapeatükis vaatlen uuringu „Elust, usust ja usuelust 2015“ (edaspidi: EEU 2015) tulemusi oma uurimisküsimustest lähtuvalt ning toon välja võimalikud üldistused. Tegu on spetsiifilisema uuringuga kui eelmised kaks, kuna tegeleb ennekõike suhtumisega religiooni ning religiooniga seotud organisatsioonidesse. Uuringu tulemused on relevantsed, kuna näitavad muuhulgas inimeste üldist hoiakut religioonialaste teadmiste omandamise vajalikkuse suhtes. Esmalt kajastan teemast veidi kaugemal seisvat küsimust religiooniõpetuse kohta, et mõista, millises vanuses eeldatakse või soovitakse lastele anda religiooniteemalist õpetust, ning seejärel vaatlen kristlike koolide kohta käivaid küsimusi. Käesolev peatükk on suures osas kattuv minu eelnevalt avaldatud artikliga „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“³¹.

3.4.1. Millal tuleks õpetada religiooniõpetust?

Mõistmaks Eesti konteksti, on oluline vaadelda inimeste arvamust selle kohta, millises vanuses üldse võiks religioonialaseid teadmisi jagada. Munitsipaalkoolis toetatakse religiooniõpetust, kas põhi- või valikainena, pigem gümnaasiumiosas. Vastuste puhul küsimusele „Millistes kooliastmetes peaks religiooniõpetuse aine kuuluma põhiainet hulka, millistes valikainete hulka ja millistes ei peaks seda õppeainet üldse õpetatama?“ (joonis 2) on näha selget tendentsi, et mida vanemad on lapsed, seda suurem hulk vastajaid arvab, et lapsed on nii-öelda valmis läbima religioonialast kursust. Lasteaias pooldab religiooniõpetust valikainena 11,7% ja põhiaainena 5,2% vastanutest, 75,2% vastanutest arvab, et ei peaks üldse andma. Gümnaasiumis on vastavad protsendid: valikainena 54,8%, põhiaainena 12,2% ja üldse mitte 27,4%.

Nende osakaal, kes arvavad, et ainet ei tohiks vastavas eagrupid üldse õpetada, väheneb iga kooliastmega üldjoontes 10% võrra³². Seega on näha väga selge tendents, et religiooniõpetust tuleks vastajate hinnangul anda võimalikult vanematele lastele ja valikainena. Üldiselt suhtub ainesse positiivselt siiski 40% inimestest³³.

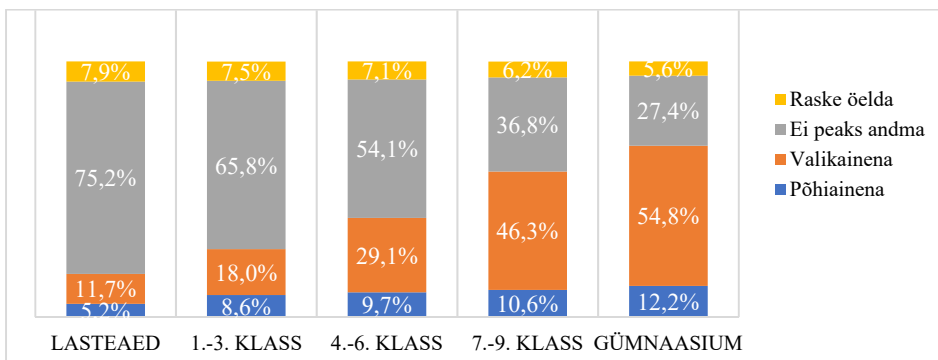
²⁹ Realo „Eesti elanike väärtused ja nende muutus viimase 25 aasta jooksul“.

³⁰ Kalmus ja Vihalemm, „Väärtused ja identiteedid“, 114.

³¹ Käpp, „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“.

³² EEU 2015 küsimus K48 „Millistes kooliastmetes peaks religiooniõpetuse aine kuuluma põhiainet hulka, millistes valikainete hulka ja millistes ei peaks seda õppeainet üldse õpetatama?“, vastanuid 1002.

³³ EEU 2015 küsimus K49 „Palun põhjendage oma üldist suhtumist religiooniõpetusse“, vastanuid 1002.

Joonis 2. Religiooniõpetuse vajalikkus erinevates vanusegruppides EUU 2015 andmetel.

Oluline on siinkohal välja tuua, et me ei tea, millisest religiooniõpetuse kontseptsioonist vastajad lähtusid, kuna meediapildi põhjal võib arvata, et teadlikkus riikliku õppekava sisust, mille eesmärk on suurendada õpilase teadmisi erinevate religioonide kohta ja kujundada tolerantset suhtumist endast erinevasse, samuti omaenda ja teiste väärtusmaailma mõistmine ja analüüs, on siiski veel vähene³⁴.

3.4.2. Suhtumine kristlikesse koolidesse

Kristlikesse koolidesse on suhtumine ettevaatlikum. Küsimusele „Kuidas te suhtute kristlikesse üldhariduskoolidesse Eestis?“³⁵ vastas 44,3%, et suhtub toetavalt või pigem toetavalt, sest kristlikud üldhariduskoolid rikastavad Eesti ühiskonda, samas 9,4% ei oska sellele küsimusele vastata. Toetavalt või pigem toetavalt vastanutest omakorda peaaegu pooled (48%) olid kristlased.

Oma lapse paneks kristlikku kooli 17,8% vastanutest, neist omakorda 2/3 olid kristlased. 11,1% vastas sellele küsimusele: „Ei tea“³⁶. Küsimusele, miks paneksite lapse kristlikusse üldhariduskooli³⁷, millele said vastata vaid need, kes kas oleksid nõus lapse sellisesse kooli panema või juba olid pannud (viimaseid oli

³⁴ Küllap iseloomustab seda olukorda hästi Õhtulehe ajakirjaniku Arvo Uustalu ning haridus- ja teadusministri Mailis Repsi vaheline dialoog Õhtulehe veergudel aastal 2017: <https://www.oh tuleht.ee/847378/seisukoht-usuopetus-ajaloo-prugikasti>; <https://www.oh tuleht.ee/847818/repliik-mailis-reps-usuopetusest-noortele-tuleb-anda-voimalus-laiemale-silmaringile>. Lisaks EELK Peapiiskop Urmas Viilma artikkel Eesti Rahvusringhäälingus <https://www.err.ee/876591/urmas-viilma-usundiopetuse-puudumine-ajab-eestlased-esoteerika-ruppe>.

³⁵ EUU 2015 küsimus K50 „Kuidas te suhtute kristlikesse üldhariduskoolidesse Eestis? A. Suhtun toetavalt, sest kristlikud üldhariduskoolid rikastavad Eesti ühiskonda; B. Suhtun taunivalt, sest üldhariduskoolid ei peaks olema seotud kirikute või usuga“, vastanuid 1002.

³⁶ EUU 2015 küsimus K51 „Oletagem, et Teil on kooliminev laps – kas Te paneksite oma lapse kristlikku üldhariduskooli?“, vastanuid 1002.

³⁷ EUU 2015 küsimus K51A „Palun põhjendage, miks Te paneksite/olete pannud oma lapse kristlikku üldhariduskooli“, vastanuid 178.

vastanute hulgas 0,5% ehk viis vastanut)³⁸, oli võimalik anda vaba vastus, mistõttu vastuseid tuli erinevaid. Siiski on võimalik üldistavalt öelda, et peamine soov on anda lapsele vaimne kasvatus. Samuti soovitakse, et last suunataks õigete väärtushinnangute, moraali ja Jumala juurde ning et laps omandaks peamised teadmised kristlusest, Piiblist ja usukommetest.

Vastanute kohta, kes oleksid valmis oma lapsed panema kristlikku kooli või on seda teinud, võib üldjuhul öelda järgmist: nad on 40-aastased või vanemad ning neil on kesk- või kõrgharidus. Nii eestlaste kui ka muude rahvuste esindajate vastused on üsna sarnased, vaid moraalliga tegelemist peavad eestlased veidi olulisemaks, teised rahvused hindavad pigem just vaimset aspekti. Valdav enamik vastanuist, kes kaaluksid oma lapse panemist kristlikku kooli, olid kristlased, aga neil oli ka kogu selle grupi vastanute hulgas enamus. Siiski on huvitav tõdeda, et näiteks teadmisi kristlusest, Piiblist ja usukommetest väärtustasid ka mõned neist vastanutest, kes iseenda määratluse kohta sõnasid, et religioossed teemad neid ei huvita.

Seega võib kokkuvõtlikult öelda, et kristlike koolide tugevust nähti ennekõike vaimses kasvatuses, Jumala tundmises, teadmiste andmises kristluse, Piibli ja usukommete kohta; moraali ja eetika teemadega tegelemises.

Kui vaadata, miks ei soovita last kristlikku üldhariduskooli panna³⁹, joonistuvad reljeefselt välja järgmised teemad: a) laps võiks ise otsustada, mida ta usub; ei soovi seda lapsele peale suruda või laps võiks seda otsustada vanemas eas; noorena kardetakse ajupesu; b) pere ei ole kristlik; c) ei peeta vajalikuks või ei teata kristlikest üldhariduskoolidest piisavalt.

Nende hulgas, kes oma lapsi kristlikku kooli ei paneks, on nii kristlasi, maa-usulisi, vaimseid otsijaid kui ka neid, keda religiooniteemad ei huvita, seejuures on huvitav välja tuua, et end kristlastena defineerinud vastajatest 25,5% kindlasti ei paneks ja 27,1% pigem ei paneks oma last kristlikku kooli. Kui nüüd vaadelda neid ülaltoodud kolme grupi vastuseid, siis sääraselt vastajaid võib kirjeldada kui pigem keskharidusega ja nooremaid, kuni 40-aastasi, pigem eestlased.

Huvitav on märkida, et ka paljud need, kes end ankeedis kristlasena identifitseerisid, vastasid ometi, et ei soovi panna last kristlikku kooli, kuna nende perekond ei ole kristlik. Kas siit läheb veelahe nn nimekristlaste ja praktiseerivate kristlaste vahel või on tegu näiteks juhtumiga, kus üks vanem on kristlane, aga teine mitte, seda on raske öelda.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kristlikke koole välditakse, kuna soovitakse, et lastele ei surutaks usuteemasid peale, pered ise ei ole kristlikud või ei peeta seda lihtsalt vajalikuks ning teadmine koolidest on vähene.

---

³⁸ EEU 2015 küsimus K51 „Oletagem, et Teil on kooliminev laps – kas Te paneksite oma lapse kristlikku üldhariduskooli?“, vastanuid 1002.

³⁹ EEU 2015 Küsimus K51B „Palun põhjendage, miks Te ei paneks oma last kristlikku üldhariduskooli“, vastanuid 713.

Viimaseks küsiti selles plokis, milline kool on kristlik kool, mis teeb ühest üldhariduskoolist kristliku kooli⁴⁰ – küsimus, mis seostub otseselt siinse doktoritöö teemaga. Kõige enam vastati, et kriteeriumiks on vastav aine – usuõpetus või religiooniõpetus või üldisemalt teadmiste andmine kristluse ja Piibli kohta (504 vastanut), teisel kohal oli teadmatus – 269 vastanut ütlesid, et seda on raske öelda. Järgmistena nimetati järgmisi kategooriaid: kristlik meelelaad, kristlikud põhimõtted, usk (119 vastanut) ning palvetamine, usupühade ja -kommete pidamine (101 vastanut). Mõisteid nagu hingeharidus/väärtuskasvatus/vaimne kasvatus kasutas 40 vastanut. Samasse suurusjärku (43 vastanut) jäi arvamus, et kooli teevad kristlikuks reeglid, kord ja distsipliin, mida vastandati sageli vabakasvatusele. Ajupesu/usu pähemäärimise, mida religiooniõppes kardeti, tõi kristliku kooli kirjeldamises välja 22 vastanut. 15 vastanut tõi välja, et kooli teeb kristlikuks see, kui kooli juhtkond/õpetajad/õpilased on kristlased.

Lisaks püüdsin uuringust välja lugeda, kas pigem nähakse kristlikku kooli käsuõpetuse edastajana või väärtuste andjana ehk kas välisel pilgul kuulub kristlikus koolis rakendatav kristlik eetika deontoloogilise või areetilise eetikasüsteemi alla. Siiski on otseselt haakuvaid vastuseid liiga vähe, et teha üldistavaid järeldusi, mainida aga tasub, et 43 vastanut kirjeldasid kristlikku kooli kui range normi ja korra asutust, mis seostub deontoloogilise lähenemisega, samas neid vastanuid, kelle jaoks kristlik kool oli väärtuskasvatuse/vaimse kasvatuse andja, headuse ja hoolivuse omandamise koht ehk areetilise eetika kasvulava, oli kokku 74, mis on 31 võrra rohkem, kuid jääb siiski alla 10% piiri.

Seega tuleb kokkuvõtlikult nentida, et väliselt hinnatuna ei olnud 2015. aastaks selget arusaamist, mida kristlik kool endast kujutab. Enim eeldatakse, et kristlikuks teeb ühe kooli see, kui seal on tunniplaanis usuõpetus/religiooniõpetus.

3.4.3. Järeldused

Uuringu EEU 2015 küsitlustulemuste põhjal võib Eesti ühiskonnas valitsevate suhtumiste kohta, mis puudutavad religiooniõpetust ja kristlikke koole, järeldada järgmist:

- a. Nii üldisest suhtumisest religiooniõpetusse kui ka viimastest vastustest on näha, et rohkem aktsepteeritakse usuteemadega tegelemist vanemas koolieas. Kuna kristlikud koolid on kõik siiski põhikoolid ning mitmel neist olid küsitluse läbiviimise hetkel vaid üks või kaks esimest kooliastet ja lasteaed, siis on võimalik, et soov mitte oma lapsi sinna panna võis olla seotud arvamusega, et lapsed tegelevad neis koolides usuliste küsimustega liiga varakult. Konkreetselt 11,3% vastanutest ka sõnastas selle nii, et laps on liiga väike usuteemade jaoks. Siinkohal pean vajalikuks märkida, et selline mõtteviis

---

⁴⁰ EEU 2015 küsimus K52 „Mis teeb Teie arvates üldhariduskoolist kristliku kooli?“ vastanuid 1002, vastajad võisid anda mitu vastust ning seetõttu on välja toodud vastanute arv, mitte protsentuaalne jaotus.

läheb vastuollu enamiku lapse arengu teooriatega, mille kohaselt on lapse usuline areng seotud tema emotsionaalse, sotsiaalse ja kognitiivse arenguga.⁴¹ Siin on tegu tõsise mõttekohaga, milliseid sõnumeid on ühiskonnale lisaks tarvis, et inimesed ei kardaks lastega usuteemadel rääkida.

- b. Kristlikud koolid on niivõrd uued, et isegi kui otseselt nende vajalikkuses ei kahelda, siis oma lapse sinna panekuks tuleks enne ära oodata ka esimesed põhikooli lõpetajad ning üldiselt oleks vajalik suurem informeeritus kristlike üldhariduskoolide olemuse kohta – nii selle kohta, mis teeb kristlikust koolist kristliku kui ka selle kohta, millised hariduspõhimõtted ja nõudmised seal on riikliku õppekava täitmise osas.
- c. Tegü on sarnase nähtusega, mida saab kirjeldada mõistega vikaar- ehk asendus kristlus. Mõiste pärineb Grace Davielt⁴² ning Eesti arutelumaastikule on selle toonud Lea Altnurme, kes kirjutab: „Selle mõiste võiks uuesti määratleda nähtusena, milles mittekristlik enamus on huvitatud, et kristlik vähemus hoiaks traditsioonilisi usulisi kombeid ja moraali tallel ja teostaks neid üldiseks hüvanguks.“⁴³ Kristlike koolide konteksti panduna kõlaks see nii: me suhtume kristlikesse koolidesse positiivselt, aga oma lapsi me sinna ei paneks.

3.5. Enamus ja vähemus demokraatias ja hariduses

Siinkohal on asjakohane vaadelda veidi lähemalt enamuse ja vähemuse küsimust, mis on, nagu eelnevalt sõnastatud, 21. sajandi üks demokraatia probleeme, sh on problemaatiline enamuse kui valitseva jõu vastutus⁴⁴. Enamuse hääl võib demokraatlikus süsteemis otsustada ka vähemuste õiguste üle. Kuidas toetada siis vähemusi nii, et ka nemad saaksid oma demokraatlikke vabadusi ja õigusi praktiseerida? See on küsimus võimust ja võimu vastutusest ning ühtlasi teema, mis on äärmiselt aktuaalne ka koolisüsteemi valikutes.

Enamuse ja vähemuse küsimust saab vaadelda nii gruppide kui ka indiviidide tasandil, mis mõlemad loovad ka silla koolikontekstiga. Näiteks kirjeldab Carol C. Gould⁴⁵ ühte keerulist paradoksi, mis on ka siinse doktoritöö raames oluline. Nimelt on küsimus selles, kuidas õiglaselt jagada ühiskonnas olevaid ressursse, kui inimeste vajadused ja võimalused isiklikuks arenguks on paratamatult

---

⁴¹ Seda teemat uurib nt J.W. Fowler, vt James W Fowler, *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, 2010.

⁴² Grace Davie, „Vicarious Religion: A Response“, *Journal of Contemporary Religion* 25 (1. mai 2010), 261–266, <https://doi.org/10.1080/13537901003750944>.

⁴³ Altnurme, Lea, „Asendus kristlus“, *Kuhu lähed, Maarjamaa? Quo vadis Terra Mariana?*, toim Eerik Jõks (Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2016).

⁴⁴ Jätan siinkohal kõrvale teema, et kui demokraatlikel valimistel on väga madal valimisprotsent, kas sellisel juhul on ikka tegu enamuse valitsusega.

⁴⁵ Carol C. Gould, *Rethinking democracy: freedom and social cooperation in politics, economy, and society*, Reprint (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993), 160.

erinevad.⁴⁶ Hariduses räägitakse sageli võrdse sisu pakkumisest, samas kui õpilaste vajadused on väga individuaalsed, ning see toob alati kaasa küsimuse, kuidas tagada õiglane lähenemisviis, et igale õpilasele võimaldataks seda, mida temal on oma arenguks vaja.

Mis puutub grupi tasandisse, siis on enamuse-vähemuse dilemma paratamatult demokraatiasse sisse kirjutatud. Mida vähemuste all mõista, sellele võib leida erinevaid tõlgendusviise. Indrek Teder, kes aastatel 2008–2015 oli Eesti õiguskantsler, juhtis tähelepanu sellele, et vähemuste ja enamuste teema on laiem kui üksnes rahvusvähemused, mis on meie kultuuriruumis levinud mõtteviis, ning me peaksime rohkem tähelepanu pöörama mitmesugustele vähemustele:

„Eestis oleme instinktiivselt harjunud vähemustele mõeldes mõtlema rahvusvähemustele. /.../ Tavakäsitluses (ka õigusteoorias) on vähemuste mõiste laiem. Ka loomakaitsjad, radikaliseerunud keskkonnaaktivistid, usugrupid pretendeerivad vähemuste nimele ning teatud situatsioonides võivad nõ esitada väljakutse põhiseaduslikule korrale. Võrreldes näiteks 20. sajandiga on kaasaegne ühiskond rohkem killustunud, meie kõigi identiteedid on muutunud komplekssemaks. Võib küsida, kas nõ õiget standardeestlast täna meie seas üldse eksisteerib?“⁴⁷

Koolisüsteemile mõeldes tekibki siinkohal küsimus, kas koolid peaksid pigem võimaldama samasugust haridust kõigile võrdselt, nii nagu näeb ette ühtluskooli idee või on mingeid võimalusi erisuste rõhutamiseks? Eesti koolivõrk on üles ehitatud põhimõttel, et kõigil riigi elanikel peab olema võrdne ligipääs haridusele. Enamik koole on munitsipaalkoolid, mida haldavad kohalikud omavalitsused, on ka riigikoole, mis paiknevad haridusministeeriumi haldusalas (riigigümnaasiumid). Erakoolid saavad lisada maailmavaatelisi või pedagoogilisi nüansse (kristlik maailmavaade, waldorfpedagoogika jne) ning õpetada aineid (nt konfessionaalne usuõpetus), mida riiklikul koolil ei ole õigust teha⁴⁸. Seetõttu on Eestis võimalik kristlikku/konfessionaalset kooli rajada üksnes erakoolina. Eri-neva suunitlusega erakoole oli Eestis 2016/17. õppeaastal 47, mis moodustab 8,8% kõikidest Eesti koolidest (534 üldhariduskooli).⁴⁹ Õppeaastal 2019/20 on see arv veidi tõusnud: erineva suunitlusega erakoole oli Eestis 2019/20. õppeaastal 57, mis moodustas ca 11% kõikidest Eesti koolidest (516 üldhariduskooli),⁵⁰.

---

⁴⁶ Gould toob hea näite, et väga andekas füüsik vajab oma talendi välja arendamiseks rohkem ressursse kui keskpärane või andekas kunstnik, sest paratamatult on füüsika kõrgetasemeliseks arendamiseks vaja rohkem tehnikat ning muid ressursse kui näiteks laulmiseks või joonistamiseks.

⁴⁷ Õiguskantsler Indrek Tederi kõne „Põhiseaduslik kord ja vähemused“ 12.04.2010. <http://www.oiguskantsler.ee/et/oiguskantsler/suhted-avalikkusega/koned/indrek-tederi-ettekanne-pohiseaduslik-kord-ja-vahemused>. Vaadatud 20.09.2017.

⁴⁸ Põhikooli riiklik õppekava §1, lg 7,8; Erakooliseadus §11, lg 5.

⁴⁹ Käpp, „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“.

⁵⁰ Haridus- ja teadusministeeriumi statistikaleht www.haridussilm.ee, vaadatud 21.1.0.2020.

Kristlike koolide kontekstis tuleb arvestada, et ennast kristlaseks pidavate inimeste arv on 2011. aasta rahvastiku ja eluruumide loenduse andmetel 28%⁵¹ ja EUU 2015 andmetel loeb end usklikuks 20% inimestest. Tuleb tunnistada, et statistiliselt on tegu vähemusega. Seega on ka siin paslik küsida, kas ja kuidas on toetatud kristliku vähemuse soov saada kristlikku haridust? Küsimus on tegelikult laiem ja üldisem, nimelt kas inimestel peaks olema õigus ja võimalus valida kooli lähtuvalt oma maailmavaatest? Käesoleval ajal on enamik koole pannud kirja oma väärtused, seega peaks meil kõigil olema võimalik neist lapse kooli valikul lähtuda. Siiski tuleb tunnistada, et see ei ole ainuke kriteerium: arvestada tuleb ka kooli asukohta, lapse eripärasid jpm. Oma artiklis⁵² ja alapeatükis 6.3 olen toonud võrdleva näite Belgia koolisüsteemist, kus katoliiklikud koolid on enamuses ning seetõttu on piirkondliku kooli puhul keeruline valik just nendel vanematel, kes sooviksid oma lapse panna mittekatoliiklikusse kooli⁵³.

Nagu ülal kirjutatud, on Eesti koolivõrk üles ehitatud põhimõttel, et kõigil riigi elanikel peab olema võrdne ligipääs haridusele – kõigile lastele tahetakse anda võrdne põhiharidus sõltumata nende taustast. Selle eesmärgi juures aga jääb märkamata probleemi teine tahk, et mitte kõik lapsed ei vaja oma arenguks samasuguseid teid. Seega tuleb küsida, kas eesmärgiks on kõigi laste jõudmine võimalikult võrdsesse positsiooni või iga lapse kui indiviidi märkamine ning tema oskuste arendamine? Neid teemasid ei tohi üksteisele vastandada, sest sageli on esimene eesmärk teise eesmärgi alus (kui me nt kõneleme vähemkindlustatud peredest pärit lastest – see, et nende tugevusi oleks võimalik märgata, eeldab, et nad kõik käivad koolis, kus selline märkamine on võimalik). Lisaks tuleb mängu Gouldi näide, kus erinevad haridusteed vajavad erinevat hulka ressursse. Kui kogu haridustee on üles ehitatud enamuse vajadusi arvestades, viisil, mis peaks suutma enamikul lastel (50%+) jõuda parima soovitud või riigis parasjagu väärtustatud tulemuseni, siis võib see väga suure hulga lapsi jätta sellesama süsteemi hammasrataste vahele, kuna nende teekond vajab teistsugust lähenemist või teistsuguseid ressursse. See ei ole loomulikult niivõrd maailmavaatelise hariduse küsimus, kuid iseloomustab probleemi laiemalt.

3.6. A-kultuurne ühiskond

Veel üks võimalus tänast ühiskonda kirjeldada on a-kultuursuse mõistega. Mõiste pärineb Jo Cairnsilt ja viitab nimelt 21. sajandi mitmekultuurilistele demokraatlikele ühiskondadele, kus üheskoos eksisteerivad kõrvuti erinevad kultuurid, kuid riiki ei juhi üks ja ainuomane kultuur ehk teisisõnu – ei saa öelda, et kõik inimgrupid jagavad täpselt samu väärtusi ning lähtuvad sarnastest alusprintsipiidest.

⁵¹ Statistikaamet „Rahva ja eluruumide loendus 2011“, <https://www.stat.ee/rel2011>. Vaadatud 20.09.2017.

⁵² Käpp, „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“.

⁵³ Leni Franken, „In Favor of a Shift, Against Elimination: The Future of RE in Catholic Schools in XXI Century Belgium“, *Usuteaduslik Ajakiri* 1/2016 (69) (2016): 25–37.

Puudub n-ö ühine teadvus.⁵⁴ Sanjay Seth läheb siit veel sammukese kaugemale, spekulleerides idee üle, kas poleks üldse mõistlikum liberaalset ühiskonda kirjeldada kui indiviidide kogumit, kes ise valivad endale selles ühiskonnas kultuuri, kuid samas nendib, et selline lahendus jätab tähelepanuta kultuuri rolli inimest tervikuna vormida ning seetõttu tõenäoliselt ei vasta tõele⁵⁵.

Olukorra kompleksisuse võtab kokku Andrew Wright, kes kirjutab, et „arvestades meie valikute ja võimaluste paljusust, on aina keerulisem mõista seda mitmekülgset ja kompleksset maailma. See omakorda on tõenäoliselt ka põhjuseks, miks meie kultuur on jagunenud nii paljudeks erinevateks popkultuurideks ning me ei saa enam rääkida ühtsest kõrgkultuurist“⁵⁶. Andmata siinkohal hinnangut kõrgkultuur vs. popkultuur on oluline tõdeda, et ühe kindla kultuurilise tõekspidamise puudumine toob kaasa ühiskonna fragmenteerumise.

Jo Cairns toetub oma raamatus muuhulgas ka Andy Hargreavesile, kes sõnastab probleemi tuuma: „Kuna juudikristlik traditsioon on hääbumas ning me elame laias etnilises, religiooses ja kultuurilises maailmas, siis on seda enam vaja küsida hariduse moraalse eesmärkide kohta. Üks praeguse aja suuremaid hariduslikke kriise on seotud faktiga, et kool ei ole enam seotud ühe konkreetse kogukonna ning selle väärtussüsteemiga“⁵⁷. Sellega väidab Hargreaves, et kunagi religioosel põhjal väärtusi loonud koolid on praegusel hetkel visatud a-kultuursesse ühiskonda, kus kool peab ise valima, milliseid väärtusi kanda. Traditsiooniliselt on haridus olnud seotud moraalse väärtustega⁵⁸. Kui aga ühiskond ei anna ette konkreetseid moraali valikuid, siis kas see on kooli kohustus otsustada, milline moraalne seisukoht aluseks võtta? Riiklik õppekava toob ära teatava loetelu, kuid ka see ei anna täit ja selget arusaama, vaid annab sihi, kuhu suunas liikuda.

Margit Sutrop on sellest probleemist kõnelenud korduvalt, väites, et väärtusvaba haridust ei ole olemas ning mitmeväärtuslikus ühiskonnas me selle otsuse, milliseid väärtusi lastele edasi anda, teeme niikuinii, kas tahtlikult või tahtmatult.

„Mõnikord on arvatud, et kuna pluralistlikus ühiskonnas eksisteerivad kõrvuti erinevad väärtused, siis peaks kool üldse hoiduma väärtuste edastamisest. Ent väärtusvaba haridust ei ole olemas. Juba see, mida ja kuidas me õpetame ja milliseid teadmisi me noortele anname, on teatud asjade väärtustamise tulemusena sündinud otsus.“⁵⁹

---

⁵⁴ Cairns, Jo; Faith Schools and Society; Continuum International Publishing Group; New York, USA, 2009, 34

⁵⁵ Sanjay Seth, „Liberalism and the Politics of (Multi)Culture: Or, Plurality Is Not Difference“, *Postcolonial Studies* 4, nr 1 (aprill 2001), 70–71, <https://doi.org/10.1080/13688790120046889>.

⁵⁶ Andrew Wright, *Religion, education, and post-modernity* (London; New York: RoutledgeFalmer, 2004), 3.

⁵⁷ Andy Hargreaves, *Changing teachers, changing times: teachers' work and culture in the postmodern age*, Teacher development (London: Cassell, 1994), 58.

⁵⁸ Jo Cairns, *Faith schools and society: civilizing the debate*, Continuum studies in education (London; New York: Continuum, 2009), 37.

⁵⁹ Margit Sutrop, toim, *Väärtuspõhine kool. Eesti ja maailma kogemus*. (Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2013), 16.

Siit tõukub küsimus: mille alusel iga üksik kool või ka haridussüsteem tervikuna oma väärtusvalikuid teeb? See omakorda paneb küsima kooli ühe peamise eesmärgi kohta: kas kooli eesmärk on arendada üksikuid indiviide või riigi kodanikke?⁶⁰ Kui me kõneleme viimasest, siis tuleks kooli väärtused sätestada riiklikest väärtustest tulenevalt. Täna sel päeval juurutatav haridusfilosoofiline paradigma kõnetab pigem esimest eesmärki: keskmis on aktiivne õppija⁶¹, mis aga omakorda loob aluse teatava väärtusbaasiga kodanikkonnale.

Küllap on need kaks eesmärki tegelikult omavahel tugevalt seotud, mitte vastanduvad: kui me toetame õppija individuaalset arengut, siis saavutame ühiskonna, kus iga inimene tunnetab oma rolli ehk isiklikumalt ning suudab seeläbi ollagi aktiivne kodanik. Loomulikult on võimalik ka vastupidine tulemus, kus individuaalsuse liigne rõhutamine viib kollektiivsuse kadumiseni. Selle silmas pidamine, kummas suunas haridus kaldub, on hariduse eesmärke püstitades kindlasti oluline. Õpetajate Lehes uuest haridusstrateegiast rääkides sõnastas Raul Eamets, et me oleme jõudmas ühiskonna ja hariduse suuremale seostamisele. Raivo Juurakile antud intervjuus ütleb ta järgmist: „Ilmselt on see esimene kord, kus haridus ja majandus on teineteisele nii lähedale jõudnud. /.../ Majanduse konkurentsivõimest lähtumine paneb meie haridussüsteemi täiesti uude valgusesse ja esitab haridusele ka täiesti uusi väljakutseid“⁶². Kuigi esitatud näide on majanduspõhine, toob see siiski ilmekalt esile ühiskonna ja hariduse tugeva sidususvajaduse. Loomulikult ei tohi ka siin kalduda äärmusesse, pidades haridust üksnes ühiskondliku nõudluse täitjaks, vaid pigem näha, et see, mida me hariduses väärtustame, mõjutab tugevalt ka ühiskonna väärtushinnanguid. Tulen selle teema juurde tagasi järgmises (ehk 4.) peatükis „Haridus ja väärtuskasvatus“.

Kokkuvõtte

Käesoleva peatüki eesmärgiks oli kirjeldada Eesti ühiskonna väärtusi erinevate vaatenurkade alt. Minu töö üheks valdkonnaks on näidata, mis on kristliku kooli roll demokraatlikus ja liberaalses riigis. See aga eeldab ühtlasi arusaamist, millised väärtusi konkreetsetes riigis, antud juhul Eestis, oluliseks peetakse.

Eesti puhul võib öelda, et tegu on demokraatliku ühiskonnaga, mida saab kirjeldada erinevate väärtuskarakteristikute alusel. Maailma väärtuste uuringu tulemuste kohaselt paigutub Eesti ilmalik-ratsionaalsete riikide hulka, uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ alusel saame kinnitust, et esikohal on füüsiline heaolu ja turvaline keskkond. Mõlema uuringu kokkuvõttes võime öelda, et pisut on

---

⁶⁰ Sylvia Baker, *Swimming against the tide: the new independent Christian schools and their teenage pupils*, Religion, education and values, v. 4 (Bern: Peter Lang AG, 2013), 11.

⁶¹ Haridus- ja teadusministeerium „Elukestva õppe strateegia“, <https://www.hm.ee/et/elukestva-oppe-strateegia-2020> Vaadatud 19.05.2020.

⁶² Raivo Juurak, „Haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035“, *Õpetajate Leht*, 11. september 2018, <https://opleht.ee/2018/11/haridus-ja-teadusstrateegia-2021-2035/>.

meie ühiskond liikumas ka eneseteostuse kui olulise väärtuse suunal, kuid oleme siiski veel tugevalt ellujäämist väärtustavas skaala otsas. Kasutatud uuringud annavad suure pildi, kus me asetume maailmas tervikuna ning ka kuhu Eesti ühiskond väärtusskaalal liikumas on.

Demokraatia pole aga ka midagi säärast, mida saab vaid ühte moodi mõista. Püüdmaks paremini mõista Eesti kui riigi suhet demokraatiasse, vaatlesin riigi alusdokumenti ehk põhiseadust, mis iseenesest on kompromiss erinevate ja kohati ka vastandlike väärtuste kaitsmisel. See näitab ehedalt seda, et demokraatiaga kaasneb alati ka väärtusparadoks ehk võimalik ongi väga erinevaid väärtusi eelistada. See kandub edasi ka haridusvaldkonda. Kool ja ühiskond on omavahel äärmiselt tihedalt seotud ning mõistes ühiskonna väärtusi, võib teha ka oletusi, mida koolis väärtustatakse või siis saab siit teha iga kool järeldusi, mida oleks tarvis väärtustada, et soovitud suunas liikuda. Kuigi siin jääb ikka ja alati küsimuseks, kumb kumba rohkem mõjutab, kas kool ühiskonda või ühiskond kooli, seda tulebki näha pidevas vastastikmõjus.

Töö teemast lähtuvalt leidsin vajaliku olevat kirjeldada veel kahte teemat, millest esimene on üldisem, kuid teine eeskätt just 21. sajandi küsimus: 1) enamuse ja vähemuse vahelised võimusuhted ning 2) a-kultuursus. Mõlemad teemad on olulised kristliku hariduse kontekstis, kuna kristlased ning kristlikud koolid on Eesti riigis vähemuses ning a-kultuurses ühiskonnas on äärmiselt oluline küsida, kes mingi huvigrupi väärtused paika paneb. Kuna koolis õpetatav on aluseks kogu ühiskonnale ning kooli ja ühiskonna väärtusruum ei saa oma olemuselt kuigi palju erineda, siis on oluline vaadelda, milliseid otsuseid koolid selles vallas on teinud ning millised on nende võimalused.

Lähtudes väitest, et üks praeguse aja suuremaid hariduslikke kriise on seotud faktiga, et kool ei ole enam seotud ühe konkreetse kogukonna ning selle väärtussüsteemiga⁶³, võibki öelda, et a-kultuursus on korruga probleem ja võimalus. Probleem, kuna meie väärtused võivad üksteisest omajagu erineda ja me peame õppima erinevate väärtustega inimestega külg külje kõrval elama. Teisalt võib a-kultuursusega kaasneda aga juurtetuse või pidetuse tunne, kuna ühiskonnas ei ole alati ühist konkreetselt kokku lepitud raamistikku, mida on kõige olulisem hinnata. Samas loob see ka võimaluse enamuse-vähemuse küsimuse juures anda suurem vabadus ka vähemusele lähtuda omaenda maailmapildist ning seda liberaalses demokraatias ju soodustama peaks. Koolivõrguga haakumine on tugev, kuna ka koolisüsteem on väga üldiselt enamuse poole kaldu ning võimalus luua suuremaid erisusi (arvestada enim vähemustega) on hetkel peamiselt erahariduse kätes. Kristliku hariduse kontekstis tuleb näha kristluse kui maailmavaate võimalust pakkuda teatud pidepunkti ning konkreetsemat väärtusilma, kuigi

---

⁶³ Hargreaves, *Changing teachers, changing times*, 58. „The decline of the Judaeo-Christian tradition is the prime purpose underpinning schooling and teaching in a context of greater religious, cultural and ethnic diversity penetrating questions about the moral purposes of education. One of the greatest educational crises of the postmodern age is the collapse of the common school: a school tied to the community and having a clear sense of the social and moral values it should instill.“

teisalt, nagu eelmises peatükis tõdesin, siis ka kristluse enese sees ei ole asjad sugugi mitte must-valged.

Uuring „Elust, usust ja usuelust 2015“ annab käesoleva töö kontekstis olulise sissevaate, kuidas kristlikke koole ning üleüldse religioonialast haridust Eesti ühiskonnas nähakse. Võime tõdeda, et kristlikud koolid on veel piisavalt uued ning vajavad enda n-ö „sissesöömist“ haridusmaastikule laiemalt. Loodan, et järgnevad uuringud toovad juurde võrdlusmaterjali, et näha, kas aastate jooksul teadlikkus tõuseb. Hirm ajupesuse ees pole ühiskonnast kuhugi kadunud ning huvitaval kombel nähakse kristlikke koole ka karmima distsipliiniga asutustena. Siiski prevaleerib suuremalt jaolt teadmatus, mis avaldub nii neis vastustes, kus vastajad otsesõnu oma teadmatust tunnistavad, kui ka müütilisusesse kalduvates arvamustes ajupesusest jms. See omakorda on vastavuses maailma väärtuste uuringust ilmneva positsiooniga sekulaarses nurgas. Väga oluline oleks kordusuuring pärast seda, kui ka uuemaid kristlikke koole on lõpetanud juba arvestatav hulk lendusid, mis tähendaks, et suurem hulk ühiskonnast on kristliku kooliga ühel või teisel moel kokku puutunud. Samamoodi võimaldaks kordusuuring võrrelda, kas ja kui palju on Eesti maailma väärtuste skaalal nihkunud ellujäämiselt eneseteostuse poole ning kuidas see on mõjutanud hariduses väärtustatavat.

Selline on Eesti üldine väärtuspilt, kus kristlikud koolid oma väärtustega moodustavad ühe osa tervikust. Enne kui jõuan kristlike koolide väärtusteni lähemalt, vaatlen veel ka, mida väärtustatakse Eesti hariduses, et seejärel käsitleda neid kolme osapoolt tervikuna: kristlikud koolid kui osa Eesti haridus-süsteemis ning osa Eesti väärtuspildist.

4. HARIDUS JA VÄÄRTUSKASVATUS

Eelmises peatükis käsitlesin Eesti ühiskonna väärtusi mitme eri nurga alt. Käesoleva peatüki eesmärk on uurida, millised on väärtused Eesti hariduses ning kuidas väärtused ja haridus omavahel suhestuvad, samuti seda, millised on kooli võimalused väärtuskasvatuseks. Peatüki lõpus jõuan välja ühe peamise teemani käesolevas doktoritöös, nimelt küsimuseni, kuidas mõista kristlikku väärtuskasvatust teoreetilises plaanis.

4.1. Hariduse eesmärgid Eesti Vabariigi seaduste alusel

Haridus on väga mitmekesine teema, mida on võimalik tõlgendada erinevate distsipliinide kaudu. Käesoleva töö kontekstis on oluline vaadelda, mida peetakse oluliseks 21. sajandi Eestis hariduses ning seetõttu on peamine rõhuasetus Eesti Vabariigi haridusega seotud alusdokumentidel. Kuid esmalt vaatlen laiemat pildi saamiseks, millised küsimused üldse haridusvaldkonnas esile kerkivad.

4.1.1. Hariduse eesmärgid

John White esitab kaks olulist küsimust hariduse kohta: mis on hariduse eesmärk ja kes otsustab selle üle, mis on hariduse eesmärk?¹ Ta toob välja, et hariduse võimalikke eesmärgi on tegelikkuses lõputult, nii võib haridus keskenduda ühiskonna teenimisele, isiku mitmekülgsel arendamisele, moraalsusele, kunstile ja kultuurile või ka hoopis teadmise kui sellise kasvatamisele.² Kuna eesmärkide variaablus on niivõrd suur (eelpooltoodu pole kindlasti lõplik nimistu), siis seda olulisemaks osutub küsimus: kes siis otsustab või valib, millist eesmärki haridus endas kannab? See on sama küsimus, mida saab ja tuleb küsida a-kultuurse ühiskonna puhul. White debateerib ka mõttega, kas haridus on alati kontekstuaalne – kas on vajalik alati lähtuda ajast ja kohast ning vaadelda haridust vaid siin ja praegu või on hariduses ka midagi ajastuüle, mis kehtib alati?³ See on eriti oluline küsimus, kui vaatleme hariduse ja ühiskonna suhet – kumb peaks olema teenäitaja? Kuigi ka hariduse kontekstuaalsuse osas jääb alles sama küsimus: kes otsustab, mida ühiskond hariduselt ootab või vajab? Või just vastupidi: mis on see, mida ei tohi haridusest mingil juhul ära kaotada, isegi kui ühiskond näib seda mitte vajavat? Nende küsimustega tegelemine eeldab riigiametnike ning koolide tihedat koostööd ning vastastikust kokkulepet.

---

¹ John White, *The Aims of Education Restated (International Library of the Philosophy of Education Volume 22)* (Psychology Press, 2010), 1–6, <https://doi.org/10.4324/9780203861011>.

² *Ibid.*

³ White, *The Aims of Education Restated (International Library of the Philosophy of Education Volume 22)*, 5–6.

Harry Brighouse jaotab hariduse eesmärgid neljaks, lähtudes neljast võimalikust teooriast:

- Inimese enesevalitsemise teooria: hariduse eesmärk on suurendada inimese **vabadust**, valikuvõimalusi, autonoomiat.
- Inimkapitali teooria: hariduse eesmärk on **majanduse** õitseng. Sellisel juhul väärtustatakse inimkapitali, kuna mida haritum on töötajad, seda suurem on tootlikkus.
- Inimõitsengu teooria: hariduse eesmärk on tagada **inimese õitseng** (individuaalne hüve).
- Kodanikukasvatuse teooria: hariduse eesmärk on valmistada ette inimest **ühiskonnas** koos teistega elamiseks (tagada kõigi hüve).⁴

Brighouse'i enda sõnul oleneb hariduse eesmärk sellest, mida ühiskonnas on antud hetkel enim vaja⁵. Kõik mainitud teooriad toovad endaga kaasa väärtuskasvatuse põhimõtte, erinevad eesmärgid lihtsalt rõhutavad erinevate väärtuste olulisust. Nii näiteks on inimese enesevalitsemise teooria puhul kesksel kohal vabadus ja autonoomia⁶, kodanikukasvatuse teooria korral aga õiglus ja vastutus⁷. Väärtused on paratamatult koolihariduse kontekstis pidevalt kaalumisel, kuna ei ole ühte lahendust, mille alusel saavutada korraga kõik neli ülaltoodud eesmärki kõigi õpilaste juures.

Kui aga kõik neli ei ole korraga võimalikud, siis üheks lahenduseks on teatav järgnevus. Selline lahenduskäik eeldab, et mingite eesmärkide saavutamine on otsekui eelduseks järgmistele. Brighouse'i pakutud eesmärgid võimaldavad mitmeid erinevaid järjestusvõimalusi. Näiteks inimese vabaduse suurendamine toob kaasa tema õitsengu suurendamise, mis omakorda tagab ühiskonnas hästi hakkama saamise, kuigi mitte kindla peale majandusliku õitsengu. Alternatiivselt võib alustada majanduslikust õitsengust, mis omakorda toob kaasa inimese õitsengu ning vabaduse ning seejärel tervema ühiskonna. Tulen selle küsimuse juurde tagasi, kui vaatlen põhikooli ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas esile tõstetud väärtusi (peatükk 4.1.3).

Eesti Vabariigi haridusseadus sätestab järgmist: „Hariduse eesmärk on:

- 1) luua soodsad tingimused isiksuse, perekonna, eesti rahvuse, samuti rahvusvähemuste ja Eesti ühiskonna majandus-, poliitilise ning kultuurielu ja loodushoiu arenguks maailma majanduse ja kultuuri kontekstis;
- 2) kujundada seadusi austavaid ja järgivaid inimesi;
- 3) luua igapäevaelu eeldused pidevõppeks.“⁸

---

⁴ Harry Brighouse, *On education*, Thinking in action (London; New York: Routledge, 2006).

⁵ *Ibid.*, 132.

⁶ *Ibid.*, 14–15.

⁷ *Ibid.*, 64–65. Brighouse räägib siinkohal ka seadusekuulekusest, kuid seda õigluse kontekstis ehk seadusekuulekus on oluline seni, kuni see tagab õiglase kohtlemise kõigile.

⁸ Eesti Vabariigi haridusseadus § 2 lg 3.

Tegu on väga üldise määratlusega, mis hõlmab kõiki Brighthouse'i poolt ära toodud valdkondi ning lisaks laiendab ühiskondliku osalemise mõistet, avades seda nii poliitika, kultuuri kui ka loodushoiu kontekstis, nii kohalikul kui ka rahvusvahelisel tasandil, ilma eelduseta, et üks eelneks paratamatult teisele.

4.1.2. Haridus ja kasvatus tänapäeval ning Peeter Põllu ja Johannes Käisi käsitluses

Eestis on hariduse eesmärgid sätestatud Eesti Vabariigi haridusseaduses ning põhikooli ja gümnaasiumi riiklikudes õppekavades. Lisaks sellele on igal koolil endal (kuigi etteantud raamistikus) võimalik sõnastada oma peamised väärtused, mis omakorda on tulem sellest, mida hariduse eesmärgina olulisimaks peetakse.

Eesti Vabariigi põhikooli ja gümnaasiumi riiklikud õppekavad sätestavad kooli sihiseadena nii õpilaste harimise kui ka kasvatamise⁹, haridusseadus kasvatusest ei räägi. Kuna tegelen oma doktoritöös kristlike üldhariduskoolidega, mis kõik järgivad riiklikku õppekava, siis on mõistlik käsitleda mõisteid haridus ja kasvatus kõrvuti, küsides nii nende sisu kui eesmärkide kohta. Selguse mõttes kinnitan, et ma ei pea neid mõisteid sünonüümideks, pigem on tegu kahe lähenemisega, mis kuuluvad tihedalt kokku. Mõisteselguse loomiseks on vajalik vaadata, kuidas need terminid nii lähiajaloo kui tänapäeval haridussüsteemis sisustatud on. Põhimõisteks tundub praeguses koolisüsteemis olevat siiski haridus, kasvatus mõistena aitab hariduse mõistet täita¹⁰. Samas on huvitav märkida, et Püha Miikaeli Ühenduse koolid vaatlevad kristlusega tegelemist nimelt pigem kasvatustliku poole peal (vt täpsemalt alapeatükk 5.4).

Ülevaatlikumaks lähenemiseks teen esmalt väikese põike ajalukku. Eesti Vabariigi esimene haridusminister ja kasvatusteadlane Peeter Põld on defineerinud kasvatuse järgmiselt: „Teadlik sihipärane tegevus, mis vanema põlve poolt ette võetakse, et viia arenemisele kasvava põlve kehalisi ja vaimlisi jõude nende väärtuste alalhoidmise ja täiendamise sihis, milles peitub üksiku ja kogu inimkonna elu-eesmärk“¹¹. Samuti küsib ta kohe kasvatuse mõiste alguses kasvatuse eesmärkide kohta väärtuste võtmes – milliseid väärtusi püüab kasvatus teostada¹²? 20. sajandi alguse kooliuuendaja Johannes Käis¹³ kirjutab, et mõlemaid mõisteid võib täita mitmesuguse sisuga, kuna neid saab näha nii osaülesannete kui tervikutena ja seetõttu soovitab ta kasutada kooliharidusest rääkides mõlemaid. Kasvatuse puhul kõneleb Käis selle sotsiaalsest iseloomust, millel on siiski ka oluline individuaalne vaatepunkt: „Kasvatada tuleb ikka üksikisikut, ainult ta peab isiksuseks kujunema, s.t. inimese isiklikud väärtused tuleb liita üldiste

⁹ PRÕK § 3 lg 1, GRÕK § 3 lg 1.

¹⁰ Kasutan siin teadlikult kahtlust, kuna väärtuskasvatustlik lähenemine rõhutab olulisena just kasvatuse poolt.

¹¹ Peeter Põld, *Üldine kasvatuseõpetus* (Tartu: K. Mattieseni trükikoda, 1932), 21.

¹² *Ibid.*,

¹³ Johannes Käis, *Õpetuse alused ja teed. Üldine didaktika* (Tartu: Kirjastus Studium, 2018), 22–27.

huvidega, panna ta individuaalsed võimed teenima ühiskondlikke, ajaloolisi ülesandeid.¹⁴ Haridust mõtestab Käis läbi kasvatus ehk haridus ise on teatud kasvatus viis: „Haridus kui tegevus tähendab harimist, kavakindlat vaimset kujundamist nagu kasvatuski, nimelt intentsionaalne kasvatus“¹⁵, ning seob selle peamiselt kooliharidusega, milles kasvatusel on oluline roll mängida. Just kooli peab Käis kohaks, mis sobib kavakindla hariduse andmiseks. Siiski rõhutab ta lisaks, et kui seni on kooli peetud peamiselt õppeasutuseks, siis on juba tema ajal valitsev seisukoht, et kooli eesmärk on nii kasvatada kui õpetada.¹⁶

Peeter Põllu ja Johannes Käisi vaadete meenutamine annab võimaluse näha kasvatus ja hariduse mõistmist üle sajandi kindlas järjepidevuses, kuna tegu on kahe suurmehega, kelle mõtteid seatakse eeskujuks ka tänases haridussüsteemis¹⁷. Nii on hariduse ja kasvatus vahekorra täna ja eelmise sajandi esimesel poolel tabavalt kokku võtnud Tiiu Kuurme, kui ta analüüsib eelpoolviidatud Johannes Käisi raamatut „Õpetuse alused ja teed. Üldine didaktika“. Ta rõhutab, et oluline on näha hariduse ja kasvatus mõisteid koos, kuna kui me ühe välja viskame, siis jääb meil alles vaid poolik arusaamine inimese arengust. Kuurme rõhutab koos Käisiga nimelt just kasvatus olulisust hariduse juures, et me n-õ last koos pesuveega välja ei viskaks:

„Tähtsaimaks loeb Käis kasvatus mõiste, nagu ka enamik kasvatusteaduslikke paradigmasid. /.../ Alguses oli kasvatus, hariduse mõiste tekkis alles uus-humanismi perioodil, koondades enesesse, mis väärts õpetamist inimese sisemise kujunemise ning areneva ühiskonna huvides. Võib vaid oletada, mida oleks öelnud Käis, kui oleks teadnud, et 80 aastat hiljem küüditatakse kasvatus pelgalt argipraktikaks, kui võrd teadusmaailma fookus temalt ära pöördub, lugedes ainuliseks ja tähtsaks hariduse. Ühes kasvatussega on marginaliseerunud hing ja vaim, akadeemilises keelepruugis pole neil enam kohta. Aga võimalusi on veelgi, näiteks küüditada haridusest minema ka inimene, tehes temast majanduskasvu instrumendi.“¹⁸

Kuurme loomulikult utreerib oma mõtte lõpus, kuid puudutab siiski kahte olulist teemat hariduses:

- 1) kelle jaoks ja miks on haridus üldse oluline ning mis on sellest lähtuvalt haridusasutuste eesmärk;
- 2) kasvatus ja hariduse omavaheline suhe, mis mõlemad on oluliste mõistetena sätestatud nii põhikooli kui gümnaasiumi riiklikus õppekavas hariduse sihi-seadena ning seega on kõrvuti väärtustatud.

---

¹⁴ *Ibid.*, 25.

¹⁵ *Ibid.*, 31.

¹⁶ *Ibid.*, 34.

¹⁷ Johannes Käisi aktuaalsuse kohta vt *Õpetajate Lehe* erinumber „Muutunud õpikäsitlete teemaleht“ 15.09.2017 <http://opleht.ee/2017/09/muutunud-opikasituse-teemaleht/> ja Tiiu Kuurme „Käisi aeg ja pedagoogika aegadeülesus“ *Õpetajate Leht* 30.11.2018 <http://opleht.ee/2018/11/kaisi-aeg-ja-pedagoogika-aegadeulesus/>.

¹⁸ Tiiu Kuurme, „Käisi aeg ja pedagoogika aegadeülesus“, *Õpetajate Leht*, 30. november 2018, <http://opleht.ee/2018/11/kaisi-aeg-ja-pedagoogika-aegadeulesus/>.

Neid mõttekäike võtab hästi kokku mõiste väärtuskasvatus. Nimelt kasutatakse mõistet väärtuskasvatus, aga mitte väärtusharidus, tõstes sellega esile nimelt kooli kasvatuslikku funktsiooni. Seega ei saa lõplikult väita, et emb-kumb – kas haridus või kasvatus – on kooli kontekstis esiplaanil, vaid siin ongi tegu kahe lähenemise sümbioosiga.

4.1.3. Väärtused Eesti hariduses

Väärtused Eesti hariduses on tihedalt seotud sellega, mis on hariduse eesmärgiks seatud, sest eesmärgi seataksegi väärtustest lähtuvalt (iseasi, kas teadlikult või alateadlikult). Põhi- ja gümnaasiumihariduse alusväärtused on sõnastatud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses ning vastavates riiklikes õppekavades. Mõlemad dokumendid sedastavad, et neis kirjasolev põhineb Eesti Vabariigi põhiseaduses, ÜRO inimõiguste deklaratsioonis, laste õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides määratletud eetilistel põhimõtetel¹⁹. Oluliseks peetakse laste sotsialiseerimist nii Eesti kui Euroopa ühiskonda²⁰. Alusväärtustena tuuakse välja üldinimlikud ja ühiskondlikud väärtused, mis on mõlema õppekava loeteludes samad:

- 1) „üldinimlikud väärtused: ausus, hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu;
- 2) ühiskondlikud väärtused: vabadus, demokraatia, austus emakeele ja kultuuri vastu, patriotism, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonna jätkusuutlikkus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus“²¹.

Vaadeldes põhikooli ja gümnaasiumi väärtuseid, eesmärki ja sihiseadet, võib öelda, et erinevus tuleb välja peamiselt riigi majandusliku arengu teema käsitlemises. Kui „põhikool kujundab väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks.“²², siis „gümnaasium jätkab põhikoolis toimunud väärtuskasvatust, kujundades eelkõige väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostoimimise aluseks. Tähtsustatakse väärtusi, mis aitavad kaasa ühiskonna inimvara ning riigi majanduse arengule.“²³ Tuues siia kõrvale Brighouse'i jaotuse, siis põhikooli eesmärk on ennekõike inimese isiklik õitseng ning kooselu ühiskonnas, gümnaasiumis lisandub sellele ka riigi majanduslik areng.

Seega võib näha, et eesmärgiks on saavutada tasakaalukas ja üksteisega arvestavate kodanikega ühiskond, kus iga inimene tunneb nii iseenda kui ka teise väärtust ning kus püüeldakse ühiselt ühiskondliku arengu suunas. Ühiskonda

---

¹⁹ PRÕK ja GRÕK § 2 lg 3 PGS § 3 lg 2.

²⁰ PRÕK ja GRÕK § 2 lg 4.

²¹ PRÕK ja GRÕK § 2 lg 3.

²² PRÕK § 2 lg 2.

²³ GRÕK § 2 lg 2.

nähakse toimivat demokraatia põhimõtetel, oluliseks küsimuseks on kerkinud ka keskkonnahoid. Brighthouse'i jaotuse valgel nähtuna käib see kaasas nii inimõitsengu kui ka ühiskonna õitsengu teooriaga. Olulisel kohal on nii üksikisik eraldivõetuna kui ka tema koht kodanikuna ühiskonnas. Siiski käib nende eesmärkidega kohati kaasas ka väärtuste kaalumine või väärtuste hierarhia, näiteks kui konkreetsetes koolis või ühiskonnas satuvad inimese isiklik õitseng ning ühiskonna õitseng vastuollu ning tuleb otsustada, milline eesmärk kaalub antud hetkel teise üle. Alternatiiv on vaadelda seda gradueeruvalt. Sellisel juhul on esmasandil inimese enda õitseng ning ühiskondlik koostoimimine, majanduslik edukus aga lähtub juba nendest.

Haridusseadus ning riiklikud õppekavad reguleerivad koolide elu igapäevaselt, kuid lisaks neile dokumentidele on oluline heita pilk ka haridusvaldkonna arengukavadesse, nägemaks, millised sihid ja suunad on edasiseks arenguks seatud ning mis on hariduse eesmärgid Eestis. Strategiadokument „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ rõhutab õppijakesksust, esmaseks strateegiliseks eesmärgiks on seatud muutunud õpikäsituse rakendamine, seda nii õppesisu kui ka hindamise poole pealt²⁴. Sellest nähtub, et hariduse üheks oluliseks eesmärgiks on iseseisva õppija kujundamine ehk iga inimese individuaalne toimetulek ning kohanemiskused muutuvmas maailmas. Järgmises hariduse arengukavas, mis vaatab ette aastani 2023, on peamine rõhuasetus pandud õppija toimetulekule nii ühiskonnas, töö- kui pereelus ehk väärtustatakse inimese elu erinevaid aspekte ning nähakse hariduse eesmärki inimese toetamises kõigis neis kolmes valdkonnas²⁵.

Võrreldes Peeter Põllu sõnastatud hariduse eesmäärke tänastes arengukavades kirjapanduga on selge, et räägime hariduse ja kasvatuse juures üpris sarnastest sihtidest. Niisamuti pole aktuaalsust kaotanud eelpoolviidatud Johannes Käisi lähenemine, mille Tiiu Kuurme tabavalt tänapäeva toob. Meie tänapäevast haridussüsteemi iseloomustab terviklik lähenemine, kus eesmärgiks on harida ja kasvatada last nii tema teadmiste, oskuste, pädevuste kui väärtuste osas ning valmistada teda ette nii ühiskondlikuks, töö- kui pereeluks, samas olles paindlik ning kohanemisvõimeline. See viimane on Põllu ja Käisi lähenemise edasiarendus, kes pidasid küll vajalikuks inimese terviklikku arendamist, kuid ei osanud ette näha niivõrd kiiresti muutuvat maailma, mis vajab üha suurema oskusena kohanemist. Hariduses välja toodud väärtused kõnelevad Brighthouse'i jaotusest lähtuvalt nii üksikisiku kui ka ühiskonna kui terviku õitsengu eesmärkidest. Alljärgnevalt vaatlengi, kuidas koolid ise oma väärtusvalikuid teevad ning kas ja kuidas see kõlab kokku meie ühiskonna poolt väärtustatavaga, et saavutada nii üksikisiku kui ka ühiskonna õitseng.

²⁴ Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (Haridus- ja teadusministreerium, 2014), 5–7, <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>.

²⁵ Üldharidusprogramm 2020–2023 (Haridus- ja teadusministreerium, 31. detsember 2019), https://www.hm.ee/sites/default/files/4_uldharidusprogramm_2020_23.pdf.

4.2. Koolide väärtusvalikud

Eelnevates alapeatükkides kirjeldasin seda, milliseid eesmärke võib haridusele seada ning milliseid väärtusi soovitakse hariduse kaudu õpilastele anda. Siit järgmine samm on vaadelda, kas kool saab anda võrdselt kõiki neid väärtusi, mis haridusseaduses ning õppekavades kirjas, või tuleb teha valikuid. Kuna väärtusi on palju ning ka hariduse eesmärke on mitmeid, siis on oluline mingis suunas fokuseerida. Lähtudes a-kultuurse ühiskonna teooriast muutub üha olulisemaks see, milliseid väärtusi haridus nii tervikuna kui veel enam konkreetsetes koolis endas kannab, kuna a-kultuurses ühiskonnas tervikuna on küll mitmed erinevad väärtused aktsepteeritud, kuid puudub selgem arusaam, millised väärtused on primaarsed. Seega on koolil oluline roll läbi oma väärtuste anda panus ka sellesse, mida ühiskonnas kodanikud ka hiljem väärtustavad.

Pannes kokku kolm lähenemist: 1) põhiseaduse väärtused, mis, nagu eelnevalt viidatud, võimaldavad teha erinevaid valikuid; 2) a-kultuursuse mõiste, kus pole ühte domineerivat kultuuri/väärtusruumi ning 3) Eesti hariduse alusväärtused, mis kutsuvad mh üles kasvatama kodanikke, kes demokraatlikus ühiskonnas hakkama saavad, siis on põhjust küsida, kes ja kuidas otsustab, millised väärtused oma lastele kaasa anda? See omakorda haakub White'i küsimusega, kes otsustab, mis on hariduse eesmärk? Põhiseaduse alusel on lapse haridustee üle otsustajateks tema vanemad²⁶. Otsustamine eeldab aga valikut ja mitte üksnes asukoha-põhist, vaid ka väärtuspõhist valikut. Seega on oluline siinkohal kriitiliselt hinnata, kas vanematel on ühes geograafilises punktis võimalik valida erinevate väärtusalustega koolide vahel või mitte, ehk kas vanematel on olemas reaalne väärtuspõhine valik või on ühtluskooli kõrvalmõju see, et kõikide koolide alusväärtused enam-vähem kattuvad ning seega väärtuspõhine valik puudub ning eksisteerib üksnes huvialane, asukohast lähtuv vms valik. Kahjuks käesolev doktoritöö ei võimalda sisukamat sissevaadet munitsipaal-koolide väärtusvalikutesse, kuid see on kindlasti teema, millega tuleb aina enam tegeleda.

Väärtusvalikute taustaks on üldjuhul teatud maailmavaade. Riiklik dokumentatsioon annab ette sihi ja väärtuste spektri, kuid ei anna ette, millised väga konkreetsed väärtused kool (juhtkond, kooli pidaja, õpetaja, kogukond vms) oma fookusesse peab valima, nii et see on antud iga kooli suveräänseks valikuks, mis omakorda annab tunnistust liberaalsest suhtumisest väärtustesse. Graham Haydon on sõnastanud küsimuse: „kas liberaalses ühiskonnas peaksid õpetajad edastama liberaalseid väärtusi?“²⁷

Väärtuse teadlik valik võimaldab rõhutada enda eripära ning omanäolisust ning annab ka lapsevanemale sisulise otsustusvõimaluse, millist haridust oma lapsele pakkuda. Elades a-kultuurses ühiskonnas on aga omaette väljakutse määratleda, millised väärtused on olulisimad ning millisest ajaperspektiivist tuleks

²⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus § 37.

²⁷ Graham Haydon, „Väärtuskasvatus: õpetajad kui väärtuste edastajad“, *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskavatuuse lugemik* (Tartu: Koostajad: Pöder, M.; Sutrop, M.; Valk, P. Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2009).

lähtuda. Mõtteharjutusena on oluline küsida, kas olemasolevate väärtuste edastamine peaks üldse olema eesmärgiks, kuna me tegelikkuses ei tea, milliseid väärtusi vajab täna koolis käiv laps homses ühiskonnas, kasvades praegu n-õ eelmise põlvkonna väärtusbaasilt tulnud õpetajate käe all.²⁸

Kindlasti tuleb puudutada ka küsimust, mis seni on jäänud kõrvale, nimelt kas kool üldse tohib edastada väärtusi? Või peaks kool jääma väärtuste osas neutraalseks ning edastama üksnes teadmisi?²⁹ Ometigi on ka see valik, et väärtusi ei edastata, teatavas mõttes väärtusvalik, sest väärtustatakse indiviidi enda õigust omale väärtusruum valida. Sellele rõhub ka Brighthouse, kui ta kirjeldab hariduse eesmärgina inimese autonoomia suurendamist³⁰. Minu seisukoht on siiski see, et ükski inimene ei kasva kunagi väärtusvabas maailmas. Esmane väärtusruumi looja on kodu ning üldjuhul järgnebki valitud või võimalikuks osutuv haridus-asutus. Mida vanem on laps, seda enam kaasneb kogukonna mõju laiemalt. Siiski näeme seda soovi, et teatud väärtusi ei tohiks lastele peale suruda, uuringu EEU 2015 tulemuste analüüsis, millega tegeleb peatükk 3.6.

Nagu eelpool öeldud, baseerub Eesti koolisüsteemi õppe- ja kasvatustegevus nii munitsipaal- kui erakoolides riiklikul õppekaval, mis põhikooli osas tähtsustab väärtuskasvatuses lisaks ülaltoodule kolme olulist aspekti: 1) koostööd erinevate osapoolte vahel; 2) õpetajat väärtuskasvatuse võtmeisikuna; 3) ühiskonnas aktsepteeritava inimese kujundamist:

„Edukas väärtuskasvatus eeldab kogu koolipere, õpilase ja perekonna vastastikust usaldust ning koostööd. Hoiakute kujundamise võtmeisik on õpetaja, kelle ülesanne on pakkuda isiklikku eeskujut, toetada õpilaste loomupärast soovi enda identiteedis selgusele jõuda ning pakkuda sobiva arengukeskkonna kaudu tuge erinevates rühmades ja kogukondades ning kogu ühiskonnas aktsepteeritavate käitumisharjumuste väljaarenemiseks.“³¹

Niisiis mõistetakse riiklikus õppekavas väärtuskasvatust kui õpilase isiksuse kujundamist ja tema suhete kujundamist ümbritseva maailmaga. Õpilase kasvata-misega on seotud kõik osapooled, nii kodu kui kool. Õpetajal on oluline roll, kuna tema suhe õpilasega on kooli kontekstis kõige tihedam. Siiski ei ole see üksnes õpetaja, vaid kooli kui terviku ülesanne. Kui aga õppekava sätestab, et õpilase väärtuskasvatusega on seotud erinevad osapooled, siis on siia juba sisse kirjutatud potentsiaalne väärtuskonflikt, juhul kui kool ja kodu ei jaga samu väärtusi või on koolis ja kodus väärtuste hierarhia erinev. Selle teema olulisus torkab silma, kui vaatlen hiljem kristlike koolide rolli tänases ühiskonnas, täpsemalt peatükis 10.

Käesoleva alapeatüki võtan kokku järgmiselt: väärtuskasvatuse mõiste kooli-kontekstis saab alguse sellest, mida mõistetakse hariduse eesmärkide all. Pöder, Valk ja Sutrop on oma väärtuskasvatuse lugemiku sissejuhatuses sõnastanud, et

²⁸ Margit Sutrop, „Milleks filosoofia?“, *Õpetajate Leht*, oktoober 2005.

²⁹ Sellest, kas teadmisi saab anda või mitte, kirjutab Raivo Juurak kokkuvõtliku artikli *Õpetajate Lehes* <http://opleht.ee/2018/02/see-vana-hea-teadmiste-andmine/>.

³⁰ Brighthouse, *On education*, 13–26.

³¹ PRÕK §5 lg 3.

kui me lisame koolis õpetamisele kasvatus, siis me ei saa üle ega ümber ka sellest, et kool annab edasi väärtusi³². See viib meid tagasi ka Johannes Käisi veendumuse juurde, et teadmised ja oskused üksi ei moodusta haridust, vaid selle elementaarseks osaks on ka eetiline, esteetiline ja sotsiaalne kasvatus³³. Sama mõtte kandub ka tänapäeva – kõigist hariduse alusdokumentidestki käib läbi arusaam, et väärtustega tegelemine on üks oluline osa haridusest tervikuna. Omaette küsimus on aga, kuidas seda teha. See ongi teema, mida avan järgmistes alapeatükkides.

4.3. Erinevad väärtuskasvatuslikud lähenemised

Väärtuskasvatuse sisu sõltub suuresti sellest, milliseid lähenemisi väärtuskasvatuse all silmas peetakse. Eelmises peatükis juba mainitud Graham Haydon³⁴ kõneleb väärtuste edastamisest ja vöoruste kujundamisest ning küsib, kas liberaalses ühiskonnas peaksid õpetajad edastama liberaalseid väärtusi. Lisaks tuleb silmas pidada, et erinevad lähenemised väärtuskasvatusele toovad kaasa erinevaid väärtuskasvatuslikke meetodeid, kuigi sama meetodit on kohati võimalik kasutada ka erineva tulemuse saavutamiseks. Tartu Ülikooli eetikakeskuse 2009. aasta väljaandes „Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik“ arutlevad mitmed autorid nii kõlbluskasvatuse kui iseloomukasvatuse üle, näidates nende teemade mitmetahulisust ja võimalusi kasutada nii erinevaid lähenemisi kui ka meetodeid nende lähenemiste rakendamiseks³⁵. Raamatus „Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?“³⁶ annavad Olga Schihalejev ja Nelli Jung väga ülevaatliku käsitluse erinevatest väärtuskasvatuse võimalustest: juurutamisest, väärtusselitusest, kognitiivsest mudelist ja iseloomukasvatusest.

Esimene levinud väärtuskasvatuslik lähenemine – juurutamine – seab eesmärgiks etteantud väärtushinnangute omaksvõtmise ning etteantud standarditele ja normidele vastava käitumise saavutamise³⁷. Juurutamist saab näha ka kui indoktrineerimist või juurutamist konkretsesse väärtusruumi. Haydon paneb oma artiklis selle kasutamise õigustatuse kahtluse alla, nimelt kirjutab ta indoktrinatsioonist väärtuste edastamisest kõnelevas peatükis, kus muuhulgas seisab:

---

³² Märt Pöder, Pille Valk ja Margit Sutrop, „Pööre teadmistekeskselt koolilt väärtustekeskssele koolile. Sissejuhatas“, *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik* (Tartu Ülikooli eetikakeskus; Pöder, M; Sutrop, M. Valk, P. (koost, 2009), 7.

³³ Käis, *Õpetuse alused ja teed. Üldine didaktika*, 53.

³⁴ Haydon, „Väärtuskasvatus: õpetajad kui väärtuste edastajad“, 25–29.

³⁵ Märt Pöder, Margit Sutrop ja Pille Valk, toim, *Väärtused, iseloom ja kool. Väärtuskasvatuse lugemik*. (Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2009), 91–288.

³⁶ Juta Jaani et al., *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?* (Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2012).

³⁷ Olga Schihalejev ja Nelli Jung, „Erinevad väärtuskasvatuslikud lähenemised“, *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?* (Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2012), 15.

„Siinkohal tahan märkida, et indoktrinatsiooni all pean mina silmas mis tahes protsessi, mis sunnib inimesi omaks võtma mingeid ideid, mida nad ise ei ole võimelised loogiliselt analüüsima. Ma eeldan, et teiegi nõustute minu väitega, et indoktrinatsioon on halb (Kui te minu väitega nõustute, siis sellepärast, et te austate teatud väärtusi, võib-olla ratsionaalsuse ja iseseisva mõtlemisega seotud väärtusi. Mitte kõik inimesed ei pruugi neid väärtusi õigeks pidada, sest mõnede arvates võib indoktrinatsioon teatud asjade õpetamisel kasulikuks või isegi ainuvõimalikuks osutada).“³⁸

Leian, et see tsitaat annab edasi nimelt mõtte, kuidas see, millise valiku teeb õpetaja või kool oma väärtuskasvatuse suunda võttes, kõneleb esmalt selle õpetaja väärtustest või kooli poolt kokkulepitud väärtustest. Schihalejev ja Jung toovad oma artiklis välja, et väärtuste juurutamise juures on keskseks väärtuseks sõnakuulelikkus³⁹.

Teine levinud lähenemine, väärtuste selitamine, on pisut laiem kui eelmine ning sel on mitmeid erinevaid tahke⁴⁰. Oluline on mõista väärtuste selitamise lähtepunkti, nimelt et tänases maailmas ei ole ühte ainukehtivat väärtusruumi, vaid me peame pidevalt laveerima väärtuspluralistlikus süsteemis⁴¹ ning ehk isegi olulisem kui lõplik väärtusotsus, on selleni jõudmise protsess⁴². Seega võiks arvata, et väärtuste selitamine võiks tänases mitmekultuurilises ühiskonnas olla ääretult sobiv meetodika, kuna väärtused ei ole selgelt hierarhiasse seotud. Koolisüsteemis on väärtuste selitamise peamiseks eesmärgiks oma väärtusvalikuid mõista ning õppida sellest rääkima, õpetaja ei tohi anda hinnanguid⁴³. Selitamise suurimaks miinuseks võib pidada n-ö juurutust või pidetust – kui kõik väärtused on võrdsed, siis millised väärtused on need, mida ma soovin ja tahan iseenda omadeks võtta. Lisaks on küsitav, kas selitamine meetodina on võimalik koolis, mis on oma alusväärtused selgelt paika pannud, või on sellisel juhul selitamine võimalik ainult teatud väärtuste raames, mis omakorda siiski ju viib meid väärtuste hierarhia juurde. Nagu juurutamise puhul, nii osutub siingi oluliseks, milline on põhiväärtus, mida selitamine iseeneses kannab või millised on selle õpetaja väärtused, kes peab selitamist parimaks väärtuskasvatuslikuks lähenemiseks. Schihalejev ja Jung on leidnud, et väärtuste selitamise puhul on keskne lastele õpetatav väärtus eneseteadlikkus ning iga inimene peab ise jõudma ise ilma välise surveta selgusele, mida ta väärtustab⁴⁴.

Kognitiivne käsitus tegeleb peamiselt väärtusvalikute põhjendamisega, mis käib käsikäes õpilase kognitiivse arenguga. Peamisteks meetoditeks on juhtumianalüüs ja väärtusdilemmad, mida püütaksegi lahendada õpilase küpsusastmest

---

³⁸ Haydon, „Väärtuskasvatus: õpetajad kui väärtuste edastajad“, 26.

³⁹ Schihalejev ja Jung, „Erinevad väärtuskasvatuslikud lähenemised“, 20.

⁴⁰ Barry Chazan, „Kõlbluskasvatus väärtuste selitamisenä“ (Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus; Pöder, M.; Sutrop, M.; Valk, P. (koost, 2009), 91–92.

⁴¹ Chazan, 97–98, 93.

⁴² *Ibid.*, 105.

⁴³ Schihalejev ja Jung, „Erinevad väärtuskasvatuslikud lähenemised“, 16–17.

⁴⁴ *Ibid.*, 20.

lähtuvalt. Õpetaja roll on juhendada ning pakkuda kohati ka provokatiivseid lahendusi, mis õpilaste endi arengutaset arvestades ehk neile endile esmapilgul pähe ei tuleks, ärgitades sedamoodi õpilasi oma eetilist ja moraalset mõtlemist laiendama⁴⁵. Kognitiivse lähenemise juures tuleb rõhutada, et juhtumianalüüsis ei anta ette „õiget“ lahendust, vaid eesmärk on panna osalejat nägema probleemi uuest perspektiivist. Lahendus ise võib olla jabur, oluline on, et lähtuvalt õpilase arengust suudaks ta mõelda kastist välja ning näha olukordi mitmetahulisesena ning erinevate vaatenurkade alt.

Viimasena toon välja iseloomukasvatuse, mis on minu hinnangul kõige avaram lähenemine, võimaldades nii erinevaid meetodeid kui ka kasutatust nii üksikutel kui üldisematel tasanditel. Iseloomukasvatusel on tugev seos voo- rusega, keskmeks ongi küsimus, milline on voo- ruselik inimene⁴⁶. Iseloomukasvatuse eesmärgiks on mõjutada laste iseloomu arengut. Kohati võib see olla mõne üksiku tunni teema (ühiskonnaõpetus, kirjandus, klassijuhatajatund), koonduda temaatiliselt (seksuaalharidus, tervisekasvatus, keskkonnahoid vms) või laiahaardeline ja kogu kooli hõlmav⁴⁷. Vaielda saab, kas iseloomukasvatus tegeleb väärtuste, voo- ruse, käitumisviiside või arutlemisvõimega, samuti ka selle üle, milliste meetoditega iseloomu kasvatama peaks. Küll aga võib kinnitada, et iseloomu- kasvatuses eksisteerib väärtuste hierarhia ehk mingid iseloomuomadused on need, mida püütakse kasvatada (hierarhias kõrgemal) ja teised need, mida püütakse vältida.⁴⁸ Kui kõnelda aga voo- ruse kasvatamisest, siis see eeldab süsteemset maailmavaatelist struktuuri ning seega on sellise püüdluse juures tarvis eelnevalt kokku leppida sisuliselt, milliste voo- rusega tegeletakse, kuna a- kultuuris ühiskonnas ei ole võimalik ühiskondlikult seda eeldada. Küll aga on seda võimalik teha väiksema kogukondliku koosluse (nt konfessioon) algatusel.

Raamatu „Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik“ viimases osas „Diskussioon jätkub“ näitavad autorid Berkowitz ja Bier⁴⁹ iseloomu- kasvatusel olulisust kogukondlikus süsteemis, tähelepanu keskmeks on õpilase kuuluvustunde roll. Narvaez⁵⁰ rõhutab samuti iseloomukasvatuse kogukondlikku külge ning lisaks arutleb **integreeriva eetilise kasvatusel teemal**. Nimelt jõuab ta järeldusele, et erinevad lähenemisnurgad, sh ratsionalistlik kõlbluskasvatus

---

⁴⁵ Olga Schihalejev, *Väärtuskasvatus õpetajakoolituses* (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2011), 23–25.

⁴⁶ Schihalejev ja Jung, „Erinevad väärtuskasvatustilised lähenemised“, 18.

⁴⁷ Marvin W. Berkowitz, „Teaduspõhine iseloomukasvatus“, *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik* (Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus; Pöder, M.; Sutrop, M.; Valk, P. (koost, 2009), 196–197.

⁴⁸ Pöder, Valk ja Sutrop, „Pööre teadmistekeskset koolilt väärtustekesksele koolile. Sisse- juhatus“, 17–18.

⁴⁹ Marvin W Berkowitz ja Melinda Bier, „Iseloomukasvatuse interpersonaalsed juured“, *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik* (Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus; Pöder, M.; Sutrop, M. Valk, P. (koost, 2009).

⁵⁰ Darcia Narvaez, „Integreeriv eetiline kasvatus“, *Väärtused, iseloom ja kool: väärtus- kasvatusel lugemik* (Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus; Pöder, M.; Sutrop, M.; Valk, P. (koost, 2009).

(väärtuste selitamine, kognitiivne käsitus) ning iseloomukasvatus – mis vähemalt tema USA taustal on olnud seni pigem vastanduvad – tuleks omavahel integreerida. Ta tutvustab ühte võimalikku lähenemisviisi, mis võtab arvesse nii indiviidi kui ühiskonna vajadusi, vaatleb inimese kognitiivset arengut ning lähtub sealjuures vanakreekalikust arusaamast:

„/.../ kombineerib indiviidi ja kogukonna arengut ning ratsionalistliku kõlbluskasvatuse ja traditsioonilise iseloomukasvatuse seisukohti kognitiivsetest uuringutest pärit vaatenurkadega inimeste õppimisele ja tunnetusele. /.../ Lisaks peab integreeriv eetiline kasvatus vanakreeka arusaama eetikast tänaseni relevantseks: eetika on praktiline ja moraalne tarkus, mida õpitakse kogukonnas elamiseks ja kogukonna suunamise all.“⁵¹

Kokkuvõtlikult tuleb nentida, et iga väärtuskasvatuse süsteemi eelduseks on teadlikkus väärtustest, mida konkreetne kool soovib lastele edasi anda, lastes juurutada või lastele tutvustada. Ka väärtuskasvatuse lähenemise valiku aluseks on teatavad väärtused. Koolis tuleb lisaks arvestada, et juhul kui oluline roll on kogukonnal, nagu mitmed eelpoolmainitud autorid rõhutavad, siis kes selle kogukonna moodustavad ehk kes on kaasatud väärtuste üle otsustamise protsessi. Mõistagi on see kooliti erinev. Samuti on selge, et kuigi kokkulepped võivad olla kogukondlikud, siis lõpuks on kooli kontekstis õpetaja see, kes saab enim mõjutada, millisel moel ja milliseid väärtusi lapsed kogeavad, sest suurem osa kooliajast möödub koolitundides. Jõuan siinkohal tagasi eelmises alapeatükis toodud teema juurde riiklikust õppekavast, kus rõhutatakse ühelt poolt koostööd kõigi osapoolte vahel, õpetaja rolli ning eesmärki, et õpilasest kasvaks ühiskonnas aktsepteeritud kodanik. Leian, et see teema vajab kindlasti Eesti koolides suuremat tähelepanu, et kõik kolm osa oleksid kaetud ning väärtuskasvatus oleks teadlikult pildil, sest väärtusi annab edasi nii kogukond, mis on kooli ümber, kui ka õpetaja, kuid väärtuskasvataja saab olla nii teadlikult kui ka endale sellest aru andmata. Narvaez kirjutab õpetaja rolli silmas pidades väärtuste tahtmatust edastamisest kui varjatud õppekavast, mis puudutab kõiki otsuseid, mida õpetaja suheldes õpilastega teeb.⁵² Koostöö erinevate osapoolte vahel on minu hinnangul Eesti koolisüsteemis hetkel veel arvestatav arengukoht.

4.4. Kristlik väärtuskasvatus

Peatükis 2.3 käsitlesin kristliku eetika kompleksset valdkonda. Kirjeldasin, et tegu on ühekorraga teoreetilise ja praktilise teemaga, millel on nii individuaalsed kui ka ühiskondlikud mõõtmed. Sarnane on ka kooli väärtuskasvatuse perspektiiv: kool valmistab ette ühiskonnas tegutsevaid kodanikke, püüdes siiski avada iga õpilase isiklikku potentsiaali. Ühelt poolt on selles nähtav kahe pooluse

---

⁵¹ *Ibid.*, 353.

⁵² Narvaez, 315–316.

pingeväli, aga teisalt peitub siin ka võimalus erinevateks lähenemisteks kokkulepitud eesmärgi raames. Kristliku kooli väärtuskasvatases on oluline roll autoriteedi küsimusel ning Piibli kasutusvõimalustel. Kuna kristlik kool ja kristlik väärtuskasvatus kuuluvad kokku, siis on kooli olemuse mõistmiseks tarvis analüüsida nii alusena sõnastatud väärtusi kui ka nende rakendamist väärtuskasvatases.

Käesoleva töö kontekstis on vajalik küsida, kas ja kuidas erineb kristlik väärtuskasvatus muust väärtuskasvatusest. Sinna hulka kuulub ka küsimus, kuidas kristlikke väärtusi defineerida, millega tegelesin peatükis 2. Teemat avan kristlikust inimesekäsitusest lähtudes, kuna väärtuskasvatus on olemuslikult seotud sellega, kuidas inimest mõistetakse. Seejärel otsin vastust lähtudes kristlikku eetikat käsitlevas peatükis välja toodud sõlmkohtadest ning vaatlen seda erinevate väärtuskasvatustlike lähenemiste taustal. Viimaks vaatlen erinevate autorite lähenemisi kristlikule väärtuskasvatusele ning selle rakendamiskohtadele.

4.4.1. Kristlik inimesekäsitus

Kristliku väärtuskasvatuse sisuliseks mõistmiseks on vajalik tunda ka kristlikku vaadet inimesele. Käesolev alapeatükk on vaid lühike ekskursus antud teemal selleks, et paremini mõista kristliku väärtuskasvatuse aluseid.

Kristlik inimesekäsitus toetub ühe lähenemise alusel kolmele sambale: loomine, pattulangus ja lunastus. Inimene on Jumala poolt loodud, kuid pattulanguse tulemusel patune ning vajab lunastust omaenda terviklikkuse tunnetuseks. Teine võimalik lähenemine on pauliinlik inimesekäsitus, mis on samuti kolmetine: hing, vaim ja ihu.

Loomine – pattulangus – lunastus

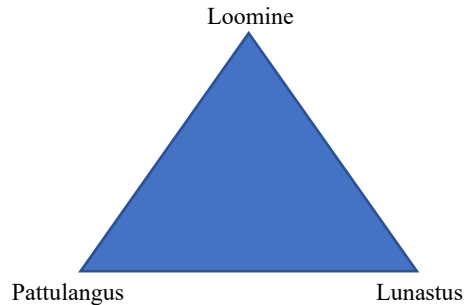
Loomises on inimene ja Jumal omavahelises suhtes. 1Ms 1–2 kahe loomisloo järgi loob Jumal inimese omaenese tahtest. Ta loob inimese oma näo järgi ja leiab, et see on väga hea⁵³. Seega on esimene karakteristik – inimene on loodud Jumala näo järgi (*Imago Dei*). Pattulanguses⁵⁴ toimub suhte rikkumine, mis lunastuses⁵⁵ taastatakse ja uueks luuakse. Kõik kolm on omavahel tihedas seoses, nagu on kujutatud joonisel 3, ning võimaldavad läbi erinevate rõhuasetuste näha väga mitmekülgset inimesepilti:

---

⁵³ 1Ms 1,27.31; 2,7.

⁵⁴ 1Ms 3.

⁵⁵ Rm 3,24; 1Kr 1,30; Ef 1,3–14; Kl 1,12–14 jpt.

Joonis 3. Kristliku inimesekäsituse kolm alustala

Loomise juures rõhutan käesoleva töö kontekstis enim Jumala näo järgi loomist, mis annab eelduse iga inimese võõrandamatule väärikusele. See on loomulikult vaid üks aspekt Jumala näo järgi loodud inimese mitmekesisest tõlgendamisest. Jaan Lahe toob välja, et kuigi õpetus inimese jumalanäolisusest on olnud ägedate vaidluste teemaks, siis üksmeelele on jõutud selles, et jumalanäolisus on miski, milles väljendub inimese erilisus⁵⁶. Kristliku väärtuskasvatuse kontekstis väljendub see väitena, et iga inimene on eriline.

Kathryn Tanner kirjutab jumalanäolisusest kristotsentrilisest vaatenurgast – nimelt polemiseerib ta Kristuse kui kolmainsa Jumala teise isiku rolli üle mõistmaks ühtlasi ka inimest kui jumalanäolist olendit. Ta toob välja, et Kristus kui Sõna, kui Logos, oli olemas juba enne aega ning ka hetkel, kui Jumal lõi inimese, kuid Jeesuse sünniga Pühast Vaimust lisandus juurde konkreetne visuaalne pilt Jumala näost. Ta rõhutab ka, et inimesed lihtsalt ei ole Jumala nägu, vaid nad on loodud Jumal näo järgi, kohaselt. Teine aspekt, mille ta välja toob, on see, et Jumal ise avaldub suhetes (vt ka peatükk 2.1) ning seetõttu tähendab ka jumalanäolisus olemist suhetes teiste inimestega., jumalanäolisus on iseeneset otsekui kolmainsuslik⁵⁷ Siin on näha sarnasust ka E. Levinase teooriaga olulisest Teisest, kus kogu eetika lähtekohaks ongi Teine, meie kohtumine teisega. Lisaks rõhutab Tanner, et inimeseksolemisel ja inimese suhtel Jumalaga, tema languses ja lunastuses, on oluline osa osalusel, ühisel ja vastastikusel osalusel.

Paul Sands kirjutab jumalanäolisuse eetilistest järeldustest ning toob välja neli olulist aspekti:

- inimestel on äravõetamatu väärikus, mida tuleb austada;
- inimesed peavad väärtustama ja kaitsma inimelu;
- inimesed peavad olema vastu võimuideoloogiatele;
- inimesed peavad hoolima maast ning kogu elusolevast.⁵⁸

Viimane aspekt toob eriliselt välja inimese kutsumuse hoolitseda heapere-mehelikult kogu loodu eest. Teema, mis samuti kuulub jumalanäolisuse juurde

⁵⁶ Jaan Lahe, *Sõnum teisest maailmast. Mis on kristluse põhisõnum?* (Tallinn: Hildegarde Raamat, 2020), 293.

⁵⁷ Tanner, *Christ the Key*, 1–57.

⁵⁸ Paul Sands, „The Imago Dei as Vocation“, *Evangelical Quarterly*, jaanuar 2010, 39–41.

ning väljendub väärtustes, kuna annab vastuse loomislugude juures sageli probleemkohana välja toodud teemale, kas inimene on looduse kroon või on ta üks osa loodust kui tervikust. Kuigi võib tunduda, et teema on vaid nõrgalt seotud kristliku inimesekäsitusega, ei ole see ometi nii. Kristliku väärtuskasvatuse kontekstis on äärmiselt oluline läbi kaaluda, kuidas mõista inimese ja ülejäänud loodu suhet.

Pattulangus ning sellega kaasnev vajadus lunastuse järele on spetsiifiliselt kristliku väärtuskasvatuse juurde kuuluvad aspektid. Kui inimeste sünnipärane võrdsus kuulub ka inimõiguste valdkonda, siis just patu ja lunastuse küsimused toovad eriliselt esile kristliku mõõtme. Lunastust vajab inimene patu tõttu ja kristliku teoloogia kohaselt on lunastus võimalik tänu inimese suhtele Jumalaga või õigemini ennekõike Jumala suhtele inimesega, millesse Jumal on panustanud Jeesuse Kristuse saatmisega maale. Mida täpselt lunastuse all silmas peetakse ning kuidas pattu mõistetakse, see sõltub juba konkreetsest konfessioonist ning kirikust ning seega ei ole siin võimalik tuua välja täpselt ühte arusaama. Kristliku väärtuskasvatuse kontekstis on oluline rõhutada Jumala suhte vajalikkust, sest see viib lunastusele lähemale. Suhte olemus ja vahendatavus ehk küsimus sellest, kuidas seda teha, kas läbi ühiste või isiklike palvuste, kirikliku praktika ja traditsiooni vms, see on juba konfessionaalne küsimus. Oluline on näha, et lunastus on kristluses inimese lõppeesmärgiks⁵⁹ ning ühtlasi on suundumus lunastusele see, mis kristliku eetika spetsiifiliseks teeb⁶⁰. Kui palju ja mil moel koolides rakendatav kristlik väärtuskasvatus aga sellega arvestada saab, see sõltub konkreetsest kohast ning praktikast.

Hing, vaim ja ihu

Pauliinlik lähenemine, et inimene on terviklik (vaim, hing ja ihu), on ühtlasi kristliku holistilise inimesekäsituse aluseks, vt joonis 4⁶¹. Milline osa inimesest täpselt kuulub hinge, milline vaimu ja milline ihu alla, ei ole käesoleva töö kontekstis relevantne. Oluline on rõhutada terviklikkuse aspekti, et hariduse andmisel ning väärtuskasvatusest kõneledes ei saa me ühtegi inimese osa kõrvale jätta. Või teisiti öelduna on haridus terviklik vaid siis, kui me arvestame inimese erinevaid tunnetusviise.

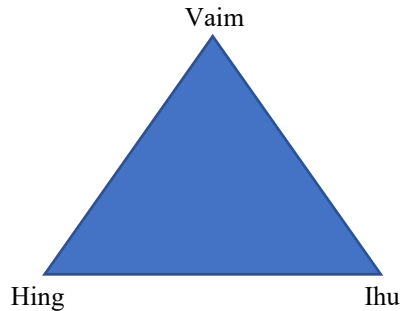
---

⁵⁹ Lahe, *Sõnum teisest maailmast. Mis on kristluse põhisõnum?*, 393.

⁶⁰ Andres Pöder, „Kristlikud väärtused ja Eesti ühiskond“ (Ettekanne konverentsil „Ühiseid väärtusi hoides“, Estonia talveaed, 26. september 2008).

⁶¹ 1Ts 5,23;

Joonis 4. Pauliinlik inimesekäsitus

Kristliku väärtuskasvatuse mõistmiseks on vajalikud mõlemad lähenemised. Loodud, pattu langenud ja lunastust vajav inimene on olend, kelle nii hing, vaim kui ka ihu vajavad hoidmist. Omaette küsimus on, milline osa sellest kuulub kooli ja milline kiriku valdkonda ning kas neid on üldse võimalik kuidagi väga spetsiifiliselt eristada? Küllap tekitab enim küsimust see, kas kooli eesmärk saab olla viia inimest lunastusele lähemale või peaks see jääma kiriku ülesandeks? Sellele küsimusele saab vastata kahe nurga alt:

- 1) Esmapilgul võib tõesti tunduda, et pattulangus ja lunastus on teemad, mis kuuluvad pigem kiriku kui kooli kompetentsi, kuid sellisel juhul tekib küsimus, kas on õige rääkida kooli kontekstis inimese jumalanäolisusest või tuleks ka see kõrvale jätta.
- 2) Teine võimalik lähenemine on näha loomist-pattulangust-lunastust kui inimest määratlevat tervikut ning isegi kui kooli eesmärk ei ole inimeste suunamine lunastusele, siis saab kool seda teemat tutvustada ning selle alusel kohelda kõiki inimesi võrdväärsena – kõik on ühtviisi Jumala loodud, kuid patu tõttu ekslikud ning vajavad lunastuseks Jumala armu.

Kuna esimesel puhul jääb lähenemine ühekülgseks, siis pigem võiks kristliku väärtuskasvatuse puhul koolis võtta aluseks teise lahenduse, kus nähakse, et kool ei pea tegelema mitte lunastusele viimisega, vaid mõistma iga inimest lunastust vajavana.

4.4.2. Kristlik väärtuskasvatus erinevate väärtuskasvatuslike lähenemiste kontekstis

Käesoleva alapeatüki eesmärgiks on katsuda läbi kõik ülaltoodud väärtuskasvatuslikud lähenemised kristliku väärtuskasvatuse võimalikkuse võtmes. Kuidas ühilduvad erinevate väärtuskasvatuslike lähenemiste võtmeküsimused kristliku väärtuskasvatusega?

Esimeseks küsimuseks vaatlemaks kristlikku väärtuskasvatust on analoogselt kristliku eetika peatükile küsimus autoriteedist ja allikatest. Autoriteedi osas on küsimus lisaks sellele, kes või mis ta on, ka see, kui suurt rolli mängib autoriteet

väärtuskasvatuse juures tervikuna. Kristliku eetika peatükis kirjeldasin siinkohal dilemmat, kas mõista autoriteedina Jumalat või Piiblit. Kui esimest, siis meie peamine vahend Jumala taht mõista on ikkagi Piibel ning küsimus on Piibli tõlgendamises. Teise olulise autoriteedina tuleb siia kõrvale tuua konkreetse kiriku või konfessiooni traditsioon. Erinevates konfessioonides on traditsiooni roll kas nõrgem või tugevam ning koos sellega varieerub ka traditsiooni olulisus Piibli tõlgendamisel.

Kui autoriteedi roll on tugev, siis võiks esmase järelalusena arvata, et parim viis väärtuskasvatuseks on juurutamine, mille puhul peab aga mõnna, et seda saab kasutada juhul, kui eeldada, et me saame vahetult aru Jumala tahtest ning eesmärk on seda täpselt edasi anda. Seega on juurutamine võimalik juhul, kui on moodustatud kindel väärtuste nimekiri, mis on Piibliga põhjendatav, üheselt mõistetav ning seda tuleb väga täpselt ka järgida. Piibel ise annab mitmesuguseid väärtuste nimekirju, alapeatükis 2.3.2 tõin välja dekalooži, mäejutluse ning pauliinliku tekstikorpuse. Siis tuleks ka juurutamisel paratamatult teha teatud valik väärtustest, mida juurutama hakata. Samas on võimalik ka konkreetse väärtuste nimekirja puhul valida mõni teistsugune väärtuskasvatuslik lähenemine, seega ei ole õige tõmmata võrdusmärki Piibli vääramatu autoriteedi rolli uskumise ja juurutamise kui väärtuskasvatusliku lähenemise vahele. Ka iseloomukasvatus või kognitiivne lähenemine võivad lähtuda eeldusest, et kiriklikus eetikas on autoriteedi roll oluline, kuid nende küsimuste juurde tulen tagasi allpool.

Väärtuste selitamine lähtub arusaamisest, et väärtuseid ei anta ette. Ehk siis dilemmade lahendamisel on kõik vastused võimalikud. Õpilased peaksid ise reflektiooni tulemusel jõudma selguseni, mis on väärtuslik. Samas tuleks märgata ka ohtu, et sellise lähenemise juures me paneme väga suure rõhu lapse eelnevale kogemusele ning väärtusruumile, kus ta elab. Kuidas haakub väärtuste selitamine kristliku väärtuskasvatusega? Howard Kirchenbaum rõhutab väärtuste selitamise juures, et see aitab noorel inimesel õppida selgeks väärtuste kujundamise protsessi, mida ta saab läbi kogu elu kasutada⁶². Selliselt mõistes ei ole siin vastuolu, sest ka kristluses on väärtusi, mida tuleb teinekord kaaluda ning isiklik refleksioon aitab alati kaasa väärtuste kinnistamisele. Küllap on siin ikkagi suurim küsimus selles, kas kristliku väärtuskasvatuse puhul saab väärtuste selitamise protsessis lasta kõik väärtused täiesti vabaks või on mõned väärtused, milles ei saa ega tohi kahelda. Samas, nagu eelnevalt mainitud, ei anna Piibel ühest väärtuste loendit, vaid pigem maailmavaatelise lähenemise – seda näeme nii mäejutluse kui Pauluse kirjade puhul. Piiblis on küll ka mõningaid väärtuste nimekirju, kuid avarama tõlgenduse korral ei saa neid võtta lõplikena, kuna need ei ole esitatud vastusena küsimusele „milliseid väärtusi me peame järgima?“. Samuti on väärtuste selitamise meetodika üheks suureks tugevuseks väärtuste n-ö „enda

---

⁶² Howard Kirschenbaum, „Väärtuste selitamise selgitus: mõned teoreetilised probleemid.“, *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik* (Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2009), 125.

omaks“ tegemine ilma välise surveta⁶³. Seega leian, et kristliku väärtuskasvatuse raames on oma koht väärtuste selitamisel, kuigi esmapilgul võivad need kaks tunduda teineteisele vastanduvad.

Kognitiivne lähenemine õpetab oma väärtusvalikuid põhjendama, kuid seda täiskasvanu kaasabil. Arutledes erinevate situatsioonide üle on oluline, et arutelu tase vastab ühtlasi ka õpilase kognitiivsele arengule – sama juhtumi üle saab mõtiskleda nii esimeses kui ka kolmandas kooliastmes erineva nurga alt. Kristlik väärtuskasvatus saaks kognitiivse meetodi abil näiteks võtta ette sama piibliteksti erinevas vanusegrupis ning selle üle arutleda, leides igas vanuses sobilikud vaatenurgad. Seega on ka kognitiivset meetodit võimalik kristlikus väärtuskasvatuses rakendada väga hästi, tuues ühed ja samad lood välja erinevates vanuseastmetes ning arutledes nende üle eakohasel viisil.

Otsides kristliku väärtuskasvatuse praktilist lahendust, tuleb ka küsida, kas kristlik kool peaks tegelema väärtuste või vourustega. Niisiis võtan järgmiseks vaatluse alla iseloomukasvatuse võimalikkuse. Iseloomukasvatuse eesmärgiks on mõjutada laste iseloomu arengut teatavas suunas, väärtuste hierarhia on ette antud. Iseloomukasvatuse all kõneldakse sageli vourustest, mis on ka kristlikule lähenemisviisile kohati omane, kuid mitte kõikjal. Vouruste arendamisel on eriline tähtsus eeskujudel ning selles osas on kooli kontekstis kindlasti võtmeroll õpetajal, kuid lisaks talle ka kogu kooliperel, sest kui vourusi mõista kui harjumuspärast käitumist, mis on muutunud sisemiseks vajaduseks, siis seda on keeruline õpetada ratsionaalselt, pigem ikkagi eeskujuna tõeks elades. Sest üks asi on hinnata väärtust sõnades, teine asi on seda iga päev iga oma tegemiste, hoiaku ja ütlemistega välja elada.

Võimalik on läheneda ka kogukondlikkuse aspektist. Nii nagu peatükis 2.2 sedastatud, siis on oluline vahe, kas kogukonnas räägitakse ühtedest väärtustest, kuid igapäevaelu ei ole nendega kooskõlas, või on väärtused muutunud niivõrd igapäevaelu loomulikuks osaks, et ka õpilaste sisemiseks tungiks saab lähtuda sarnastelt alustelt ning väärtustada sarnaseid asju.

Üks lihtsustav lähenemine siinkohal on, et vouruste loetelu on kristlikus kontekstis määratletud ning seega tulebki üksnes neid seitset vourust arendada. Sellisel juhul jäetakse aga kõrvale paljud riiklikus õppekavas äratoodud väärtused. Seega võib koolikontekstis säärase lähenemise kõrvale heita, kuna enamasti on väärtuste loend mitmekesisem. Ka iseloomukasvatus eeldab teatud kindlate väärtuste hierarhiat või täpsemat sedastust, millised väärtused on soovitatavad ja millised mitte. Siin on kindlasti seos nii kognitiivse lähenemisega, kus õpetaja juhivad laste arutlust soovitud väärtuste poole, kui ka juurutamisega, mille rakendamisel soovitakse lastele väga konkreetseid väärtusi edastada.

---

⁶³ Howard Kirschenbaum, „From Values Clarification to Character Education: A Personal Journey“, *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development* 39, nr 1 (september 2000): 6, <https://doi.org/10.1002/j.2164-490X.2000.tb00088.x>.

4.4.3. Hingeharidus

Kristlike koolide kontekstis võib kohata sõna väärtuskasvatus asemel või kõrval ka mõistet hingeharidus. Seda mõistet ei kasutata üksnes kitsalt kristlikus (kooli-) kontekstis, vaid see on saanud ka laiahaardelisema kasutuse⁶⁴. Eesti keele seletav sõnaraamat sellist sõna ei tunne, seega võib arvata, et terminina on see kasutusele võetud üpris hiljuti. Samas on hinge harimisest ja hinge eest hoolt kandmisest kui sellisest räägitud ikka. On ju üks eestlastele tuntumaid lauseid Oskar Lutsu „Kevadest“, kus köster manitseb: „kui kaugele inimeselaps võib langeda, kui ta oma hinge eest hoolt ei kannab“⁶⁵, mis päädib hiljem Tootsi arutlusega: „No ütle, Imelik, kuda ma pean hinge eest hoolt kandma? Ja kus see hing üldse on? Kuda kantakse hinge eest hoolt?“⁶⁶.

Kristlikud koolid kasutavad mõistet hingeharidus kui väärtuskasvatusega seonduvat olulist mõistet, tihti kasutatakse seda sünonüümina just kristlikule väärtuskasvatusele. Usuõpetusel on oluline roll hingehariduse andmisel, kuid kindlasti ei tegeleta sellega üksnes siin. Nii näiteks sätestab Tartu Luterliku Peetri Kooli arengukava järgmist:

„Kristlik väärtuskasvatus ehk hingeharidus: Peetri kool annab hingeharidust, mis:

- lähtub kristlikust eetikast ja üldinimlikest väärtustest ning loob aluse ühiskondlikult vastutustundliku ja kodanikuühiskonna põhimõtteid austava isiksuse kujunemiseks;
- tutvustab kristlikku kultuuri, luterlikku traditsiooni, Eesti kultuuripärandit ning ajaloolise Peetri kooli ajalugu.“⁶⁷

Kaarli Kooli arengukavas on kirjas:

„Püüdleme vaimse kasvamise – sisemise hingehariduse täiustumise suunas.“⁶⁸

Definieren seega kristlike koolide vaatenurgast lähtuvalt hingehariduse mõiste alljärgnevalt: Hingeharidus on kõik see, mis lisandub koolis teadmistele, see on tegelemine õpilase hoiakute ja väärtustega, vastamine tema küsimustele, mis puudutavad inimeseksolemist ning tegutsemist siin Jumala loodud maailmas.

Inglisekeelses maailmas on lähim vaste hingeharidusele *spiritual education*. Siinkohal tuleb kindlasti märkida, et spirituaalsuse tähendusväli erineb kultuuriti ja seega tuleb seda vaadelda teatud reservatsiooniga. Näiteks kirjutab Kanada uurija Joyce E. Bellous inklusiivsest spirituaalsest haridusest kui millestki, mis

⁶⁴ Näiteks: Petrone Prindi kodulehel <https://petroneprint.ee/lasteraamatud/sari-mis-opetab-ajalugu-ja-annab-hingeharidust/> ja Virumaa teataja <https://virumaateataja.postimees.ee/2266931/kultuur-reaktor-tostab-kilbile-hingehariduse>.

⁶⁵ Oskar Luts, *Kevade* (Tallinn: Eesti raamat, 1968), 223.

⁶⁶ *Ibid.*, 224.

⁶⁷ Tartu Luterliku Peetri Kooli arengukava 2016–2019 http://www.luterlik.edu.ee/wp-content/uploads/2016/03/TLPK-arengukava_2016-2019-1.pdf.

⁶⁸ Kaarli kooli arengukava 2016–2019, <https://www.kaarlikool.ee/wp-content/uploads/2017/10/KAARLI-KOOLI-ARENGUKAVA-2016-2019.pdf>.

aitab meil luua ühendusi üksteise ja maailmaga. Spirituaalse hariduse eesmärk, tema sõnul, on anda inimestele vahendid, kuidas end spirituaalselt väljendada läbi sõna, emotsioonide, sümbolite ja tegutsemise.⁶⁹

Omaette küsimus on ka, kas hingeharidus või spirituaalne haridus kuulub kindlasti kokku mõne religioosse suunaga või saab see olla ka n-ö usuneutraalne. Üks oluline selleteemaline diskussioon toimus 1990ndatel Suurbritannias, kus spirituaalne haridus on üks hariduse olulistest eesmärkidest⁷⁰. Toon siinkohal ära mõningate teadlaste mõtteliinid, kirjeldamaks vastandlikke lähenemisi spirituaalsele haridusele, nimelt Nigel Blake'i, David Carri ja Jeff Lewise mõtete kokkuvõtted.

David Carr küsib esmajoones sõna spirituaalne tähenduse üle, mille juures ei ole lihtne leida selget lahendust, kuna tegu ongi äärmiselt kompleksse mõistega. Eriliselt rõhutab ta selle seotust transtsendentsega ning seetõttu leiab, et spirituaalne haridus peaks siiski jääma konkreetsete õppeainete valdkonda ega saa olla midagi üleüldist ja holistilist.⁷¹ Seega lubab Carr spirituaalse hariduse küll kooli, aga ei näe seda millegi üldisena, vaid ühe õppeainena teiste seas.

Päris tõsiselt lööb spirituaalse hariduse ja muu hariduse lahku Nigel Blake, kes väidab, et spirituaalsus ja kooliharidus ei saa kuidagi käia käsikäes, kuna on vastanduvad arusaamad ning spirituaalsus peaks alati käima käsikäes konkreetse religioosse arusaamaga ning kuulub kokku kirikute ja kloostrite õpetuse ning traditsioonidega, mis aga ei sobitu riikliku koolikontekstiga.⁷² Neid kahte arvamust võib näha ühelt poolt sarnasena: spirituaalne haridus tuleb hoida eraldi, see on otsekuu eristus püha ja profaanse vahel. Teisalt on need äärmiselt erinevad kui vaadata seda, kas spirituaalne haridus üldse kuulub kooli juurde või mitte. Sarnaselt väidab Pike, et tegelikult saab kogu kristiku haridusega seonduva probleemistiku taandada küsimuseni, kas maailma saab jagada era- ja avalikuks sfääriks, paigutades religioossuse üksnes erasfääri.⁷³

Kolmandat seisukohta esindab Jeff Lewis, kes argumenteerib nimelt spirituaalse hariduse holistliku mõõtmega. Ta sõnastabki, et spirituaalsus on miski, mida ei tuleks võtta eraldi kategooriana, vaid mis on pigem karakteristik või fenomen. Ta võtab oma seisukohad kokku mõttega, et spirituaalne haridus ei tohiks jääda üksnes religiooniõpetuse, moraaliõpetuse või kunstide pärusmaaks, vaid tegu on millegagi, mis hõlmab iga õppurit tervikuna ning aitab kaasa tema

---

⁶⁹ Joyce E. Bellous, „An Inclusive Spiritual Education“, *International Journal of Children's Spirituality* 24, nr 4 (2. oktoober 2019), 389–400, <https://doi.org/10.1080/1364436X.2019.1675603>.

⁷⁰ Elise Nemliher, „Spirituaalsuse arengu toetamine koolis – Eesti ja Inglismaa õppekavade sisuanalüüs ja võrdlus“ (Magistritöö, Tartu, Tartu Ülikool, 2017), 11–13.

⁷¹ David Carr, „Towards a Distinctive Conception of Spiritual Education“, *Oxford Review of Education* 21(1) (1995), 83–98.

⁷² Nigel Blake, „Against Spiritual Education“, *Oxford Review of Education* 22(4) (1996), 443–456.

⁷³ Mark A. Pike, „The Challenge of Christian Schooling in a Secular Society“, *Journal of Research on Christian Education* 13, nr 2 (september 2004): 149–66, <https://doi.org/10.1080/10656210409484967>.

edenemisele nii akadeemiliselt kui sotsiaalselt ning seega on hariduse kontekstis hädavajalik või suisa paratamatu.⁷⁴

Lewise arusaam on üpris sarnane kristlike koolide lähenemisele, mis hõlmab niisamuti inimest holistiliselt. Carri ja Blake'i argumentatsiooni juures on oluline näha ühelt poolt vajadust mõisteselguse järgi, teisalt aga ohtu takerduda liialt vaid mõiste ühte tahku. Eestikeelne mõiste hingeharidus ei ole veel läbi käinud nii spetsiifilist keskustelu küsimaks, kus, kes ja kuidas seda hinge siis ikkagi harida saab või harima peaks ning kas harimine on üldse sobilikuim termin siinkohal. Minu hinnangul nähaksegi seda ühiskonnas pigem mõistena, mis läheneb inimesele terviklikuna ning on üks võimalik vastus küsimusele, millega peab haridus lisaks teoreetiliste teadmiste andmisele tegelema. Peatüki alguses kirjutasin hariduse ja kasvatuses omavahelisest põimumisest, niisamuti toob hingeharidus sisse laiemat vaadet haridusele, lisades teadmiste andmisele juurde veel ühe mõõtme – tegelemine õpilase hoiakute ja väärtustega. Miks see mõiste eestlaste kultuuriruumi sobitub, see on omaette huvitav uurimisküsimus, mis vääriks laiapõhjalist küsitlust ning sobiks hästi teemana „Elust, usust, usuelust“ järgmisesse ringi.

Siinkohal võib kokkuvõtlikult öelda, et hingehariduslik lähenemine on tihedas seoses põhikooli ja gümnaasiumi sihiseadega õpilasi nii harida kui ka kasvatada – mõlemas ilmneb terviklik vaade õppurile. Käesoleva töö kontekstis lähtun mõtteviisist, et hingehariduse kontseptsioon on holistlik ehk terviklik, mis omakorda lähtub pauliinlikust mõtteviisist, et ühtemoodi peavad hoitud olema inimese vaim, hing ja ihu (1Ts 5,23).

Kuidas on omavahel seotud hingeharidus ja kristlik väärtuskasvatus? Kas tegu on sünonüümidega või on kristlik väärtuskasvatus midagi laiemat ja hingeharidus üks võimalik meetodika?

Nagu eelnevalt sedastasin, siis kristlike koolide vaatenurgast on hingeharidus miski, mis lisandub koolis teadmistele, see on tegelemine lapse hoiakute ja väärtustega, vastamine tema küsimustele, mis puudutavad inimeseksolemist ning tegutsemist siin Jumala loodud maailmas. Vajalik on siinkohal näha hingehariduse ja iseloomukasvatuse sarnasusi ja erinevusi. Tõsi, lähenemisnurk on üpris sarnane – ei ole üks-ühele rakendatavaid meetodeid, vaid eesmärgiks on terviklik ehk holistiline inimesekäsitus. Teisalt tuleb just nimetustest välja erinev rõhuasetus – hingeharidus ja iseloomukasvatus. Hinge mõiste on nii eesti keele-ruumis kui kristlikus perspektiivis igavikulisem kui iseloomu mõiste. Seega sobitub hingehariduse mõiste täpsemalt kristliku hariduse konteksti, kuid see ei tähenda, et ta ei või sisaldada endas omakorda ka iseloomukasvatuslikke aspekte. Hingeharidus, nii nagu seda käesolevas töös olen ka defineerinud, on loomult integreeriv ning ilmselt võimaldab rakendada või kombineerida kõiki erinevaid väärtuskasvatuslikke meetodeid, seega ei saa ka siin näha ühte ja ainsat viisi väärtuskasvatuse praktiseerimiseks, vaid see sarnaneb pigem enim Berkowitzi ja Bieri väljatoodud lähenemisega integreerivast eetilisest kasvatusesest.

---

⁷⁴ Jeff Lewis, „Spiritual Education as the Cultivation of Qualities of the Heart and Mind. A Reply to Blake and Carr“, *Oxford Review of Education* 26(2) (2000), 362–383.

Oluline on ka määratleda, mis on hingehariduse keskne väärtus. Kui juurutamise puhul oli selleks sõnakuulelikkus, väärtusselituse korral eneseteadlikkus, kognitiivse lähenemise juures õiglus ning iseloomukasvatuse puhul hoolivus⁷⁵, siis milline on hingehariduse keskne väärtus? Lähtudes enda kujundatud definitsioonist leian, et neid on kaks: **terviklikkus ja tasakaalukus**. Küsides erinevate väärtuskasvatustlike lähenemiste kesksete väärtuste järele ning viies need kristliku eetika konteksti, siis võib järeldada sedasama, millest ülal kirjutasin, et kõige kaugem kristliku väärtuskasvatuse jaoks on väärtusselitus, juurutamine lähtub enim vanatestamentlikust kümne käsu paradigmast, kognitiivse lähenemise aluseks olev õiglus on paigutatav nii kümne käsu kui ka pauliinliku vaatepunkti alla ning iseloomukasvatuse aluseks olev hoolivus on enim nähtaval mäejuutluse kontekstis. Terviklikkus ja tasakaal, mis aga hingeharidust iseloomustavad, liidavad eelpoolmainitud väärtused kokku ning lisavad neile ka transtsendentse mõõtme (hing, vaim ja ihu). Seega leian, et hingeharidus on väga sobilik lähenemine kristlikule väärtuskasvatusele ning Eesti kristlike koolide kontekstis kasutatakse neid sageli ka sünonüümidena, kuigi laiemas plaanis võib kristliku väärtuskasvatuse all näha ka teisi lähenemisevõimalusi.

4.4.4. Kristliku väärtuskasvatuse rakenduskohad

Eelmises alapeatükis jõudsin järeldusele, et kristlikku väärtuskasvatust on võimalik rakendada erinevate meetoditega, kasutades kohati üpris erinevaid lähenemiseviise. Käesolevas alapeatükis vaatlen, milliseid teemasid võib kristliku väärtuskasvatuse all silmas pidada. Jeff Astley ja David Day kirjeldavad sõnapaari kristlik väärtuskasvatus kui kartograafide õudusunenägu, kuna selle all võib mõista nii kristlaseks kasvamise protsessi, kristlaseks olemist ja kriitikat sellele, kristlikku õppekava, õppekava kristlusest või kristlikust mõtteviisist jne⁷⁶.

Erinevaid lähenemisi teooriatest kuni väga praktiliste näpunäideteni välja kirjeldab Harro van Brummelen oma raamatus „Walking with God in the Classroom. Christian Approaches to Teaching and Learning“, kus ta küsib sarnaseid küsimusi, mida Astley ja Day, ning lisab neile praktilisi rakendusi kandvaid ülesandeid. Nii näiteks on oluline näha erinevaid viise, kuidas Piiblit õppimist ja õpetamist silmas pidades kasutada: õppesisuna, eetiliste normide allikana, toimumisprintsipiide allikana, lugude varamuna, pedagoogika põhilise alustalana⁷⁷. Samuti mängib olulist rolli see, kellenä õpetaja end näeb, kas ta on karjane, preester, jünger, jutustaja või keegi muu ning lisaks rollile ka see, millised on õpetaja isikuomadused⁷⁸. Brummelen otsib oma raamatus erinevaid võimalusi,

⁷⁵ Schihalejev ja Jung, „Erinevad väärtuskasvatustlikud lähenemised“, 20.

⁷⁶ Jeff Astley ja David Day, „The Contours of Christian Education“, *The Contours of Christian Education* (Essex, Great Britain: McCrimmon Publishing Co Ltd, 1992), 14–16.

⁷⁷ Brummelen, *Walking with God in the Classroom. Christian Approaches to Teaching and Learning*, 31–34.

⁷⁸ *Ibid.*, 35–54.

kuidas Piibel saaks olla pedagoogilise lähenemise aluseks. Sel teemal on erinevaid lähenemisi näidanud mh ka Walter Brueggemann ja David Smith.

Brueggemann⁷⁹, kes on Vana Testamendi teadlane, toob välja, et Vana Testamendi põhjal joonistub välja kolm erinevat pedagoogilist lähenemist: Toora põhjal saame eeskujude juhiste andmiseks; prohvetite põhjal tuleks otsida, kuidas parandada vigu – arutelu ja vabanemise pedagoogika; ning kolmandaks tarkusepedagoogika „mine ja imesta“ stiilis.

Smith toob oma artiklis⁸⁰ välja kuus võimalikku lähenemisteed:

- Piibel kui sisuline aines (õppida tundma Piiblit või kasutada Piibli tekste erinevate tegevuste alusena);
- Lasta Piibilil koolielus „inkarneeruda“ (koolis töötavad inimesed, kelle jaoks Piibel on nende elu alustekstiks, nad loevad Piiblit, kuulavad jutlusi, elavad oma elu Piiblist tulenevalt);
- Vaadata, mida Piibel õpetab meile elu, maailma ja hariduse kohta – kas sellest saab teha mingeid järeldusi meie koolielu kohta;⁸¹
- Piibel ja haridus kui narratiivid;
- Metafoorid Piiblis ja hariduses;
- Piibli kui kanoonilise teksti roll hariduses olulise mõtestamises.

Siiski jõuab ka Smith järeldusele, et need on kõik justkui ühe kuubi erinevad tahud – Piibli kasutamisel hariduses ei saa rääkida igauhest eraldi, vaid need on otsekui erinevad rõhuasetused, mis erinevatel hetkedel esile kerkivad. Smith sõnastab ka, et kindlasti ei ole tegu ammendava nimekirjaga, kuna „Piibli rakendamine hariduses tundub olevat pigem metsa avastamine kui köielkõnd“.⁸²

Brummelen kasutab praktiliste viiside otsingul nii Smithi kui Brueggemanni mõttekäike, jäädes siiski avatuks ka muudele lähenemistele, kui nendib sarnaselt Smithiga, et Piibel ei ole mitte pedagoogika õpik ning iga tõlgendus on siiski vaid inimlik⁸³. Kokkuvõtlikult annavad mainitud lähenemised väga laia pildi Piibli võimalikest kasutuskohtadest kristliku kooli ja kristliku hariduse kontekstis ning teisalt on antud lähenemised oluliseks sisendiks analüüsimudeli B moodustamisel, millest kirjutan täpsemalt peatükis 7.2.

---

⁷⁹ Walter Brueggemann, *The creative word: canon as a model for Biblical education* (Philadelphia: Fortress Press, 1982).

⁸⁰ David Smith, „The Bible and education: Ways of constructing the relationship“, *Themelios* 26:2 (2001): 29–42.

⁸¹ Smith, 29–42. Smith toob siin ära ka üpris äärmuslikke näiteid, kus nt fraasi „Jumala tuli“ kasutatakse temperatuuri mõõtmisel või Jeesuse poolt Peetruse kaljuks nimetamist kui ühte viisi läheneda geoloogiale.

⁸² *Ibid.*, 42.

⁸³ Brummelen, *Walking with God in the Classroom. Christian Approaches to Teaching and Learning*, 31–34.

Kokkuvõte

Käesolevas peatükis keskendusin hariduse ja väärtuskasvatuse eesmärkidele 21. sajandi Eestis. Haridus ja väärtuskasvatus on teineteisega tihedalt läbi põimunud, sest hariduse eesmärgid lähtuvad väärtustest ning omakorda viisid, kuidas haridust antakse, on samal ajal ka väärtuskasvatus. Hariduse eesmärgiks Eesti Vabariigis on tagada nii üksikisiku kui ka ühiskonna õitseng.

Riiklikult on määratletud üldised väärtused, mille poole iga haridusasutus peab püüdlema, kuid samal ajal on koolidele jäetud ka valikuvabadus täpsustada konkreetselt oma kooli väärtused, mis annavad suuna igapäevasele toimimisele ning on ühtlasi ka väärtuskasvatustlike valikute aluseks. Kindlalt ei saa aga väita, et kõik väärtuskasvatustlikud valikud on alati tehtud teadlikult ning seega võib juhtuda, et kirjapandud ning tõekselatud väärtused kohati lahknevad.

Kogu peatüki suurem eesmärk oli püüda mõista, mis on kristlik väärtuskasvatus – see miski, millest kristlike koolide inimesed räägivad ning mille otsingud olid üheks peamiseks ajendiks käesoleva doktoritöö kirjutamisele asumisel. Selleks oli esmalt vaja vaadelda, mis on üldse väärtuskasvatus ja milliste lähenemisviisidega on väärtuskasvatust võimalik rakendada. Küsimuse rõhuasetus oli, kas ja kuidas erineb kristlik väärtuskasvatus sellest, mida me üldise väärtuskasvatusest mõistame.

Alapeatükis 4.3 vaatlesin erinevaid väärtuskasvatustlike lähenemisi, mida on võimalik rakendada. Iga säärase lähenemise taga on teatud väärtused, mida rakendamise juures ülimaks peetakse. Ülevaate neist annab tabel 2.

Tabel 2. Väärtuskasvatustlike lähenemiste kesksed väärtused⁸⁴.

Väärtuskasvatustlik lähenemine	Keskne väärtus
Juurutamine	Sõnakuulelikkus
Väärtusselgitus	Eneseteadlikkus
Kognitiivne lähenemine	Õiglus
Iseloomukasvatus	Hoolivus
Hinge haridus	Terviklikkus, tasakaal

Väärtuskasvatuse rakendamine eeldab, et on kokku lepitud väärtused, mida soovitakse õpilastele edasi anda ning samamoodi avalduvad väärtused selles, kuidas väärtusi edasi antakse. Kuna kristlike väärtuste üheselt mõistetavat loendit pole Piiblist juhiseks võtta ning ka Piiblis mainitud väärtuseid on tarvis teatud olukordades kaaluda – milline väärtus on kaalukam – siis ei saa öelda, et vaid üks või teine lähenemisviis sobib kristliku väärtuskasvatuse konteksti. Ka siin sõltub paljugi sellest, kes kristlikku väärtusilma tõlgendab. Nii on võimalik kristliku väärtuskasvatuse alla paigutada nii väärtuste juurutamine kui selgitamine, seda

⁸⁴ Esimese nelja hinnangud pärinevad Schihalejevi ja Jungi artiklist „Erinevad väärtuskasvatustlikud lähenemised“, lk 20.

saab võtta osana kognitiivsest lähenemisest või vaadelda iseloomukasvatuse perspektiivist. Enamasti on tegu integreeriva väärtuskasvatusega, mis võtab igast meetodist midagi. Kõige nõrgem seos on väärtusselitusega.

Hingeharidus on oluline mõiste kristlikust väärtuskasvatusest kõneledes, kuid siiski ei saa nende kahe mõiste vahele tõmmata võrdusmärki. Küll aga on väga tähis rõhutada hingehariduse holistilist poolt ehk hingeharidus tegeleb nii hinge, vaimu kui ihuga. See on aga vaid üks külg kristlikust inimesemõistmisest, mis on kristliku väärtuskasvatuse aluseks. Lisaks pauliinlikule holistilisele vaatele, mida hingehariduse kontekstis rõhutatakse, on kristliku inimesenägemise juures tarvis kindlasti näha ka kolmetist jaotust: loomine – pattulangus – lunastus, mis aga omakorda seab kristlikule väärtuskasvatusele koolikontekstis ette väga konkreetseid piirid. Ehk teisisõnu, lähtudes koolis antava hariduse eesmärgist, millest kõnelesin peatüki alguses, võib esmapilgul tunduda, et see ei lähe kokku lunastuse küsimusega, kuid ka siin on võimalik näha kooli mitte kui lunastusele juhatajat, vaid kui kohta, kus mõistetakse iga inimest võrdselt lunastust vajavana. Hingeharidus seega on üks kristliku väärtuskasvatuse võimalikke alaliike.

Kristlikku väärtuskasvatust võib tõlgendada ka rakendusvaldkondade alusel, millest kirjutasin lähemalt alapeatükis 4.4.4. Valdkondlik lähenemine on omakorda sisendiks analüüsimudelile B, mille alusel on võimalik analüüsida kristliku väärtuskasvatuse rakendamise võimalikke kohti.

Kokkuvõtlikult tuleb öelda, et kristlik väärtuskasvatus sõltub kolmest aspektist: a) aluseks olevatest väärtustest; b) valitud väärtuskasvatuse meetoditest ja c) inimesekäsitusest. Väärtuskasvatuse rakendamise ning selle juurde, kuidas kirjeldada Eesti kristlikes koolides 21. sajandi alguses tehtavat väärtuskasvatust, jõuan peatükkides 7 ja 9, kus kirjeldan analüüsimudelit (ptk 7) ning analüüsin mudeli alusel kristlike koolidega seotud inimeste vastuseid (ptk 9), mis annab täpsema pildi selle kohta, mida konkreetselt uuritud koolides kristlikuks väärtuskasvatuseks peetakse.

5. KRISTLIKUD KOOLID EESTIS TAASISEISEVUMISE PERIOODIL (ALATES 1991)

Selles peatükis annan ülevaate Eestis tänasel päeval tegutsevatest kristlikest koolidest. Märgin ära, millal koolid on asutatud, kuidas on nad seotud teiste kristlike koolidega ning millised kooliastmed koolis tegutsevad. Samuti toon välja peamised pedagoogilised põhimõtted ning usuõpetuse lähtealused ja asutajate profiili ning nii asutajate kui ka kooli seose mõne kindla koguduse või konfessiooniga. Karakteristikute valikul lähtusin eesmärgist, et oleks võimalik saada koolidest võimalikult üldine, kuid samas minu töö spetsiifikat arvestav ülevaade. Koolide arengut puudutades keskendun peamiselt loomise hetkele ja koolide seisule empiiriliste andmete kogumise ajal (2015–2017), jättes kõrvale pikemalt tegutsenud koolide sisulise arengutee ajas, kuna sellest on võimalik saada hea ülevaade Urmas Viilma 2018. aastal kaitsstud magistritööst¹. Kristlike erakoolide rajamisele eelnenud Vanalinna Hariduskolleegeiumi (VHK) lugu avan pikemalt, kuna mitmete koolide loomise puhul saadi tuge VHK kogemusest. Lühikirjelduste järel üldistan ning analüüsin koolide tekkepõhjuseid ühiskondlikus kontekstis.

Peatüki eesmärk on saada ülevaade Eestis tegutsevatest kristlikest koolidest, sisulise väärtuskasvatuse juurde liigun töö empiirilises osas.

5.1. Vanalinna Hariduskolleegeium

Esimeseks kristliku suunaga kooliks Eestis 20. sajandi lõpul võib pidada Tallinnas tegutsevat Vanalinna Hariduskolleegeiumi, mis on küll munitsipaalkool, kuid mille loomisel on mänginud olulist rolli kristlik vaade koolile ning eestvedajate kristlik maailmapilt². Aastal 1987, kui Eesti riik oli veel Nõukogude okupatsiooni all, võttis kool esimesed lapsed vastu kahte esimesse klassi (eraldi poiste ja tüdrukute klass). Lapsed kuulusid juriidiliselt 2. keskkooli³ nimekirja. 1990. aasta septembris loodi Vanalinna Hariduskolleegeium (VHK). Eesmärk oli viia tegutsemine kehtivate seadustega kooskõlla, 1991. aastal aga, seoses Eesti Vabariigi ennistamisega, seisti silmitsi juba uue seadustikuga. Kogu selle segaduse taustal ongi sündinud kristlik kool, mis tegutseb munitsipaalkoolina.⁴ VHK hõlmab nii

---

¹ Viilma, „Iseseisvuse taastanud Eestis luterliku üldhariduskooli loomine Tallinna Toomkooli näitel“.

² Sellise lähenemise on kooli loojad ja juhtijad ise lahti kirjutanud VHK kodulehel <http://vhk.ee/juhtimine/alusdokumendid/vanalinna-hariduskolleegeiumist-kui-kristlikust-koolist-estti-haridusruumis> Vaadatud 06.02.2018.

³ Praegune Tallinna Reaalkool.

⁴ Vanalinna Hariduskolleegeium <http://vhk.ee/tutvustus/ajalugu/vanalinna-paeevadest-hariduskolleegeiumini> Vaadatud 06.02.2018; Selline koolimudel on Eestis ainulaadne, kuna ükski riigi või kohaliku omavalitsuse kool ei tohiks eelistada ühte usulist maailmavaadet teisele.

põhikooli kui gümnaasiumit, lisaks ka huviharidust⁵. Veel tehakse koostööd erasteaiaiga Aiake, mis avati aastal 2012 ja mis on jätk seni VHK juures tegutsenud lasteaiale⁶. Kooli pidajaks on Tallinna Haridusamet⁷, kool ei kuulu ühegi konfessiooni juurde.

Pedagoogilises kontseptsioonis rõhutatakse vanema kirikliku maailmavaatega kooskõlas oleva hariduse saamise õigust: „Igal õpilasel on õigus vanemate poolt valitud konfessionaalsele haridusele, mis süvendab ja kinnitab tema usku ning juhib teda tihedamale osadusele kiriku (koguduse) elus.“⁸ Kooli kristlik lähenemine tuleb selgelt välja nõudes kristlikke väärtusi mitte kahtluse alla seada ega naeruvääristada: „VHK töötajad ja õpilased ei tohi seada kristlikke tõdesid ja väärtusi kahtluse alla, neid ignoreerida või naeruvääristada.“⁹ Vastuseks küsimusele, millisele alusele toetub VHK usuõpetuse programm, vastas kooli direktor Kersti Niegesen, et programm on välja töötatud õde Mary Venardi¹⁰ poolt ja tugineb pikka aega selles valdkonnas tegutsenud nunnaordu lähenemisele. Eesmärgiks on äratada lastes religioosne/vaimne taju ning paljud asjad, mida õpetatakse, kuuluvad kultuuripärandi hulka, vaadeldakse kirikuaastat ning osaletakse ka sõnaliturgia teenistustel.¹¹

Tänaseks on VHKst välja kasvanud neli kristlikku erakooli: Püha Miikaeli Kool, Tallinna Toomkool, Püha Johannese Kool ja Kohila Mõisakool. Neist kirjutan lähemalt allpool.

5.2. Tartu Katoliku Hariduskeskus ja Narva Humanitaargümnaasium – esimesed kristlikud erakoolid 20. sajandi lõpus

Pärast Nõukogude okupatsiooni lõppemist ja Eesti Vabariigi taastamist rajati esimesed kristlikud erakoolid Tartus ja Narvas. Tartusse oli maja kristliku kooli rajamiseks soetatud juba 1938. aastal, aga seoses sõja ja okupatsiooni tulemisega jäi kavatsus soiku. Uuesti kogunes initsiatiivgrupp Katoliku Kiriku Haridusselts aastal 1991, eelkooli tegevusega alustati aastal 1993 ning esimene 1. klass alustas

---

⁵ Vanalinna Hariduskolleegeiumi põhimäärus https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=3001&aktid=120893&fd=1&leht=1&q_sort=elex_akt.vkp&q_sort=elex_akt.vkp.

⁶ Vanalinna Hariduskolleegeium Aiake <http://aiake.edu.ee/?AIAKE:Tutvustus> Vaadatud 4.04.2016.

⁷ Vanalinna Hariduskolleegeiumi põhimäärus https://oigusaktid.tallinn.ee/?id=3001&aktid=120893&fd=1&leht=1&q_sort=elex_akt.vkp&q_sort=elex_akt.vkp.

⁸ Vanalinna Hariduskolleegeiumi pedagoogiline kontseptsioon, punkt 3.1 <http://www.vhk.ee/juhtimine/alusdokumendid/pedagoogiline-kontseptsioon-1>. Vaadatud 04.04.2016

⁹ *Ibid.*, punkt 3.4.

¹⁰ Õde Mary Venard on pikaajaliselt Eestis elanud nunn, kes on aidanud üles ehitada Vanalinna Hariduskolleegeiumi ning käivitanud keekekümluse meetodil inglise keele tunnid nii VHKs kui Katoliku Hariduskeskuses. Artikkel Õpetajate lehes: <https://opleht.ee/2013/03/ode-mary-teenimisele-puhendatud-elu/> Vaadatud 10.04.2020.

¹¹ Kersti Nigeseni e-kiri Triin Kápale 10.05.2018.

kooliteed aastal 1994. Kooli pidajaks on MTÜ Tartu Katoliku Hariduskeskus.¹² Kool tegutseb lasteaed-põhikoolina¹³ (aastast 2020 on alustanud ka gümnaasium), aktiivne koostöö toimib huvikooliga Jakobi Mäe Kultuurikoda¹⁴, kodulehel tuuakse eraldi huvihariduse all välja ka spordiklubi¹⁵. Konfessionaalselt kuulutakse Eesti Rooma-katoliku kiriku juurde¹⁶.

Väärtuskasvatus toetub frantsiskaani õdede vaimsusele ning rõhutab oluliselt vabadust ja avatust kõikidel tasanditel¹⁷. Usuõpetuse eesmärk on anda lastele alused omaenda maailmavaate väljakujundamiseks, mille jaoks õpitakse orienteeruma nii kristluses kui teistes religioonides, aidata kaasa väärtusvalikute tegemisel ning kujundada oskust mõtestada kohalikke küsimusi laiemas kontekstis. Õppekavas tuuakse välja, et usuõpetuse eesmärk ei ole misjoneerimine ega kiriku liikmeskonna suurendamine¹⁸.

Narva Õigeusu Humanitaargümnaasium asutati aastal 1991, kooli juhib MTÜ Õigeusu Hariduse Ühing Ülestõusmine¹⁹. Koolis on neli kooliastet – põhikool ja gümnaasium²⁰. Kool tegutseb koostöös Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikuga, samades dokumentides nimetatakse lihtsalt õigeusu kirikut²¹.

Kooli missioonis peetakse oluliseks, et õigeusu kiriku õpetus saaks õpilaste elu aluseks ning saadaks neid kogu elu²². Kooli õppekavas on olemas nii usu- kui usundiõpetuse ained, usuõpetus on kõigile kohustuslik ning lähtub õigeusu kiriku õpetusest²³.

---

¹² Tartu Katoliku Hariduskeskuse koduleht <http://www.katoliku.edu.ee/esileht/kool/missioon-ja-visioon> Vaadatud 06.02.2018; samuti kooli põhikiri: https://katoliku.edu.ee/application/files/7515/2145/3886/THK_pohikiri_kinnitatud_23.01.2018.docx.pdf

¹³ Tartu Katoliku Hariduskeskuse põhikiri http://www.katoliku.edu.ee/application/files/7515/2145/3886/THK_pohikiri_kinnitatud_23.01.2018.docx.pdf

¹⁴ Tartu Katoliku Hariduskeskus, <http://www.katoliku.edu.ee/esileht/kultuurikoda/meie>. Vaadatud 04.04.2018.

¹⁵ Tartu Katoliku Hariduskeskus, <http://katoliku.edu.ee/esileht>. Vaadatud 04.04.2018.

¹⁶ Tartu Katoliku Hariduskeskuse põhikiri http://www.katoliku.edu.ee/application/files/7515/2145/3886/THK_pohikiri_kinnitatud_23.01.2018.docx.pdf.

¹⁷ Tartu Katoliku Hariduskeskuse põhikooliosa õppekava (MTÜ Tartu Katoliku Hariduskeskus, 2. detsember 2018), 4, https://katoliku.edu.ee/application/files/5215/8149/2778/TKHK_kooliosa_oppekava_13.01.20.pdf.

¹⁸ Tartu Katoliku Hariduskeskuse põhikooliosa õppekava, 5.

¹⁹ Narva Õigeusu Gümnaasiumi põhikiri: https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/50/155/narva-og-pohikiriest_.pdf ja arengukava: https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/9/145/arengukava201720195_.pdf

²⁰ Narva Õigeusu Gümnaasiumi põhikiri https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/50/155/narva-og-pohikiriest_.pdf

²¹ Narva Õigeusu Gümnaasiumi arengukava ja põhikiri https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/9/145/arengukava201720195_.pdf ja https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/50/155/narva-og-pohikiriest_.pdf

²² Narva Õigeusu Humanitaarkooli arengukava 2017–2019 aastateks, 2017, 4, https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/9/145/arengukava201720195_.pdf.

²³ Narva Õigeusu Humanitaarkooli ainekava. Valikaine usuõpetus (MTÜ Õigeusu Hariduse Ühing „Ülestõusmine”, 22. detsember 2017), https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/13/86/valikaine-usuopetus_.pdf.

5.3. Tartu Kristlik Põhikool

1994. aastal rajati Tartusse teine kristlik erakool, toonase nimega Tartu Elu Sõna kool, mis tegutses esialgu koduõpet pakkuva koolina. Praegu kannab kool Tartu Kristliku Põhikooli nime, kuid on jätkuvalt tihedalt seotud Elu Sõna kogudusega, kes on kooli pidajaks. Nagu nimigi ütleb, on tegu põhikooliga, selles tegutseb kolm nooremat kooliastet²⁴.

Kristlikus põhikoolis peetakse oluliseks lõimida kristlikud väärtused iga-päevaellu ning seeläbi arendada õpilastes nii sotsiaalseid oskusi kui ka vaimseid väärtusi²⁵. Usuõpetus on kõigile kohustuslik ning selle eesmärgiks on anda teadmisi nii kristlusest kui teistest usunditest ning toetada õpilast tema maailma-vaatelistel valikutel tegemisel²⁶.

5.4. Püha Miikaeli Kool

Püha Miikaeli Kool (PMK) sai rajatud algselt aastal 2005 Vanalinna Hariduskolleegeiumi juurde, toetamaks õpet väikeklassides lastel, kes vajasisid erinevatel põhjustel tuge ja väiksemat õppekeskkonda. Aastal 2013 liikusid osad eriõpet vajavad õpilased VHK alla ning PMKs laiendati tegevus ka tavaklassidele. Tänapäeval tegutseb PMK katoliikliku eraüldhariduskoolina. Kooli pidajaks on MTÜ Püha Miikaeli Ühendus.²⁷ Kool tegutseb põhikoolina²⁸. Konfessionaalselt on PMK oma kodulehel välja öelnud, et lähtub katoliku kiriku õpetusest²⁹, samas pedagoogilises kontseptsioonis konfessiooni välja toodud ei ole³⁰. Tõenäoliselt on põhjuseks fakt, et sama kontseptsiooni kasutab ka VHK, mis tegutseb munitsipaalkoolina ning tänu sellele ei tohi neil olla kitsast konfessionaalset kuuluvust.

Teisalt on kristlik lähenemine otsesõnu kirjas PMK õppekavas, kus öeldakse, et kasvatus tugineb kristlikule väärtussüsteemile³¹. Usuõpetust antakse

---

²⁴ Tartu Kristliku Põhikooli arengukava <http://www.tkp.ee/wp-content/uploads/2018/01/TKP-Arengukava-2018-2022.pdf> ja põhikiri <http://www.tkp.ee/wp-content/uploads/2016/10/TARTU-KRISTLIK-PO%CC%83HIKOOL.pdf>.

²⁵ Tartu Kristliku Põhikooli õppekava, 9. jaanuar 20q13, 6, http://www.tkp.ee/wp-content/uploads/2014/02/oppekava_uldosa.pdf.

²⁶ *Ibid.*,

²⁷ Püha Miikaeli Kooli kodulehekülg <http://www.miikael.ee/> Vaadatud 06.02.2018. Lisaks kooli põhikiri <http://pmk.vhk.ee/wp-content/uploads/2014/06/Puha-Miikaeli-Kooli-pohikiri-090114-1.pdf>.

²⁸ Püha Miikaeli Kooli põhikiri <http://pmk.vhk.ee/wp-content/uploads/2014/06/Puha-Miikaeli-Kooli-pohikiri-090114-1.pdf>

²⁹ Püha Miikaeli Kool, <http://www.miikael.ee/yksused/puha-miikaeli-kool/> Vaadatud 04.04.2018.

³⁰ Vanalinna Hariduskolleegeium <http://www.vhk.ee/juhtimine/pedagoogiline-kontseptsioon.pdf>.

³¹ Püha Miikaeli Kooli õppekava (MTÜ Miikaeli Ühendus, 27. märts 2014), 2, <http://pmk.vhk.ee/wp-content/uploads/2014/06/Kogu-oppekava-kinnitatud-27.03.2014.pdf>.

1.–4. klassini ning see on lõimitud kunstiõpetusega³². Usuõpetuse teemad on spetsiifiliselt kristliku sisuga³³.

5.5. Tallinna Toomkool

Luterlike koolide rajamises/taastamises oli oluliseks hetkeks aasta 2011, mil Vanalinna Hariduskolleegeiumi 1. klassi soovijate nimistus oli väga palju lapsi, sh suur hulk luterlikest peredest. Juba eelnevalt õhus olnud võimalus taasasutada Tallinna Toomkool sai sellest uue tõuke ning juba samal sügisel alustati tegevust, esialgu küll kuni iseseisva koolitusloa saamiseni Püha Miikaeli Kooli egiidi all.³⁴ Iseseisev koolitusloa saadi 31.08.2012³⁵. Tallinna Toomkool on põhikool, mille pidajaks on Tallinna Toomkooli Sihtasutus³⁶. Konfessionaalselt on kooli aluseks kristlik maailmavaade, mida esindab Eesti Evangeelne Luterlik Kirik³⁷.

Eelnevast lähtuvalt on ka õppe- ja kasvatustöö aluseks luterlik maailmavaade, kuid rõhutatakse, et igal õpilasel on õigus toetuda oma maailmavaatele, mida teised ei tohi naeruvääristada. Usuõpetust õpetatakse kõikides klassides ning seal tutvustatakse nii erinevate kristlike konfessioonide kui ka maailmareligioonide pärandit.³⁸

5.6. 2013. aastal loodud koolid: Tallinna Kaarli kool, Püha Johannese Kool, Kohila Mõisakool, Tartu Luterlik Peetri Kool

Aasta 2013. oli märgiline, kuna tegevust alustas neli kristlikku eraüldhariduskooli: Tallinnas Kaarli Kool ja Püha Johannese Kool, lisaks Kohila Mõisakool ning Tartu Luterlik Peetri Kool.

Tallinna Kaarli Kool on samuti pika ajalooga kool, mille juured on 19. sajandis. Tänapäevane järjepidev tegutsemine sai alguse 1995. aastal lasteaiana. Kooli mõtet veeretati korduvalt ning viidi ellu aastal 2013, mil alustas 1. klass ning kool

---

³² Püha Miikaeli Kooli õppekava, 3.

³³ Püha Miikaeli kooli õppekava lisa 5 Ainevaldkond sotsiaalne, 2017, 64–72, http://pmk.edu.ee/wp-content/uploads/2017/08/Lisa_5_AINEKAVA_SOTSIAALAINED.pdf.

³⁴ Tallinna Toomkooli taasavamise leping, üldsätted p 2 ja 3; allkirjastatud 15.08.2011 <http://tallinnatoomkool.ee/pohiinfo/toomkooli-taasavamise-leping>.

³⁵ Tallinna Toomkooli arengukava <http://media.voog.com/0000/0031/1215/files/Arengukava-2017-2020.pdf>.

³⁶ Tallinna Toomkooli põhikiri <http://media.voog.com/0000/0031/1215/files/Pohikiri-2017.pdf>.

³⁷ Tallinna Toomkooli arengukava <http://media.voog.com/0000/0031/1215/files/Arengukava-2017-2020.pdf>.

³⁸ Tallinna Toomkooli kristlik kasvatus ning usuõpetuse õpetamise tingimused ja kord, 30. september 2013, <https://tallinnatoomkool.ee/pohiinfo/usuopetuse-tingimused-ja-kord>.

kasvab iga aastaga klassi kaupa. Kool tegutseb lasteaed-põhikoolina.³⁹ Kooli pidajaks on EELK Tallinna Toompea Kaarli kogudus ja konfessionaalselt lähtutakse luterlikust maailmavaatest⁴⁰.

Sarnane mudel ehk klassikaupa kasvamine toimub kõigis erakoolides, kus tegutsemise algusest on möödunud vähem kui 9 aastat, millega jõuab terviklik koolikomplekt n-ö täis kasvada.

Kooli tegevust suunab kristlik maailmavaade, mis lähtub arusaamisest, et iga elu on püha ja puutumatu. Kaarli Kool toob sisse ka hingehariduse mõiste, millega kirjeldatakse kooli väärtuskasvatuse eesmärki.⁴¹ Õppeainena on algselt õpetatud väärtusõpetust⁴², kuid viimases dokumendis on see ümber nimetatud väärtus- ja usuõpetuseks, mille eesmärk on toetada last tema maailmavaatelises arengus, olulisel kohal on kristliku usu põhitõed⁴³.

Püha Johannese Kool on õigeusu traditsioonidele toetuv kool, mille pidajaks on Püha Johannese Kooli SA⁴⁴. Kool plaanib kasvada gümnaasiumiks ehk omada kõiki nelja kooliastet⁴⁵. Kool toetub kristlikule maailmavaatele nii nagu seda esindab õigeusu traditsioon⁴⁶. Oma kodukirikuks loetakse Ristija Johannese õigeusu kirikut Nõmmel⁴⁷, mis kuulub Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu kiriku alla⁴⁸.

Kool lähtub õigeusu antropoloogiast ning oluliseks peetakse inimese terviklikku arengut ning identiteediloomet tänases maailmas⁴⁹. Religiooniõpetus on kohustuslik aine 6. ja 9. klassis, aine on konfessionideülene ning käsitleb kahte peamist teemat: maailmareligioonid ning vana- ja uustestamentlik aeg⁵⁰.

Kohila Mõisakool on väike kogukonnakool, mis toetub oma õppe- ja kasvatuspõhimõtetes VHK kultuuri- ja hariduskontseptsioonile ning lähtuvalt

---

³⁹ Kaarli Kooli arengukava <https://www.kaarlikool.ee/wp-content/uploads/2017/10/KAARLI-KOOLI-ARENGUKAVA-2016-2019.pdf>.

⁴⁰ Kaarli Kooli põhikiri http://dev.gridgroup.ee/kaarlikool/wp-content/uploads/2017/08/Kaarli_Kooli_pohikiri.pdf.

⁴¹ Kaarli kooli õppekava (EELK Tallinna Toompea Kaarli koguduse nõukogu, 2. oktoober 2019), 8, <https://www.kaarlikool.ee/wp-content/uploads/2019/09/Kaarli-Kooli-oppekava.pdf>.

⁴² Kaarli kooli I–II kooliastme õppekava (Tallinna Toompea Kaarli kogudus, 2. september 2016).

⁴³ Kaarli kooli ainekavad, 2019, 477, <https://www.kaarlikool.ee/wp-content/uploads/2019/09/Ainekavad.pdf>.

⁴⁴ Püha Johannese Kooli kodulehekülge <https://www.pjk.ee/index.php/ee/tutvustus> Vaadatud 07.02.2018. Lisaks ka põhikiri: https://drive.google.com/file/d/0B2sGAX-h_kO9bTRY-Y2M2M2xxVU0/view

⁴⁵ Püha Johannese Kooli põhikiri https://drive.google.com/file/d/0B2sGAX-h_kO9bTRY-Y2M2M2xxVU0/view

⁴⁶ Püha Johannese Kooli arengukava https://drive.google.com/file/d/0B2sGAX-h_kO9R-Go2ay1mZDI4U28/view

⁴⁷ *Ibid.*,

⁴⁸ EAÕK kodulehekülge http://www.orthodox.ee/parishes_est.html. Vaadatud 04.04.2018.

⁴⁹ Püha Johannese Kooli õppekava, 21. detsember 2019, 5, https://drive.google.com/file/d/0B2sGAX-h_kO9am9xUEFPMG9OWIU/view.

⁵⁰ Püha Johannese Kooli õppekava üldosa lisa 9: religiooniõpetus, 2019, 1.

oma asukohast ühendab endas kristliku ja mõisakooli pärimusliku komponendi⁵¹. Kool alustas tegevust aastal 2013 nimega Püha Miikaeli Kool (Kohila). Aastast 2016 on tegu iseseisva kooliga Kohila Mõisakool, kuid pidaja on jäänud samaks. Kooli pidajaks on MTÜ Miikaeli Ühendus, kooli arendamisega tegeleb ka MTÜ Kohila Mõisakool.⁵² Koolil on selgelt kristlik suund, kuigi seost ühegi konfessiooniga ei sõnastata⁵³. Siiski, arvestades kooli kuulumist Püha Miikaeli Kolleegiumi alla ning seost eelpoolmainitud pedagoogilise kontseptsiooniga, siis võib üldjoontes väita, et tegu on katoliiklikule taustale toetuva kooliga.

Usuõpetust õpetatakse analoogselt Püha Miikaeli koolile 1.–4. klassis⁵⁴, samuti on usuõpetuse teemad analoogsed⁵⁵.

Tartu Luterlik Peetri Kool (TLPK) loeb oma ajalooliseks algusaastaks aastat 1906, mil asutati Tartus esimene eestikeelne algkool Peetri kool. Aastal 2013 taasasutatud Tartu Luterlik Peetri Kool on sarnaselt Kaarli koolile lasteäed-põhikool. Kooli pidajaks on MTÜ Tartu Luterlik Peetri Kool. Kool põhineb kristlikul maailmavaatel, mis toetub luterlikele alustele.⁵⁶

Olulisel kohal on lapse arengu toetamine terviklikuks isiksuseks kasvamisel, põimitud on kristlik eetika ja rahvuskultuur⁵⁷. Usuõpetus annab teadmisi nii kristlikust õpetusest kui ka laiemalt maailmareligioonidest⁵⁸.

Kokkuvõtlikult on Eestis aastaks 2020 tegutemas 10 kristlikku kooli, neist 9 eraüldhariduskoolina⁵⁹. Kaks kooli toetuvad õigeusu pärandile, järgides peamiselt Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu kiriku traditsiooni; 4 kooli (sh üks munitsipaalkool) tõukuvad katoliiklikust traditsioonist, kuid kahes neist seda selgesõnaliselt ei väljendata; 3 kooli lähtuvad luterlikust traditsioonist ning üks kool Elu Sõna koguduse tavadest. Koolide pidajad on erinevad – üldjuhul on nendeks mittetulundusühingud või sihtasutused, kahel juhul on pidajaks konkreetne kogudus. See on oluline, kuna näitab kooli kuuluvust, kas kuulatakse

---

⁵¹ Kohila Mõisakooli arengukava <http://www.kohilamoisakool.ee/wp-content/uploads/2015/03/KMK-arengukava-kinnitatud-03032016.pdf>.

⁵² *Ibid*; lisaks ka Kohila Mõisakooli põhikiri <http://www.kohilamoisakool.ee/wp-content/uploads/2014/03/m%C3%B5isakooli-p%C3%B5hikiri-11042016-kinnitatud.pdf>.

⁵³ Kohila Mõisakooli põhikiri <http://www.kohilamoisakool.ee/wp-content/uploads/2014/03/m%C3%B5isakooli-p%C3%B5hikiri-11042016-kinnitatud.pdf>.

⁵⁴ Kohila Mõisakooli õppekava, 2019, 18, <http://www.kohilamoisakool.ee/download/Kohila-Moisakooli-oppekava-2019.pdf>.

⁵⁵ Kohila Mõiskooli õppekava lisa 5 sotsiaalainete ainekava, 2019, 61–69, <http://www.kohilamoisakool.ee/oppekava/>.

⁵⁶ Tartu Luterliku Peetri Kooli arengukava http://www.luterlik.edu.ee/wp-content/uploads/2016/03/TLPK-arengukava_2016-2019-1.pdf.

⁵⁷ Tartu Luterliku Peetri Kooli õppekava üldosa, 30. oktoober 2019, 4, http://www.luterlik.edu.ee/wp-content/uploads/2019/11/TLPK-p%C3%B5hikooli-%C3%B5ppekava_30.10.2019.pdf.

⁵⁸ Tartu Luterliku Peetri Kooli õppekava üldosa, 15.

⁵⁹ Töö ilmumise ajaks on tegutemas juba ka Tartu Luterliku Peetri Kooli Põlva filiaal nimega Põlva Jakobi kool, mis avas oma ukse aastal 2019, kuid töö uurimisperioodist jääb Jakobi kool välja.

konkreetsed koguduse juurde või võivad pidaja liikmeteks olla erinevate kirikute/konfessioonide või üldse mitte kirikuga seotud inimesed.

Kristlikke eraüldhariduskooli ühendab katusorganisatsioonina Eesti Kristlike Erakoolide Liit, mis võimaldab koolidel teha tihedat koostööd ning vajadusel seista ühiste huvide eest, suheldes riigi või teiste partneritega⁶⁰. Allpool on ülevaade kristlike koolide seisust aastal 2020 (tabel 3).

Tabel 3. Kristlikud koolid aastal 2020.

Kooli nimi	Asutamisaasta	Taastamisaasta	Kooli ülesehitus	Kooli pidaja	Konfessionaalne Seos
Tallinna Toomkool	1319	2011	põhikool	Tallinna Toomkooli SA	EELK
Tartu Luterlik Peetri Kool	1906	2013	lasteaed-põhikool	MTÜ Tartu Luterlik Peetri Kool	EELK
Narva Õigeusu Humanitaargümnaasium	1991		gümnaasium	MTÜ Õigeusu Hariduse Ühing Ülestõusmine	MPEÕK
Tartu Katoliku Hariduskeskus	1993		lasteaed-põhikool	MTÜ Tartu Katoliku Hariduskeskus	RKK
Tartu Kristlik Põhikool	1994		põhikool	Elu Sõna kogudus	Elu Sõna
Püha Miikaeli Kool	2005		põhikool	MTÜ Püha Miikaeli Ühendus	RKK
Kaarli Kool	1880	2013	lasteaed-põhikool	EELK Tallinna Toompea Kaarli kogudus	EELK
Kohila Mõisakool	2013		põhikool	MTÜ Püha Miikaeli Ühendus	RKK
Püha Johannese Kool	2013		Gümnaasium	Püha Johannese Kooli SA	MPEÕK
Põlva Jakobi kool ⁶¹	2019		Põhikool	MTÜ Tartu Luterlik Peetri Kool	EELK
Vanalinna Hariduskolleegeium	1990		Gümnaasium	Tallinna Haridusamet	RKK

⁶⁰ Eesti Kristlike Erakoolide Liidu koduleht, <http://www.kristlik.edu.ee/new/kool/> Vaadatud 04.04.2018.

⁶¹ Käesolevast uuringust jääb Põlva Jakobi kool välja, kuna see on rajatud hiljem kui minu uuringu empiiriline osa teostus. Siiski leian, et ajaloolise korrektsuse huvides on vajalik see siinses töös ära tuua.

5.7. Kristlike koolide „esimene ja teine tulemine“

Eelnevalt kirjeldatud koolide (taas)asutamist vaadeldes torkab silma, et see toimus n-ö kahe lainena – üks neist kohe taasiseseisvumise järel ja teine aastatel 2011–2013. Esimese laine vallandas ilmselgelt see, et üldse tekkis võimalus kristlike koolide asutamiseks, teise laine puhul aga on huvitav küsida, mis selle põhjustas? Miks ei ole kristlikud koolid tekkinud ajas järjepidevalt, vaid lainetena?

Esimese laine tekkepõhjused on, nagu öeldud, ilmsed – iseseisvumine võimaldas üldse erakoolide tekke, mis oli Nõukogude okupatsiooni tingimustes võimatu.

Teise laine osas võib ühe tegurina välja tuua, et neil aastatel oli erakooli asutamine hariduspoliitiliselt soodne. Erakoolidele oli tagatud nii pearaha kui haridustoetus võrdses osas munitsipaalkoolidega.⁶² Õppemaks võimaldas luua koolile erisusi, nagu eriilmelised õppeained, väikeklassid, metoodilised uuendused jne. Teema kerkis uuesti avalikkuse tähelepanu alla aastal 2015, kui toonane haridusminister Jürgen Ligi seisis jõuliselt positsioonil, et erakoolide tegevustoetust tuleks kärpida⁶³.

Paastumaarjapäeval, 25. märtsil 2011 loodi VHK vanematekogu poolt algatatuna Maarjamaa Haridusselts, mis koondas kristlikust haridusest huvitatud inimesi. Haridusselts tegutses mõnda aega peamiselt võrgustikuna, kuid tegevus vajus peatselt soiku. Seda iseloomustab ka fakt, et seltsi kodulehe viimane postitus on aastast 2011⁶⁴. 2011. aastal sai Toomkool oma alguse nimelt tänu VHK poolsele tõiukele. Sama aasta sügisel loodi MTÜ Tartu Luterlik Peetri Kool, mis alustas kristliku erakooli loomist Tartus ning Kaarli Kool astus reaalseid samme lasteaia juurde kooli rajamiseks.

Lisaks soodsatele finantsilistele võimalustele olid koolide rajamise teisel lainel kindlasti ka sisulised põhjused. Kuid miks tekivad kristlikud koolid ühiskonnas, kus kristlaste arv on langemas? EELK seisukohalt vaadatuna: aastatel

---

⁶² Erakooliseaduse paragr 22, lg 2, mis 2010. a redaktsioonis sätestas: „Põhikooli ja gümnaasiumi kulude osaline katmine toimub põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 82 lõigetes 3–5 ja 7 munitsipaalkoolile sätestatud alustel.“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13340306#para22>. Vaadatud 13.02.2020.

⁶³ Näited ajakirjandusest: Pealinn, 07.05.2015; <http://www.pealinn.ee/newset/ligi-plaanib-erakoolide-tegevustoetuse-maksmise-lopetamist-n143595>; Äripäev 13.10.2015; <https://www.ariipaev.ee/uudised/2015/10/13/ligi-loodab-erakoolide-pealt-kokku-hoida-63-mln-eurot-aastas>; Debati raames sai erakoolis õppivate laste vanemate ettevõtmisel loodud ka kodanikualgatus „Avalikult haridusest“, kes sedastavad: „Avalikult Haridusest on lastevanemate kodanikualgatus. Algatus sündis septembris 2015 ning on sellest ajast olnud erinevate era- ja munitsipaalkoolides õppivate laste vanemate vabatahtlik tegevus Eesti hariduse mitmekesisuse ning lapsevanemate valikuvabaduse eest seismine.“ <http://www.avalikultharidusest.ee/Kontakt1>.

⁶⁴ Maarjamaa Haridusseltsi kodulehekülj <https://maarjamaaharidusselts.wordpress.com/>. Vaadatud 10.04.2020.

2011–2013 rajatakse kolm luterlikku kooli ning samal ajal luterlaste arv rahvaloenduse andmetel on ühiskonnas vähenemas.⁶⁵ Siinkohal võib oletada, et äkki kristlikud koolid tekkisid nimelt sel põhjusel, kuna kristlaste arv väheneb ja tegu on misjonikavaga? Samas, kui vaadelda EELK arengukava aastateks 2007–2018, siis ei ole kristlikke/luterlikke koole seal mainitud⁶⁶ ning olles olnud osaline selle arengukava koostamisel, võin väita, et arengukava koostamise perioodil ei olnud säärane teema kõne all. Ka uues kehtivas arengukavas⁶⁷ ei ole kristlikke koole mainitud, seega ei leia mõttekäik süsteemsest kiriklikust misjoniplaanist siiski tõsikäädlat tõestust. Samas aga tuleb tunnista, et küllap kristlaskonna vähenemine ja rahva kaugenemine kirikust võib olla üheks oluliseks motivaatoriks kristlike koolide tekkel, kuna koolide rajajad on näinud siiski vajadust kristliku hariduse järele üha enam ilmalikustavas ühiskonnas. Kokkuvõtteks saab öelda, et kuigi kristlikud koolid moodustavad Eesti haridussüsteemis üksnes väga väikese osa, täiendavad nad kindlasti oma erinäolisusega haridusmaastiku pilti tervikuna.

5.8. Kristlikud koolid Eesti väärtusruumis

Eelnevate mõttekäikude jätkuks küsin järgnevalt: millist rolli kannavad vähe- mused olevad kristlikud koolid ning kuidas valmistavad kristlikud koolid ette lapsi a-kultuurses või mitmekultuurilises liberaalses ühiskonnas elama ja toime tulema ning kas ja kuidas on omavahel seotud lapse identiteedi arendamine ning tema kasvatamine kodanikuks liberaalses ühiskonnas⁶⁸.

Kristlike koolide vajalikkus liberaalse demokraatia kontekstis tekitab kaks vastassuunalist arvamust:

- Kristlikke koole ei tohiks olemas olla, kuna selline eraldatus ei ole kooskõlas liberaalsete väärtustega.
- Kristlikud koolid on hädavajalikud, kuna on ainuke viis tagada erinevate maailmavaadetega inimestele võimalus oma lapsi sellest lähtuvalt õpetada.

Sääraselt lahknevad arvamused tulenevad suuresti liberaalsete väärtuste tõlgendusviisidest. Nagu juba eelnevalt nägime, siis seda, kes või mis on liberaalne, ei ole lihtne üheselt defineerida. Eespool kirjeldasin liberaalset demokraatiat peamiselt kui valitsemisviisi, mis loomulikult lähtub väärtushinnangutest, kuid samas ei

---

⁶⁵ 2011. aasta rahva- ja eluruumide loenduse andmeil tunnistas end luterlaseks 9,9% rahvastikust, aastal 2000 oli vastav osahulk 13,6%. Andmed pärinevad Statistikaameti andmebaasist www.stat.ee Vaadatud 17.04.2018. Lisaks on huvitav lugeda prof emer Ene-Margit Tiidu vastavasisulist kokkuvõtet „Eesti elanike suhtumine usku“ <http://www.eestikirik.ee/uploads/2013/09/Eesti-elanike-suhtumine-usku.pdf>.

⁶⁶ EELK Arengukava aastateks 2007–2018, muudetud 2012 http://eelk.eelk.ee/wp-content/uploads/2015/12/eelk_arengukava_2012.pdf. Vaadatud 02.01.2020.

⁶⁷ EELK Arengukava aastateks 2019–2028 http://www.eelk.ee/wp-content/uploads/2018/11/Arengukava_2019-2028.pdf. Vaadatud 02.01.2020.

⁶⁸ Baker, *Swimming against the tide*, 11.

eelda elufilosoofilist lahendust, vaid pigem viibki välja a-kultuurse lahenduse ni ning kuna ka meie põhiseadus sätestab, et meie riigis on usu- ja maailmavaateline vabadus⁶⁹, siis ei saagi siin eeldada ühte kõigile kehtivat maailmavaadet. Pigem peaks liberaalne demokraatia tagama, et on olemas mitmeid maailmavaateliselt erinevaid haridusasutusi ning seega on väide, et kristlikud koolid ei ole kooskõlas liberaalsete väärtustega, iseendale vasturääkiv.

Esimese seisukoha puhul on küsimus eraldamises – kartus on, et kristlikes koolides kasvavad lapsed „mingis mullis“, millel puudub „päriseluga“ reaalne side. Päriselu all mõistetakse siinkohal maailma, kus inimesed puutuvad iga-päevaselt kokku erinevate kultuuridega ning elavad nendega kõrvuti. Kui kõik kristlike perede lapsed koondatakse kristlike koolide õpilaskonda, siis a) ei ole võimalik neil õppida ja elada kõrvuti teistsuguse maailmavaatega lastega ja b) ei ole ka teistel võimalik tundma õppida kristlikku maailmavaadet. Samuti olen vestlustes kohanud hirmu, et kristlik kool kultiveerib monokultuurseid lapsi, kes on täiskasvanueas haavatavas positsioonis ning võivad mõjuda ühiskonnale destruktiivselt.

Teise seisukoha esindajate peamine argumentatsioon põhineb sellel, et lähtuvalt inimõigustest on meil südametunnistuse, usu- ja mõttevabadus⁷⁰ ning nagu eelpool viidatud, siis esmane sõna oma laste hariduse üle on vanematel⁷¹. Kui vanema soov on, et laps kasvaks sarnases väärtusruumis nii kodus kui koolis, siis on vajalik, et oleks päriselt valik ning et oleks koole, mis defineerivad end läbi maailmavaatelse prisma. Käesoleval hetkel teevad seda Eestis peamiselt era-koolid.⁷²

Kui nüüd vaadelda Eesti ühiskonda laiemalt, nii nagu seda kirjeldavad teise peatüki algusosas ära toodud uuringud, siis näeme, et kristlikud koolid paratamatult ei haaku nii hästi Inglehart-Welzeli väärtuskaardiga ning küllap on üheks võimalikuks negatiivseks konnotatsiooniks siinkohal nimelt hirm, et kristlike koolide levikul me liiguksime sekulaar-ratsionaalsete väärtuste poolelt traditsiooniliste väärtuste suunda. Uuringus „Elust, usust ja usuelust 2015“ on samuti märgata hirme ning arvamust, et kristlikes koolides tõenäoliselt on karmimad reeglid ja rangem kord, mida saab seostada pigem traditsioonilisema suhtumisega. Siin tuleb siis küsida, kas hirmul on suured silmad ehk kas hirm, et kristlikud koolid kallutavad meid väärtuskaardil traditsionaalsuse poole, on õigus-tatud. Pöördun teema juurde tagasi doktoritöö lõpuosas peatükis 8.2.

---

⁶⁹ Eesti Vabariigi Põhiseadus § 40.

⁷⁰ Eesti Vabariigi Põhiseadus § 40.

⁷¹ Eesti Vabariigi Põhiseadus § 37.

⁷² Näiteks võib tuua Eesti Kristlike Erakoolide Liidu põhimõtted <http://www.kristlik.edu.ee/new/mtu/>. Vaadatud 4.10.2017. Samuti on siinkohal oluline eristada maailmavaatelisi koole ning koolide sõnastatud väärtusi. Eesti koolidel on nõue, et neil peab olema arengukava ja seeläbi sätestatud ka kooli väärtused, seega iga kool on oma väärtused kirja pannud, kuid otseselt maailmavaateliste koolidena tituleerivad end siiski pigem erakoolid.

6. KRISTLIK HARIDUS NELJA RIIGI NÄITEL

Käesolevas peatükis kajastan kristlike koolide rolli ja ülesehitust nelja riigi – Soome, Rootsi, Belgia ja Suurbritannia näitel. Riikide valikul sai otsustavaks Soome ja Rootsi puhul nende lähedus Eestile ning sarnane ühiskondlik korraldus, samas aga koolivõrgu erisused nii omavahel kui Eestiga võrreldes. Belgia ja Suurbritannia on küll kaugemad riigid, kuid neis on olnud märgata sarnaseid debatte nagu ka Eestis ning seetõttu väärivad need ka kajastamist. Belgia ja Suurbritannia näited on varem avaldatud ka minu artiklis „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel.“¹

Riikide haridussüsteemi kirjeldamise osas otsin vastuseid küsimustele, milline on üld- ja erahariduse suhe ning kellele erakoolid kuuluvad ja kes neid rahastab – viimane küsimus on oluline, kuna määrab ära, kui suur otsustusvabadus erakooli pidajal on. Saamaks laiemat pilti religioosse hariduse andmisest, puudutan põgusalt ka religiooniõpetust riiklikus koolis. Lisaks toon välja igast riigist tõukunud probleemküsimused, mis kristliku haridusega seostuvad.

6.1. Soome

Soome koolisüsteem on sarnane Eestiga ja põhineb ühtluskoolil, kus kõigil õpilastel peab olema võrdne võimalus ja ligipääs haridusele. Üldine koolisüsteem on tasuta.² Pasi Sahlberg rõhutab, et Soome koolisüsteemi võrdsus on olnud üheks Soome ühiskonna õitsengu aluseks. Eriliselt tasub välja tuua tema mõtet, et kogu koolisüsteemi aluseks on usaldus, seda kõikide osapoolte vahel ning lisaks ka usalduskultuuri kasvatamine – see ongi Sahlbergi arvates kogu Soome haridussüsteemi edu võtmesõna.³

Põhi- ja gümnaasiumihariduses moodustavad 2,5% riiklikult rahastatavad erakoolid, ülejäänud koolid on nii rahastatud kui peetud riigi institutsioonide poolt. Erarahastusega koole ei eksisteeri.⁴

Religiooniõpetus kuulub üldise kohustusliku õppekava hulka ning lähtub õpilase usulisest taustast. Religiooniõpetuse eesmärkideks on tutvustada õpilastele nii omaenda kui teisi religioone, näidata religiooni tähtsust inimese elus

---

¹ Käpp, „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“.

² InfoFindland, <https://www.infofindland.fi/en/living-in-finland/education/the-finnish-education-system>, Vaadatud 29.06.2019.

³ Pasi Sahlberg, „Education Policies for Raising Student Learning: The Finnish Approach“, *Journal of Education Policy* 22, nr 2 (märts 2007), 147–171, <https://doi.org/10.1080/0268093060115>.

⁴ European Commission https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/finland/statistics-educational-institutions_en Vaadatud 31.01.2020.

ning aidata kaasa õpilaste eetilisele arengule, sh nägema eetika ja religiooni omavahelist seotust.⁵

Soomes on 16 kristlikku kooli, mida juhivad iseseisvad ühendused, st nad ei kuulu ühegi konkreetse koguduse juurde. Sarnaselt Eestiga järgivad ka Soome kristlikud koolid riiklikku õppekava (kuna on ka riiklikult rahastatud), millele on lisatud kristlik aspekt.⁶

Soome üldhariduskoolides, kus religiooniõpetus on kohustuslik osa, on see valdavalt luterlikel alustel, kuna enamik Soome kodanikke on Soome Luterliku Kiriku liikmed, seega võime ka öelda, et seda ei saa päriselt võrrelda Eestis antava mittekonfessionaalse usundiõpetusega. Samas väidab Sakaranaho, et luterlik religiooniõpe on pigem üldkristlik ning eesmärk on tutvustada erinevaid kultuure ja religioone, samas kui ortodoksne religiooniõpe kõneleb pigem ortodoksse identiteedi kasvatamisest. Usulistel vähemusgruppidel on Soomes õigus saada enda usule vastavat religiooniõpet või eetikaõpet.⁷

Martin Ubani ja Kirsi Tirri toovad välja ka mõned probleemkohad, mis säärase õppesüsteemiga kaasnevad. Üheks küsimuseks on integreeritus – kui erinevad usugrupid õpivad religiooniõpet lähtuvalt oma uskkonnast, siis ei puutu nad selle aine raames kokku teiste arvamustega ning see võib vähendada tolerantsi ning dialoogivõimalust erinevate gruppide vahel. Samas nendivad nad, et uuringutulemused näitavad, et sellel hirmul ei ole alust.⁸

Mõned Soome erakoolid Helsingis pakuvad lisaks veel ka ühist religiooniõpetuse ja eetika tundi⁹, kus on kokku pandud muidu tavakoolides pakutavad ained: religiooniõpetus kiriku liikmetele ja eetika neile, kes ei kuulu ühtegi usulisse ühendusse. Võrreldes Eestiga tuleb siin välja oluline sarnasus ning erinevus samaaegselt. Sarnasus selles osas, et erakoolid saavad rohkem katsetada erinevate ainete andmist, samas kui sisuline liikumine on nimelt vastassuunas. Kui Eestis saavad üksnes erakoolid usu(ndi)õpetuse andmisel lähtuda oma konfessionist või maailmavaatest, siis Soomes on just erakoolid alustanud suunavõttu üleüldisema religiooniõpetuse poole.

---

⁵ Matti Kotiranta, „Religious Education in Finland“, *The Routledge International Handbook of Religious Education*. (London and New York, 2012), 107.

⁶ Kristillisten koulujen ja päiväkotien liitto, <https://kristillinenkoulu.fi/briefly-in-english/> Vaadatud 29.06.2019.

⁷ Tuula Sakaranaho, „Religious Education in Finland“, *Temenos – Nordic Journal of Comparative Religion* 49, nr 2 (23. jaanuar 2014): 233, <https://journal.fi/temenos/article/view/9547>.

⁸ Martin Ubani; Kirsi Tirri, „Religious Education at Schools in Finland“, *Religious education at schools in Europe. Part 3: Northern Europe*, Vienna forum for theology and the study of religions = Wiener Forum für Theologie und Religionswissenschaft 3 (Göttingen: [Wien]: V & R Unipress; Vienna University Press, 2014), 119–120.

⁹ Ubani ja Tirri, 119–20.

6.2. Rootsi

Ka **Rootsis** kehtib üldine riiklik tasuta koolisüsteem, sarnaselt Soome ja Eestiga. Siiski on alates aastast 1992 võimalik saada ka erakoolidel täisrahastus tingimusega, et nad ei võta õppemaksu ning et koolid saavad heakskiidu kohalikul omavalitsuselt. Aastal 2012/13 oli Rootsis 69 konfessionaalset erakooli.¹⁰ Religiooniõpetus on riikliku koolisüsteemi kohustuslik osa.

Kuna kõik erakoolid on riiklikult rahastatud, siis ei ole kristlikel (või teiste uskkondade) koolidel tarvidust küsida lisaraha vastavalt kirikult, mis annab neile religiooniõpetuse osas ka rohkem otsustamisvabadust. Aastal 2010 sätestati riiklikult, et konfessionaalne haridus tohib puudutada koolides kasvatuslikku poolt, kuid õpetus peab jääma neutraalseks, pidades sellega silmas, et õpetuse pool peab baseeruma teaduslikul alusel.¹¹

Rootsi ühiskond on erakoolide, sh religioossete koolide üle debateerinud juba 90ndatest saadik, mil ülalmainitud süsteem loodi. Osbeck ja Skeie toovad oma artiklis välja päris mitmeid erinevaid küsimusi, sh:

- Kuidas on omavahel seotud avalik ning erasfäär ning kumma alla haridus ja religioon paigutuvad?
- Kas religioossed koolid soodustavad segregeerumist või toetavad identiteediloomet?
- Kuidas suhestuvad omavahel religioossed põhiväärtused ning Rootsi riigi põhi- väärtused? Kas siin võib olla ebakõla?
- Kardeti, et religioossetes koolides on madalam haridustase, kuna sinna tulevad kokku madalama sotsiaalse taustaga õpilased.
- Laste õigused vs. vanemate õigused; autoriteet vs. isiklik autonoomia.¹²

Mitmed ülaltoodud küsimused on tuttavad ka Eesti ühiskonnale, nii näiteks küsimus väärtuspildist kui ka autonoomia ning identiteedikujundamise küsimused, samuti hirm segregatsiooni ees. Omavahel on tihedas seoses küsimused, kes otsustab lapse haridustee üle, kuidas toimub hariduses lapse identiteediloomine ning kui suur roll on siin riigil kaasa rääkida. See taandub lõpuks selleni, kui palju valikuid vanematele antakse oma lapse haridusteel. Rootsi näitel on võimalik vanemal valida riikliku ühtse süsteemi või vähemuses olevate erakoolide vahel ning see valik ei sõltu vanema sotsiaal-majanduslikust võimekusest, kuna kõik koolid on võrdselt tasuta. Loomulikult mängib siinkohal rolli geograafiline paiknemine, kas vanemal on päriselt valida mitme kooli vahel, sarnaselt Eestiga, kus erakoolid koonduvad peamiselt siiski kahte suuremasse linna. Segregatsiooni-probleem on samuti mitmetahuline. Erinevate kultuuridega on võimalik kokku

---

¹⁰ Christina Osbeck ja Geir Skeie, „Religious Education at Schools in Sweden“, *Religious education at schools in Europe. Part 3: Northern Europe*, Vienna forum for theology and the study of religions = Wiener Forum für Theologie und Religionswissenschaft (Göttingen: [Wien]: V & R Unipress; Vienna University Press, s.a.), 243.

¹¹ *Ibid.*, 244.

¹² Osbeck; Skeie, 244–245.

puutuda üksnes piirkonnas, kus nad on olemas. Kuigi Rootsi on 21. sajandil tänu rändepoliitikale üpriski mitmekultuuriline, ei ole see nii siiski kõikjal üle Rootsi, vaid koondub ikkagi suurematesse linnadesse. Teine suurem probleem, identiteeditunnetus vs. segregatsioon, on ka suhtumises – Osbeck ja Skeie toovad välja kohatise negatiivse suhtumise islami kommetesse¹³, mistõttu muslimitest vanemad eelistavad munitsipaalkoolile islamikooli, hoidmaks oma laste identiteeti, et see ei satuks alavääristamise alla. Sarnane probleem on olnud kõne all ka Eestis, kus eriti Nõukogude perioodil enda kristlaseks tunnistamine oli riiklikult taunitav, kuid sealt pärit suhtumine kandus kohati edasi ka taasiseseisvumisperioodi.

Rootsi koolide religiooniõpetuse osas on huvitav märkida ära debatt selle üle, kas pigem tuleks õppida religiooni kohta või religioonist endast („*learning about*“ või „*learning from*“). See on teema, mille kohta Eestiga seondult on pikemalt kirjutanud oma magistritöös Silja Härm, kes analüüsib Eesti õppekava John M. Hulli poolt arendatud kontseptsioonidest (õppimine religiooni suunal, õppimine religiooni kohta, õppimine religioonist) lähtudes.¹⁴ Härm toob välja, et Eesti religiooniõpetuse õppekavad võimaldavad nii õppimist religiooni kohta kui religioonist.¹⁵ Õppimine religiooni suunal on Eestis võimalik vaid erakoolides. Osbeck ja Skeie tõdevad, et Rootsis võib näha sarnast tendentsi, kuigi õppekava vaadates võib väita, et suund on pigem religiooni kohta õppimise poole.¹⁶

6.3. Belgia

Belgia on kompleksne nii riigi- kui koolisüsteemi kohapealt. Koolid jagunevad esmalt kaheks: 1) koolid, mida korraldavad ja finantseerivad kogukonnad; 2) koolid, mida korraldab kas avalik või erasektor, kuid rahastatakse riigi vahenditest. Viimased jagunevad omakorda kaheks: 1) subsideeritud ametlik haridus (avaliku sektori haldusalas) ja 2) subsideeritud eraharidus – nende koolide pidajaks võivad olla ka erinevad religioossed kogukonnad.¹⁷ Põhiseadusest tulenevalt peavad õpilase usutunnistuse kohast religiooniõpetust (eraldi kursused kõigi erinevate tunnustatud religioonide kohta) või eetikakursust pakkuma kõik koolid.¹⁸ Sellest tulenevalt peavad kõik n-õ avalikud koolid ehk need, mis on kogukonna või kohaliku omavalitsuse halduses, pakkuma religiooniõpetust kõigis kuues

---

¹³ *Ibid.*, 244.

¹⁴ Silja Härm, „Eestikeelne piibliaalne kirjandus religiooniõpetuse perspektiivist: ülevaade ja juhatusi kasutajatele“ (Tartu, Tartu Ülikool, 2010), 26–29.

¹⁵ *Härm*, 29.

¹⁶ Osbeck; Skeie, „Religious Education at Schools in Sweden“, 260.

¹⁷ Henry Derroite et al., „Religious Education at Schools in Belgium“, *Religious Education at Schools in Europe. Part 2: Western Europe*, Vienna forum for theology and the study of religions = Wiener Forum für Theologie und Religionswissenschaft 2 (Göttingen: [Wien]: V & R Unipress; Vienna University Press, 2014), 46.

¹⁸ „Belgian Constitution (translation)“ (Belgian House of Representatives, oktoober 2007), lõik 24.

Belgias ametlikult tunnustatud religioonis. Erakoolidel on selles küsimuses vabadus valida, kas nad õpetavad vaid ühte või mitut kursust.¹⁹

Veidi üle poole õpilastest õpib erakoolides.²⁰ Erakoolidest enamiku moodustavad katoliiklikud koolid (flaami piirkonnas ca 68%). Seega on olukord Eestiga võrreldes diametraalselt erinev, kuid küsimuseasetused siiski kohati sarnased.²¹ Eesti kontekstis huvitavaid sarnasusi on näiteks, et Belgia katoliiklikes koolides ei ole mitte kõik õpetajad katoliiklased (analoogselt Eesti kristlike koolidega, kus mitte kõik õpetajad ei ole kristlased)²²; koolide väärtusaluseks on veendumus, et kõik inimesed on loodud Jumala näo järgi (*Imago Dei*); katoliiklikes koolides õppivatest lastest paljud väidavad, et nende kodune usk ei ole katoliiklus, sarnaselt meie koolidega, kus koolivaliku aluseks ei ole alati mitte usuline kaalutus.²³

Eestiga ühtaegu nii sarnane kui ka erinev on Frankeni rõhuasetus **vanemate valikuvabadusele**, mis ei ole tema arvates piisavalt tagatud koolikorralduse puhul, kus katoliiklikud koolid on enamuses ning sageli ei lähtu valik mitte väärtuspõhimõtetest, vaid kooli asukohast kodu lähedal – tihti on perele lähimad koolid üksnes katoliiklikud²⁴. Sarnane küsimus on ka Eestis, kuid sageli täpselt vastupidine – vanem võib tahta valida kristlikku kooli, aga see asub liiga kaugel²⁵.

2016. aastal kuulutas Belgia valitsus, et õppeaastal 2016/2017 vähendatakse prantsuskeelses kogukonnas religiooniõpetuse tunde poole võrra ja need asendatakse kodanikuõpetusega (kumbagi üks nädalatund). Teema tõi endaga kaasa vastuolulisi arvamusi, kus küsiti taas nende väärtuste kohta, mida kool ja/või religiooniõpetuse tund endas kannab. Iga teemapüstitus kannab endas väärtusi ning usukogukonnad olid veendunud, et neile olulisi teemasid käsitletakse kodanikuõpetuse tundides nende soovitud vastupidise rõhuasetusega²⁶. Taas on tegu nii vanemate valikuvabaduse kui ka liberaalsete valikute andmise võimaluse küsimusega. Kuna muudatust alles viiakse läbi, on praegu veel vara sisulisi järeldusi teha.

---

¹⁹ Derroitte et al., „Religious Education at Schools in Belgium“, 46.

²⁰ CEIC andmebaas <https://www.ceicdata.com/en/belgium/education-statistics?page=12> Vaadatud 31.01.2020.

²¹ Neid avab Leni Franken artiklis „In Favor of a Shift, Against Elimination: The Future of RE in Catholic Schools in XXI Century Belgium“.

²² Kasutan siin meelega laiemat mõistet kui katoliiklased, sest meil on kristlike koolide puhul tegu väga erinevate koolidega ning kõigis on nii kooli pidaja seotud konfessiooni kuuluvaid, teistesse konfessioonidesse kuuluvaid kui ka mittekristlastest õpetajaid.

²³ Franken, „In Favor of a Shift, Against Elimination: The Future of RE in Catholic Schools in XXI Century Belgium“, 13. Küsitlus kuue kristliku kooli lapsevanemate seas, sügis 2015, markeeritud LV1 – LV6).

²⁴ Näiteks keskastmes õppis 2011. aasta seisuga 68,6% lastest erakoolides. NationMaster statistika kodulehekülgl <http://www.nationmaster.com/country-info/profiles/Belgium/Education> 15.05.2017.

²⁵ Küsitlus kuue kristliku kooli lapsevanemate seas, sügis 2015, markeeritud LV1 – LV6.

²⁶ Andrea Gagliarducci, „Are religious teachers being eradicated from Belgian schools?“, *Catholic News Agency*, 13. juuli 2016, <https://www.catholicnewsagency.com/news/are-religious-teachers-being-eradicated-from-belgian-schools-15877>.

6.4. Suurbritannia

Suurbritannias on religiooniõpetus kohustuslik aine kõigis riigi poolt rahastatud koolides. Kirikute ja konfessioonide rahastatavaid koole oleks Gatesi ja Jacksoni arvates õigem nimetada „religioosse iseloomuga koolideks“ („*schools of religious character*“) ning neid on 2013. aasta andmetel kolmandik riigi koolidest (koole kokku ca 20 000, neist religioosse iseloomuga 7000). Suur osa neist nn usukoolidest (erinevad denominatsioonid) on samamoodi riigikoolid, sest nad on analoogselt riigi poolt rahastatud nagu ka mitteusukoolid. Samas on nende roll sisuliselt siiski erinev sõltuvalt taustal olevast konfessioonist: kui rooma-katoliku ja juudi koolid näevad oma kooli olulist rolli kasvatada lapsi oma usukogukonda, siis Inglise kirik omakorda näeb seda kui kirik pakub haridust oma piirkonna lastele. Gatesi ja Jacksoni sõnul on rooma-katoliku koolide eesmärgiks olnud pakkuda haridust üksnes katoliiklike perede lastele ja ka tänasel päeval näeme, et suur enamus katoliiklikes koolides õppivaid lapsi pärinevad sama uskkonna peredest vaid üksikud lapsed on muu taustaga, kuid ka neile on kõik katoliiklikud traditsioonid kohustuslikud. Inglise kiriku alla kuuluvad koolid aga on võtnud pigem vastu laiema usulise taustaga lapsi. Viimase põhjuseks on muidugi ka nende koolide asumine maapiirkonnas, kus valik ei ole just kõige suurem. Riigi poolt rahastatud, aga erinevate konfessioonide alla kuuluvatest koolidest on Inglise kiriku alluvuses 2/3 usukoolidest ning rooma-katoliku kiriku all alla ühe kolmandiku. Neile lisanduvad veel erakoolid – 2013. aasta andmetel on kokku ca 1000 erineva usulise taustaga erakooli.²⁷

Diskussioon „religioosse iseloomuga koolide“ üle on Suurbritannias väldanud juba aastakümneid. Aastatel 2002–2004 arutlesid sel teemal Johan de Jong ja Ger Snik, kes jagasid nn usukoolid mõõdukateks ja fundamentaalseteks²⁸ ning väitsid, et usukoolide mõõdukad versioonid sobituvad kenasti liberaalsesse keskkonda ja neid tuleks ka riiklikult võrdselt kohelda²⁹. Sellele oponeeris Neil Burtonwood, kes argumenteerib, et usukogukondade eesmärgiks on just usukoolide tugevad versioonid (Burtonwood nimetab fundamentaalseid koole tugevateks) ning see on oluline aspekt, mida arvesse võtta. Ta arutleb, et teatavad väärtused on omavahel alati konfliktis. Näiteks kui usukoolid pakuvad **võimalust kuhugi kuuluda, välistavad nad seeläbi paraku inimese individuaalsuse**. Või teiselt poolt on **vanematel õigus kasvatada lapsi oma veendumuste kohaselt ja liberaalselt**

²⁷ Brian Gates; Robert Jackson, „Religion and Education in England“, *Religious education at schools in Europe. Part 2: Western Europe* (Göttingen: [Wien]: V & R Unipress; Vienna University Press, 2014), 7477.

²⁸ Mõõdukad usukoolid – koolid, mille esmane eesmärk on anda baasteadmine sellest, mis on hea. Need koolid küll lähtuvad ühest konkreetsest usulisest traditsioonist, aga ei välista teiste traditsioonide eksisteerimist nende kõrval ning annavad laiemad teadmised erinevatest usulistest lähenemistest; fundamentaalsed usukoolid on pigem teistest eralduvad ning üksnes ühte konkreetset ususüsteemi edastavad ja selle järgijaid kasvatavad. Johan De Jong ja Ger Snik, „Why Should States Fund Denominational Schools?“, *Journal of Philosophy of Education* 36, nr 4 (2002): 573–587.

²⁹ Jong ja Snik, 573–587.

riigil on õigus kasvatada oma kodanikke – ka need kaks õigust võivad konfliktis olla ning perekondade õigused võivad vähendada lapse õigusi olla täielikult sidustunud ühiskonda, milles ta kasvab. Burtonwood väidab, et seega võib usukoolide kantavaid väärtusi siduda liberaalse ühiskonna omadega, aga kindlasti tuleb silmas pidada, et see ei kehti mitte kõikide usukoolide puhul³⁰.

Diskussiooni jätkudes kaitseb Alan Dagovitz oma artiklis usukoole vaatenurgast, mis näitab kõikehõlmava ja poliitilise liberalismi erinevusi³¹. Küsimus on, kas **valikuvabadus**, sh vabadus valida oma usku, on osa liberaalsest maailma-vaatest. Ta väidab, et liberalism sobib kokku erinevate eluhoiakutega, sh nendega, mis ei väärtusta individuaalset valikut.

2003. aastal võtab Robert Jackson kokku **koolide rahastamise** küsimuse³² (valdkond, mis on ka Eestis pidevalt teemaks) ning jõuab järeldusele, et küsimus ei ole niivõrd selles, kas tegu on usupõhiste koolidega või mitte, küsimus on selles, kuidas koolid tegelevad tundlike küsimustega, nagu sotsiaalne õiglus, religioonide tolerants, teadmised religioonide kohta, oskus mõelda kriitiliselt, avatud dialoog eri taustaga õpilaste vahel.

Aastal 2004 on Jo Cairns koos Roy Garneri ja Denis Lawtoniga andnud välja kogumiku „Faith Schools: Consensus or Conflict“³³, kus autorid annavad ülevaate usukoolide minevikust, olevikust ja tulevikust ning küsivad, mis on usukoolide roll tänases modernses ühiskonnas.³⁴

Arutelu jätkus ja päädis aastal 2012 avaliku debatiga „Westminster Faith Debate“³⁵, milles kõnelesid prof Robert Jackson ja prof James Conroy, debatti juhtisid prof Linda Woodhead ja Charles Clarke, oponeerisid prof Richard Dawkins ja piiskop John Pritchard. Peamine küsimus oli usu koht ja roll koolis – nii ametlikus õppekavas kui ka väljaspool seda. Debatt käsitles ka Eestis väga levinud küsimusi, kus jäädi eri arvamustele:

---

³⁰ Neil Burtonwood, „Social Cohesion, Autonomy and the Liberal Defence of Faith Schools“, *Journal of Philosophy of Education*, 2003, <https://doi.org/10.1111/1467-9752.00336>.

³¹ Alan Dagovitz, „When choice does not matter: Political liberalism, religion and the faith school debate“, *Journal of Philosophy of Education*, 2004, <https://doi.org/10.1111/j.0309-8249.2004.00373.x>.

³² Robert Jackson, „Should the State Fund Faith Based Schools? A Review of the Arguments“, *British Journal of Religious Education* 25, nr 2 (1. märts 2003), 89–102, <https://doi.org/10.1080/0141620030250202>.

³³ Jo Cairns, Roy Gardner, ja Denis Lawton, *Faith Schools | Consensus or Conflict?* (London: Routledge, 2004).

³⁴ Raamat annab laia ülevaate, kuigi keskendub Suurbritannia olukorrale. Raamat algab üldpildi andmise ja ajaloolise tagasisivaatega, kõneleb juriidilisest raamistikust ning seejärel sotsiaalsest sidususest ja/või eristumisest, sotsiaalsest kapitalist, erinevatest eelarvamustest ja praktikatest n-ö usukoolide juures ning identiteediloomest. Suurbritannia kõrval tuuakse ka näiteid rahvusvaheliselt areenilt, sh Põhja-Iirimaalt, Ameerikast ja Prantsusmaalt, ning raamat lõpeb küsimusega, kas usukoolid on tee edasi seda nii kodanikkonna kasvatamise kui ka poliitiliste küsimuste seisukohast.

³⁵ 22.02.2012 toimunud debatti on võimalik järele vaadata ning selle kokkuvõtteid lugeda Westminsteri usudebattide kodulehelt <http://faithdebates.org.uk/debates/2012-debates/religion-and-public-life/richard-dawkins-faith-in-schools/#> (27.03.2017).

- Kas lapsi tohib **usku õpetada**³⁶ või on sellisel juhul tegu **indoktrinimisega**? Ehk siis kas lapsi tuleks hoida uskumuste suhtes n-ö puhta lehena, et nad saaksid täiskasvanuna teha ise valikuid, või on peamine lapsevanemate õigus kasvatada oma lapsi omaenda maailmavaatest lähtuvalt? See on küsimus, kus vastandub **lapsevanemate soov**, et nende lapsed kasvaksid ka koolis üles sama maailmavaate järgi, mida järgitakse kodus.
- Kas ja kuidas tuleks religioosseid koole **rahastada** ning mis roll on siin riigil? Ühelt poolt kõlab arvamusi, et usukoole ei tohiks rahastada ühisest rahakotist ja riiklikud üldhariduskoolid peaksid olema avatud kõigile; teiselt poolt leitakse, et kuna usk on väga oluline väga paljudele brittidele, siis oleks vajalik, et valitsus toetaks mitmekülgseid haridusasutusi lähtuvalt inimeste maailmavaatelistest alustest. Küsimus seisneb selles, kas usukoolid võiksid olla riikliku koolisüsteemi osa, sest paljude kodanike jaoks on usk oluline, või peaksid kõik koolid olema usu suhtes neutraalsed.
- Milline roll on lisaks religiooniõpetusele **jumalateenistustel** ja muudel usu- ja usulistel kogunemistel? Ühelt poolt on toodud väide, et igasugused usulised kogunemised on anakronistlikud ega tohiks seega olla kohustuslikud, teiselt poolt on aga jumalateenistuslik elu oluline, kuna kannab inimese terviklikku olemist, ning seega peaks iga kool saama ise otsustada, millisel kujul ta oma õpilasi ja töötajaid, nii religioosseid kui ka mittereligioosseid, teenib.

Kriitiliselt võtab Suurbritannias toimuva kokku Pike, kes arutleb kristlike koolide ja liberalismi kui maailmavaate vastuolu teemal ning toob sisse eristuse egalitaarsete liberaalide ning laiema haardega liberaalide vahel ning väidab, et vaid viimased saavad lubada ka liberaalsuse põhimõtteid eiravaid koole, samas kui egalitaarsed liberaalid tegelikult tema hinnangul kaugenevad liberaalsusest, lubades vaid ühetaolisi ehk liberaalse põhimõttega kokkuminevaid haridus- ja usutasutusi. Ta näeb terava probleemina ka õppekava küsimust, nimelt kas ja kui palju saab siin olla erisusi või on riiklik õppekava iseendas juba liberalismi allikas ning seetõttu peaks kristlikel koolidel olema teistlaadne õppekava, mis vastaks rohkem nende maailmavaatele.³⁷ Teema, mis samuti Eesti kontekstis vastu kajab, kuna ka Eestis on erakooli riikliku rahastuse saamise eelduseks riikliku õppekava rakendamine.

Kokkuvõte

Ülaltoodud süsteemid ja debadid on neli näidet Euroopa kontekstist, milles saame leida nii sarnasusi kui erinevusi. Sellised küsimused nagu segregatsioon, vanemate valikuvabadus, koolide rahastamine, mõõdukad-fundamentaalsed usukoolid ja koolide roll ühiskonnas on aktuaalsed ka Eestis. Aina enam mitmekultuuristavas ühiskonnas paistab küsimus segregatsioonist silma – kuidas hoida iseenda

³⁶ Sarnane küsimus, mida avasin Rootsi koolide debati all.

³⁷ Pike, „The Challenge of Christian Schooling in a Secular Society“.

identiteeti ning samas olla osa ühiskonnast. Tuleb märkida, et see ei puuduta üksnes migratsiooniga kaasnevaid küsimusi, vaid, eriti Eesti näitel, pigem erinevate maailmavaateliste rõhuasetuste küsimust: kas igaühel on õigus saada oma perele sobivat maailmavaatelist haridust ning kui jah, siis kuidas tagada, et see samal ajal oleks kooskõlas liberaalse ühiskonna väärtustega, mitte ei soodustaks lõhesid, mida ju ühtluskooliga (Põhjamaad) on püütud vähendada. Religioosete koolide puhul ongi oluline teha läbi ühiskondlik debatt, kas religioossetes väärtused, mida üks või teine religioon esindab, kuuluvad kokku vastava riigi põhimõtetega või mitte. Tuleb aga tunnistada, et selle väitluse pidamine on sageli äärmiselt keeruline, kuna eeldab väärtuste sõnastamist ning hierarhiasse panemist, mida aga, nagu kristluse puhul näitasin, on üpris võimatu teha.

Väga vajalik on ka küsimus koolide rahastusest, mis haakub vanemate valikuvabadusega – millised on üldse võimalused oma lapsele sobilikku kooli valida. Ka see on võimalik oht segregatsiooniks majandusliku võimekuse või elukoha alusel. Teisalt on aga loomulikult sellel, kes hariduse kinni maksab, võimalik ka suunata, millist haridust koolis antakse. Selle küsimuse valgusel kerkib esile Soome usalduskultuuri rõhutamine, kus oluline on panna kõik osapooled omavahel usalduslikult toimima, et saavutada niimoodi terviklikum ja tervem ühiskond. Kuidas see täpselt praktikasse viia, on omaette küsimus. Eesti kontekstis on kindlasti usalduse aluseks riiklik järelevalve, mis tagab teatud standardi, kuid jätab ka teatava vabaduse.

Kas ja kui palju tohib lapsi õpetada usu suunas ehk siis kuivõrd võib kool toimida kui konkreetse usundi või konfessiooni misjoniasutus? Selles küsimuses on võimalikud väga erinevad vaatenurgad alates sellest, kas usu õpetamine on üldse kooli ülesanne, kuni taaskord segregatsiooniküsimuseni välja. Siia alla kuulub ka usutavade järgimine koolides – kas see on vajalik mõistmaks konkreetset usku või peaks usutoimingud jääma siiski vastava religiooni pühakotta. Siiski on oluline rõhutada, et väga spetsiifiline usuõpetus ei ole enam levinud, pigem saame ikkagi ka kristlikes koolides rääkida kombineeritud usu- ja usundiõpetusest, milles antakse teadmisi nii kristliku usu põhilugude kohta kui õpitakse tundma ka laiemalt teisi usundeid. Väga oluline on rõhutada ka Rootsi kontekstis välja öeldud mõtet, et kõik, mida koolis õpetatakse, peab jääma teaduslikule alusele, mis on äärmuslikkuse vältimiseks ka usuõpetuse kontekstis oluline.

Kokkuvõtlikult tuleb kõiki neid küsimusi vaadelda siiski ka demokraatliku ühiskonna kontekstis, mis ka kõiki töösse valitud riike omavahel seob. Kuigi religioosse hariduse vallas on tehtud erinevaid valikuid, on küsimused sageli sarnased ning lähtuvad meie ühiskonna praegustest vajadustest. Pikem analüüs, kuidas teiste riikide kogemused seostuvad Eesti kontekstiga, on leitav doktoritöö lõpus peatükis 10.2.

7. ANALÜÜSIMUDELID

Nagu metoodikapeatükis kirjutatud, kasutasin kristlike koolide väärtuste kirjeldamisel ja klassifitseerimisel abduktiivset meetodit, kus ühelt poolt tuli sisend koolide endi materjalist – dokumentatsioonist, küsitlustest ning intervjuudest – ning teisalt toetusin teoreetilisele lähenemisele, mis aitas valitud kategooriaid täiendavalt kirjeldada. Koostasid kaks mudelit: üks kirjeldamiseks ja analüüsivaks koolide kirjapandud väärtusi ning teine, mille alusel sain klassifitseerida küsitlustest ja intervjuudest tulnud materjali kirjeldamiseks koolidega seotud inimeste mõtteid koolide väärtuskasvatuse kohta. Toetusin mudelite koostamisel suurel määral 2. ja 4. peatükis välja toodud teemadele, sh kristliku eetika lähtekohad (ptk 2.3), hariduse eesmärgid (ptk 4.1), kristlik väärtuskasvatus (ptk 4.4), koolide väärtusvalikud (ptk 4.2).

7.1. Analüüsimudel A

Analüüsimudelit A kasutan kristlike koolide deklareeritud ehk kirjapandud väärtuste klassifitseerimiseks. Mudel jaotab väärtused viide kategooriasse. Mudeli loomisel võtsin aluseks Piibli tekstidel (kümme käsku, mäejutlus, Pauluse kirjad) baseeruvad eetilised pidepunktid (vt peatükk 2.3.2). Nendele lisasin koolide endi deklareeritud väärtustest tulenevad kategooriad: vourused (vt peatükk 2.2), isamaalised väärtused ning õppijast ja/või õppeprotsessist tulenevad väärtused.

Kui vaadelda mäejutlust ja Pauluse lähenemist väärtustele, siis tuleb tõdeda, et nende vahele on keeruline eraldusjoont tõmmata. Jeesus annab oma õpetuse edasi mäejutluses, Paulus jutlustab sedasama õpetust oma kiriklikus korrespondentsis. Seega liitsin mudeli ülevaatlikumaks muutmiseks need kaks kategooriat kokku ühtse pealkirja alla „mäejutlus ja pauliinlikud väärtused“.

Lisasin neile kristlike koolide dokumentides kirjeldatud väärtustest lähtuvalt kolm kategooriat, mis on osaliselt kristlikku, osaliselt muid väärtusparadigmasid rõhutavad:

- 1) (antiiksed) vourused;
- 2) rahvuslikud väärtused – lisaks kristlikele väärtustele rõhutavad mitmed kristlikud koolid ka isamaalisust ning rahvuslikku kasvatust;
- 3) õppijakesksed väärtused – mitmed kristlikud koolid on üpris hiljuti loodud ning rõhutavad oma tekstides palju õppijakeskset lähenemist, mis on ka hariduses hetkel üks olulisemaid teemaatikaid.

Järgnevalt esitan ülevaatliku tabeli 4, mis on koostatud Rubin ja Rubini klassifitseerimise süsteemist lähtuvalt¹, kuid kohandatud käesolevale uuringule sobivaks, jättes kõrvale küsimuse „kuidas välistada“, kuna antud materjali puhul ei tekkinud piisavalt n-ö halli ala, et säärane määratlus oleks olnud vajalik.

¹ Herbert Rubin; Irene Rubin, *Qualitative Interviewing (2nd ed.): The Art of Hearing Data* (2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States: SAGE Publications, Inc., 2005), <https://doi.org/10.4135/9781452226651>.

Tabel 4. Analüüsimudel A.

Nimi	Definitsioon	Kuidas ära tunda?	Näide
Kümme käsku	Normatiivne käskude-keeldude süsteem (mis lähtub kümnest käsust).	Siia alla lähevad kõik väärtused, mis tulenevad otseselt kümnest käsust.	„esivanemate vaimse pärandi tundmaõppimine, selle edasiandmine ning väärtustamine“
Mäejutlus ja pauliinlikud väärtused	Kristliku elu baastõed, kristlase vabadus ja sellest tulenevad vaimu viljad ehk usuelu rakendumine.	Tingimusteta armastus, hoolivus, kristlase vabadus, armastus, rõõm, rahu, pikk meel, lahkus, headus, ustavus, tasadus, enesevalitsus.	„hoolivus, mille all me mõistame südamesoojust ja andestamist“
Antiiksed või katoliiklikud voorused	Katoliiklik voorusteloend.	mõistlikkus, õiglus, meelekindlus, mõõdukus, usk, lootus, armastus	„tähtsustab antiikseid, kristlikke /.../ väärtusi (tarkus, vaprus, mõõdukus, õiglus, usk, lootus, armastus...)“
Rahvuslikud väärtused	Rõhutab isamaalisust ja rahvuslikkust.	Mainitakse sõnu nagu rahvuslik, rahvustunne, isamaalisus, kultuuripärand vms.	„Eesti rahvuskultuuril põhinev õppekasvatustöö“
Õppija isikliku kasvuga seotud väärtused	Õppimise kui protsessiga seotud väärtused, mis kõnelevad õppijast kui aktiivsest subjektist.	Rõhk on iga õppija individuaalsel arengul, olulisel kohal on loov lähenemine, tähtis on teha koostööd ning olla ettevõtlik.	„õpilase arengut ja loovust toetav õpikeskkond“

Kümne käsu alamkategoriasse liigituvad väärtused, mis kõnelevad Jumala ja vanemate autoriteedist, elu ja abielu puutumatuses, keeldudest kaasinimese ning tema omandi suunal. Kategooria tonaalsus on tegu-tagajärg süsteemis, sageli kasutatakse positiivse suunamise asemel keelamist. Tegu on konkreetsete üksikjuhustega.

Valdkond **mäejutlus ja pauliinlikud väärtused** lisab kümnele käsule uue mõõtme. Kokkuvõtlikult võib seda alagruppi nimetada ka kui evangeeliumi väärtused. Nii nagu kristliku eetika peatükis välja tõin, on evangeelium inimest kui tervikut kasvatav, holistlikum mõõde, mis samas kõneleb ka selle eetika rakendamisest igapäevasesse ellu. Kirjas galaatlastele toob Paulus toob ära loetelu Vaimu viljadest², mis on omakorda sarnased järgmise kategooriaga, milleks on antiiksed voorused. Need grupid on küll sarnased, kuid moodustavad siiski kaks eraldiseisvat süsteemi, kuna nende aluspõhimõtte on erinev. Paulus kõneleb siin Vaimu viljadest ehk millestki, mis on usu tagajärg.

Antiiksed või katoliiklikud voorused. Sisuliselt on tegu katoliikliku voorusteloendiga, kuid kooli materjalis rõhutatakse, et antud loetelu läheb tagasi Antiik-Kreeka traditsiooni. Katoliku kirik võtab küll antiikvoorused üle ning vormib

² Gl 5,22–23a.

need ka kristlikus kirikus edendatavateks ning seetõttu muutub taas antiik-vooruste ning pauliinlike väärtuste eristamine keerulisemaks, seda eriti katoliku kiriku kontekstis. Siia alla lähevad konkreetseid juhtumid, kus kasutatakse terminite voorused ning loendatakse neid üles seitsmeses jaotuses. Vooruste kohta vt lähemalt alapeatükk 2.2.

Rahvuslikud väärtused – kõik uuritavad kristlikud koolid rõhutavad lisaks oma kristlikule identiteedile veel ka isamaalisust ja rahvuslikku kultuuripärandit. Oluliseks peetakse rahva- ja kirikukalendri seostamist igapäevase eluga ja nii ei ole tegu rahvapärimuse ja kristliku traditsiooni vastandamisega, vaid vastupidi, neid nähakse kui kahte teineteist täiustavat osa.

Õppija isikliku kasvuga seotud väärtused näitavad uuritavate koolide suundumust haridusmaastikul tervikuna. Selle alagrupi märksõnad annavad olulise informatsiooni selle kohta, mida õppimisega seondult väärtustatakse ning milline on õppija enda roll oma õppimise juhtimises.

Pean oluliseks rõhutada, et kõik kategooriad ei ole üksteist välistavad, vaid pigem täiendavad ning suubuvad üksteisesse, tuues siiski igaüks välja olulisi erinevaid rõhuasetusi. On väärtusi, mis kategoriseeruvad mitmesse gruppi ja on väärtusi, mis sobituvad väga täpselt ühte kategooriasse. Samuti on võimalik ühendada kristlikud väärtused üldinimlikega ning ka kümne käsu puhul tuua välja selle teise osa universaalset lähenemisviisi ning seega on piir kristlike ja üldiselt ühiskondlike väärtuste vahel hägune. Kristlike koolide puhul aga saab eeldada, et mainitud väärtused siiski lähtuvad kristlikust vaatenurgast ning seetõttu on nende paigutamine mudelisse õigustatud.

Mudeli suurimaks miinuseks on vähene arvestamine väärtuste aluseks olevate kontekstidega – nii kümne käsu, mäejutluse kui ka Pauluse tekstide puhul on tõlgendusvõimalus lai ning ajaloolis-kriitilise meetodi abil oleks kindlasti võimalik veel erinevaid tahke esile tuua. Seega tuleb seda tulemuste tõlgendamisel kindlasti silmas pidada, et tõlgendamisruum jääb. Siiski on valitud lähenemisviis õigustatud, kuna mõlemal korral kasutatakse kirjalikke allikaid, mille puhul hermeneutiline tõlgendamine on alati lisaks vajalik.

7.2. Analüüsimudel B

Kuna eelmist mudelit ei olnud võimalik kasutada küsitluste vastuste süstematiseerimiseks (valdkonnad ei kattunud), siis koondasin küsitlusest saadud avatud vastuste tulemused analüüsimudelisse B, mille koostas samuti abduktiivselt sisuanalüüsi meetodil, kasutades taustamaterjalina van Brummeleni³ ning Drissi⁴

---

³ Brummelen, *Walking with God in the Classroom. Christian Approaches to Teaching and Learning*, 39–40.

⁴ Ani Ghazaryan Drissi, „What Is Transforming Discipleship?“, *The Ecumenical Review* 71, nr 1–2 (jaanuar 2019), 216–224, <https://doi.org/10.1111/erev.12421>.

vaateid jüngerlusele ning van Brummeleni⁵, Brueggemani⁶ ja Smithi⁷ Piibli kasutamise erinevaid tahke (vt ka alapeatükk 4.4.4). Kodeerisin vastused esialgsete koodide alusel ning grupeerisin need seejärel eelpooltoodud autoritele toetudes viide kategooriasse, millest annab ülevaate alljärgnev tabel 5.

Tabel 5. Analüüsimudel B.

Nimi	Definitsioon	Kuidas ära tunda?	Näide
<i>Imago Dei</i>	Kõik inimesed on võrdselt austust väärt.	Üksteisest hoolimine, kõigi osapoolte arvamuse ära kuulamine ja aktsepteerimine.	„vastastikune austus ja lugupidamine kõige loodu suhtes“
Riituslik	Usuelu praktika, palvused, teenistused.	Hariduses on tähtis lisaks teooriale ka jumalateenistuslik elu.	„palvused, jumalateenistused“
Piiblikeskne	Piibel kui õpetuse/igapäeva/valikute vms allikas.	Piibli kasutamine oma töö planeerimisel, piiblilood; vastuste otsimine Piiblist, Piibel kui elu sihte seadev juhised.	„Piibli näidete kasutamine; piiblikohaste põhimõtete kasutamine kasvatuses“
Jüngerlik	Oma usuelu elamine tõeks, eeskuju ja selle järgimine; eeskuju edasi andmine läbi lugude (narratiiv-pedagoogika).	Usuelu sisemine pool, kristlike väärtuste rakendumine igapäevaelus.	„kristlike väärtuste järgi koolielu elamine; inimesed, kes armastavad Jumalat ja ise kannavad kristlikke väärtusi“
Õpetuslik	Järgib kiriku õpetuslikke seisukohti, koostöö konkreetse kirikuga.	Konfessionaalne usuõpetus, konfessionaalsuse kajastamine ruumis.	„Klassiruumid on nimetatud pühakute ja prohvetite järgi. Kooli seintel on kristlikku sümbolikat. Aktused ja kooli üritused toimuvad tihti kirikus.“

Imago Dei lähenemine tuleb Piibli alguses kirjeldatud inimese loomisest Jumala näo järgi (1Ms 1,27): *Ja Jumal lõi inimese oma näo järgi, Jumala näo järgi lõi ta tema, ta lõi tema meheks ja naiseks*. Lähtutakse seega eeldusest, et iga inimene on loodud Jumala näo järgi ja seetõttu on kõik inimesed võrdselt austust väärt. Iga inimene ning kogu loodu on väärtuslik iseeneses ning võrdne, sest kõik on loodud Jumala poolt. *Imago Dei* lähenemine rõhutab tänuvõtmist, austust, hoolivust ning ligimesearmastust. Lisaks kuuluvad siia need kohad, kus kõneldakse otsesõnu inimesest kui Jumala loominguks ning Jumala näo järgi loodust. See ei

⁵ Brummelen, *Walking with God in the Classroom. Christian Approaches to Teaching and Learning*, 31–34.

⁶ Brueggemann, *The creative word*.

⁷ Smith, „The Bible and education: Ways of constructing the relationship“, 29–42.

kõnele niivõrd üleüldisest hoolimisest kui pigem iga üksiku märkamisest, oluline on isiklik austav ja hooliv suhe.

Riituslik lähenemine seab tähtsale kohale jumalateenistusliku elu: hommikupalvused, söögipalved, üleüldse ühine palvetamine, jumalateenistused. Oluline on, et usu elu ei jääks üksnes teoreetiliseks, vaid seda toetaks ka praktiline pool.

Piiblikeskne lähenemine räägib piiblilugude kasutamise tähtsusest koolis. Toetudes Brummelenile, võib Piiblit kasutada kui lugude varamut, Piibli õpetusliku poole rõhutamine, Piibli kasutamine näidete toomisel⁸. Antud mudelis olen võtnud kokku Piibli kasutamise erinevad tahud. Mõistlik oli need võtta kokku ühte kategooriasse, kuna vastustes küll mainitakse ka neid erinevaid aspekte, kuid siiski piisavalt üldiselt, seega ei olnud mõistlik Eesti kristlike koolide puhul tuua siia väga suurt erisust, vaid pigem näha Piibli kasutamist ühe lähenemisviisina teiste seas.

Jüngerlik lähenemine kõneleb eeskujuna elamisest ja rõhutab ennekõike kasvatuslikku poolt. Jüngerlikust õpetamisest kirjutab samuti Brummelen, kes kirjeldab seda kui õpetaja ühte karakteristikut (õpetaja kui kunstnik, tehnik, esilekutsuja, lugude jutustaja, käsitöoline, jünger, preester, karjane või giid)⁹. Teisalt võtab jüngerlik lähenemine kokku piibelliku lähenemise koostöös eeskujuks olemisega. Põhikooli riiklik õppekava sätestab, et põhikoolil on nii hariv kui kasvatav ülesanne¹⁰, jüngerliku lähenemise alla kuuluvadki eeskujuks olemine ja selle läbi kasvatamine, samuti kasvatamine ja harimine läbi lugude ning ühise teekonna, lähtudes Jeesuse ja tema jüngrite võrdpildist Piiblis. Jüngerluse mõistest kiriklikus kontekstis kõneleb pikemalt Ani Ghazaryan Drissi, kes kirjeldab jüngrit kui kedagi, kes ise pidevalt kasvab oma usus läbi sõna ja palve ning seda ka oma eluga jagab – kuulutab evangeeliumi¹¹. Käesoleva töö kontekstis on oluline siinkohal sedastada, et mudel kasutab peamiselt jüngerluse usu tõeks elamise motiivi ning eelpoolmainitud eeskujuks olemist ning seeläbi kasvatamist. Aktiivne misjonitegevus jääb kooli mudelist välja.

Õpetuslik vaade rõhutab kooskõla kiriku(te) õpetusega. Oluline on konfessionaalne kuuluvus, identiteet (ja selle kajastamine kooli ruumides, ainekavas jne), terviklik õpetuslik kattuvus. Usuõpetust antakse konfessionaalsel alusel.

Nii õpetuslik kui riituslik vaade on ühelt poolt sarnased ja teisalt erinevad. Mõlemad tegelevad kristliku elu praktikaga, kuid riituslik kõneleb peamiselt usu elu praktiseerimisest ning õpetuslik pool konkreetsete kiriklike doktriinide järgimisest ja/või kuulumisest mõne kiriku juurde, selle õpetuslikku välja. Erinevus nende vahel tuleb peamiselt välja seestpoolt vaadatuna, kuna tekib küsimus, mis on riituse ajendiks: kas oma usu elu väljendamine või kiriklike nõuete täitmine.

---

⁸ Brummelen, *Walking with God in the Classroom. Christian Approaches to Teaching and Learning*, 31–34.

⁹ Brummelen, 35–45.

¹⁰ PRÕK § 3 lg 1.

¹¹ Ghazaryan Drissi, „What Is Transforming Discipleship?“, 217.

Kogu mudeli puhul on oluline näha, et tegu ei ole üksteist välistavate, vaid pigem üksteist täiendavate vaatenurkadega, mis kohati ka kattuvad. Teise olulise aspektina tuleb silmas pidada, et antud mudel on loodud kristlikke koole pigem seestpoolt hindama (mudel on koostatud koolidega seotud olevate inimeste ütluste põhjal, mitte välise vaatluse tulemusena) ning seetõttu saavad seda ka koolid ise rakendada oma väärtuskasvatuse analüüsimisel.

8. KOOLIDE SÕNASTATUD VÄÄRTUSTE ANALÜÜS

Väärtused avalduvad koolielus väga mitmel tasandil. Esimene tasand on koolis kokku lepitud ja sõnastatud väärtused. Teine tasand on nende väärtuste mõtestamine, sealt edasi saab liikuda väärtuste rakendamise juurde. Käesolev peatükk tegeleb koolide kirjapandud väärtustega, mis on fikseeritud alusdokumentides (põhikiri, õppekava üldosa ja/või arengukava, lisaks ka koolide kirjeldused kodulehtedel) ehk esimese tasandiga.

Kindlasti tuleb märkida, et sellisel väärtuste vaatlemisel on teatud ohukohad. Prof Halliki Harro-Loit kirjeldab probleemi üht olemust järgnevalt: „Fikseeritud „väärtuste nimekirja“ puhul tuleb ühe probleemina teadvustada, et inimesed võivad üht või teist väärtust tõlgendada väga erinevalt ja seega on ühisosa enamasti väiksem kui esmapilgul tundub“¹. Kristlikud koolid on ka lahti kirjutanud, mida oma väärtuste all silmas peetakse. See aitab vähendada mainitud ohtu.

Teine probleem võib olla, et kirjapandud väärtused jäävad deklaratiivseteks (tee minu sõnade, aga mitte minu tegude järgi). Seepärast küsisin nii juhtkondadelt kui õpetajatelt, kuidas nad väärtusi ellu viivad, mis on rakendusmeetoditeks – kuigi ka see on üksnes nende vaade antud küsimusele, võimaldab see siiski näha, mida kirjapandud väärtused neile tähendavad. Selle küsitluse tulemusi analüüsin peatükis 9.

Alljärgnevalt kirjeldan koolide alusdokumentides sõnastatud väärtuseid ning asetan nad mudelisse A, vaadeldes, mis tüüpi väärtuseid uuritavad koolid esindavad. Võrdluseks toon kõrvale kuue võimalikult sarnase² munitsipaalkooli väärtused ning vaatlen siinkohal ühisosi ning erinevusi. Seejärel vaatlen saadud tulemusi Eesti ühiskonna väärtuspildi valguses.

8.1. Deklareeritud ehk nominaalsed väärtused

Selgitamaks välja, mis on koolide sõnastatud ehk nominaalsed väärtused, analüüsin koolide põhikirju, arengukavasid ning õppekavade üldosi, samuti vaatasin üle koolide kodulehtedel koolide kirjeldused, et tuvastada, kas ja millises sektioonis on koolid ise sõnastanud enda alusväärtused ning millised need on. Praeguses koolide dokumentatsioonisüsteemis ei ole ühte kindlat kohta, kus kõik koolid oma väärtused sõnastavad. Väärtustest räägitakse alusdokumentatsioonis visiooni ja missiooni all (TLPK, TKH, TKP, PMK, KMK), eesmärkide all (PMK, KMK), eraldi väärtuste peatükis (TTK, TLPK, TKP, KK) ja kooli kirjelduses (TTK, TKP). Väärtused on kirjas kolmel moel: a) väärtuste nimekirjana; b) selles, millist inimest soovitakse kasvatada ja c) millist koolikultuuri soovitakse saavutada.

¹ Halliki Harro-Loit, *Väärtusarenduse analüüs – miks ja kuidas?* (Tartu Ülikooli eetika-keskus, 2011), 11.

² Valimis on kaks kooli Tartust ja kaks Tallinnast, võimalikult erineva suurusega koolid, üks maapiirkonna kool ning üks mõisakool. Valitud on sama arv koole kui antud uuringus oli kristlikke koole.

Allpool kirjeldan, milliseid väärtusi on kristlike koolide dokumentides nime-
tatud, seejärel asetan need peatükis 7 ära toodud mudelisse ning seejärel toon
välja ka võrdluse munitspaalkooli dokumentides sõnastatud väärtustega.

Milliseid väärtusi välja tuuakse?

Kõik uuritavad koolid rõhutavad toetumist kas kristlikele tõekspidamistele, kristlikule eetikale või kristlikule maailmavaatele. Kõige üldsõnalisemalt on selle sisu esitatud PMK ja KMK eesmärgi sõnastuses, kus esimese puhul öeldakse, et kasvatus põhineb katoliku kiriku õpetusel³ ja teises, et kasvatus tugineb kristlikule väärtussüsteemile⁴. Üldsõnalisus on aga tingitud sellest, et siit edasi viidatakse mõlema kooli puhul sellele, et haridus- ja kultuurikontseptsiooni alused on sõnastatud VHK pedagoogilises kontseptsioonis⁵, millest oli põgusalt juttu ka peatükis 5, mis keskendus koolide lähiajaloole.

Alljärgnevad väärtused on leitud uuritavate koolide (TTK, TLPK, TKHK, TKP, KK ja KMK) alusdokumentidest. Koolid toovad nimeliselt välja järgmised väärtused: tarkus, vaprus, mõõdukus, õiglus, usk, lootus, armastus, isamaalisus, loovus, ausus, hoolivus, inimväärikus, tänulikkus, austus, areng, isikupära, usaldus, vabadus, vastutus, koostöö, võrdsus.

Väärtused avalduvad ka selles, mida soovitakse saavutada, mis on eesmärk. Nii on mitmed koolid sõnastanud, millist isiksust soovitakse kasvatada. Toon siinkohal välja järgmised näited:

Soovitakse kasvatada isiksust, kes:

- austab kodanikuühiskonna põhimõtteid;
- on vastutustundlik;
- väärtustab kristlikku kultuuri;
- väärtustab antiikset kultuuri;
- väärtustab luterlikku kultuuri;
- väärtustab eesti kultuuripärandit;
- väärtustab oma kooli ajaloolist pärandit;
- väärtustab esivanemate vaimset pärandit;
- on terviklik;
- tuleb toime muutavas maailmas;
- on väärikas;
- hoolib kaasinimestest;
- teeb koostööd kogudusega;
- väärtustab kodu ja perekonda.

---

³ Püha Miikaeli Kooli õppekava (MTÜ Miikaeli Ühendus, 27. märts 2014), 2, <http://pmk.vhk.ee/wp-content/uploads/2014/06/Kogu-oppekava-kinnitatud-27.03.2014.pdf>.

⁴ Kohila Mõisakool Kooli õppekava (MTÜ Miikaeli Ühendus, 28. september 2015), <http://www.kohilamoisakool.ee/wp-content/uploads/2014/03/KMK-kinnitatud-%C3%B5ppekava-2016.pdf>.

⁵ *Ibid.*

Püüdes sõnastada need väärtustena, saame siit välja lugeda järgmised väärtused: austus, ettevõtlikkus, vastutustundlikkus, traditsioonilisus, terviklikkus, avatus, väärikus ja hoolivus. Austus avaldub siinkohas mitmesuunaliselt, kui kirjeldatakse neid asju, mida koolist väljuv laps väärtustab. Teisiti saamegi öelda, et ta austab oma esivanemate pärandit ja kristlikku kultuuri ning kodu ja perekonda. Võrreldes nimekirja deklareeritud väärtuste nimekirjaga, siis näeme suures osas kattuvust, lisaks saab välja tuua ettevõtlikkuse (mis on kodanikuühiskonnas osalemise alustala), traditsionaalsuse (kui austada traditsioone ning pärandit) ning avatuse (saamaks hakkama muutuvast maailmas).

Väärtused avalduvad väga olulisel määral ka keskkonnas, milles kogu koolipere viib. Uuritavate koolide alusdokumentides sõnastatakse, et koolid soovivad luua keskkonda, kus:

- on rohkem koolirõõmu;
- vähem pingeid;
- vähem kooliväsimust;
- märgatakse lapse andeid;
- toetatakse last raskustes;
- ei jäeta kedagi kõrvale / on kaasav / haridus on võrdselt tagatud kõigile;
- laps areneb harmooniliselt (hing, vaim ja ihu);
- kus arvestatakse, et iga inimene on Jumala looming, loodud Jumala näo järgi ja üks loodu seast ning seetõttu tuleb omada aukartust elu ees ning mõista elu pühadust.

Kokkuvõtlikult näeme siin avalduvana järgmisi väärtusi: hoolivus, võrdsus, terviklikkus, iga inimese elu pühadus – viimane avaldub taaskord võrdsuses, austuses ja hoolivuses. Uue märksõnana on oluline siinkohal aga ära tuua terviklikkus – inimene kui terviklik olend, kellel on vaim, hing ja ihu.

Oluline on märgata, et konkreetset väärtustena sõnastatuna korduvad vähesed, enim kolm korda: loovus, hoolivus ja austus. Kaks korda: armastus, õiglus ja areng. Siiski tuleb siinkohal näha, et sarnased asjad on saanud lihtsalt veidi erineva sõnastuse. Nii näiteks toob üks kool välja vastutuse kui väärtuse, kuid teine kirjeldab, et soovib kasvatada vastutustundlikke kodanikke. Alusväärtus on mõlemal sama, kuigi näites nimetatud teine variant liidab vastutustundele ka kodanikuks olemise kui väärtuse ning seeläbi täpsustab väärtuse suunatust.

Loomulikult ei ole võimalik vaadelda väärtuste nimetusi lahus sellest, mida veel oma tegevusega soovitakse luua, siiski on aga oluline tuua välja, millised on need väärtused, mida nimetatakse sõltumata kontekstist, st kas koostöö on väärtus iseenesest või on oluline koostöö kogudusega. Kas me räägime inimväärikusest kui iga inimese baasõigusest või väärikaks kodanikuks kasvamisest. Ühel puhul on tegu üldise väärtusega, mis peaks kehtima igas situatsioonis, teisel juhul on väärtus valdkondlikult kitsendatud. Samuti võime me vaadelda, millised väärtused peituvad soovitud koolikeskkonna loomise taga. Kui eesmärk on toetada last raskustes, siis võib see olla nii hoolivuse kui ka austuse väljenduseks. Nii nagu peatüki alguses väljendasin, on säärasel kombel võimalik analüüsida kõiki

koolis välja antavaid tekste, kuid siin on antud peamine ülevaade, mida konkreetselt on püütud sõnadesse panna.

Nagu eelpool analüüsimodeli peatükis kirjeldasin, kasutan siinkohal teoreetilist väärtuste klassifitseerimise mudelit, jaotades väärtused viide alakategooriasse, millest kaks esimest toetuvad piibellikule lähenemisele, kolmas kiriklikule ning antiiktraditsioonile, neljas rahvuslikkusele ning viimane haakub nüüdisaegse õpikäsituselusega. Tabelis 6 on sulgudes ära toodud need väärtused, mis tulenesid teisest tasandist ehk küsimuse alt, millist inimest me soovime kasvatada või millist keskkonda luua.

Tabel 6. Koolide deklareeritud väärtused analüüsimodelis A.

Kümme käsku	Mäejutlus ja pauliinlikud väärtused	Katoliiklikud väärtused	Rahvuslik	Õpikäsitus
austus (esinevanemate pärandi vastu)	armastus	armastus	isamaalisus	areng
ausus	austus	lootus	kultuuripärand	(avatus)
usk	Hoolivus	mõõdukus	(traditsionaalsus)	(ettevõtlikkus)
	inimväärikus	tarkus		isikupära
	lootus	usk		koostöö
	(terviklikkus)	vaprus		loovus
	Tänuikkus	õiglus		(terviklikkus)
	usaldus			võrdsus
	usk			
	Vabadus			
	Vastutus			

Kui vaadelda tabelit nüüd tervikuna, siis võime näha ühelt poolt, et enim domineerivad uustestamentlikud ning õpikäsituselusele suunatud väärtused, mõned väärtused klassifitseeruvad mitme teema alla.

Esimene tulp näitab, millised nurgad kümne käsu osas on enim esile toodud – koolides väärtustatakse ausust, isiklikku vastustust ning austust esinevanemate vastu läbi kultuuri- ning rahvapärandi. Olulisel kohal on usk, mis moodustab ka kümne käsu tuumaluse esimeste käskude näol, mis kõnelevad inimese ja Jumala omavahelisest suhtest. Teisalt on usu kui väärtuse paigutamine sellesse tulpa kahetise iseloomuga, kuna kümne käsu puhul näeme me väga konkreetseid reegleid Jumalaga suhtlemisel, samas kui koolide puhul usk ilmneb pigem laiemas kontekstis ning ei kõnele ka üksnes ainujumala suhtest⁶, mida aga välja jätta ometigi ei saa.

⁶ Siinkohal pean silmas seda, et koolid ei eelda, et nende õpilas- ja õpetajaskond oleksid kõik 100% kristlased ehk kõigi usk oleks monoteistlik. Peatükis 9 saab täpsema ülevaate selle kohta kui oluliseks peetakse, kas nt lapsed tulevad ise kristlikest peredest.

Teine tulp, mis on kõige pikem, võiks olla ka enim kristluse-spetsiifiline, kuna lähtub Kristuse enda sõnadest ning Pauluse tõlgendusest neile. Võrdlesin mainitud tekstidega seda nimekirja: tänulikkus, austus, vabadus, vastutus, usk, lootus, armastus, hoolivus, inimväarikus, usaldus ja terviklikkus. Pauluse kirjas galaatlastele nimetatud Vaimu viljadega kattub neist armastus ning osaliselt ka hoolivus, mida Paulus küll headusena sõnastab, kuid headus ilma hoolivuseta ei oleks sisuliselt headus. Esimeses kirjas korintlastele toob Paulus välja usu, lootuse ja armastuse (1Kr 13,13). Terviklikkuse all kõneldakse ka kristliku kooli kontekstis vaimu, hinge ja ihu eest hoolitsemisest, mille leiame Pauluse 1. kirjast tessalooniklastele (1Ts 5,23). Vabadusest ja sellega seotud vastutusest kõneleb samuti Paulus, nimelt kirjas galaatlastele (5. peatükis). Usaldusest kõneleb nii Paulus mitmes oma kirjas (nt 2Kr 3,4; 2Tm 3,14) kui kohtame seda mõtet ka mäejuutluses, kus Jeesus küll sõna usaldus ei kasuta, kuid tema kõne mõtte ja eesmärgina võib näha nimelt Jumala usaldamist (nt Mt 6,20 „koguge endale aardeid taevasse“). Niisamuti kõneleb mäejuutus meile hoolivusest ja armastusest (suisa vaenlaste armastamisest) ning austusest ja usust. Tänulikkusest kõneleb Paulus oma kirjas koloslastele (Kl 3,15).

Inimväarikuse paigutamine siia tulpa on kaheldav, kuna ühelt poolt tuleneb inimväarikus inimõigustest, teisalt saame siinkohal näha iga inimese väarikuse rõhutamist selle tõttu, et me oleme kõik loodud Jumala näo järgi ja seega võrdselt pühad. Samuti võime inimväarikuse juurest tõmmata paralleele õndsaksikiitmistele, sest õndsaksikiitmised rõhutavad just elu keerulisemate poolte taevalikku mõõdet, mis omakorda annab tunnistust kõigi inimeste väarikuse kohta.

Erinevates jaotustes korduvad järgmised väärtused: usk, austus ja vastutus. Neist austuse puhul on kordus kõige mõistetavam, kuna austusel on erinevad sihid (austus Jumala vastu, austus pere vastu, austus elu vastu jne). Kümne käsu alla liigitub austus esivanemate (ja Jumala) vastu, Uue Testamendi tulpa aga austus kaasinimese ja Jumala vastu. Usk on kõige ambivalentsem väärtus, kuna omab kristlikus koolis väga erinevaid tähendusvälju ning just seetõttu paigutasingi selle ka erinevatesse tulpadesse, et ükski neist väljadest kaotsi ei läheks. Esmalt väljendab usk suhet Jumalaga, mis on kümne käsu esimene osa. Kahes järgmises tulbas on usk kui usaldus Kristuse vastu ning usk kui lunastusele pürgiva inimese pärisosa, kusjuures kolmandas tulbas on usu mainimine enesestmõistetav, kuna see kuulub katoliiklikusse voorusteloendisse. Kohati just usu mõiste juures on tuntav Harro-Loiti poolt välja toodud probleem, et fikseeritud väärtusi annab väga mitmeti tõlgendada⁷.

Teisalt on huvitav tähele panna, millised väärtused oleksid otsekui puudu kristlike koolide nominaalsete väärtuste seast. Me ei kohta selliseid mõisteid nagu rõõm, rahu, lahkus, tasadus, enesevalitsus, lunastus, arm. Mis võiks olla selle põhjus? Kas nimetatud väärtused ei sobitu kooli konteksti (nt lunastus, arm), või siis ei leia nad küll väljatoomist nominaalsete väärtuste seas, kuid on ometi esindatud (koolirõõm), või on küsimus veelgi põhimõttelisem? Teisalt on vajalik sedastada, et väärtuste valimisel on oluline, et koolid valiksid välja vaid need kõige

---

⁷ Harro-Loit, *Väärtusarenduse analüüs – miks ja kuidas?*, 11.

olulisemad, väärtuste nimekirja pikkus ei ole väärtus iseeneses, pigem vastupidi, kuna ei võimalda oma kooli väärtuste memoriseerimist. Lisaks võib ka arutleda, kas kirjapandud väärtused on miski, mis on otsekui eelduseks või baasiks, mis on see peamine, mida kool soovib kanda või on tegu pigem saavutamisele suunatud väärtustega, ideaalidega, mille poole püüeldakse. Selle kohta vastuseid dokumentatsioonist ei leia.

Võrdlus munitsipaalkoolide väärtustega

Toon võrdluseks kõrvale kuue munitsipaalkooli kirjapandud väärtused. Uuritavates munitsipaalkoolides ja kristlikes koolides kattuvad väärtused olen märkinud paksus kirjas (siinkohal jätsin kõrvale teised väärtused, mis tuletasin küsimustest, millist last soovitakse kasvatada ja millist keskkonda luua, kuna vaadeldud munitsipaalkoolides säärane jaotus puudus).

Valimis esindatud munitsipaalkoolide väärtused: **koostöö** (meeskonnatöö), sallivus, **hoolivus**, viisakus, **ausus**, lugupidamine, **vastutus**(tundlikkus), **rahvuskultuur** ja **isamaalisus**, edasipüüdlikkus, õpioskus, teadmised, töökus, **loovus**, ettevõtlikkus, terviseteadlikkus, turvalisus, ustavus, otsekoheus, **usaldus**väärsus, ilutunnetus, sõbralikkus, taktitunne, sotsiaalsus, **tarkus**, **riigi ja kultuuri austamine**, ühtsus (või meie-tunne), avatus, **austus**, positiivsus, järjepidevus, tolerant-
sus, tervislik eluviis, erinevuste tunnustamine.

Ettevõtlikkus ja avatus olid munitsipaalkoolides märgitud väärtustena, kristlikes koolides ei ole need nimetatud väärtustena, vaid ära toodud teisel tasandil, soovina kasvatada kodanikuühiskonnas aktiivselt toimetavaid ning muutuvast maailmas toime tulevaid kodanikke. Mõned väärtused on sarnased, nii näiteks võib sõbralikkus tähendada nii hoolimist kui ka austust teise inimese vastu. Ustavus tekitab samuti kohe küsimuse, kellele või millele ustavad ollakse ning siin on olemas seoseline mõõde nii usalduse kui usuga.

Ühised jooned on eriliselt näha riigi ja rahvuse ning meie kultuuri väärtustamises. Samamoodi kattuvad kümne käsu alla sobituvad väärtused (peamiselt ausus). Siiski on ka väga palju erinevaid väärtusi, kuid samas ei ole kindlasti näha olulist vastandumist, vaid pigem maailmavaatelist rõhuasetust. Nii rõhutavad munitsipaalkoolid näiteks avatust, solidaarsust ja ja tolerant-
sust, mis on olulised liberaalse ühiskonna tunnusväärtused, samuti torkas silma edasipüüdlikkus, töökus ja teadmised, mis koondina näitavad soovi elus hästi hakkama saada. Vastandumine on ebatõenäoline juba ka põhjusel, et kõik koolid järgivad ühte ja saama riiklikku õppekava, mis annabki aga võimaluse hariduse nüansseerimiseks ning just seda me siin näeme. Munitsipaalkoolide valimis oli ka kool, kes ei olnud riiklikust õppekavast oma valikuid teinud, vaid sätestas üldiselt, et väärtustame seda, mis riiklikus õppekavas kirjas.

Oluline on aga vaadelda, millised väärtused esinevad üksnes kristlikel koolidel. Võrdluses antud valimiga munitsipaalkoolidest saame järgmise nimekirja üksnes kristlike koolide dokumentatsioonist leitavatest väärtustest: tänulikkus, vabadus, usk, lootus, armastus, inimväärikus, vaprus, mõõdukus, õiglus, areng, isikupära, võrdsus. Silma torkab katoliiklike vooruste nimekirja peaaegu täielik esinemine,

üksnes tarkus on neist esindatud ka munitsipaalkoolide nimistus. Lisaks võib grupeerida omavahel kokku inimväärikuse, isikupära, arengu ja võrdsuse kui inimeseksolemisega seotud väärtused, mis seostuvad ka kristlike koolide endi poolt toodud *Imago Dei* mõttega, et kõik inimesed on loodud Jumala näo järgi ning on seetõttu võrdselt austust väärt⁸. Tänulikkus ja vabadus seostuvad aga nimelt pauliinliku mõttelaadiga, kuna kristlase vabadus on üks põhiteemasid Pauluse kirjas roomlastele ning tänulikkuse motiivi kohtab korduvalt kirjas koloslastele (Kl 3,15.16) ning kirjades Timoteosele (1Tm 1,12; 5.4 ja 2Tm 1,3).

8.2. Eesti ühiskonna väärtuspilt ja kristlike koolide nominaalsed väärtused

Käesoleva alapeatüki alguses tulen tagasi juba a-kultuursusest kõnelevas peatükis nimetatud Cairnsi juurde, kes väidab, et traditsiooniliselt on haridus olnud seotud moraalseste väärtustega⁹ ning Hargeravesi juurde, kelle jaoks on tänase hariduse üks põhiprobleeme fakt, et kool ei ole enam seotud ühe konkreetse kogukonna ning selle väärtussüsteemiga¹⁰. Kristlikud koolid aga nimelt selle kogukondlikkuse poole püüdlevadki, ainult et nende kogukond on väiksem kooslus suurema kogukonna – Eesti ühiskonna – sees.

Vaatlen seega siinkohal kristlike koolide väärtusvalikuid Eesti ühiskonna väärtuste peatükis välja toodud Eesti ühiskonna väärtushinnangute taustal. Maailma väärtuste uuringul põhineval Inglehart-Welzeli väärtuskaardil nägime, et Eesti asetus sekulaar-ratsionaalsete ning ellujäämisega seotud väärtuste mõju sfääri¹¹. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ andmetel on eestlaste jaoks esiplaanil füüsilise heaolu ja turvalise keskkonnaga seonduvad väärtused ning madalamas otsas individualistlikud väärtused¹². Üks oluline fakt, mis ilmneb, on rahvuskultuuri ja isamaalisuse rõhutamine, mis Inglehart-Welzeli väärtuskaardil paigutub pigem traditsioonilist maailmapilti rõhutavasse otsa, samas on ilmselt tegu n-ö erandiga, kuna tõepoolest ka antud uuringust tuleb välja, et 71,6% vastanutest on väga uhked selle üle, et nad on Eesti elanikud¹³ ning enamik (98,6%) ka tunneb, et nad kuuluvad siia riiki¹⁴. Siin on kindlasti oma roll meie ajalool, geograafial ning rahvuse väiksusel. Analüüsimudel A omab suisa eraldi kategooriat, mis kõneleb rahvuskultuurist ja isamaalisusest – see on tõukunud koolide endi poolt rõhutatust, et see valdkond on oluline ning seda väärtustatakse.

---

⁸ Selle kohta saab lisainfot lugeda järgnevate peatükkide küsitluse tulemustest.

⁹ Cairns, *Faith schools and society*, 37.

¹⁰ Hargreaves, *Changing teachers, changing times*, 58.

¹¹ Inglehart et al, World Values Survey.

¹² Kalmus ja Vihalemm, „Väärtused ja identiteedid“, 113.

¹³ Inglehart et al, World Values Survey. Küsimus: V211 „Kui uhke te olete selle üle, et olete Eesti elanik?“.

¹⁴ *Ibid.*, Küsimus V214: „Pean ennast Eesti elanikuks“.

Maailma väärtuste uuringus tuuakse ka välja, et religioon ei oma olulist rolli inimeste elus, pigem tähtsustatakse enda vabadusi ja õigusi oma elu üle otsustamisel.¹⁵ Religiooni osas võiksime tuua lihtsa võrdluse, et loomulikult on see kristlikes koolides oluline, kuid siin on lisaks vaja näha ka seda, mil viisil religioonile lähenetakse ning mida religiooni ja Jumala oluliseks pidamine kristlike koolide jaoks tähendab. See ilmneb kristliku väärtuskasvatuse rakendamisel. Selle juurde tulen järgmises peatükis lähemalt, kui analüüsin küsitluse vastuseid. Autonoomia vajadus ja selle rõhutamine eestimaalaste seas on ühelt poolt mõistetav taaskord meie ajalugu silmas pidades ning ka kristlike koolide väärtuste nimekirjas on vabadus ja vastutus kindlal kohal. Siia alla võib paigutada ka arengu ja isikupära rõhutamise.

Ka uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ tulemused näitavad selgelt Eesti positsioneerumist ellujäämise poole, kuna enim väärtustatud on tervis, rahu maailmas, tugev perekond ja riiklik julgeolek. Kui me võiksime eeldada, et tugev perekond on kindlasti ka kristlik väärtus, siis seda mõtet kohtab kristliku hariduse kontekstis pigem mõttekäigus, et igal perel peaks olema võimalus valida oma lastele sobiv haridustee, mis aga on ühtlasi ka liberaalse ühiskonna alustala – võimalus mitmekultuurilises ühiskonnas valida endale lähedasem maailmavaade. Teisalt soovitakse kasvatada lapsi, kes väärtustavad kodu ja perekonda, kuid see otseselt ei ole siin välja toodud, missugust perekonda väärtustama peab. Tervise väärtustamise osas toovad kristlikud koolid välja terviklikkuse – hoitud peab olema kogu inimene tervikuna. Seda võib tõlgendada nii, et väärtustatud peab olema nii füüsiline kui vaimne tervis. Kõige lähedasemas seoses on kristlike koolide väärtused uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ järgmiste oluliste väärtustega: õnn, tõeline sõprus, austus ja eneseaustus. Nii saab vaadata nt, et tõeline sõprus on seotud tugevalt hoolivuse, usalduse ja inimväärikusega, mis on kõik kristlike koolide väärtusnimestikes välja toodud. Samuti austus nii enda kui teiste vastu, mida peetakse vajalikuks rõhutada.

Nende kahe uuringu järelduste kõrvalt kristlike koolide nominaalsete väärtustega võib näha, et väga suuri erinevusi ei ole, kui üldse, siis saab kõneleda rõhuasetustest, kuid seegi ei ole silmatorkav. Samuti võib kohati kahtlustada ka keelelist eripära, eriti kui asi puudutab religiooniga rohkem seotud termineid, mis eestimaalastele kipuvad kaugeks jääma. Niisamuti kui vaadelda liberaalse demokraatia kui filosoofia kahte peamist postulaati nii nagu Perry¹⁶ need sõnastas: inimväärikus ja inimõigused, siis just esimene on see, mida ka kristlikud koolid rõhutavad, tuues siinkohal välja ka iga inimese Jumala-näolisuse (*Imago Dei*), millest tuleneb ka iga inimese väärikus. Sellest kirjutan samuti pikemalt järgmises peatükis. Inimõiguste osas ei ole kristlikud koolid sellises sõnastuses oma väärtusi postuleerinud. Inimõiguste valdkond tuleb hariduses sisse nii

---

¹⁵ Realo, „Eesti elanike väärtused ja nende muutus viimase 25 aasta jooksul“.

¹⁶ Perry, *The Political Morality of Liberal Democracy*, 9–11.

põhikooli¹⁷ kui ka gümnaasiumi¹⁸ riiklikus õppekavas ning seega on kõigi haridus-
asutustega põhimõtteliselt seotud.

Millised on aga need nüansid ja rõhuasetused, kus kristlikud koolid eristuvad
ülejäanud riigi väärtussüsteemist? Kindlasti on peamisel kohal usuga seotud
küsimused. Usk kui keskne väärtus, mis avaldub kristlikus koolis ühelt poolt läbi
deklareeritud väärtuse, mis omakorda viib kristliku inimesekäsituse juurde,
millest kirjutasin lähemalt alapeatükis 4.4.1. Loomine, pattulangus ja lunastus kui
inimese pärisosa ei tule küll terminoloogiliselt välja, niisamuti ka hing, vaim ja
ihu, kuigi arusaam inimese terviklikkusest on ka nominaalsetes väärtustes olulisel
kohal.

Kas ja kuidas aitavad kristlikud koolid oma sõnastatud väärtuste kohaselt
kaasa Eesti kui ühiskonna liikumisel ellujäämiselt eneseteostusele? Seda võib
näha järgmistes väljendustes, nagu „tuleb toime muutavas maailmas“ või „märga-
takse lapse andeid“. Olulisel kohal on kaasaegne õpikäsitus, mis rõhutab loovust,
isikupära ja koostööd ning mis seetõttu peaks olema pigem positiivne programm
eneseteostuse suunal.

Kokkuvõtlikult võibki öelda, et kristlike koolide väärtus Eesti ühiskondlikus
väärtuspildis on võimalikult terviklik lähenemine väärtustele. Olukorras, kus a-
kultuurses ühiskonnas on tarvis suuremat süsteemsust, aga teisalt on tegemist
demokaartliku ühiskonnaga, kus tulebki hakkama saada mitmekultuurilisusega,
on see asi, mida ei saa näha vastanduvana, vaid pigem ühe võimaliku kooslusena
suuremas tervikus. Nii nagu põhiseadus on kompromiss erinevate väärtus-
lahenduste osas, nii saavad ka koolid oma deklareeritud väärtustega neid erinevaid
pooli esindada.

---

¹⁷ PRÕK § 2 lg 3.

¹⁸ GRÕK § 2 lg 3.

9. KÜSITLUSE TULEMUSED

Käesolevas peatükis vaatlen läbiviidud küsitluse kõigi kolme huvigrupi tulemusi. Iga alapeatüki alguses on kirjeldatud vastajate profiil ning seejärel on esitatud tulemuste analüüs lähtuvalt huvigrupile esitatud küsimustest, mis kohati varieerusid. Otseselt uurimisküsimusega seotud küsimuse „Mis teeb koolist kristliku kooli?“ sõnastasin nii küsimusena konkreetsete indikaatoritega kui ka avatud küsimusena. Indikaatorid olid samad kõigil huvigruppidel, mis lõi võimaluse vastuseid omavahel kergemini võrrelda. Küsisin, kui olulised on alljärgnevad indikaatorid näitamaks, et tegu on kristliku kooliga:

- õpetajad on kristlased;
- koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid;
- koolis antakse lastele usuõpetust;
- lapsed tulevad kristlikest peredest;
- pühasid tähistatakse kristliku kalendri alusel ja neile antakse kristlik sisu;
- koolis palvetatakse ühiselt.

Teine minu uurimistöoga otseselt seonduv küsimus oli „Mis on kristlik väärtuskasvatus?“ (sõnastus lähtuvalt huvigrupist), millele ootas avatud vastuseid. Vastused võtsin kokku ning analüüsisin analüüsimudeli B alusel. Valim on küll väike, kuid kuna vaid üks küsimus oli etteantud vastustega ning kõik ülejäänud olid avatud küsimused, siis on tegu pigem kvalitatiivse uuringuga (kirjaliku intervjuuga), mille puhul vastanute arv võib olla ka väiksem. Kasutan tsitaatide juures järgmist kodeerimist: J – juhtkond; P – personal; L – lapsevanem; K – küsitlus. Number markeerib vastuste järjekorda. Alljärgnevalt vaatlen küsitluse peamisi tulemusi küsitluses toodud teemade kaupa.

9.1. Kristlike koolide juhtkondade vaade kristlikule väärtuskasvatusele ning kristliku kooli olemusele

Saatsin koolide juhtkondadele küsimustiku ning viisin läbi ka intervjuud. Küsimustikule vastas kaheksa juhtkonna liiget kuuest koolist (kahe koolis vastas kaks juhtkonna liiget, kõigis teistes üks), intervjuud viisin läbi kuue kooli juhtkonna liikmega. Küsitluste ja intervjuude tegemise vahepealsel ajal vahetus ühe kooli direktor. Küsimustikule vastajatest viis olid direktorid, kaks kooli pidaja juhtkonnast ning üks kooli nõukogu liige. Kolm olid mehed ja viis naised, vanuseliselts jäid kolm vastajat vahemikku 31–40, viis vastanut vahemikku 41–50 ning üks vastanu oli üle 60 aasta vanune. Konfessionaalselt kattusid kooli juhtide konfessioonid kooli enda konfessionaalse määratlusega, ühe mittekonfessionaalse kooli juhtkonna liige määratles ennast õigeusklikuna. Kokku olid vastanutest kolm katoliiklased, kolm luterlased, üks õigeusklik ja üks Elu Sõna koguduse liige.

9.1.1. Kristliku kooli indikaatorid

Uurimaks, kuidas mõtestavad juhtkonnad seda, mis teeb kristlikust koolist kristliku, küsisin kaks küsimust – üks konkreetsete indikaatoritega ning teine avatud küsimusena. Indikaatorid on ära toodud siinse peatüki alguses.

Üldiselt peeti oluliseks kõiki väljatoodud punkte. Antud väga väikese valimi puhul pole neid kohane tähtsam-vähem tähtsam skaalal võrrelda, aga saab öelda, et kõige olulisemaks pidasid koolijuhid seda, et koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid ning et õpetajad on kristlased. Samuti tähtsustatakse pühade tähistamist kristliku kalendri alusel ning neile kristliku sisu andmist. Enamikule vastanutest ei olnud oluline, et lapsed pärineksid ilmtingimata kristlikest peredest, sest seda on ka meie ühiskonnas keeruline eeldada. Ühist palvetamist kristlikus koolis peeti pigem oluliseks. Lisaks nimetatutele (valiku „muu“ all) pidasid koolijuhid vajalikuks ära märkida, et tähtis on koostöö teiste kristlike haridusasutustega, abivajaja märkamine ja abi otsimine, otsene kontakt kiriku ja vaimulikuga ning huvitavalt tõi üks vastaja välja, et konfessionaalsest kuuluvusest olulisem on see, kuidas õpetajad kristlike väärtuste järgi elavad ja eeskujuks on. Avatud küsimusele „Mis teeb kristlikust koolist kristliku?“ vastates nimetati peamiselt kristlikku väärtuskasvatust ja selle avaldumist ning traditsioonide hoidmist, selget identiteeti, suhet kirikuga, hoolivust ja tuge abivajajatele, inimeste (õpetajate) isiklikku jumalasuhet.

9.1.2. Õpetajaskond

Palusin juhtkondadel kirjeldada, millised õpetajad koolis töötavad, andmata ette mingeid karakteristikuid. Oma õpetajaskonda kirjeldatakse kui kõrgharitud inimesi (enamik, sh mitmed doktorikraadiga), üldjuhul kristlasi, kuigi alati on ka mittekristlastest õpetajaid. Vanuseline diapsoon on lai, on ka nooremaid õpetajaid (mis on märkimist vääri, arvestades olukorda, kus Eesti õpetajaskond on pigem vanemaalisem¹). Koolijuhtide hinnangul kõik õpetajad austavad kooli väärtusi, sõltumata oma kiriklikust kuuluvusest. Üks näide vastustest:

„Õpetajad on pedagoogilise kõrgharidusega või seda omandamas. Kuulutakse vabakogudustesse, luteri ja nelipühi kogudusse. On õpetajaid, kes ei kuulu ühtegi konfessiooni, aga omavad kristlikku maailmavaadet. Vanuseline koosseis on mitmekesine – on pensionil õpetaja, enamuse vanus on 30–50, noorim õpetaja on 24-aastane.“ (JK6)

---

¹ Infot Eesti kohta võrdluses teiste riikidega annab hästi uuring TALIS. OECD kodulehekülgl „Talis“ http://www.oecd.org/education/talis/TALIS2018_CN_EST.pdf

9.1.3. Perekonnad

Sarnaselt õpetajatele palusin kirjeldada ka kooli perekondi ja õpilasi. Peresid kirjeldatakse samuti väga laialt skaalal. Üks koolijuht toob ära kolmetise jaotuse: „a) *ordnung*’i pooldajad koos inglise keele süvaõppe ja eliitkoolivaimuga, b) boheemluse pooldajad, c) religioossetel põhjustel kooli valinud.“ (JK1) Paljud vastajad kommenteerivad, et pered on väga erinevad, ehk küll teadvustavad rohkem hariduse olulisust. Konfessionaalselt on olukord kirju. Lisaks võib mainida, et mõned vastanud toovad ära, et paljud vanemad on kõrgharidusega. Üks vastaja rõhutab, et koolis on ühelt poolt mitmeid suurperesid, teisalt ka mitmeid ühe vanemaga kasvavaid lapsi.

Laste kirjeldamisel tuleb ära märkida, et vastamise hetkel oli mitmes koolis olemas ainult I kooliaste (1.–3. klass). Lapsi kirjeldatakse kui avatud ja julgeid, kellele meeldib oma arvamust avaldada, rõõmsameelseid ja aktiivseid, heatahtlikke ja abivalmeid. Üks koolijuht kirjeldab: „Lapsed on julged, toredad ja avatud, kes võtavad väga hea meelega osa erinevatest heategevuslikest üritustest ja muudest omaalgatuslikest ettevõtmistest“ (JK4). Loomulikult esineb ka tava-päraseid lastega seotud probleeme, nagu verbaalne kiusamine või kehv suhtumine õppetöösse, aga see ei tundu olevat suureks probleemiks. See võib aga tulenedagi üksnes algklasside olemasolust.

9.1.4. Kool märksõnades

Küsimusele „Millised märksõnad iseloomustavad just teie kooli?“ oli palju erinevaid vastuseid, mis toovad rohkem esile iga kooli näo. Nii võivad selleks olla kõik koolis välja toodud väärtused ja vored, empaatiavõime, kommunikatsioon, algatusvõime nii õpetajates kui õpilastes, usk Jumalasse ja kiriku õpetus, konfessionaalsus, hubane ja mõnus õhkkond, väike kollektiiv, õppimine kõigi meeltega, kunstide rolli tähtsustamine, põlvkondadevaheline side. Kui püüda leida läbivat teemat, siis võib välja tuua, et selleks on hoolimine või kristlik ligimesearmastus. Tähtis on märgata kõiki ning näha igapähe Jumala loomingut – seda võimaldab kooli väiksus, erinevuste väärtustamine ning omaenda väärtusmaailmast teadlik olek.

9.1.5. Juhtkondade küsitluse tulemused B mudelis

Vaatlen juhtkondade vastuseid lisaks ülaltoodud punktidele ka analüüsimudeli B alusel, mille koostamist ja kasutamist kirjeldasin täpsemalt metodoloogia peatükis 1 ning peatükis 7.

Mudelisse sobituvad küsitlusest alljärgnevad küsimused:

- 1) Mis teeb ühest koolist kristliku kooli?
- 2) Mis on kristlik väärtuskasvatus?

Nimetan alljärgnevalt tabelites 7 ja 8 erinevaid vastuseid, korduseid välja toodud ei ole.

Mis teeb ühest koolist kristliku kooli?

Tabel 7. Kristliku kooli märksõnad koolide juhtkondade arvates.

Kategooria	Märksõnad
<i>Imago Dei</i>	hoolivus ja tugi abivajajatele
Riituslik	palved
Piiblikeskne	
Jüngerlik	kristlike väärtuste järgi koolielu elamine; inimesed, kes armastavad Jumalat ja ise kannavad kristlikke väärtusi; igapäevane väärtuste sidumine õppetööga; väärtuste edastamine kõigil tasanditel (kogemus, õppetöö, keskkond); vaimne ruum, milles elatakse
Õpetuslik	tähtpäevade tähistamine; kirikuga koostöö; pühakute pildid; selge konfessionaalne identiteet; kristlike traditsioonide hoidmine; kooli seotus kirikuga; terviklik maailmavaateline lähenemine

Mis on kristlik väärtuskasvatus?

Tabel 8. Kristliku väärtuskasvatuse märksõnad koolide juhtkondade arvates.

Kategooria	Märksõnad
<i>Imago Dei</i>	teise märkamine; armasta Issandat ning oma ligimest nagu iseenast; tee teisele, mida soovid, et sulle tehakse; iga elu on püha ja puutumatu
Riituslik	palved, pildid seintel
Piiblikeskne	
Jüngerlik	reaalsuses teha valikuid kristlikest põhimõtetest lähtudes; õpilaste vaikne kasvatamine läbi erinevate tegevuste (mitte loosungite); laste õpetamine ja areng on tihedalt seotud kristlike põhitõdede kinnitamisega, isiklik eeskuju
Õpetuslik	tähtpäevad; lähtume kristlikust maailmavaatest, mida esindab EELK; kiriku õpetuse järgimine, katoliiklike pühakute pildid

Mudeli tulemusi lugedes tuleb siinkohal arvestada, et vastajate hulk ei olnud väga suur, seega ei saa kindlalt väita, et piiblikeskne lähenemine üldse puudub. Siiski saab märkida, et antud vastustes jäi see puudutamata. Ka riituslik kategooria on vaid vähesel määral esindatud. Õpetuslik pool rõhutab konfessionaalset kuuluvust ja identiteeti, koostööd kirikuga ning vajadust tervikliku lähenemise järgi. Jüngerlik pool näitab seda, kuidas see õpetus sisulisemalt ellu viia, et see päriselt elavaks saaks. Kui õpetuslik pool rõhutab välist poolt – hoiame kinni tähtpäevadest, paneme seinale pühakute pildid, siis jüngerlik pool kõneleb vaimsest ruumist ja inimestest, kes ise kannavad kristlikke väärtusi. Sellisel moel on õpetuslik ja jüngerlik omavahel tihedalt läbi põimunud, moodustades suurema terviku. *Imago Dei* lähenemine liigub aga üldisemalt üksikule tasandile, kus igäühe isiklik eeskuju ja üksteise märkamine tõuseb esiplaanile. Seega on just juhtkondade vastustes näha, kuidas erinevad lähenemisviisid üksteist täiendavad.

9.2. Kristlike koolide õpetajate (personali) vaade kristlikule väärtuskasvatusele ning kristliku kooli olemusele

Kristlike koolide personalile saatsin analoogselt küsimustiku laiali sügisel 2015. Küsitlusele vastas 22 töötajat kõigist kuuest uuritavast koolist.² Vastanutest 82% olid naised ja 18% mehed kõikidest küsitluses pakutud vanusegruppidest (alla 20 kuni 61+). Vastajad töötasid erinevatel ametikohtadel, neist 8 klassiõpetajana, 10 aineõpetajana, 1 tugispetsialist, 1 õppejuht, 2 koolieelset õpetajat ning 2 muu personali alla kvalifitseeruvat töötajat – seega ei saa nimetada vastanuid õpetajateks, vaid targem on koondada need personali alla. Nende vastused konfessionaalse kuuluvuse kohta on esitatud alljärgnevas tabelis 9.

Tabel 9. Küsitlusele vastanud koolide personali konfessionaalne kuuluvus.

Konfessioon	Vastanute arv
Luterlane	8
Baptist	6
Ei kuulu konfessiooni	2
EAÕK	2
Ei soovi täpsustada/konfessiooni rõhutada	2
Metodist	1
Elu Sõna	1

9.2.1. Kristliku kooli indikaatorid

Analoogselt juhtkondadele esitatud küsimustele küsisin ka personali käest, kuidas nad mõttestavad seda, mis teeb kristlikust koolist kristliku, kahe erineva küsimuse kaudu. Indikaatoritest peeti kõige olulisemaks, et koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid, koolis antakse usuõpetust ja palvetatakse ühiselt ning ühiselt tähistatakse kristliku kalendri pühi, mõtestades neid kristlikult. Vähem oluliseks peeti nii õpetajate kui laste konfessionaalset kuuluvust, oli ka vastuseid, et see ei ole üldse tähtis. Küsimustele, kas on oluline, et järgitakse kristlikke põhimõtteid ja antakse usuõpetust, ei olnud ühtegi neutraalset ega negatiivset vastust, mõlemaid peetakse olemuslikult kristliku kooli juurde kuuluvateks. Kõige suurem erinevus vastamises oli koolis õppivate laste kristliku tausta kohta, kus keegi ei arvanud, et see on väga oluline, kuid üldiselt tundus, samamoodi nagu juhtkondade vastuste puhul, et tegu on pigem neutraalse teemaga. Avatud küsimusele „Mis teeb koolist kristliku kooli?“ antud vastused koondusid mõtte ümber, et peamiseks on igapäevane kristlike väärtuste järgimine, mitte ainult usuõpetuse tunnis, vaid läbivalt, ja õpetajate ja personali sisuline maailmavaade ning sellest lähtuvalt ka armastav suhtumine lastesse. Oluliseks peeti ka koostööd kirikuga ning elamist kristliku kalendri rütmis.

² Kolmes uuritavas koolis oli uuringu läbiviimise ajal alla 10 õpetaja.

9.2.2. Kool märksõnades

Küsimuse „Milliste märksõnadega te kirjeldaksite just oma kooli?“ vastustes oli esikohal sõna väärtus – väärtuskeskne, väärtustel põhinev, kristlikud väärtused. Seega võib öelda, et kristlike koolide kõige tugevam joon on ka õpetajate seisukohast kooli mõtestamine väärtustest lähtuvalt. Lisaks rõhutasid vastajad koostöö olulisust ja üldõpetuslikku lähenemist³. Töötajate hinnangul on oluline, et väärtuseid rakendatakse päriselt, et õpetajad ise ongi antud väärtuste kandjad igapäevaselt. Üks vastanu kirjeldab kooli väga põhjalikult, tema vastus võtab kokku ka paljude teiste töötajate omad:

„Esiteks, meie kooli moto – Puu mis kannab head vilja – usun, et siit tuleb midagi olulist välja. Nimelt see, et püüame esile tuua parimaid vilju, seda küll nii hariduslikult, kuid eelkõige läbi selle, et lapsed, kes meie koolis käivad, kasvaksid headeks viljadeks personaalsel inimeseks olemise tasandil. Et nende väärtused oleksid kõrged ja nende hakkama saamine elus oleks tugev ja teovõimeline. Olulist rõhku paneme sotsiaalsusele ja eneseväljendusele. Et laps oskaks ise mõelda ja teha vahet õigel ning valel. Oskaks teha parimaid valikuid. Teine märksõna oleks ühine praktiline kogemus – nii kristlike tavade puhul (üheskoos palvetamine, kristlikud pühad jne) kui ka õppe puhul, teeme palju õppekäike ning kogemusõpet, meie koolis on kasutusel üldõpe. Kolmas märksõna on väärtused. Räägime, õpetame ja tegeleme loomulikult viisil väärtustega, millesse usume. Mitte neid kunstlikult esile tuues, vaid need saavad reaalsuseks ja tulevad esile läbi igapäevase loomuliku koolielu. Ning neljandaks – seoste loomine. Kasutame üldõpet, mis annab võimaluse, et laps ei õpi lihtsalt raamatuteadmisi, vaid suudab erinevaid asju omavahel seostada ja seeläbi tervikuks kujundada.“ (PK15)

9.2.3. Väärtuskasvatuse rakendamisvõimalused

Lisaks juba mainitud väärtuste tõeks elamisele, mida mainiti üldisemate küsimuste all, küsisin eraldi, kuidas näevad õpetajad ja kooli töötajad väärtuskasvatuse rakendamise võimalusi, sest just õpetaja on antud küsimuses väärtuskasvatuse võtmeisik – tema on see, kes loob suhte lastega ning see suhe on väärtuskasvatuse aluseks. Kuid lisaks õpetajale on ka igal teisel kooli töötajal oluline roll mängida selles, et iga hetk lapse koolipäevast neid väärtusi kannaks.

„Mina õpetajana olen peamine eeskuju õpilasele selles, kuidas kristlikud põhimõtted ja väärtused igapäeva elus ja otsustes kajastuvad – vastastikune austus ja lugupidamine kõige loodu suhtes, ausus ja oma inimlikkuse tunnistamine ja sellega leppimine, andestus ja võimalus alati alustada uuesti – need kõik on väärtused, mida ma annan edasi oma aine kaudu ja mille põhinedes ma õpetan oma õpilasi.“ (PK6)

---

³ Siin tuleb arvestada kahe asjaoluga: 1) mitmel vastanul ei olnud selleks hetkeks veel II kooliastet; 2) üldõpet ei toimi kõikides koolides.

Rakendamismeetodite juures toodi enim välja arutelu, lugude, sh piiblilugude sidumist laste igapäevaeluga, eskuju, üksteise ära kuulamist ja selleks ka aja võtmist, kristliku elu praktiseerimist, nt jumalateenistustel osalemist ja ühist palvet. „Püüan hommikupalvetes tutvustada piibellikke väärtusi, käituda ise kooskõlas Jumala Sõnaga, juhinduda suhtumises õpilastesse kristlikest põhimõtetest – näidata üles hoolivust ja austust.“ (PK14)

9.2.4. Lapsed

Laste kirjeldamisel toodi välja, et üldjoontes on lapsed nagu lapsed ikka, siiski rõhutati enam laste empaatiavõimelisust ning üks vastaja kirjeldas, kuidas nende koolis võimaldatakse lastel olla kauem lapsed ja mitte kohe eelteismelised.

„Väga oluliseks erinevuseks minu jaoks on see, et lapsed on ikkagi lapsed, mitte noored teismelised, keda ümbritseva maailma teemad on liiga vara puudutanud. Seetõttu võib öelda, et nad on teistest eakaaslastest pisut naiivsemad, lapsikumad ja kaitstumad. Isiklikult arvan, et kaasaegses maailmas on äärmiselt oluline, et lapsed saaksid olla lapsed võimalikult kaua.“ (PK15)

9.2.5. Koolipere

Palusin ka töötajatel kirjeldada oma kooli õpetajaskonda. Õpetajate kirjeldustes kõlab rohkelt kollegiaalsust, vanuseline variaablus on lai, samuti konfessionaalne kuuluvus – on näha, et kooli enda kuuluvus teatava konfessiooni juurde ei taga vastavast konfessionist pedagooge. Kristlaste hulka määratletakse erinevalt: kolmandik, pool või ülevaatlikult, et mõned on mittekristlased, osad ei oska oma kolleegide konfessionaalse kuuluvuse kohta midagi vastata.

„Kui vaadata nende diplomeid, siis on tegemist kõrgelt haritud ja nõuetele vastavate inimestega. Kui nendega vestelda, siis leian, et nende diplomid on vägagi õigustatud. Vanuseliselt on väga erinevaid töötajaid. On värskest ülikooli lõpetanud ja ka varsti pensionile minejaid. Üldiselt on keskmine töötaja pigem varajases täiskasvanueas. Naisi on rohkem kui mehi. Paljud õpetajad on kristlased.“ (PK17)

9.2.6. Personali küsitluse tulemused B mudelis

Vaatlen personali vastuseid lisaks ülaltoodud punktidele ka analüüsimudeli B alusel, mille koostamist ja kasutamist kirjeldasin täpsemalt metodoloogia peatükis 1 ja peatükis 7.

Mudelisse sobituvad alljärgnevad küsimused:

- 1) Mis teeb koolist kristliku kooli?
- 2) Milliseid elemente oma tegevusest õpetajana nimetaksite kristlikuks väärtuskasvatuseks?

Toon alljärgnevalt tabelites 10 ja 11 ära erinevad võimalikud vastused ülaltoodud küsimustele koolide personali arvates.

Tabel 10. Kristliku kooli märksõnad koolide personali arvates.

Kategooria	Märksõnad
<i>Imago Dei</i>	üksteisest hoolimine ja toetamine; armastus ligimese vastu
Riituslik	ühine palve, jumalateenistused; hommikupalvused, -ringid
Piiblikeskne	Piibli õpetus; Piibli näidete kasutamine; piiblikohaste põhimõtete kasutamine kasvatustöös
Jüngerlik	mõttemüüri; toetumine kristlikele väärtustele; väärtuskasvatus erineval moel tundides, vahetundides, üritustel, omavahelistes suhetes; isiklik eeskuju igapäevaselt kristlike väärtuste kandmisel; kristlik maailmavaade töötajatel ja selle pooldamine peredel; eeskujud, õppematerjal ja kogu tegevus toetub kristlikule maailmavaatele; tee alati veidi rohkem kui sult oodatakse
Õpetuslik	usuõpetus; ühised väärtused, mis põhinevad kristlikul õpetusel; sümboolika; tihe koostöö kirikuga

Milliseid elemente oma tegevusest õpetajana nimetaksite kristlikuks väärtuskasvatuseks?

Tabel 11. Kristliku väärtuskasvatuse märksõnad koolide personali arvates.

Kategooria	Märksõnad
<i>Imago Dei</i>	üksteisest hoolimine; armastuse tegu; üksteise arvamuse ära kuulamine ja aktsepteerimine, sallivus; õpetaja ja lapse mõlema nägemine; meid ümbritsevate inimeste ja maailma armastavalt kohtlemine
Riituslik	palvetamine, hommikuringid; jumalateenistused
Piiblikeskne	siduda ka vabaajategevused Piibli lugudega; saame vabalt rääkida Jumala armastusest ja õppida üheskoos Piibli lugusid ning kanda neid oma igapäeva ellu; tuua Piibli narratiivid tänasesse ellu, Jumal on kohal; süvendatud teadmised Piiblis kirjutatust
Jüngerlik	eeskuju igas sõnas, hoiakus ja teos; kristlik sõnum peab kandma kogu elu ja iga tegu; Jeesus on kutsunud meid üksteist armastama ja andnud parima eeskuju; probleemide lahendamine, maailma ja õpitu avatud mõtestamine; turvaline keskkond
Õpetuslik	tähtpäevade tähistamine

Personali vastusest võib näha, et domineerivad *Imago Dei*, piiblikeskne ja jüngerlik lähenemine. Riituslik ja õpetuslik on pigem taustsüsteemina toetamas. Piibel annab õpetajatele väärtuslikku materjali, mille üle arutada ning mida siduda õpetatava ja igapäevase eluga. Kuigi ehk tundub, et korduseid esines vähem, siis

oli see põhjustatud pigem inimeste väga erinevast sõnastusest, siiski oli läbiv mõte, et Piiblit saab kasutada väga mitmekülgsest ning sellel on kanda oluline roll kristliku kooli olemuses. Jüngerlikus lähenemises peitub kooli kui kollektiivi koostoimimine, *Imago Dei* annab igale kollektiivi liikmele oma näo ja olulisuse. Kristus on ise õpetaja eeskujud ja jüngerlik lähenemine toob selle vaate sisse.

Siiski on oluline märkida, et piiblikeskne lähenemine ei tähenda nagu oleks Piibel olulisel kohal kogu õpetustegevuses. Küsimuse rõhuasetus oli siiski kristluse osakaalu kirjeldamine kooli toimimises tervikuna ning siin on Piiblil oluline koht. Võib küsida, kas vastused oleksid teistsugused, kui neid küsida uuesti aastal 2022, kui kõikides koolides on olemas 9 klassi. Arvestama peab, et siinkohal olid vastajate seas pooled klassiõpetajad ning algklassides on üldõpetuse raames piiblitugude sidumine õpetatava ainega loomulikum kui vanema astme ainetundides. See on aga hetkel üksnes spekulatsioon ning seda saab adekvaatselt hinnata vaid kordus-uuringu kaudu.

9.3. Kristlike koolide lapsevanemate vaade kristlikule väärtuskasvatusele ning kristliku kooli olemusele

Analoogselt koolide juhtkondadele ja personalile said küsimustiku ka uuritavate koolide lapsevanemad. Küsitlusele vastas 135 lapsevanemat 7 koolist. Neist 23-l õppis kristlikus koolis rohkem kui üks laps. Enim (42) oli I kooliastme õpilaste vanemaid (II kooliaste 38; III kooliaste 27), kõik põhikooli klassid olid esindatud. I kooliastme domineerimine on põhjendatav, kuna mitmes koolis antud perioodil teisi kooliastmeid veel ei olnud.

Vastajad jaotusid proportsionaalselt kõikide koolide vahel, enim vastanuid (44) oli Tartu Katoliku Hariduskeskusest, mis on aga ka kõige suurema lapsevanemate arvuga kool valimis. 75% vastanutest olid naised ja 25% mehed, enamik vanusevahemikus 31–50. Konfessiooniti oli pilt ühelt poolt väga kirju, teisalt joonistusid välja kaks peamist suuremat gruppi, nimelt luterlased ja kristlikesse kogudustesse mitte kuuluvad inimesed (vt tabel 12).

Tabel 12. Küsitlusele vastanud lapsevanemate konfessionaalne kuuluvus.

Konfessioon	Vastanute arv	%
Luterlane	54	40
Ei kuulu konfessiooni	44	32,6
Baptist	10	7,4
Katoliiklane	8	5,9
Õigeusklik	5	3,7
Metodist	3	2,2
Elu Sõna	2	1,5
Nelipühilane	2	1,5
Ateist	1	0,7
Muu	6	4,4

9.3.1. Kristliku kooli indikaatorid

Analoogselt juhtkondadele ja personalile esitatud küsimustele sai ka lapsevanemate käest küsitud, kuidas nad mõtestavad seda, mis teeb kristlikust koolist kristliku, läbi kahe erineva küsimuse. Esmalt vaatlen analoogselt eelmistele gruppidele vastuseid küsimusele kristlike kooli indikaatorite kohta (tabel 13).

Kõige olulisemate teguritena joonistusid välja, et koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid (109 vastanu jaoks kas tähtis või väga tähtis), antakse usuõpetust (99) ning et pühasid tähistatakse kristliku kalendri alusel ja kristliku sisuga (104), kõige vähem oluliseks peeti, et lapsed tuleksid kristlikest peredest. Õpetajate kristlik taust ja fakt, et koolis ühiselt palvetatakse, sai väga erinevaid vastuseid – oli nii neid, kelle jaoks see oli väga oluline ning ka neid, kelle jaoks need tegurid üldse olulised ei olnud – erinevad vastused jagunesid kõikide gruppide vahel (vt tabel 13).

Tabel 13. Kristliku kooli indikaatorid koolide lapsevanemate arvates etteantud vastuste alusel.

Kui oluline on teie arvates, et kristlikus koolis oleksid olemas järgmised elemendid:	ei ole üldse oluline	vähe-oluline	neutraalne	oluline	väga oluline
Õpetajad on kristlased	23	17	42	34	19
Koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid	4	5	17	46	63
Koolis antakse lastele usuõpetust	5	6	25	52	47
Lapsed tulevad kristlikest peredest	45	28	46	14	2
Pühasid tähistatakse kristliku kalendri alusel ja neile antakse kristlik sisu	10	5	16	70	34
Koolis palvetatakse ühiselt	23	16	49	26	21

Avatud küsimusele „Mis teeb kristlikust koolist kristliku?“ oli enim vastuseid, et selleks on kristlike väärtuste järgimine nii sõnas kui teos, st ka kristlike väärtuste rakendamine, pühade tähistamine kristlikult ning üleüldised tavad, väga olulisel kohal oli ka usuõpetuse tunni olemasolu ning kooli personali eeskuju kristlastena või kristlikke väärtusi jagavate inimestena. Harvemini mainiti seda, et kristlikud väärtused on universaalsed väärtused või et olulisel kohal on ka sümboolika kooliruumis. Samuti mainiti harvem koostööd konkreetse konfessiooniga, kuigi kiriku rolli hinnati kõrgelt.

9.3.2. Kool märksõnades

Vastates küsimusele „Milliste märksõnadega te kirjeldaksite just oma kooli?“ olid esiplaanil positiivseid väärtusi kirjeldavad sõnad: sõbralik, soe, hooliv, ühtekuuluv, rõõmus, kristlikke väärtusi tõeks elav. „Vaimsus. Kristlike väärtuste järgimine ja lastele tutvustamine. Armastus ja hoolimine õpilaste ja õpetajate vahel.“ (LK18) Olulisel kohal oli koostöö kõikidel tasanditel ja enda tajumine

ühtsena. Rõhutati laste märkamist, individuaalset lähenemist ja lapsesõbralikku õpikeskkonda. Veidi vähem toodi esile usuõpetust, üldõpetust, avastusõpet ja inglise keele süvaõpet ehk siis konkreetseid õpetatavaid aineid, kuid need ka erinesid kooliti. Hinnati ka koolide väiksust – küllap mitmete eelpoolmainitud asjade võimaldajana. Mitu lapsevanemat tõi välja, et nad hindavad väga seda, et lastes on näha rõõmu⁴.

9.3.3. Koolivaliku põhjused

Huvitav on näha, et koolivaliku põhjendustes ei ole väga suuri erinevusi, kui võrrelda neid, kes ennast konkreetselt konfessionaalselt määratlesid, nendega, kes ütlesid end mitte ühtegi konfessiooni kuuluvat. Suur osa kõigist vanematest hindas seda, et kristlikud koolid on väiksemad, neis pühendutakse rohkem lastele ja märgatakse kõiki. „Kool, kus õppimisrõõm säilib. Iga last õpetaja jõuab märgata ja isikupäraselt ka tegeleda.“ (LK71) Kristlastest vanemad rõhutasid küll enam kristlikku väärtuskasvatust ja maailmavaatelist ühtsust. Kooliti suuri erinevusi ei olnud, toodi välja küll eripärasid, aga ei saa väita, et mõne kooli puhul oleks mõni kriteerium oluliselt suurema mõjuga – see võis olla ka tingitud asjaolust, et mitmed koolid kasutasid sarnast metoodikat (nt inglise keele süvaõpe või üldõpetus, mida kohtab mitmes kristlikus koolis). Selgelt võib näha, et vanemad otsisid pigem alternatiivi suurtele munitsipaalkoolidele, kus kardeti nii konkreetsemalt koolikiusamist kui rohkem üldistatuna seda, et laps lihtsalt „kaob suurde massi ära“.

„Kuna olen ise õppinud hiigelsuures Nõukogude-aegses tavakoolis (koolis 1000 õpilast, põhikooli klassis 40) ja koolikogemus sealt on mitmes mõttes tugevalt negatiivne, siis teadsin, et tahan oma lapsele võimalusel midagi muud. Kool, mis rõhutab kristlikul alusel väärtustena hoolimist ja lugupidamist igast inimesest ning mille kollektiiv on suhteliselt väike, nii et ka mitte kõige hakkajam laps võiks seal ennast turvaliselt tunda, näis igati sobiv.“ (LK101)

9.3.4. Lapsevanemate küsitluse tulemused B mudelis

Analoogselt eelmistele huvigruppidele vaatlen ka lapsevanematele suunatud küsimusi mudeli B alusel. Mudelisse sobitub küsitlustest siinkohal ainult üks küsimus:

---

⁴ Eesti koolirõõmu olukorrast on võimalik lugeda Kristi Rumma Õpetajate Lehe artiklist „Kust tuleb koolirõõm, mis paneb õpetaja silma särama?“ 13.04.2017 <http://opleht.ee/2017/04/kust-tuleb-kooliroom-mis-paneb-opetaja-silma-sarama/>.

Mis teeb koolist kristliku kooli?

Alljärgnevas tabelis 14 on erinevad võimalikud vastused, mis on kvalitatiivse sisuanalüüsi alusel kokku koondatud. Vastus „kristlik väärtuskasvatus“ (mis on enim vastatud variant) ei ole siinkohal eraldi välja toodud, kuna mudel küsibki selle järele, mis see kristlik väärtuskasvatus on?

Tabel 14. Kristliku väärtuskasvatuse märksõnad koolide lapsevanemate arvates.

Kategooria	Märksõnad
<i>Imago Dei</i>	ligimesearmastus, sallivus; hoolimine; armastus; endast kõrgema austamine; aktsepteeritakse erinevusi; suhtumine igasse lapsesse kui ainulaadsesse jumalanäolisesse olendisse, kes väärib austust ja vajab hoolivat keskkonda, et kasvada vabaks ja loovaks inimeseks; valikuvabadus
Riituslik	palved, rituaalid, pühapildid; igapäevane palveelu
Piiblikeskne	õpetajad jagavad Piiblist tulenevaid väärtusi ning teadmisi lastele; kõigile asjadele lähenetakse läbi Piibli õpetuse; Piibli tõekspidamine – laste maailmavaate hoidmine Piibli õpetuste ja juhiste järgi; Jumalasõnaga koos kasvamine ja õppimine
Jüngerlik	kuidas kristlane peaks käituma tavaelus; eeskujud; vaimsus; nõrgemate toetamine; õpetajad ja juhtkond on kristlased; reaalne kristlike väärtuste tõeks elamine; vabadus rääkida ja tunnistada oma usku; kogukondlikkus; harmoonia tegude ja sõnade vahel; teod, mitte sõnad; abistav, andestav, inimlik suhtestumine
Õpetuslik	usuõpetus; kiriku kaasamine; konfessionaalsus/seotud konkreetse kirikuga; tähtpäevad/kirikuaasta; kristlikud põhitõed; rajanemine kiriku õpetusel; sümbolika

Lapsevanematelt sobitus antud mudelisse panemiseks vaid üks küsimus (erinevalt õpetajatest ja juhtkondadest), kuid kuna samas lapsevanematelt tuli kokku kõige rohkem vastuseid, siis näeme ka selle ühe küsimuse taustal, et vastused jagunesid ära mudeli kõigi vaatenurkade vahel ning siinkohal on kõige raskem välja tuua ühe või teise vaatenurga sisulist esilekerkimist, kuna kõiki vastuseid oli samas suurusjärgus. Pigem saab tulemustest järeldada, et ka vanemad tunnevad koolidest saadava väärtuskasvatuse mitmekesisust, kus on olemas nii õpetuslik pool, mis toetub kirikule ja usuõpetusele, mis annab kirikuaastas konkreetse raami kui ka riituslik pool, mis annab kristlikule elule praktilise mõõtme. Kui üldse midagi siiski välja tuua, siis *Imago Dei* lähenemist, mis arusaadavalt ongi lapsevanema jaoks oluline, kuna lapsevanem vaatab kooli oma lapse/laste kaudu ning seda tähtsamaks muutub iga indiviidi nägemine just erilise Jumala poolt loodud olendina. Piiblikeskne suund annab lapsele teadmised Piiblist ning lood, mis aitavad kujundada kasvava inimese maailmavaadet. Jüngerlik lähene-mine aga toob sisse selle, kuidas need lood ja maailmavaade ellu rakenduvad.

9.4. Juhtkondade, personali ja lapsevanemate vastused võrdluses

Küsimustikkudes küsisin „Mis teeb kristlikust koolist kristliku?“ kolmel moel. Etteantud karakteristikutega küsimuse vastuste puhul võib näha, et suuri kääre erinevate huvigruppide vastustes ei ole, üksnes väikesed nüansierinevused. Nii näiteks jagunesid lapsevanemate arvamused selles osas, kas õpetajad peaksid olema kristlased või mitte, tunduvalt laiemal skaalal kui juhtkonna või personali omad, kelle puhul enamiku jaoks oli see väga oluline. Siinkohal tuleb taaskord mainida, et uuringu tegemise ajal oli mitmes koolis üksnes esimene kooliaste, kus kristlastest õpetajaid on üldjuhul lihtsam leida ning seega võis antud fakt tulemust ka mõjutada. Avatud küsimuse puhul oli selgesti näha, et väga oluliseks peeti kristliku väärtuskasvatuse rakendumist praktikasse ning sellega ka eeskuju näitamist üksteisele. Koostöö kirikuga ning kristlike pühade tähistamine kristlikult olid samuti olulisel kohal. Lapsevanemate jaoks oli tähtis ka usuõpetuse tund koolis.

Lisaks palusin kirjeldada oma kooli märksõnade kaudu. Siin on näha, et kui personali vastused olid sarnased sõltumata koolist, siis juhtkonna liikmed ja lapsevanemad tõid pigem esile just konkreetse kooli eripärasid. Läbivaks jooneks kõigi vastuste puhul oli siiski kristlike väärtuste tõeks elamine. Lisaks on juhtkondade puhul läbivaks jooneks sõltumata koolist just hoolimine ja kristlik ligimesearmastus, soov kõiki märgata. Laste märkamist ja individuaalsusega arvestamist rõhutavad ka lapsevanemad koos mitmete positiivsete ja soojade iseloomustustega. Lisaks nimetatakse konkreetseid kooli iseloomustavaid eriaineid või meetodikaide.

Mudeli B põhjal võime küsitluste vastustest lähtuvalt teha järelduse, et Eesti kristlike koolide väärtuskasvatus hõlmab endas kõiki mudelis välja toodud aspekte (*Imago Dei*, riituslik, piiblikesksus, jüngerlik ning õpetuslik), kuid erinevad huvigrupid väärtustavad veidi erinevaid vaatenurki. Koolijuhtide jaoks on vajalik, et kool oleks rajatud kindlale õpetuslikule taustale, kuid elaks seda tõeks jüngerlikult, nähes igas inimeses Jumala loodut. Õpetajad ammutavad väärtuste edastamiseks ainet Piiblist, kasutavad õpetust ning kristlikku praktikat (riituslik lähenemine) kui taustsüsteemi, elades ise Kristuse jüngrina ning nähes lapsi, kolleege ja vanemaid kõiki Jumala-näolistena. Vanemate jaoks, kelle puhul on esmane nende oma laps/lapsed, on esiplaanil *Imago Dei* lähenemine, et iga laps oleks hoitud ja armastatud, samas, et kõik koolis oleks kantud õpetusest ning väljendatud praktikas, et oleks teadmised Piiblist ning oskus elada maailmas teiste inimeste keskel.

Peamise erinevusena torkab silma, et koolijuhid ei kõnele Piibli kasutamisest, sellel võib olla mitu põhjust, näiteks võib see tunduda kristliku kooli kontekstis elementaarne, sellest pole tarvis rääkida, teiseks võib olla, et kuna koolijuhid ise ei tegele niipalju reaalse sisu õpetamisega, siis ka Piibel kui aines jääb nende jaoks tahaplaanile. Juhtkondade osas torkab silma õpetusliku poole rõhutamine, kuigi seda esineb ka teiste huvigruppide juures. Siin võib aimata otsest seost, kuna juhtkonna liikmed esindavad alati kooliga sama konfessiooni, samas kui õpetajad, kooli töötajad ja lapsevanemad alati mitte.

Teine oluline küsimus, mida küsisin koolijuhtide ja personali käest, oli: „Mis on kristlik väärtuskasvatus?“⁵, kuna selle mõistmine on ka minu doktoritöö üheks uurimisküsimuseks. Vastuseid analüüsisin taas mudeli B alusel. Personali vastused jaotuvad kõigi viie lähenemisenurga vahel, suur osa on piibellikul ning jüngerlikul koos *Imago Dei*’ga, mille vastused moodustavad omamoodi terviku: Piibel kui allikas, mille sõnumit kanda tänapäeva ja igapäevasesse ellu, selle sõnumi isiklikus elus tõeks elamine ja eeskujuks olemine, probleemide lahendamine armastaval viisil, igapäevast hoolides, üksteist aktsepteerides ja ära kuulates. Oluline on näha suhtes mõlemat osapoolt – nii õpilast kui õpetajat. Juhtkondade vastuste puhul on taaskord eristuv see, et Piiblit ja selle kasutamist vastustes ei mainita. Keskkel kohal on teiste märkamine, iga elu pühaks pidamine (*Imago Dei*), palved, kristlik sümbolika (riituslik), valikute tegemine lähtuvalt kristlikest põhimõtetest, isiklik eeskuju, kristluse kasvatamine läbi tegevuste (mitte loengute) (jüngerlik) ning tähtpäevade kristlik tähistamine, osade koolide puhul ka seos konkreetse konfessiooniga (õpetuslik). Vastused mõlemale küsimusele on üpris kattuva iseloomuga, mis näitab, et kristliku kooli olemust ning kristlikku väärtuskasvatust mõistetakse üksteisega loomuomaselt kokku kuuluvatena.

Loomulikult tuleb mõista, et see ei kirjelda mitte seda, mida täpselt koolis väärtuskasvatuseks tehakse, vaid seda, mida väärtuskasvatus kooli juhtkonnale, õpetajatele ja lapsevanematele tähendab.

Kokkuvõtlikult saab öelda, et läbiva joonena kõikides vastustes kumab kristliku väärtuskasvatuse rakendamine, hoolimine, märkamine ning kristlasena eeskujuks olemine, niisamuti kristlike pühade tähistamine ning lapsevanemate puhul ka usuõpetuse tunni olemasolu. Kristlik väärtuskasvatus avaldub enim enda kristluse tõeks elamises, eeskujuks olemises, teiste märkamises, aga ka tähtpäevade tähistamises ning rituaalide läbiviimises.

9.5. Kristliku kooli olemus EEU 2015 tulemuste taustal

Uuringus „Elust, usust ja usu-elust 2015“ oli samuti küsimus, mis teeb kristlikust koolist kristliku. Vaatlesin sellele küsimusele antud vastuseid alapeatükis 3.6.2, kus tõin välja kõige suurema vastanute arvuga tulemused: kõige enam vastati, et kooli teeb kristlikuks vastav aine – usuõpetus või religiooniõpetus või üldisemalt teadmiste andmine kristluse ja Piibli kohta; teisel kohal oli teadmatuse, st et ei osatud midagi arvata. Järgmistena nimetati järgmisi kategooriaid: kristlik meelelaad, kristlikud põhimõtted, usk ning viimaks palvetamine, usupühade ja -kommete pidamine.

Võrdlemaks andmeid kooli enda seest tulnud vastustega, analüüsisin ka neid vastuseid metoodikapeatükis välja toodud B mudeli põhjal. Siinkohal tuleb kohe tuua välja selle mudeli miinus – mudel on loodud abduktiivselt peamiselt kristliku kooliga seotud inimeste vastuste põhjal, EEU 2015 vastused on aga enamikus

---

⁵ Personali tarbeks oli küsimus sõnastatud: „Milliseid elemente oma tööst nimetaksite kristlikuks väärtuskasvatuseks?“

antud inimeste poolt, kellel puudub isiklik side kristliku kooliga. Seega tuleb mudelit kasutada ettevaatlikult, kuid leian, et töö sidususe tarbeks on valitud mudeli kasutamine otstarbekohane.

Esimene vastuste grupp: vastav õppeaine – usuõpetus või religiooniõpetus või üldisemalt teadmiste andmine kristluse ja Piibli kohta – haakub osaliselt **piibli-keskse lähenemisega**, kuivõrd Piiblit kasutatakse õppematerjalina. Vastuste hulgas on ka arvamusi, et kooli põhimõtted pärinevad Piiblist, kogu õpetus käib läbi Piibli, Piiblist pärit õpetust rakendatakse igapäevasesse ellu, kuigi peamiselt kohal on siiski Piibli kasutamine õppesisuna. Piibli kasutamine võib välisele vaatlejale kohati näida ka äärmuslikuna, n-ö „piibliga pähe löömise“ meetodina ehk arvamuseks, et Piibli sisu esitatakse sõnasõnaliselt ning seda ei hinnata kriitiliste teaduslike meetoditega.

Teine vastuste grupp: kristlik meelelaad, kristlikud põhimõtted, usk – seostub enim **jüngerliku** lähenemisega, mis kõneleb oma usu tõeks elamisest, kristlike põhimõtete alusel elamisest ja seeläbi eeskujuks olemisest.

Kolmas vastuste grupp: palvetamine, usupühade ja -kommete pidamine, vastab üsna täpselt **riituslikule** kategooriale. Küll võib näha kohatist vastuste äärmuslikku joont, kus arvatakse, et kristlik kool peamiselt ainult palvetamisega tegelebki.

Kui otsida EEU 2015 küsitluse vastustest *Imago Dei* ning **õpetusliku** poolega seonduvaid vastuseid, siis on näha, et tegu on üpris perifeersete teemadega. *Imago Dei* kategooria alla võiksid sobitada vastused, et koolis on head suhted ja austatakse üksteist. Samas olid siin välja toodud austuse puhul erinevad konnotatsioonid, osad vastajad rõhutasid üksnes austust õpetajate/vanemate vastu, kuid austus laste vastu jäi kõrvale. Õpetusliku poole seda külge, mis rõhutab kooli suhet väga konkreetse konfessionaalse õpetusega, vastustes ei mainitud, küll aga mainis 9 vastanut seost kirikuga laiemalt, neist 2 kirjutas, et kooli pidajaks on kirikud.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kuigi vastuste paigutamine sellesse mudelisse on problemaatiline, on siiski huvitav jälgida, kui suur osa välisel hinnangul on kristlikes koolides usuliste teadmiste andmisel, religiooniõpetuse või usuõpetuse tunnil. Võrreldes EEU 2015 tulemusi kristlike koolide enda lähenemistega, siis peamine järeldus on, et kristlikest koolidest teatakse väga vähe või siis on kristlike koolide väljapoole suunatud kuvand üpris erinev sellest, kuidas ise enda toimimist nähakse. Hingehariduslik terviklikkus, mis on kristlike koolide endi üks läbivaid tunnusjooni, jääb EEU 2015 tulemustes täiesti tahaplaanile. Samuti kohtab EEU 2015 vastustes ka arvamust, et tegu on kohati juba äärmustesse kalduva nähtega, kus õpilastele ajupesu tehakse. Alapeatükis 3.6.2 mainisin ka sellist korra või tugeva distsipliini kasutamise eeldust – miski, mis kuulub juurutamise valdkonda. Käesolevas peatüki valgusel aga võib tõdeda, et nimelt juurutamist on kõige keerulisem siduda tänapäevaste kristlike koolidega, nii et suure tõenäosusega on tegu siiski pigem meie kultuuriloost pärit nägemusega kiriklikust õppeasutusest, mida ilmekalt esindab „Kevade“ köster.

10. KRISTLIKU KOOLI ROLL EESTI ÜHISKONNAS

10.1. Koolijuhtide pilgu läbi

Käesolevas peatükis analüüsin Eesti kristlike koolide juhtkondade liikmetega läbiviidud intervjuusid, mis on kodeeritud vastavalt J1–J6. Peatükis olev materjal on avaldatud ka minu artiklis „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“¹.

Esitasin kristlike koolide juhtkondadele küsimuse, kuidas nemad näevad, miks on meie tänases ühiskonnas kristlikku kooli vaja. Koolijuhtide vastused lähtusid ühelt poolt omaenda kooli juhtimise ja kooli toimimise põhimõtetest, aga teisalt ka peredega peetud vestlustest ning perede ootustest, eeldustest ja hirmudest. Analüüsis ei ole ma neid kahte poolt teineteisest eristanud, sest kooli kui kogukonna ülesehitamisel ongi ka vanemate mõtted väga oodatud ja osa kooli arengust ning seega on loomulik, et juhtkond sageli lähtubki lapsevanemate välja-toodud arvamustest. Analüüsisin intervjuude vastuseid antud küsimusest lähtuvalt – esmalt märkisin ära kõik vastused, mis otseselt või kaudselt kõnelesid sellest, miks on kristlikku kooli Eestisse tarvis. Seejärel koondasin vastused teemagrupidesse, mis tõstasid materjalist endast.

Kui vaadelda kõigis kuues koolis tehtud intervjuusid, siis joonistub välja üsna selge pilt. Eristus neli olulist teemat, mida korduvalt rõhutati:

- väärtusühtsus kodus ja koolis,
- turvaline traditsionaalsus,
- usuteemadel rääkimise vabadus ja turvalisus,
- kristlik inimesekäsitus.

Lisaks neile võib läbiva joonena näha muret ühiskondliku lünga pärast usulise hariduse andmises. Kristlikel koolidel tuleb sageli tegeleda teemadega, mis johtuvad sellest, et inimesed ei tea, milline võib üks kristlik kool olla või millist haridust seal antakse. Nõukogude okupatsiooni ateismipropaganda mõjud on siin selgesti tuntavad.

Järgmisena avan kõiki neid teemasid laiemalt.

Väärtusühtsus kodus ja koolis

See teema kõnetab eelkõige kristlikke peresid. Välja saab tuua järgmised aspektid: kristlik usk kui kogu elu (sh haridust) hõlmav maailmavaade, turvaline ja tuttav kasvukeskkond, rahulik viis oma identiteeti välja kujundada.

Kõik koolijuhid rõhutavad väärtusühitsuse küsimust, et lapsel oleks sarnane väärtussüsteem nii kodus kui ka koolis, need on kaks peamist keskkonda, mille mõjuväljas laps kasvab. Lapse harmoonilise kasvamise jaoks on oluline, et need keskkonnad ei vastanduks, vaid toetaksid teineteist ning seeläbi ennekõike last ja tema arengut. Kui perekonnal on kristlik taust, siis soovivad nad samasugust

---

¹ Käpp, „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“.

keskkonda ka koolis, et tagada lapse terviklik areng. „Seda on vaja sellepärast, et on hulk inimesi, kelle jaoks kristlik maailmavaade on nende elu.“ (J1)

Kui laps tuleb kristlikust kodust, siis ta on harjunud maailma mõtestama kristlikul moel; kui ka kool jagab sarnast maailmavaadet, siis on lapsele tagatud turvaline kasvukeskkond.

„Igapäevane folkloor, kui sa ise oled kristlikust perekonnast, ta on harjunud, et see on normaalne, kui sa räägid sellistest asjadest, ja kui see folkloor jätkub ka koolis, see on tema jaoks turvaline situatsioon rääkida nendes terminites, selles keeles, see on lapsele turvalise kasvukeskkonna tagamine.“ (J4)

Koolijuhid näevad ka seda, et säärast väärtusühtsust on võimalik tagada üksnes kristlikus koolis, kuna munitsipaalkoolid ei saa anda kristlikku kasvatust ega peagi seda tegema: „Meil ei ole ka ühiskonna tasandil koolides võimalik seda [kristlikku väärtuskasvatust] sisse viia ja ma ei tea, kas see on ka vajalik. Siis saavadki seda antud hetkel täita kristlikud koolid ja lasteaiad.“ (J1)

Lapsed ei ole valmis tihti konfronteeruma oma isikliku usu tasandil väga noores eas. On vanemaid, kes arvavad, et kristlaste lapsed peaksid nimelt käima tava-koolis, et rõhutada kristluse „normaalsust“, kuid kristlike koolide juhid arvavad, et lapsed on selleks valmis pigem pärast põhikooli lõppu, seni on neil tõhusam kasvada väärtusühtses maailmas:

„Mida meie oma laste puhul näeme, ikkagi kui nad lõpetavad põhikooli, nad on julgemad seisma nende väärtuste eest, nad on kujunenud valmis isiksusteks. Ja nad tõesti on julged ja nad ei häbene oma usku ja nad lähevad edasi.“ (J6)

Seega on koolide juhtkondade arvates üks olulisi rolle kristlikest peredest tulevate laste väärtusühtsuse tagamine, mis on ka Eesti seaduste järgi praegu võimalik ainult erakoolis.

Turvaline traditsionaalsus

Koolijuhid tõid välja, et mittekristlike või teisest konfessioonidest perekondade puhul on koolivaliku põhjuseks sageli see, et on ette teada väärtused, millest kool lähtub. Intervjuudes kasutati väljendit, mis iseloomustab seda teemat tervikuna: turvaline traditsionaalsus. Siinkohal peeti silmas peamiselt seda, et perekond kujutab üpris täpselt ette, milliseid väärtusi kristlikud koolid edastavad, ja soovivad neid väärtusi ka oma lapsele. Seega kuuluvad selle valdkonna alla järgmised aspektid: kindlus kristlikes väärtuses ja soov neid oma lastele edasi anda, vajadus millegi püsiva ja kindla järele, mis on süsteemne ja terviklik.

Koolijuhtide hinnangul on turvaline traditsionaalsus mõistetav ennekõike sellena, et kool ei lähe kiirelt kaasa maailmas toimuvate muudatustega ja seda nimelt väärtuste mõttes.

„Miskit on turvaline, traditsiooniline, heas või vanas mõttes, ka heas mõttes natuke konservatiivne, ei katsetata laste peal igasuguseid uuenduslikke põhimõtteid või väärtusi, võetaks last loomulikult nii, nagu ta on, ja me vastastikku austame – nii pere kui kool – teineteise seisukohti, aga siin ei tohi olla nii suured käärid.“ (J2)

Samamoodi on koolijuhid kogenud, et tihti soovitakse, et laps saaks kristlikest väärtustest mõjutatud, kuid ei osata ise seda edasi anda. „Väga paljud vanemad tulevad ka sellega, et teate ma tahaks, aga ma ei oska. Ma ei oska nendel teemadel rääkida. See on konkreetne lünk siin ja seda pühapäevakool ei täida.“ (J1) „(Seda on vaja sellepärast ...) või siis selliseid lapsevanemaid, kes tahavad saada, et nende laps saaks mõjutatud sellest keskkonnast.“ (J1)

Kristlikust koolist oodatakse terviklikku ja selget maailmavaadet, mis looks selgust meie hektilises maailmas, kus on võimalik religioosse veendumusega järgida väga erinevaid suundumusi, olgu tegemist tervisliku toitumise või lapse kasvatamise meetoditega. Kristlik kool pakub turvalise ja kindla raamistiku, milles toimida.

„Lapsevanemad ei orienteeru selles maailmas hästi. Siis nad lähevad mingisuguse suundumuse või vooluga kaasa, ei haarata tervet pilti, vaid mõeldakse, et oh, see on nüüd õige, ja siis hakatakse hästi religioosselt seda jälgima, seda õiget suunda, ja siis minnakse nagu üle vindi mingite asjadega.“ (J4)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kristlikku erakooli väärtustavad koolijuhtide hinnangul paljud pered seetõttu, et nad oskavad eeldada, millist haridust ja milliseid väärtusi kool kannab. Kooli roll ühiskonnas on juhtide sõnutsi kui kindla väärtustoe andmine lastele, selline, mida vanemad sageli ise ei oska anda.

Usuteemadel rääkimise vabadus ja turvalisus

See on teema, mis on oluline nii kristlikele kui ka mittekristlikele peredele. Siia alla kuuluvad järgmised aspektid: usuteemadel kõnelemise vabadus ja julgus, turvaline keskkond oma usku tunnustada ja avastada või ka usus kahelda, samuti sõnavara andmise tähtsus, et oleks keel, milles oma mõtteid väljendada.

Koolijuhid rõhutavad, et kristliku kooli üks olulisi ülesandeid on luua turvaline keskkond usuteemadel kõnelemiseks. See on turvaline nii neile lastele, kes on harjunud kodus usuteemadel vabalt kõnelema, et nad ei satuks naerualuseks („Toetab lapse maailmapilti, et ta ei satu põlu alla või naerualuseks“ (J4)), kui ka neile lastele, kellega neil teemadel kodus ei kõnelda. Koolis on loodud selleks tingimused, et laps saaks oma mõtteid vabalt väljendada ning teda ei naeruvääritataks emma-kumma avalduse pärast. „Laps võib siin öelda, et ma ei usu seda, ta võib seda öelda ja ta ei tunne ennast selle pärast halvasti, ja samamoodi võib teine laps öelda, et ta usub.“ (J4)

Kuigi meil on ühiskonnas usuvabadus, on lähtuvalt ajaloolisest paratamatusest sõnal „usklik“ negatiivne konnotatsioon, mis aga võib kaasa tuua lapse eraldumise ja suhete katkemise tavakoolis. „Vestlus ühes tavalises seltskonnas. Kus sa siis töötad? Mina, et X koolis. Mis kool? X kool, mis sa oled mingi usklik või? Peale seda olid suhted sassis.“ (J1)

Turvaline ja vaba õhustik tekib siis, kui teema on tuttav. Nii on kristliku kooli üheks ülesandeks anda ka teadmisi usu ja sellega seonduvate traditsioonide kohta: „Aga nõukaaeg on nii suure tühja augu jätnud, et kalender kasvõi näiteks on

kadunud. Mida me hakkame ootama näiteks advendis, et mitte päkapikke, vaid Jeesuse sündi.“ (J2)

Seega võib näha, et kristlike erakoolide roll on luua turvaline keskkond usu ja usuga seotud teemade vabaks väljenduseks, mis omakorda eeldab teadmisi usu kohta ja ka annab neid.

Kristlik inimesekäsitus

Kristlik inimesekäsitus lähtub sellest, et inimene on Jumala poolt loodud ja loodud Jumala näo järgi (1Ms 1), mis tähendab, et inimesed on Jumala ees võrdsed ning meil kõigil on võimalus isiklikuks suhteks Jumalaga. Uus Testament lisab, et inimeses peaksid olema hoitud nii hing, vaim kui ka ihu (1Ts 5,23), mis rõhutab holistilist lähenemist inimesele – inimene on tervik.

Kristlikud koolid lähtuvad oma õppe- ja kasvatustöös, samuti keskkonna loomisel nimelt kristlikust inimesekäsitusest, kus ei jääda mitte üksnes teadmiste edastamise ja treenimise juurde, vaid lisatakse juurde ka hingehariduslikud² aspektid. Kristlike koolide juhid rõhutavad, et kui lähtutakse põhimõttest, et kõik inimesed on Jumala ees võrdsed, siis kaasneb sellega ka vastastikune austus õpetajate ja õpilaste vahel, mis omakorda on aluseks terve minapildi tekkimisele.

„Siin me näeme, et lapsed tunnevad, et neid austatakse, et õpetaja austab neid, ja meie ootame, et nemad austaks õpetajat, et kui tekib selline terve õhkkond, siis tegelikult laps kasvab tervena. Ta on julge, ta on ettevõtlik ja see ongi selline üllatav, et me oleme ise ka teinekord üllatunud, et lapsed, kes tulevad, tõesti, meil siin klassis on väga vähe, 6–7–8 õpilast, ja nad lähevad suure kooli ja nad on kas õpilasesinduses /.../ või et lähevad gümnaasiumi ja kui õpetaja midagi küsib, siis on nemad ainsad, kes vastavad, asuvad dialoogi. Ja siis kõik vaatavad, et mis teil viga on. Nad on harjunud sellega, et nad on julged, et neid ei tehta maha, neid ei häbistata. Just anda sellist tervet kasvukeskkonda. Et see ei ole nagu kasvuhuones, see on pigem selline, et sa saad oma sellise terve, tugeva minapildi aluse.“ (J6)

„Laps on tervik, oluline on anda hingeharidust, kasvatada last tervikuna, siis saavad neist täisväärtuslikud kodanikud ühiskonnale. Ainult teadmistest ei piisa, tuleb näha ja arvesse võtta ka lapse tundeid ja mõtteid. /.../ Et hoitud oleks vaim, hing ja ihu.“ (J5)

Lapse õpetamisel ja kasvatamisel on tähtsad nii teadmised kui ka kogemused, seetõttu on mõnede koolijuhtide arvates oluline näha, et just kristlikust inimesekäsitusest lähtuvalt on loomulik jõuda ainekeskselt õppelt inimesekeskssele õppele: „Me ei õpeta ainet, vaid kasvatame last /.../ me tähtsustame hingeharidust.“ (J2)

Kristlik inimesekäsitus väljendub erineval moel ning kristlikud koolid võtavad jõudumööda enda kanda ka keerulisemaid ülesandeid. Nii rõhutab ühe kooli juhtkond vajadust aidata nõrgemaid, sageli ka neid, kel ei ole otsesest defineeritud erivajadust, kuid kes on jäänud munitsipaalkoolis n-õ hammasrataste vahele.

---

² Hingehariduse kohta vt täpsemalt alapeatükk 4.4.3.

Erivajadustega tegelemine eeldab loomulikult pädevate tugispetsialistide võrgustiku olemasolu, mida aga kõik koolid pakkuda ei saa.

„See on lastele, kellel tegelikult ühiskonnas ei ole kohta ... // peavad ise hakkama saama. /.../ Meil on nähtamatuid lapsi, kes on muudest koolidest tulnud. /.../ Õpiskustega lapsi on meil 20%, kellel on selline erivajadus, mis vajab tuge.“ (J4)

Seega on rõhuasetus lapse terviklikul kasvatamisel, teadmistega samaväärselt rõhutatakse ka kogemuse ja hingehariduse rolli. Iga inimene – nii täiskasvanu kui ka laps – on kristlikus koolis nähtud Jumala erilise looduna, millest lähtuvalt on iga inimene väärtuslik.

Teist võimalikku kristlikku inimesekäsitust, et inimene on loodud-langenud-lunastatud – seda poolt intervjuudes ei rõhutatud. Tõenäoliselt seetõttu, et lunastusele suunatus kuulub esmalt kiriku valdkonda ning koolijuhid peavad vajalikuks pigem rõhutada seda, et koolis pakutav haridus peab kindlasti tegelema ka vaimsete teemadega ehk hõlmama inimest tervikuna just vaim-hing-ihu perspektiivist vaadelduna.

Ühiskondlik lünk (auk) usulises hariduses kui läbiv teema

Kui vaadelda kõiki ülaltoodud aspekte, siis võib neis näha ühte läbivat teemat ehk soovi luua Nõukogude aja järgses ühiskonnas turvaliselt traditsionaalne, kristlikel väärtustel põhinev terviklik keskkond. Üks juhtkonna liige kirjeldas osaks saanud ajaloolist paratamatust tabavalt kui ühiskondlikku auku, mille all mõeldakse Nõukogude-aegse ateismipropaganda järelmõjusid ning peredelt ära võetud oskusi oma lapsi kristlikult kasvatada. See on seotud eespool toodud väitega, et pered ei suuda üldjuhul ise kristlikku kasvukeskkonda luua ning vajavad selleks tuge koolilt. Seda probleemi kohtame nii kristlike kui ka mittekristlike perede puhul. Kristliku kooli rolli nähaksegi nende teadmiste ja oskuste andjana, mis Nõukogude-aegse lünga tõttu on puudu jäänud. Nii kristlikud kui ka mittekristlikud vanemad, isegi kui nad sooviksid oma lastega neil teemadel rääkida, tunnevad, et nad ei oska seda valdkonda oma lapsele selgitada, nii nagu näitas ka üks eeltoodud vastus: „Väga paljud vanemad tulevad ka sellega, et teate, ma tahaks, aga ma ei oska. Ma ei oska nendel teemadel rääkida. See on konkreetne lünk siin ja seda pühapäevakool ei täida.“ (J1)

Kristlik kool on ka kristliku identiteedi tugevdaja ja selle mõtestaja ühiskonnas laiemalt, nimelt vahepealse „augu“ tõttu vajatakse säärast sõnavara ja arusaamist üha enam.

„Me oleme tagasi Rooma impeeriumi aegades, kus kristlased on muutunud vähemuseks, kus kristlased peavad oma rolli uuesti teadvustama. Omal ajal oli see mõistmine elementaarne, siis täna on situatsioon kardinaalselt teine.“ (J3)

Kõike seda soovitavat on võimalik ellu viia vaid toetavas ja terviklikus keskkonnas, kus kristlik väärtuskasvatus hõlmab nii teadmised, kogemused kui ka

kogu keskkonna, seda vaimses ja ka füüsilises mõttes. Kristliku kooli eesmärk on luua keskkond, mis võimaldab nii lapsel kui ka töötajal areneda terviklikult.

„Kui me räägime kristlikust koolist, siis me ei räägi ju sellest ainult usuõpetusest, see on üks osa. Me oleme enda jaoks selle lahti mõtestanud kolme sambaga: teadmised, kogemus, keskkond. Kõik need kolm mõjutavad ja on loomulik osa sellest lapse arengust. See on minu meelest see kõige tähtsam põhjus. Sellist keskkonda hetkel ei suuda enamik peresid luua ning kuna meil ei ole ka ühiskonna tasandil koolides võimalik seda sisse viia ja ma ei tea, kas see on ka vajalik, siis saavadki seda antud hetkel täita kristlikud koolid ja lasteaiad.“ (J1)

„Kristlikest koolidest otsitakse ka sellist turvalist ja rahulikku keskkonda, see on kas Eesti või kogu ühiskonna/maailma närvilisus, killustatus, ebakindlus, kõik see, mis osa vanemaid hirmutab, ja kuidas seda last selle eest kaitsta.“ (J2)

See ongi keskkond, mis tagab kristlikest peredest tulnud lastele väärtusühtsuse, kus lapsed kasvavad turvaliselt ja kindlate piiridega kristliku väärtuskasvatuse kontekstis, kus ühtlasi on tagatud usuvabadus, kus usuteemadel rääkimine on turvaline ning kus aidatakse lapsel kasvada terviklikuna, lähtudes tema vajadustest nii hinge, vaimu kui ihulise kasvamise vallas. Loomulikult on tegu eesmärgiga, mille poole püüeldakse ja mis on sihiks võetud. Igapäevaelu koolides on piisavalt kirju, seega ei pruugi soovitu alati ja kõiges rakenduda.

10.2. Võrdluses teiste riikidega

Laiema pildi saamiseks on oluline vaadelda ka, millised küsimused on kerkinud üles teistel riikidel kristlike (era)koolide osas. Soome, Rootsi, Belgia ja Suurbritannia debattide juures tõin välja mitmed olulised märksõnad, nii näiteks on küsimuse all:

- religioosete põhiväärtuste ja demokraatliku riigi põhiväärtused – kas siin on vastuolu;
- segregatsioon vs. identiteediloome, sh integreeritus ja erinevate uskkondade inimeste tundmine;
- avalik ja erasfäär – kuhu kuulub haridus;
- vanemate valikuvabadus lapse koolihariduse valikul;
- kogukondliku kuuluvuse küsimus;
- laste n-ö „usku õpetamine“ vs. lastevanemate soov, et lapsed kasvaksid samas väärtusruumis, kus ülejäänud perekond;
- religioosete koolide riikliku rahastuse küsimus;
- riitusliku poole roll religioossetes koolides;
- vanemate õigus kasvatada lapsi oma veendumuste kohaselt ja liberaalse ühiskonna kohustus kasvatada ühiskonnas hästi toimetulevaid kodanikke.

Grupeerin ülalmainitud küsimused ning vaatlen kõiki teemasid eraldi Eesti kontekstis. Kõik grupid on ka omavahel seotud.

1. Esimese grupi moodustavad vastandused religioosne kogukond/perekond vs. riik. Siia alla kuuluvad küsimused, kas religioossed väärtused ja riigi väärtused võivad minna omavahel vastuollu, kes otsustab lapse haridustee valikute üle ning kuidas näha dilemmat vanemate õigus kasvatada lapsi oma veendumuste kohaselt vs. ühiskonna kohustus kasvatada ühiskonnas hästi toime tulevaid kodanikke.
2. Teise grupi moodustavad segregatsiooni ja kogukonna, identiteediloome ning erinevate kogukondade koostoimimisega seotud küsimused.
3. Kolmas grupp küsib, kuhu haridus kuulub, kas avalikku või erasfääri, ning sellega seondub koolide rahastusteema.
4. Neljas grupp arutab religioosse õpetuse sisu küsimust, mis omakorda haakub mitme esimese grupi teemaga.

Esimene grupp: religioosne kogukond vs. riik

Küsimus algab sellest, kas ja kuidas haakuvad või vastanduvad omavahel riiklikud ja religioossed väärtused? Eesti kontekstis tuleks esimesena vastust otsida Eesti Vabariigi põhiseadusest. Peatükis 3.3 kirjeldasin aga, kuidas põhiseadust ei ole võimalik taandada konkreetsetele väärtustele, vaid pigem ongi tegu, Kalmo sõnusti, „väärtuste kompromissiga, mis võimaldab kaitsta erinevaid väärtusi“³. Üsna sarnane on küsimus religioossete väärtuste kohta, sest esmalt peame me seda küsimust kitsendama Eesti kontekstis kristlike väärtuste peale. Kristliku eetika peatükis nägime, et sarnaselt põhiseadusele on ka kristlikke väärtusi väga raske lühidalt kokku võtta. Põhiseadus sätestab usuvabaduse, mis annab kõikidele inimestele valikuvabaduse ning EEU 2015 tulemused näitasid, et seda vabadust hindavad Eesti inimesed kõrgelt.

Niisamuti sätestab Eesti Vabariigi põhiseadus, et lapse hariduse üle otsustamisel on peamine otsustusõigus lapse vanematel⁴. Selleks, et antud õigust rakendada, on vajalik, et oleks valik. Riiklik haridussüsteem on loodud ühtluskooli põhimõttel, et tagada kõigile lastele võrdne ligipääs haridusele. Enamik koole on munitsipaalkoolid, mida haldavad kohalikud omavalitsused, on ka riigikoole, mis paiknevad haridusministeeriumi haldusalas (riigigümnaasiumid). Erakoolid saavad lisada maailmavaatelisti või pedagoogilisi nüansse (kristlik maailmavaade, waldorf-pedagoogika jne) ning õpetada aineid (nt konfessionaalne usuõpetus), mida riiklikul koolil ei ole õigust teha⁵. Seetõttu on Eestis võimalik kristlikku/konfessionaalset kooli rajada üksnes erakoolina. Erineva suunitlusega erakoole oli Eestis 2019/20. õppeaastal 57, mis moodustas ca 11% kogu Eesti koolidest (516 üldhariduskooli), samas õpilaste osakaalust õppis erakoolides 6,7%, kuna enamik erakoole on väikesed⁶. Nende arvude taustal saamegi küsida, kui suur on tegelikult vanema valikuvabadus? See omakorda toob meid ka küsimuse

³ Kalmo, „Väärtustest Eesti Vabariigi põhiseaduses“.

⁴ Põhiseadus § 37.

⁵ PRÕK §1 lg 7,8; Erakooliseadus § 11 lg 5.

⁶ Haridus- ja teadusministeeriumi statistikalteht www.haridussilm.ee vaadatud 21.1.0.2020.

kolmanda osa juurde – kuidas haakuvad omavahel vanema õigus oma lapsele haridustee valida ning riigi kohustus kasvatada oma riigile tublisid kodanikke.

Leian, et viimane dilemma on enim lahendatud riikliku õppekava tasandil, mis annab ette suurema osa õppesisust, kuid siiski jätab ruumi väärtusvalikutele. Kui vaatlesime kristlike koolide väärtusi võrdluses munitsipaalkoolidega, siis nägime seal üpris laia väärtuste ringi, mis ei vastandanud üksteisele, vaid pigem olid rõhuasetused erinevates kohtades. Leian, et see on ka vähemalt Eesti puhul vastuseks küsimusele, kas kristlike koolide väärtused ja riigi väärtused lähevad omavahel kuidagi vastuollu? Vastus saab olla, et pigem mitte, üheks tunnuseks siinkohal on kindlasti ka isamaalisuse ja rahvuskultuuri rõhutamine kristlikes koolides.

Teine grupp: segregatsioon vs. integratsioon, identiteediloomed

Teema toob meid sujuvalt teise grupi küsimuste juurde, mis kõnelevad segregatsioonist ja identiteediloomest, erinevate kogukondade koostoimist. Nimelt on religioossete koolide puhul ühe probleemkohana välja toodud, et need ei aita kaasa ühiskonna erinevate gruppide integreerumisele, vaid pigem on veel enam oma kogukonna kesksed ning see ei ole kooskõlas tänase mitmekultuurilise maailmaga. Eestis on analoogne debatt toimunud ja toimumas eesti- ja venekeelsete laste koos või lahus õppimise osas⁷. Teisalt tuleb näha, et üha globaalsemas ühiskonnas kasvab vajadus küsida kogukondlikkuse järele. Inimese üks olulisi baasvajadusi on sotsiaalne kuuluvus, mis varem oli tagatud oma lähima kogukonna poolt. Omaette teema on, kas seda kogukonda peab tagama kool või on see pere või mõne teise üksuse kohustus. Ei tohi unustada, et lapsed veedavad koolis suurem osa oma päevast, mis tähendab, et kool on samuti nende jaoks oluline kogukond, mis võib siis olla nii mono- kui multikultuurne. Siinkohal on taas näha, kui suur roll on nii ühe kui teise puhul siiski õpetajatel. Nii mono- kui multikultuurne kool saab toimida väga kenasti, kui seda endale teadvustatakse ja vastavalt siis ka väärtustatakse. Kristlike koolide juhtkondade liikmetega tehtud intervjuudest tuli välja, et üks vajadus kristlike koolide järele, mis oma nimetuse poolest peaksid justkui olema monokultuurised, on see, et sageli on kristlaste lapsed tundnud ebamugavust tava- ehk eeldatult multikultuurises koolis. See paneb intrigeerivalt küsima, et võib-olla on kristlikud koolid hoopiski multikultuursemad, kuna mitte kõik lapsed seal koolis ei ole kristlikest peredest, kuid ometigi on vanemad selle valiku nende jaoks teinud. Juhtkondadega tehtud intervjuude tulemusel tuligi välja, et üks põhjus, miks on tarvis kristlikke koole, on usuteemal rääkimise vabadus ja turvalisus, mida meie ühiskonnas laiemalt ei ole ikka veel saavutatud. Eesti kontekstis on meil hetkel veel kristluse kõrval väga vähe erinevate uskondade inimesi, mistõttu segregatsiooni ja integratsiooni küsimus ei ole nii tugevalt kristlike koolide osas kuivõrd eelnevalt viidatud keeleküsimuses – siinkohal tuleb aga näha, et kuigi suures pildis tunduvad teemad sarnased, siis tuleks

---

⁷ Näiteid toimunud debatist Postimehes <https://www.postimees.ee/term/41935/vene-koolid>
Vaadatud 14.12.2019.

neid küsimusi siiski käsitleda üksteisest lahus, sest muidu võivad jääda olulised nüansid emma-kumma probleemistiku puhul märkamata.

Üks küsimus, mida tuleb kindlasti teadvustada, on see, mille toob välja Neil Burtonwood ja mida käsitlesin peatükis 6.4: „kas perekondade õigused võivad vähendada lapse õigusi olla täielikult sidustunud ühiskonda, milles ta kasvab?“⁸. Küsimus on delikaatne, kuna seab küsimuse alla lapse heaolu ning peresuhted. Lapse õiguste konventsiooni preambul sedastab kõrvutiseisvana kaks alljärgnevat põhimõtet:

- lapse isiksuse täielikuks ja harmooniliseks arenguks peab laps kasvama perekonna keskel õnne, armastuse ning üksteisemõistmise õhkkonnas;
- laps tuleb põhjalikult ette valmistada iseseisvaks eluks ühiskonnas ja ta tuleb üles kasvatada Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ideaalide, eriti rahu, väärikuse, sallivuse, vabaduse, võrdsuse ja ühtekuuluvuse vaimus.⁹

Seega on tegu kahe võrdselt olulise asjaga, mida tuleb silmas pidada.

Teise gruppi kuulus ka küsimus identiteedi kujunemisest ja loomisest. Kas ja kuidas kool toetab inimest tema terviklikus arengus ning identiteedi välja kujunemisel ning millised ohud ja võimalused siin erineva koolivaliku puhul kaasnevad? Siinkohal on taaskord kõige tähtsam aspekt teadvustamine – kas teadvustatakse, et kool peaks ka iseloomu kasvatama, toetama hingeharidust või on kool üksnes teadmiste andmise koht. Peatükis 4.3 kirjutasin pikemalt, millised on erinevad väärtuskasvatuse võimalused (indoktrineerimine, selitamine, iseloomukasvatus) ning peatükis 4.5.1 vaatlesin nende rakendumist kristlikus hariduses. Kristlikud koolid Eestis määratlevad hingehariduse ja väärtuskasvatuse kui ühe oma olulise prioriteedi ning siin on fookuses teadlikkus iseendast kui väärtuskasvatajast. Samas tuleb märgata uuringust EEU 2015 ilmnenu asjaolu, et eestimaalastel on väga suur hirm kristlusega seotud ajupesu ees ning suur soov, et ka usuteemadel saaksid lapsed rohkem ise valida. Teisalt võib oletada, et see hirm näitab peamiselt seda, et inimesed ei ole religiooni vallas piisavalt teadlikud, sest teadmatus on säärase hirmu esmane allikas.

Kolmas grupp: kas haridus kuulub avalikku või erasfääri, kuidas peaks olema rahastatud kristlikud koolid

Esimene pool küsimusest haakub osaliselt eelpool arutletuga, kas valik peaks olema pigem lapsevanema või riigi teha. Ühtluskooli idee on üllas – pakkuda kõigile võrdset haridust sõltumata nende sotsiaalmajanduslikust taustast, aga see jätab kõrvale küsimuse iga lapse eripärast ning vajadustest hariduse omandamisel (jättes siinkohale välja diagnoositud erivajadused, millega riik püüab tegeleda). Eestis on viimase taganud peamiselt erakoolid. Rootsi puhul oli kaasatud küsimus ka selle kohta, kas religioon kuulub era- või avalikku sfääri. Kui mängida mõttega, et kool on avalik huvi ning religioon erahuvi, siis võib siin tõepoolest näha

⁸ Burtonwood, „Social Cohesion, Autonomy and the Liberal Defence of Faith Schools“, 9.

⁹ Lapse õiguste konventsioon. (1989), <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>.

vastuolu, samas sellisel juhul ongi ainuõige lähenemine, et religioosne kool saab olla üksnes erakool. Samas tuleb näha, et koolihariduse liikumine avalikku sfääri on pigem viimaste aastasade nähe ning varasemalt kuulusid koolid kas era- või kiriku sfääri. Siiski ei ole ajalooline faktor piisav vastamaks tänase ühiskonna vajadustele, kuna ka tolaeagse ühiskonnas oli kiriku roll hoopis teistsugune – kirik oligi hariduse andmise kese.

Kristlike koolide rahastamine on olnud ka Eestis väga kirglik teema, kus peamine vaidlus erakoolide rahastuse üle kerkis Jürgen Ligi haridus- ja teadusministriks olemise ajal (8.04.2015–12.04.2016) ning kestis kuni 2018. aasta alguses Riigikogus vastu võetud erakooliseaduse muudatuseni¹⁰. Peamiseks vaidlusküsimuseks oli tegevustoetuse maksmine erakoolidele munitsipaalkoolidega võrdsetel alustel¹¹. Käesoleval hetkel rahastatakse erakoole võrdsetel alustel munitsipaalkoolidega, kuid sellega kaasneb klausel, et erakool ei tohi võtta kõrgemat õppemaksu kui 25% miinimumpalgast¹². Kui erakool on rahastatud nii riiklikult kui erarahast, siis sellega on tagatud erakoolides munitsipaalkoolidega samane põhisisu (riiklik õppekava), kuid lisaks on võimalus luua erisusi lähtuvalt maailmavaatest või õppemethodikatest. Küsimus, mida teravalt tõi esile ka Pike väites, et tema hinnangul peaks erakoolil siin olema suurem otsustusvabadus.¹³

Neljas grupp: religioosse õpetuse sisu

Siia alla kuuluvad küsimused mõõdukate ja tugevate usukoolide kohta, samuti laiemalt, mida tähendab üldse religioosne kool, mida see endaga kaasa toob, kas tegu on õpilaste suunamisega ühte konkreetsesse usku või teadmiste andmine kõigi erinevate usundite kohta, kuidas väljendub usklikkus kooli igapäevaelus ning tähtpäevades, kas koolis harrastatakse usurituaale Nendele küsimustele saab vastuseid otsida nii seest kui väljast. Toon esmalt välja teiste riikide kirjeldustest välja tulnud aspektid ning seejärel vaatlen ka Eesti koolide endi nägemust.

Soomes on munitsipaalkoolides üldjuhul konkreetse konfessiooniga seotud religiooniõpe või selle sobilik analoog mitteusklikele, erakoolides on religiooniõpetus laiem, käsitledes mitmeid erinevaid religioone, lisaks on eesmärgiks näidata religiooni tähtsust inimese elus ning aidata kaasa õpilaste kõlblisele eetilisele arengule. Rootsis on sätestatud, et konfessionaalne haridus tohib tegeleda laste kasvatusliku poolega, kuid mitte õpetuse sisuga, viimane peab baseeruma teaduslikul alusel. Religiooniõppe osas on küsitud, kas tuleks pigem õppida religiooni kohta („learning about“) või religioonist endast („learning from“). Belgia puhul tõi Franken välja, et koolide väärtusaluseks on lähtumine sellest, et iga inimene

---

¹⁰ Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/122012018001> ja Kutseõppeasutuse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122018003> Vaadatud 14.12.2019.

¹¹ Ülevaade toimunud meediakajastusest. Avalikult Hariduses kodulehekülge <http://www.avalikultharidusest.ee/Meediakajastus> Vaadatud 14.12.2019.

¹² Erakooliseadus, § 22 lg 3, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019085>.

¹³ Pike, „The Challenge of Christian Schooling in a Secular Society“.

on loodud Jumala näo järgi. Suurbritannias arutletakse mõõdukate ja fundamentaalsete usukoolide üle – mõõduka usukooli eesmärk on anda baasteadmine sellest, mis on hea, lähtutakse küll ühest konkreetsest religioosest traditsioonist, kuid ollakse avatud ka teistele; fundamentaalne usukool on pigem iseennast isoleeriv ning konkreetsele religioosle liikumisele järglasi kasvatav. Samuti on mitmetes debattides kerkinud üles küsimus religioosse praktika – palvuste, jumalateenistuste jms – koha kohta koolides.

Eesti süsteemi vastused on suures osas leitavad peatükis 9, kus ma kirjeldan Eesti kristlike koolide erinevate huvigruppidega läbi viidud küsimustikku, kus oli muuhulgas ka küsimus, mis teeb kristlikust koolist kristliku. Välise vaatenäena saab lisada EEU 2015 uuringust tulnud tulemused, mida kirjeldan ja analüüsin peatükis 3.6. Kokkuvõtlikult võib teiste riikide küsimuste alusel liigitada Eesti kristlikud koolid mõõdukateks usukoolideks, mis õpetavad nii religiooni kohta kui religioonist endast. Sarnaselt Rootsiiga on meil üldine õpe, mis baseerub riiklikul õppekaval ja teaduslikul alusel, religioosse poole põhiline rõhuasetus on kasvatusel. Riituslikud elemendid on olemas kõigil Eesti kristlikel koolidel ning seda osa ka tähtsustatakse.

11. KOKKUVÕTE

Käesoleva doktoritöö eesmärgiks on selgitada välja, kuidas mõtestatakse kristlikku väärtuskasvatust kristlikes koolides ning vaadelda kristlike koolide rolli 21. sajandi alguse Eesti ühiskonnas. Kokkuvõtlik peatükk jaguneb uurimisküsimuste alusel kaheks, võtmaks kokku uurimise peamised tulemused.

11.1. Kristlik väärtuskasvatus

Sõnastasin metodoloogia peatükis esimese uurimisküsimuse koos alaküsimustega järgmiselt:

- Mida tähendab kristlike koolide jaoks kristlik väärtuskasvatus?
  - Milliseid väärtusi kristlikud koolid toovad esile oma dokumentatsioonis?
  - Milline on koolide väärtuskasvatus koolijuhtide, õpetajate, vanemate ja laste pilgu läbi?
  - Milline väärtuskasvatustlik lähenemine sobib kristliku väärtuskasvatusega?

Esimest alaküsimust käsitlesin peatükis 8 „Koolide sõnastatud väärtuste analüüs“ ning kasutasin selle uurimisel analüüsimudelit B, mis jaotas väärtused viide kategooriasse. Teisele küsimusele vastuse saamiseks viisin läbi küsitluse, mille kokkuvõtte on leitav alapeatükis 9.4 „Juhtkondade, personali ja lapsevanemate vastused võrdluses“. Kolmanda küsimusega tegelesin alapeatükis 4.4 „Kristlik väärtuskasvatus“, kus aga lähenen küsimusele teoreetilisest küljest. Need kolm omavahel tihedalt põimuvat alateemat andsid kokkuvõttes hea pildi kristliku väärtuskasvatuse mõtestamise alustest ja hetkeseisust Eesti kristlikes koolides.

Kristlik väärtuskasvatus teoorias ja praktikas

Töö teoreetilises osas (peatükid 2–4) arutlesin selle üle, mis on kristlik väärtuskasvatus, millised on kristlikud väärtused ning millised väärtuskasvatuse meetodid sobivad enim kristliku väärtuskasvatuse rakendamiseks. Teoreetiliselt paigutub kristlik eetika deontoloogilisse ja areetilisse eetikasüsteemi, sõltuvalt, kumba osa rõhutada. Leidsin, et kristlik eetika ei paku konkreetset väärtuste hierarhiat, mida rakendada, vaid see on pidev tasakaaluotsimine käsu ja evangeeliumi, patu ja armu vahel. Mõistan, et see on siiski väga protestantlik lähenemine eetikale, mistõttu kristlike koolide konteksti panduna tuleb siinkohal olla ettevaatlik, et mitte protestantlikku vaatenurka suruda peale õigeusu ja katoliikliku taustaga koolidele. Viimaste puhul võib ühe konkreetse väärtuste kogumina tuua välja vooruste loendi, millest kirjutasin pikemalt alapeatükis 2.2. Siiski on võimalik oikumeeniliselt nõustuda sellega, et kogu kristliku eetika aluseks on armastuse kolmikkäsk. Vastamata jäi teoreetilises osas aga küsimus: kui kool ütleb end põhinevat kristlikel väärtustel, siis kas tegu on ennekõike normidega, mida täita või väärtustega, mida järgida? Ning teisalt ka küsimus selle kohta, kes legitimeerib kristlikud väärtused ehk küsimus autoriteedist.

Kui nüüd ülaltoodud teooriat vaadelda nii kooli nominaalsete väärtuste kui ka küsitluse kaudu erinevate sihtgruppide poolt sõnastatud väärtuste raames, siis võib näha järgmist:

- 1) Nominaalsete ehk kirjapandud väärtuste osas on esindatud nii normid (10 käsku), väärtused kui ka väärtused, kuid ennekõike on kesksel kohal terviklikkus, st kristlike koolide väärtused on mitmekesised ning rõhutavad inimeseksolemise erinevaid tahke. Lisaks kristlikele väärtustele on olulised rahvuslikud ning õpikäsitusega seostuvad väärtused. Armastuse kolmikkäsk avaldub mh usu, armastuse, hoolivuse ning inimväärikuse läbi. Kui vaadelda kristlike koolide väärtusi võrdluses munitsipaalkoolide väärtustega, siis just väärtustega seonduv ning tähtsuse, vabaduse ning inimväärikuse ja isikupära rõhutamine on need, mida esile võib tõsta. Loomulikult tuleb siinkohal silmas pidada, et ka munitsipaalkoolide osas oli uuringusse võetud väike, kuigi asjakohaselt mitmekesine valim.
- 2) Küsitluse tulemusena võib öelda, et üpris oluliseks peetakse, et õpetajad oleksid kristlased või vähemalt elaksid eeskujuna kristlike väärtuste kohaselt, olulisena nimetatakse ka kristlike pühade tähistamist ning usuõpetuse tundi (viimast eriti lapsevanemate jaoks). Kristliku kooli väärtuskasvatuse kirjeldamiseks saab öelda, et sellel on õpetuslik alus, mis on seotud kas ühe konkreetse konfessiooniga või siis tehakse koostööd mitme kirikuga, palju viidatakse Piiblile, olulisel kohal on ka riituslikud toimingud, ning kristlus peaks väljenduma nii jüngerlikus lähenemises kui *Imago Dei* kontseptsiooni rõhutamises. Kristliku väärtuskasvatuse esmaseks rakendajaks on õpetajad ning just nende vastustest kumavad läbi kõik ülaltoodud aspektid. Kui võrrelda Piibli kasutust peatükis 4.4.4 ära toodud Smithi kuue lähenemisviisiga, siis võib väita, et kristlikes koolides kohtab kindlasti viit esimest (Piibel kui sisuline aines; Piibli „inkarneerumine“ koolielus; mida Piibel õpetab maailma, hariduse kohta; Piibel narratiivide allikana; metafoorid Piiblis), kõige nõrgemalt väljendati kaanoni rolli hariduses olulise mõtestamises. Kuid nagu ka Smith ise sõnastab, et neid erinevaid lähenemisviise ei saa üksikest eraldada, vaid need on otsekui erinevad rõhuasetused¹, siis see kumab ka tõepoolest kristlike koolide sihtgruppide vastustest läbi. Siin aga kerkib taas esile õpetajate endi taust, kuna olen korduvalt rõhutanud, et Piibli kasutamisel on väga oluline roll kasutajal ehk kooli kontekstis esmalt õpetajal ning alles siis ülejäänud osapooltel (juhtkond, kohalik kogudus jne). Koolikontekstis väärtuskasvatusest rääkides on esimene autoriteet õpetaja, kes aga lisaks saab sisendi kooli juhtkonnalt ning kahtlemata ka oma koguduselt (kui ta sinna kuulub).

Millised on väärtuskasvatuse võimalused kristlikus koolis? Teoreetilises osas näitasin, et võimalik on kasutada nii juurutamist, selitamist, kognitiivset meetodit kui ka iseloomukasvatust, kuid oluline on ka näha, et iga mudeli aluseks on

---

¹ Smith, „The Bible and education: Ways of constructing the relationship“, 130–32.

teatavad alusväärtused: juurutamise puhul sõnakuulelikkus, selitamisel eneseteadlikkus, kognitiivsel meetodil õiglus ning iseloomukasvatuse hoolivus². Kristliku kooli kontekstis on esindatud peamiselt kolm viimast. Kooli personali vastuseid analüüsid kohtab samuti erinevaid lähenemisi: jüngerlik lähenemine sobitub ennekõike iseloomukasvatuse alla, *Imago Dei* võimaldab kasutada nii iseloomukasvatuse kui selitamise meetodeid, piiblikeske lahendus võimaldab kasutada kõiki nelja lähenemist – Piibli lugude abil võib juurutada konkreetseid väärtusi, näidata eeskju, tegeleda kognitiivse väärtuskasvatusega. Küll vähem, aga siiski on võimalik tegeleda ka selitamisega – siin on suur roll õpetaja meeterlikkusest ainst kasutada. Koolijuhtidega läbi viidud intervjuudest tulenevalt on olulisel kohal on usuteemadest rääkimise vabadus – miski, mis kuulub samuti *Imago Dei* põhimõtte alla. Koolijuhid rõhutavad, et kristlik koolis on olulisel kohal turvaline keskkond, kus usuteemadel rääkida ja neid ka kahtluse alla seada – see viimane annab kindlasti vabad käed ka selitamise metoodikale.

Seega võib kokkuvõtlikult tõdeda, et kristlik väärtuskasvatus on integreeriv väärtuskasvatus, mis seob kokku iseloomukasvatuse ja ratsionaalse kõlbluskasvatuse ning võimaldab sellega väga mitmekülgset lähenemist. Teine võimalus oleks võtta kristlik väärtuskasvatus kokku hingehariduse mõistega. Defineerin oma töös hingehariduse kui kõik, mis lisandub koolis teadmistele, see on tegelemine õpilase hoiakute ja väärtustega, vastamine tema küsimustele, mis puudutavad inimeseksolemist ning tegutsemist siin Jumala loodud maailmas. Leian, et hingehariduse ja integreeriva väärtuskasvatuse mõisted täiendavad teineteist, kuna esimene annab sihi, kuhu poole liikuda ning teine näitab meetodid, mida saab sellel teel kasutada. Oluline on rõhutada, et hingehariduse kontseptsioon on holistlik ning lähtub pauliinlikust vaatenurgast, et hoitud peab olema inimene tervikuna – hing, vaim ja ihu.

11.2. Kristlike koolide roll 21. sajandi Eestis

Algne uurimisküsimus jagunes neljaks alateemaks:

- Milline on kristlike koolide roll 21. sajandi Eestis
  - koolijuhtide pilgu läbi;
  - uuringu „Elust, usust ja usuelust 2015“ taustal;
  - Eesti üldisemas väärtuspildis;
  - võrdluses teiste riikidega.

Koolijuhtide vaadet kajastas alapeatükk 10.1, EEU 2015 tulemused on kajastatud alapeatükkides 3.6 ja 9.5, Eesti väärtuspildist oli juttu peatükis 3 ning teiste riikide kogemusest peatükis 6, nende võrdlev analüüs on alapeatükis 10.2.

Kristlike koolide koolijuhtide pilgu läbi on kristlikke koole meie ühiskonnas tarvis selleks, et võimaldada kristlikele peredele väärtusühtne kasvatus nii kodus

---

² Schihalejev ja Jung, „Erinevad väärtuskasvatustlikud lähenemised“, 20.

kui ka koolis, kus laps veedab suurema osa oma päevast ning täita lünk juhul, kui vanemad küll soovivad anda lastele ka usualast kasvatust, kuid isikliku kogemuse puudumisel jäävad sellega kohati hätta. Mõlemal juhul mängib olulist rolli ka vastava sõnavara omandamine ning julgus ja vabadus sõnavara kasutada. Siiski ei ole see üksnes kristlaste lastele mõeldud, väärtusühtsust nähakse sageli ka laiemas mõttes. Taustal on siin ühiskondlik lünk, kus kristlikest väärtustest ei kõneldud, seega on suuresti vajaka elementaarsetest teadmistest religiooni vallas.

Uuringu „Elust, usust ja usuelust 2015“ tulemuste põhjal on näha, et suhtumine kristlikesse koolidesse on ettevaatlik. Toetavalt või pigem toetavalt suhtub kristlikesse koolidesse veidi alla poolte vastanutest, neist omakorda peaaegu pooled olid kristlased. Oma lapse paneks kristlikku kooli vastanutest pea iga viies, neist omakorda 2/3 olid kristlased.

Kristlike koolide tugevust nähti ennekõike vaimses kasvatuses, Jumala tundmises; teadmiste andmises kristluse, Piibli ja usukommete kohta; moraali ja eetika teemadega tegelemises. Teisalt välditakse kristlikke koole, kuna soovitakse, et lastele ei surutaks usuteemasid peale, pered ise ei ole kristlikud või ei peeta seda lihtsalt vajalikuks ning teadmine koolidest on vähene.

Kuidas sobitub see Eesti laiemasse väärtuspilti? Esimese vastuse annab eelpoolmainitud uuring EUU 2015, kus nägime kõhklust kristlike koolide vajaduse osas. Veidi alla poole vastanutest arvasid, et need on vajalikud, mis on mõistetav, kui vaatleme, kus me asume Inglehardt-Welzeli maailma väärtuste kaardil. Meie tugev paiknemine sekulaar-ratsionalistlikus ja samas ellujäämisele suunatud sektoris näitab, et esiteks ei ole religioossed valikud meil ühiskonnana esmased vaid üksnes 18,8% vastanutest ütleb, et religioossus on üks oluline omadus, mida lastes kasvatada. Sellisel taustal on mõistetav kas kerge skepsis kristlike koolide suhtes või lihtsalt arusaamatus nende vajalikkusest, mis EUU 2015 tulemustest läbi kumab. Kohati võib kristlikke koole näha vikaarkristluse võtmes – neisse suhtutakse positiivselt, aga oma laste jaoks valitakse mõni teine haridusasutus.

Lisaks eelpooltoodule võib Eesti ühiskonda kirjeldada ka a-kultuursuse mõistega, millega kirjeldatakse ühiskonda, kus elavad kõrvuti erinevad kultuurid, kuid kus kõik inimgrupid ei jaga täpselt samu väärtusi. Sellises kultuuris on kaks võimalust: kas teha igale kultuurigrupile omanäoline kool või pigem püüda toetada kultuuride omavahelist segunemist. Esimene vaatenurk rõhutab väärtusühtsust kodus ja koolis ning teine mitmekultuurilises ühiskonnas toimimise kogemuse saamist. See küsimus ei ole Eestis veel liialt üleval, kuid teiste riikide näitel võib probleemiks saada nii üks kui teine, nii segregeerumine kristlikes koolides (kristlased koonduvad kokku ega kohta teiste maailmavaadete esindajaid) või ka vastupidi kristlaste mittekohalolu munitsipaalkoolides (mittekristliku taustaga lapsed ei kohta kristlastest eakaaslast). Seda teemat tuleb teadvustada, samas, arvestades kristlike koolide marginaalsust käesoleval hetkel, siis ei saa seda ka liigselt rõhutada. Arvesse tuleb siinkohal võtta ka asjaolu, et kristlikes koolides ei õpi üksnes kristlaste lapsed, vaid ka siin on väga mitmesuguse taustaga peresid. Selle küsimuse teine pool on lapse identiteedi kui tervikliku minapildi arenemine, mis on lihtsam, kui laps omandab kindlamad juured, mida väärtusühtsus kodus ja koolis

toetab. A-kultuurses ühiskonnas toetab säärane lähenemine lastele konkreetsemate „juurte“ andmist. Välja toodud skaalal mõõdukad – tugevad usukoolid, kuuluvad Eesti kristlikud koolid mõõdukate usukoolide alla. Koolid lähtuvad ühest konkreetsest usulisest traditsioonist, aga annavad laiemad teadmised ka teistest religioonidest ja erinevatest usulistest lähenemistest, mis toetab õpilaste hilisemat hakkamasaamist ka mitmekultuurilises keskkonnas.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kristlike koolide roll Eestis on väga mitmetahuline ning kindlasti on siin erinevatel osapooltel ka erinev nägemus. Tervikuna saame öelda, et see suurendab vanemate valikuvabadust oma laste haridusteel. Kristlikud koolid täidavad paljude perede jaoks ühiskondlikku lünka, kuna ise ei osata oma lastele religioonialast haridust anda. Olles lähtuvalt kehtivast erakooliseadusest Eesti koolivõrgu täisväärtuslikuks osaks, on kristlikel koolidel võimalik olla ka omamoodi laboriteks, kus kasutatakse hariduse andmisel erinevaid lähenemisviise. EEU 2015 andmetel nähakse kristlike koolide tugevust eeskätt teadmiste andmises usu kohta. Omamoodi vastuolulisena võib kõlada väide, et sageli võivad kristlikud koolid Eesti kontekstis olla mitmekultuurilisemad kui muudes riikides, kuna väärtuskasvatus ja identiteediga seotud küsimused on siin rõhutatult esil ning turvalises keskkonnas antakse lastele usuline sõnavara, millega oma usulisi arusaamu väljendada ning kaaslastega jagada, samas kui munitsipaal-koolis säärane võimalus enamasti puudub. Ühiskonnas, mida saab kirjeldada märksõnadega liberaalne demokraatia ning a-kultuursus, on kristlik haridus üks võimalik lähenemine teiste seas.

SUMMARY

Christian Values Education in Christian Schools and the Role of the Christian Schools in Estonian Society in 21. Century

The aim of my thesis was to interpret the Christian values education applied at Christian schools and to examine the role of Christian schools in Estonian society at the beginning of the 21st century. I researched my subject from the social constructivist viewpoint, because the studied schools are constantly evolving – hence approaches to both the Christian values education and the roles of the schools are defined in a specific time and can therefore be described and analysed only in their spatio-temporal existence.

For my research, I formulated the following questions and sub questions:

- What kind of Christian values education is practised at Christian schools?
  - What values do Christian schools emphasise in their documents?
  - How do school leaders, teachers, parents and children view the values education?
  - How does Christian values education relate to the approaches of values education?
- What is the role of Christian schools in 21st century Estonia
  - according to school leaders;
  - in relation to the results of the study “Elust, usust ja usuelust” (“Life, Religion, and Religious Life”, hereafter EEU 2015);
  - in relation to values appreciated in Estonia;
  - in comparison with other countries?

Overview of the outline

I structured of my theses into three sections

- 1) Chapter 1 gives an overview on the methodology used.
- 2) Chapters 2–6 are more theoretical. The issues concerned are about Christian ethics (ch 2), values in Estonian society (ch 3) and values in Estonian education system (ch 4). Chapter 5 gives an overview on the Christian Schools in Estonia and in chapter 6 I give examples about Christian Schooling in four different countries (Finland, Sweden, Belgium and Great Britain).
- 3) Chapters 7–10 deal with empirical part of my research. In order to describe and analyse the values, I used an abductive method. Chapter 7 describes two models, which helped me to systematise the values described by the schools, and how various target groups of schools interpret the values education at their school. In chapter 8 I analysed explicitly formulated values the values of the Christian Schools as they appear in the founding documents of schools. In Chapters 9 I analyse the surveys among school leaders, teachers and parents of Christian schools and in chapter 10 I have put the data from the interviews with school leaders into the broader context of Estonian educational system.

Chapter 11 triangulates the results of both theoretical and empirical data and presents the final results of my thesis.

The results

The results are presented according to the research questions:

1. What kind of Christian values education is practised at Christian schools?

1.1. What values do Christian schools emphasise in their documents?

The explicit values of the schools can be divided into five categories which are outlined in analyse model (ch 7). All 5 categories represent one important aspect to describe the values written in the documents of the schools researched. The categories are as follows:

- Values based on the 10 commandments
- Values based on the Sermon on the Mount and the Pauline tradition
- The Virtues Approach
- Patriotic values
- Values related to learning approach

1.2. How do school leaders, teachers and parents view the values education?

In order to describe the values education provided at the studied schools, I used different categories. These categories describe different approaches to the Christian values education that is held in schools researched. The categories are as follows:

- Approach based on the *Imago Dei* principle
- Ritual approach
- Biblical approach
- Discipleship approach
- A doctrinal perspective

1.3. How does Christian values education relate to the approaches of values education?

The Christian values education (Ch 4.4) can be provided by a variety of values education approaches, but in the case of Estonian Christian schools the chosen approach can generally be covered by the concept of integrative values education, where both character education and rational moral education are intertwined. The main term used is spiritual education, which is seen as holistic with regards to students and their environment. The basis of-Christian educational values lie in the Christian view of human nature, which on the one hand stems from the idea that human beings are created in the image of God and need salvation due to original sin, and on the other from the Pauline tradition as a holistic concept of the human with the soul, spirit and body.

2. What is the role of Christian schools in the 21st century Estonia?

2.1. According to school leaders?

The need for a Christian school in today's society became particularly evident in interviews with school leaders who discussed four important areas (ch 10):

- The alignment of values at home and at school
- Safe traditionalism
- The freedom and protection of religious speech
- The Christian approach to man

All these are important for many as we have a societal gap in the Christian education in recent Estonian history due to discontinuance of Christian education. So many parents see the role of Christian schools as a new way to create bigger understanding on Christian issues.

2.2. In relation to the results of the study “Elust, usust ja usuelust” (“Life, Religion, and Religious Life”, hereafter EEU 2015)?

Based on the EEU 2015 survey, the respondents saw the important role of Christian schools in the Estonian education system but admitted some caution towards them and fears of brainwashing and strict discipline. This is probably mainly due to ignorance, because in 2015 Christian schools were not as much in the picture as they are now, five years later.

2.3. In relation to values appreciated in Estonia?

To examine the values of Estonian society (ch 3), I used the Estonian constitution and three studies: firstly the World Values Survey, wave 6 (2010–2014); secondly “Mina. Maailm. Meedia” (“Me. The World. The Media”) (2002–2014) and thirdly EEU 2015. These studies confirm that Estonia is a democratic society, which can be described by different value characteristics. The World Values Survey places Estonia among secular-rational countries, where it is still more important to survive than to move toward self-expression and the study “Mina. Maailm. Meedia.” confirms that physical well-being and a safe environment come first for Estonians. Both of these studies yield to a conclusion that Estonian society is also moving slightly from survival values towards self-expression values. The Estonian constitution is a compromise that protects various values and is therefore a good example of a democratic society. As important concepts, I also highlighted dilemmas related to relations of majorities and minorities in a-cultural society because the context of Christian schools allows discussions on the foundations of values and a need for different types of schools.

An aim of the Estonian education system (ch 4) is to achieve a balanced society where citizens respect each other, are aware of both their own values and those of others, and strive for social advancement. However, a lot depends on the value choices of the schools themselves in terms of expressed values and the

approaches chosen for values education. At Christian schools, the values education is often discussed simultaneously with spiritual education, which I define in my thesis as a holistic concept, based on the Pauline theology that the human mind, soul and body must be cared for equally.

2.4. In comparison with other countries?

To carry out comparisons with other countries (ch 6 and 11) and the discussions held there about the Christian Schools, I used the same approach to form questions, which I divided into four groups despite all of them being inextricably connected.

1. The first group is composed of the oppositions of religious community/family vs. the state. This category includes the questions such as whether religious values and state values could be contradictory; who decides on a child's educational choices, and how to approach the dilemma between the parents' right to raise children according to their beliefs vs. the society's obligation to raise well-functioning citizens.
2. The second group is composed of questions related to segregation and community, identity creation and the interaction of different communities.
3. The third group asks which sphere, whether public or private, education belongs to, and whether that is related to the funding of schools.
4. The fourth group discusses the contents of religious teaching, which in turn is related to several topics in the first group.

To conclude I can say that Christian Schools play an important role in Estonian society as to give an opportunity for the parents to choose the education that is aligned with the values they find important and also to widen the understanding of the religious language. One cannot express his/her doubts, fears, questions, when he/she do not know the words needed for that. The question will remain, what is the Christian values education in the schools. I have described the different opportunities for that along with the perceptions of the teachers, parents and heads of the schools about it, but it is not a static knowledge, it is rather a process that needs constant work. So I find it really important that Christian values education would be an issue for further discussions both in the schools and in the society and I hope that my theses is a good starting point for doing that.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Altnurme. „Asendus kristlus“. *Kuhu lähed, Maarjamaa? Quo vadis Terra Mariana?*, toimetanud Eerik Jõks. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2016.
- Anscombe, G. E. M., Mary Geach, ja Luke Gormally. *Human life, action and ethics: essays by G.E.M. Anscombe*. St Andrews studies in philosophy and public affairs, v. 4. Exeter, UK ; Charlottesville, VA: Imprint Academic, 2005.
- „Arvamus mitteabielulise kooselu ja selle õigusliku regulatsiooni suhtes“. Eesti Kirikute Nõukogu, 18. november 2009. <http://www.ekn.ee/inc.seisukoht.php?id=343>.
- Astley, Jeff, ja David Day. „The Contours of Christian Education“. *The Contours of Christian Education*, 13–25. Essex, Great Britain: McCrimmon Publishing Co ltd, 1992.
- Baker, Sylvia. „‘An Investigation of the New Independent Christian Schools: What kind of citizens are they producing?’“ University of Warwick, Institute of Education, 2009. http://wrap.warwick.ac.uk/3115/1/WRAP_THESIS_Baker_2009.pdf.
- . *Swimming against the tide: the new independent Christian schools and their teenage pupils*. Religion, education and values, v. 4. Bern: Peter Lang AG, 2013.
- „Belgian Constitution (translation)“. Belgian House of Representatives, oktoober 2007.
- Bellous, Joyce E. „An Inclusive Spiritual Education“. *International Journal of Children's Spirituality* 24, nr 4 (2. oktoober 2019): 389–400. <https://doi.org/10.1080/1364436X.2019.1675603>.
- Berger, Peter L., ja Thomas Luckmann. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Harmondsworth: Penguin, 1991.
- Berkowitz, Marvin W. „Teaduspõhine iseloomukasvatuse“. *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2009.
- Berkowitz, Marvin W, ja Melinda Bier. „Iseloomukasvatuse interpersonaalsed juured“. *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus; Pöder, M; Sutrop, M. Valk, P. (koost, 2009).
- Blake, Nigel. „Against Spiritual Education“. *Oxford Review of Education* 22(4) (1996): 443–56.
- Brighouse, Harry. *On education*. Thinking in action. London ; New York: Routledge, 2006.
- Bruce, Frederick Fyvie. *Pauluse kiri roomlastele*. Tallinn: Logos, 2012.
- Brueggemann, Walter. *The creative word: canon as a model for Biblical education*. Philadelphia: Fortress Press, 1982.
- Brummelen, Harro Van. *Walking with God in the Classroom. Christian Approaches to Teaching and Learning*. 3. tr. Colorado Springs, USA: ACSI/Purposeful Design Publications, 2009.
- Burtonwood, Neil. „Social Cohesion, Autonomy and the Liberal Defence of Faith Schools“. *Journal of Philosophy of Education*, 2003. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.00336>.
- Buth, Randall, ja R. Steven Notley, toim. „9 Hebrew-Only Exegesis: A Philological Approach to Jesus' Use of the Hebrew Bible“. *The Language Environment of First Century Judaea*, 347–74. BRILL, 2014. https://doi.org/10.1163/9789004264410_011.
- Cairns, Jo. *Faith schools and society: civilizing the debate*. Continuum studies in education. London ; New York: Continuum, 2009.
- Cairns, Jo, Roy Gardner, ja Denis Lawton. *Faith Schools | Consensus or Conflict?* London: Routledge, 2004.

- Carr, David. „Towards a Distinctive Conception of Spiritual Education“. *Oxford Review of Education* 21(1) (1995): 83–98.
- Chazan, Barry. „Kõlbluskasvatus väärtuste selitamisenä“. Tartu: Tartu Ülikooli eetika-keskus; Pöder, M; Sutrop, M. Valk, P. (koost, 2009.
- Cristiano, Tom. „Democracy“. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, toimetanud Zalta Edward N, 2006. <https://plato.stanford.edu/entries/democracy/#JusDem>.
- Dagovitz, Alan. „When choice does not matter: Political liberalism, religion and the faith school debate“. *Journal of Philosophy of Education*, 2004. <https://doi.org/10.1111/j.0309-8249.2004.00373.x>.
- Davie, Grace. „Vicarious Religion: A Response“. *Journal of Contemporary Religion* 25 (1. mai 2010): 261–66. <https://doi.org/10.1080/13537901003750944>.
- Derroitte, Henry, Guido Meyer, Didier Pollefeyt, ja Bert Roebben. „Religious Education at Schools in Belgium“. *Religious Education at Schools in Europe. Part 2: Western Europe*, 43–64. Vienna forum for theology and the study of religions = Wiener Forum für Theologie und Religionswissenschaft 2. Göttingen : [Wien]: V & R Unipress ; Vienna University Press, 2014.
- „EAÖK Põhikiri“, 27. oktoober 2003.
- „EEKBL Põhikiri“, 3. oktoober 2012.
- „EELK Põhikiri“, 24. aprill 2004.
- „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“. Haridus- ja teadusministeerium, 2014. <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>.
- Rahandusministeeriumi koduleht. „Eetikaterminite sõnastik“, s.a. <https://www.rahandusministeerium.ee/et/avaliku-teenistuse-eetika/eetika-avalikus-sektoris-sissejuhatus/eetika-avalikus-sektoris>.
- „Elust, usust, usuelust“. SaarPoll, 2015.
- Erakooliseadus (s.a.). <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019085>.
- Fowler, James W. *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, 2010.
- Franken, Leni. „In Favor of a Shift, Against Elimination: The Future of RE in Catholic Schools in XXI Century Belgium“. *Usuteaduslik Ajakiri* 1/2016 (69) (2016): 25–37.
- Gagliarducci, Andrea. „Are religious teachers being eradicated from Belgian schools?“ *Catholic News Agency*, 13. juuli 2016. <https://www.catholicnewsagency.com/news/are-religious-teachers-being-eradicated-from-belgian-schools-15877>.
- Ghazaryan Drissi, Ani. „What Is Transforming Discipleship?“ *The Ecumenical Review* 71, nr 1–2 (jaanuar 2019): 216–24. <https://doi.org/10.1111/erev.12421>.
- Gould, Carol C. *Rethinking democracy: freedom and social cooperation in politics, economy, and society*. Reprint. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1993.
- Graham, Gordon. *Eight theories of ethics*. London ; New York: Routledge/Taylor and Francis Group, 2004.
- „Gümnaasiumi Riiklik Õppekava“, s.a.
- Halstead, J. Mark, ja Monica Jean Taylor, toim. *Values in education and education in values*. London ; Washington, D.C: Falmer Press, 1996.
- Hargreaves, Andy. *Changing teachers, changing times: teachers' work and culture in the postmodern age*. Teacher development. London: Cassell, 1994.
- Harrington, Daniel J., ja James F. Keenan. *Paul and virtue ethics: building bridges between New Testament studies and moral theology*. Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, 2010.
- Harro-Loit, Halliki. *Väärtusarenduse analüüs – miks ja kuidas?* Tartu Ülikooli eetika-keskus, 2011.

- Hauerwas, Stanley. *The peaceable kingdom: a primer in Christian ethics*. Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press, 1983.
- Haydon, Graham. „Väärtuskasvatus: õpetajad kui väärtuste edastajad“. *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu: Koostajad: Pöder, M., Sutrop, M., Valk, P. Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2009.
- Härm, Silja. „Eestikeelne piibllialane kirjandus religiooniõpetuse perspektiivist: ülevaade ja juhatusi kasutajatele“. Tartu Ülikool, 2010.
- Inglehart, Ronald, ja Wayne E. Baker. „Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values“. *American Sociological Review* 65 (1) (2000): 19–51.
- Inglehart, Ronald, ja Christian Welzel. *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790881>.
- Jaani, Juta, Nelli Jung, Katrin Nielsen, Egle Säre, ja Olga Schihalejev. *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?* Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2012.
- Jackson, Robert. „Should the State Fund Faith Based Schools? A Review of the Arguments“. *British Journal of Religious Education* 25, nr 2 (1. märts 2003): 89–102. <https://doi.org/10.1080/0141620030250202>.
- Jong, Johan De, ja Ger Snik. „Why Should States Fund Denominational Schools?“ *Journal of Philosophy of Education* 36, nr 4 (2002): 573–87.
- Juurak, Raivo. „Haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035“. *Õpetajate leht*. 11. september 2018. <https://opleht.ee/2018/11/haridus-ja-teadusstrateegia-2021-2035/>.
- „Kaarli kooli ainekavad“, 2019. <https://www.kaarlikool.ee/wp-content/uploads/2019/09/Ainekavad.pdf>.
- „Kaarli kooli I–II kooliastme õppekava“. Tallinna Toompea Kaarli kogudus, 2. september 2016.
- „Kaarli kooli õppekava“. EELK Tallinna Toompea Kaarli koguduse nõukogu, 2. oktoober 2019. <https://www.kaarlikool.ee/wp-content/uploads/2019/09/Kaarli-Kooli-oppekava.pdf>.
- Kaldur, Peeter, Ingmar Kurg, Alar Laats, Tauno Teder, ja Veiko Vihuri, toim. *Documenta oecumenica: kirik, ühiskond, misjon*, 2006.
- Kalmo, Hent. „Väärtustest Eesti Vabariigi põhiseaduses“. Esitatud Tartu Ülikooli eetikakeskuse ja Õiguskantsleri kantselei konverents: Rahva tahe – seadustega kujundatav või väljendatav?, Tallinn, 28. november 2014. <https://www.eetika.ee/et/28-november-2014>.
- Kalmus, Veronika, ja Triin Vihalemm. „Väärtused ja identiteetid“. *Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002–2024 tulemused*, 111–38. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2017.
- Kim, Beaumie. „Social Constructivism“. *Emerging perspectives on learning, teaching, and technology*, toimetanud Michael Orey, 2001. <https://cmapspublic2.ihmc.us/rid=1N5PWL1K5-24DX4GM-380D/Kim%20Social%20constructivism.pdf>.
- Kirschenbaum, Howard. „From Values Clarification to Character Education: A Personal Journey“. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development* 39, nr 1 (september 2000): 4–20. <https://doi.org/10.1002/j.2164-490X.2000.tb00088.x>.
- . „Väärtuste selitamise selgitus: mõned teoreetilised probleemid.“ *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*, 123–34. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2009.
- Kleis, Richard, toim. *Ladina-eesti sõnaraamat: Glossarium Latino-Estonicum*. 2., Täiendatud ja Parandatud väljaanne. Tallinn: Valgus, 2002.

- „Kohila Mõisakool Kooli õppekava“. MTÜ Miikaeli Ühendus, 28. september 2015. <http://www.kohilamoisakool.ee/wp-content/uploads/2014/03/KMK-kinnitatud-%C3%B5ppekava-2016.pdf>.
- „Kohila Mõisakooli õppekava“, 2019. <http://www.kohilamoisakool.ee/download/Kohila-Moisakooli-oppekava-2019.pdf>.
- „Kohila Mõiskooli õppekava lisa 5 sotsiaalainete ainekava“, 2019. <http://www.kohilamoisakool.ee/oppekava/>.
- Kotiranta, Matti. „Religious Education in Finland“. *The Routledge International Handbook of Religious Education*. London and New York, 2012.
- Kuris, Virge. „Kristlik haridus Eesti ühiskonnas ja lapsevanemate eelistustes“. Lõputöö (B.A.), Tartu Teoloogia Akadeemia, s.a.
- Kuurme, Tiiu. „Käisi aeg ja pedagoogika aegadeülesus“. *Õpetajate leht*, 30. november 2018. <http://opleht.ee/2018/11/kaisi-aeg-ja-pedagoogika-aegadeulesus/>.
- Käis, Johannes. *Õpetuse alused ja teed. Üldine didaktika*. Tartu: Kirjastus Studium, 2018.
- Käpp, Triin. „Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel“. *Usuteaduslik ajakiri* 2 (73) (2018): 89–111.
- Lahe, Jaan. *Sõnum teisest maailmast. Mis on kristluse põhisõnum?* Tallinn: Hildegarde Raamat, s.a.
- Lapse õiguste konventsioon (1989). <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>.
- Lévinas, Emmanuel. *Entre Nous: On Thinking-of-the-Other*. London: Athlone Press, 1998.
- Lévinas, Emmanuel, ja Philippe Nemo. *Ethics and Infinity*. 1st ed. Pittsburgh: Duquesne University Press, 1985.
- Lévinas, Emmanuel, ja Adriaan Theodoor Peperzak. *Emmanuel Levinas: Basic Philosophical Writings*. Toimetanud Simon Critchley ja Robert Bernasconi. Studies in Continental Thought. Bloomington: Indiana University Press, 1996.
- Lewis, Jeff. „Spiritual Education as the Cultivation of Qualities of the Heart and Mind. A Reply to Blake and Carr“. *Oxford Review of Education* 26(2) (2000): 362–83.
- Lopez, Jose Manuel Caamano. „The Meaning of The Decalogue For Contemporary Moral Theology“. *The Bible and Catholic Theological Ethics*, 130–40. Orbis Books, 2017.
- Love, Nicholas, ja Michael G. Sargent. *The Mirror of the Blessed Life of Jesus Christ: A Reading Text*. Exeter, Devon: University of Exeter Press, 2004.
- Luther, Martin. „Abieluasjust“. *Martin Luther. Valitud tööd*, 623–88. Tartu: Ilmamaa, 2012.
- . „Heidelbergi väitlus“. *Martin Luther. Valitud tööd*, 25–50. Tartu: Ilmamaa, 2012.
- . „Ilmalikust valitsusest“. *Martin Luther. Valitud tööd*, 386–432. Tartu: Ilmamaa, 2012.
- . „Traktaat kristlase vabadusest“. *Martin Luther. Valitud tööd*, 299–349. Tartu: Ilmamaa, 2012.
- . *Valitud tööd*. Toimetanud Urmas Petti. Tartu: Ilmamaa, 2012.
- Luts, Oskar. *Kevade*. Tallinn: Eesti raamat, 1968.
- Maasoo, Kai. „Elust, usust ja usuelust 2015“. Esitatud Religioonisotsioloogilise uuringu „Elust, usust ja usuelust 2015“ Tulemuste esmatutvustus, 15. juuni 2015. http://www.saarpoll.ee/UserFiles/File/Elus,%20usust%20ja%20usuelust_2015_ESITLUS_FINAL.pdf.

- MacIntyre, Alasdair. *After Virtue: A Study in Moral Theory*. 2. (corr.) ed. (with Postscript). London: Duckworth, 1985.
- MacIntyre, Alasdair C. *A short history of ethics: a history of moral philosophy from the Homeric age to the twentieth century*. London: Routledge Classics, 2006.
- Matera, Frank J. *The Sermon on the Mount: the perfect measure of the Christian life*. Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2013.
- Mathewes, Charles T. *Understanding religious ethics*. Chichester, West Sussex, U.K. ; Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2010.
- Eetikaveeb. „Mis on moraalifilosoofia?“ Vaadatud 8. august 2021. https://www.eetika.ee/et/moraal/teoreetiline_eetika/moraal.
- Mudge, Lewis S. „Ecclesiology and Ethics in the Western Church“. *The Routledge Companion to the Christian Church*. London: Routledge, 2010.
- Narits, Raul. *Õiguse entsüklopeedia*. Tallin: Juura, 2004.
- „Narva Õigeusu Humanitaarkooli Arengukava 2017–2019 aastateks“, 2017. https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/9/145/arengukava201720195_.pdf.
- Narvaez, Darcia. „Integreeriv eetiline kasvatus“. *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus; Pöder, M; Sutrop, M. Valk, P. (koost, 2009).
- Nemliher, Elise. „Spirituaalsuse arengu toetamine koolis – Eesti ja Inglismaa õppekavade sisuanalüüs ja võrdlus“. Magistritöö, Tartu Ülikool, 2017.
- Opermann, Signe. „Põlvkonnad väärtuspildil uuringu „Mina. Maailm. Meedia alusel““. Tallinn, 2016.
- Osbeck, Christina, ja Geir Skeie. „Religious Education at Schools in Sweden“. *Religious education at schools in Europe. . Part 3: Northern Europe*. Vienna forum for theology and the study of religions = Wiener Forum für Theologie und Religionswissenschaft. Göttingen : [Wien]: V & R Unipress ; Vienna University Press, 2014.
- Parsons, Susan Frank. „Usus Gratiae: How Am I to Hear the Sermon on the Mount?“ *Studies in Christian Ethics* 22, nr 1 (veebuar 2009): 7–20. <https://doi.org/10.1177/0953946808100223>.
- Peedu, Indrek. „Positioning the Scholar: Issues of Epistemology and Methodology in the Evolutionary Study of Religion“. Tartu Ülikool, 2019.
- Perry, Michael J. *The Political Morality of Liberal Democracy*. Cambridge University Press, 2010.
- Pike, Mark A. „The Challenge of Christian Schooling in a Secular Society“. *Journal of Research on Christian Education* 13, nr 2 (september 2004): 149–66. <https://doi.org/10.1080/10656210409484967>.
- Pilli, Einike. „Kristlik kodukasvatus“. *Kristlik haridus ja kasvatus* (blog). Vaadatud 8. detsember 2021. <http://haridus.ekn.ee/2-peatukk-kristlik-kodune-kasvatus/>.
- Pojman, Louis P. *Eetika. Õiget ja väärast avastamas*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005.
- Porter, Jean. *Moral Action and Christian Ethics*. 1. paperback ed. New Studies in Christian Ethics. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- . „Virtue“. *The Oxford Handbook of Theological Ethics*, toimetanud Gilbert Meilander ja William Werpehowski. Oxford University Press, 2005.
- Pöder, Andres. „Kristlikud väärtused ja Eesti ühiskond“. Esitatud Ühiseid väärtusi hoides, Estonia talveaed, 26. september 2008.
- Pöder, Johann-Christian. „Aeg elada ja aeg surra – eutanaasiast ja inimväärikusest“. 1. veebruar 2019. <https://www.err.ee/906605/johann-christian-poder-aeg-elada-ja-aeg-surra-eutanaasiast-ja-inimvaarikusest>.

- Pöder, Johann-Christian, Thomas-Andreas Pöder, ja Kerstin Kask, toim. *Viljatusravi ja suremisabi eetika. Evangeelsete Kirikute Osaduse Euroopas suunised*. EELK Usuteaduse Instituudi õppekirjandus 15. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2019.
- Pöder, Kadri Elliisabet, tõlk. „Euroopa reformatoorsete kirikute konkordia (Leuenbergi konkordia)“. *Uuema evangeelse teoloogia põhitekstid*, 597–610. Tartu: Ilmamaa, Koostanud Härle, Wilfred, Pöder, Thomas-Andreas, 2013.
- Pöder, Märt, Margit Sutrop, ja Pille Valk, toim. *Väärtused, iseloom ja kool. Väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2009.
- Pöder, Märt, Pille Valk, ja Margit Sutrop. „Pööre teadmistekesksele koolile väärtustekesksele koolile. Sissejuhatus“. *Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik*. Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2009.
- Pöder, Thomas-Andreas. „Sõnast lähtuv elu“. *Kirik ja Teoloogia*, 9. jaanuar 2015. <https://kjt.ee/2015/01/sonast-lahtuv-elu-mt-724-27/>.
- „Põhikooli riiklik õppekava“, s.a. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>.
- Pöld, Peeter. *Üldine kasvatuse õpetus*. Tartu: K. Mattieseni trükikoda, 1932.
- „Püha Johannese Kooli õppekava“, 21. detsember 2019. https://drive.google.com/file/d/0B2sGAX-h_kO9am9xUEFPMPG9OWIU/view.
- „Püha Johannese Kooli õppekava üldosa lisa 9: religiooniõpetus“, 2019.
- „Püha Miikaeli Kooli õppekava“. MTÜ Miikaeli Ühendus, 27. märts 2014. <http://pmk.vhk.ee/wp-content/uploads/2014/06/Kogu-oppekava-kinnitatud-27.03.2014.pdf>.
- „Püha Miikaeli kooli õppekava lisa 5 Ainevaldkond sotsiaalne“, s.a. http://pmk.edu.ee/wp-content/uploads/2017/08/Lisa_5_AINEKAVA_SOTSIAALAINED.pdf.
- Realo, Anu. „Eesti elanike väärtused ja nende muutus viimase 25 aasta jooksul“. Esitatud Eesti Inimõiguste Keskuse strateegiaseminar ja võrdse kohtlemise võrgustiku suvekogunemine, 2016. <https://humanrights.ee/2016/08/11895/>.
- Rohtmets, Priit. *Eesti usuelu 100 aastat*. Eesti ... 100 aastat. 32. Tallinn: Post Factum, 2019.
- Rokeach, Milton. „Part II. Religious Values and Social Compassion“. *Review of Religious Research* 11, nr 1 (1969): 24. <https://doi.org/10.2307/3510551>.
- Rubin, Herbert, ja Irene Rubin. *Qualitative Interviewing (2nd ed.): The Art of Hearing Data*. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States: SAGE Publications, Inc., 2005. <https://doi.org/10.4135/9781452226651>.
- Salumaa, Elmar. *Evangeelse eetika alused*. Toimetanud Jaanus Noormets. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2003.
- . *Süstemaatilise teoloogia käsiraamat*. Tallinn: Logos, EELK Usuteaduse instituut, 2009.
- Salumäe, Mart. „Kas homoseksuaalne vahekord on patt?“. *Kirik ja Teoloogia*, 27. aprill 2018. <http://kjt.ee/2018/04/kas-homoseksuaalne-vahekord-on-patt/>.
- Sands, Paul. „The Imago Dei as Vocation“. *Evangelical Quarterly*, jaanuar 2010.
- Schihalejev, Olga. *Väärtuskasvatus õpetajakoolituses*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2011.
- Schihalejev, Olga, ja Nelli Jung. „Erinevad väärtuskasvatustlikud lähenemised“. *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?* Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2012.
- Seth, Sanjay. „Liberalism and the Politics of (Multi)Culture: Or, Plurality Is Not Difference“. *Postcolonial Studies* 4, nr 1 (aprill 2001): 65–77. <https://doi.org/10.1080/13688790120046889>.

- Smith, David. „The Bible and education: Ways of constructing the relationship“. *Themelios* 26:2 (2001): 29–42.
- Spohn, William C. „Scripture“. *The Oxford Handbook of Theological Ethics*, 93–111. Oxford handbooks. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2005.
- Sutrop, Margit. „Milleks filosoofia?“ *Õpetajate leht*, oktoober 2005.
- , toim. *Väärtuspõhine kool. Eesti ja maailma kogemus*. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 2013.
- Sutrop, Margit, Halliki Harro-Loit, ja Nelli Jung. „Väärtused ja väärtuskasvatus“. *Eetikaveeb* (blog), s.a.
<https://www.eetika.ee/et/haridus/moraaliskasvatus/juhtum/687735>.
- Talisse, Robert B. *Democracy and Moral Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511635281>.
- „Tallinna Toomkooli kristlik kasvatus ning usuõpetuse õpetamise tingimused ja kord“, 30. september 2013. <https://tallinnatoomkool.ee/pohiinfo/usuopetuse-tingimused-ja-kord>.
- Tanner, Kathryn. *Christ the Key*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511803499>.
- „Tartu Katoliku Hariduskeskuse põhikooliosa õppekava“. MTÜ Tartu Katoliku Hariduskeskus, 2. detsember 2018. https://katoliku.edu.ee/application/files/5215/8149/2778/TKHK_kooliosa_õppekava_13.01.20.pdf.
- „Tartu Kristlik Põhikool õppekava“, 9. jaanuar 2013. http://www.tkp.ee/wp-content/uploads/2014/02/oppekava_uldosa.pdf.
- „Tartu Luterliku Peetri Kooli õppekava üldosa“, 30. oktoober 2019. http://www.luterlik.edu.ee/wp-content/uploads/2019/11/TLPK-p%C3%B5hikooli-%C3%B5ppekava_30.10.2019.pdf.
- Timmermans, Stefan, ja Iddo Tavory. „Theory Construction in Qualitative Research: From Grounded Theory to Abductive Analysis“. *Sociological Theory* 30, nr 3 (september 2012): 167–86. <https://doi.org/10.1177/0735275112457914>.
- Tuula Sakaranaho. „Religious Education in Finland“. *Temenos – Nordic Journal of Comparative Religion* 49, nr 2 (jaanuar 2014).
<https://journal.fi/temenos/article/view/9547>.
- Ubani, Martin, ja Kirsi Tirri. „Religious Education at Schools in Finland“. *Religious education at schools in Europe. Part 3: Northern Europe*, 105–26. Vienna forum for theology and the study of religions = Wiener Forum für Theologie und Religionswissenschaft 3. Göttingen : [Wien]: V & R Unipress ; Vienna University Press, 2014.
- „Valikaine usuõpetus“. MTÜ Õigeusu Hariduse Ühing „Ülestõusmine“, 22. detsember 2017. https://www.narvaog.eu/upload/textchildren_f/13/86/valikaine-usuopetus_.pdf.
- Vihalemm, Peeter, Marju Lauristin, Veronika Kalmus, ja Triin Vihalemm. *Eesti ühiskond kiirenevas ajas uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002–2014 tulemused*, 2017.
- Vihalemm, Peeter, ja Anu Masso. „‘Mina. Maailm. Meedia’ metoodikast“. *Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu „Mina. Maailm. Meedia.“ 2002–2014 tulemused.*, 96–109. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2017.
- Viilma, Urmas. „Iseseisvuse taastanud Eestis luterliku üldhariduskooli loomine Tallinna Toomkooli näitel“. EELK Usuteaduse Instituut, 2018.
- Wannenwetsch, Bernd. „Ecclesiology and Ethics“. *The Oxford Handbook of Theological Ethics*, 57–73, 2005.
- Welch, John W. „Temple Themes and Ethical Formation in the Sermon On the Mount“. *Studies in Christian Ethics* 22, nr 2 (mai 2009): 151–63.
<https://doi.org/10.1177/0953946809103489>.

- White, John. *The Aims of Education Restated (International Library of the Philosophy of Education Volume 22)*. Psychology Press, 2010.
<https://doi.org/10.4324/9780203861011>.
- Williams, Bernard. *Ethics and the Limits of Philosophy*. Hoboken: Taylor & Francis, 2011.
<https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=672438>.
- Wright, Andrew. *Religion, education, and post-modernity*. London ; New York: RoutledgeFalmer, 2004.
- Ülavere, Pärje. „Koolieelset elasteasutuste pedagoogide ja lastevanemate väärtused ning nende hinnangud väärtuskasvatusele“. Tallinna Ülikool, 2020.
- „Üldharidusprogramm 2020–2023“. Haridus- ja teadusministeerium, 31. detsember 2019.
https://www.hm.ee/sites/default/files/4_uldharidusprogramm_2020_23.pdf.

Lisa 1.

Küsitlus kristlike koolide juhtkonnale

Antud küsimustik on osa doktoritööst „Kristlikud koolid ja kristlik väärtuskasvatus sekulaarses ühiskonnas“. Andmeid kasutab vaid uurija (Triin Käpp) ning kõik vastuseid säilitatakse konfidentsiaalsuspõhimõtteid silmas pidades. Vastamine võib aega võtta ca 10–20 minutit ning seda on võimalik teha ka osade kaupa, aegajalt küsitluse juurde tagasi pöördudes (see aga eeldab, et jätate vastava lehe arvutis avatuks). Suur tänu juba ette, teie vastustest on mulle palju abi ja loodan, et sellest on kasu ka teile.

* Required

1. Mis on teie isiklik seos selle kooliga? *

Millised on teie isikliku loo peamised sõlmpunktid?

---

2. Mis teeb teie arvates koolist kristliku kooli? *

---

3. Kui oluline on teie jaoks, et kristlikus koolis oleksid olemas järgmised elemendid *

Mark only one oval per row.

	1 - ei ole üldse oluline	2 - väheoluline	3 - neutraalne	4 - oluline	5 - väga oluline
Õpetajad on kristlased	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis antakse lastele usuõpetust	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsed tulevad kristlikest peredest	☐	☐	☐	☐	☐
Pühasid tähistatakse kristliku kalendri alusel ja neile antakse kristlik sisu	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis palvetatakse ühiselt	☐	☐	☐	☐	☐
Muu (saab järgmises lõigus kommenteerida)	☐	☐	☐	☐	☐

4. Kui soovid eelmise küsimuse juurde midagi lisada

---

5. Palun kirjeldage oma kooli personali *

Haridus, konfessionaalne kuulumus, vanus ja muu oluline

---

6. Palun kirjeldage oma kooli peresid *

Haridus, konfessionaalne kuulumus, vanus ja muu oluline

---

7. Palun kirjeldage oma kooli lapsi *

---

8. Iga kool väärtustab veidi erinevaid asju. Kirjutage 3-4 olulist märksõna või mõtet, mis teie jaoks kõige paremini teie kooli iseloomustavad. *

---

9. Mida tähendab teie jaoks sõnapaar "kristlik väärtuskasvatus"? *

---

10. Mis teie igapäevases koolielus seob omavahel kirikut ja kooli? *

Sh uurin, kas tegu on ühe konkreetse kirikuga või on neid mitu.

Isikuandmed

11. Kooli nimi *

---

12. Sugu *

Mark only one oval.

Naine

Mees

13. Kellena töötad? *

Check all that apply.

- Direktorina
- Õppealajuhatajana
- Kooli pidaja juhtkonna liige
- Kooli pidaja liige

Other: _____

14. Vanus *

Mark only one oval.

- Alla 20
- 21-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- 61 +

15. Konfessionaalne kuuluvus *

Mark only one oval.

- Luterlane
- Õigeusklik (EAÕK)
- Õigeusklik (Moskva Patriarhaat)
- Katoliiklane
- Baptist
- Metodist
- Elu Sõna kogudus
- Nelipühilane
- Ei kuulu ühtegi konkreetseesse konfessiooni
- Other: _____

This content is neither created nor endorsed by Google.

Google Forms

Lisa 2.

Küsitlus kristlike koolide personalile

Antud küsimustik on osa doktoritööst „Kristlikud koolid ja kristlik väärtuskasvatus sekulaarses ühiskonnas”. Andmeid kasutab vaid uurija (Triin Käpp) ning kõik vastused säilitatakse konfidentsiaalsuspõhimõtteid silmas pidades. Vastamine võib aega võtta ca 10–20 minutit ning seda on võimalik teha ka osade kaupa, aegajalt küsitluse juurde tagasi pöördudes (see aga eeldab, et jätate vastava lehe arvutis avatuks). Suur tänu juba ette, teie vastustest on mulle palju abi ja loodan, et sellest on kasu ka teile

* Required

1. Kuidas teist sai selle kooli töötaja? *

---

2. Mis teeb teie arvates koolist kristliku kooli? *

---

3. Kui oluline on teie jaoks, et kristlikus koolis oleksid olemas järgmised elemendid *

Mark only one oval per row.

	1 - ei ole üldse oluline	2 - väheoluline	3 - neutraalne	4 - oluline	5 - väga oluline
Õpetajad on kristlased	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis antakse lastele usuõpetust	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsed tulevad kristlikest peredest	☐	☐	☐	☐	☐
Pühasid tähistatakse kristliku kalendri alusel ja neile antakse kristlik sisu	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis palvetatakse ühiselt	☐	☐	☐	☐	☐
Muu (saab järgmises lõigus kommenteerida)	☐	☐	☐	☐	☐

4. Kui soovid eelmise küsimuse juurde midagi lisada

---

5. Palun kirjeldage oma kooli personali *

Haridus, konfessionaalne kuuluvus, vanus ja muu oluline

---

6. Palun kirjeldage oma kooli lapsi *

---

7. Iga kool väärtustab veidi erinevaid asju. Kirjutage 3-4 olulist märksõna või mõtet, mis teie jaoks kõige paremini teie kooli iseloomustavad. *

---

8. Milliseid elemente oma tegevusest õpetajana nimetaksite kristlikuks väärtuskasvatuseks? *

Aine sisu mõttes, metoodika mõttes, suhete mõttes jne

---

9. Mis teie igapäevases koolielus seob omavahel kirikut ja kooli? *

Sh uurin, kas tegu on ühe konkreetse kirikuga või on neid mitu.

Isikuandmed

10. Kooli nimi *

---

11. Sugu *

Mark only one oval.

Naine

Mees

12. Kellena töötad? *

Check all that apply.

Klassiõpetajana

Aineõpetajana

Tugispetsialistina

Muu personal

Other: _____

13. Vanus *

Mark only one oval.

Alla 20

21-30

31-40

41-50

51-60

61 +

14. Konfessionaalne kuuluvus *

Mark only one oval.

Luterlane

Õigeusklik (EAÕK)

Õigeusklik (Moskva Patriarhaat)

Katoliiklane

Baptist

Metodist

Elu Sõna kogudus

Nelipühilane

Ei kuulu ühtegi konkreetseesse konfessiooni

Other: _____

This content is neither created nor endorsed by Google.

Google Forms

Lisa 3.

Küsitlus kristlike koolide lapsevanematele

Antud küsimustik on osa doktoritööst „Kristlikud koolid ja kristlik väärtuskasvatus sekulaarses ühiskonnas”. Andmeid kasutab vaid uurija (Triin Käpp) ning kõik vastused säilitatakse konfidentsiaalsuspõhimõtteid silmas pidades. Vastamine võib aega võtta ca 10–20 minutit ning seda on võimalik teha ka osade kaupa, aegajalt küsitluse juurde tagasi pöördudes (see aga eeldab, et jätate vastava lehe arvutis avatuks). Suur tänu juba ette, teie vastustest on mulle palju abi ja loodan, et sellest on kasu ka teile

* Required

1. Millistel põhjustel valisite oma lapsele just selle kooli? *

---

2. Mis teeb teie arvates koolist kristliku kooli? *

---

3. Kui oluliseks peate kristliku kooli juures järgmisi komponente *

Mark only one oval per row.

	1 - ei ole üldse oluline	2 - väheoluline	3 - neutraalne	4 - oluline	5 - väga oluline
Õpetajad on kristlased	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis järgitakse kristlikke põhimõtteid	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis antakse lastele usuõpetust	☐	☐	☐	☐	☐
Lastel on kristlik taust	☐	☐	☐	☐	☐
Pühasid tähistatakse kristliku kalendri alusel ja neile antakse kristlik sisu	☐	☐	☐	☐	☐
Koolis palvetatakse ühiselt	☐	☐	☐	☐	☐
Muu (saab järgmises lõigus kommenteerida)	☐	☐	☐	☐	☐

4. Kui soovid eelmise küsimuse juurde midagi lisada

_____

5. Iga kool väärtustab veidi erinevaid asju. Kirjutage 3-4 olulist märksõna või mõtet, mis teie jaoks kõige paremini teie lapse kooli iseloomustavad. *

_____
_____
_____
_____

6. Millise inimesena te soovite, et teie laps kooli lõpetaks? *

Isikuandmed

7. Kool, kus teie laps õpib *

---

8. Sugu *

Mark only one oval.

Naine

Mees

9. Vanus *

Mark only one oval.

Alla 20

21-30

31-40

41-50

51-60

61 +

10. Mitmendas klassis teie laps õpib? *

Check all that apply.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9

11. Konfessionaalne kuuluvus *

Mark only one oval.

- Luterlane
- Õigeusklik (EAÕK)
- Õigeusklik (Moskva Patriarhaat)
- Katoliiklane
- Baptist
- Metodist
- Elu Sõna kogudus
- Adventist
- Nelipühilane
- Ei kuulu ühtegi konkreetsesse konfessiooni
- Other: _____

This content is neither created nor endorsed by Google.

Google Forms

Lisa 4.

Koolijuhtidega läbiviidud intervjuu kava

Küsimusi ei esitatud alati täpselt samas järjekorras, sõltus ka intervjuu kulust endast.

1. Isiklik seos kooliga. Kuidas liitusid? Milline oli see lugu?
2. Mis teeb kristlikus koolist kristliku?
3. Kirjeldage oma õpetajad, lapsi, peresid.
4. Miks on teie arvates vaja kristlikku erakooli?
5. Kuidas on teie näitel seotud kodu, kool ja kirik?
6. Mis on just teie kooli eripära?
  - a. Tugevused
  - b. Nõrkused
7. Mis on teie meelest kristlik väärtuskasvatus?
8. Mis on kristliku kooli suurimad väljakutsed ühiskonnas?
9. Kas on midagi, mis on jäänud kõnelemata, küsimata?

Lisa 5. Väärtused koolide dokumentatsioonis

Kool	Visioon ja missioon	Eesmärk	Väärtused	Mujal
Tallinna Toomkool			<p>Tugineb eraõigusliku üldhariduskoolina kristlikele tõekspidamistele, mis on aluseks isiksuse täisväärtuslikule elule ning teenivad üldist hüve ühiskonnas.</p> <p>Rõhutab hariduse isiksuslikku, kultuurilist ja ühiskondlikku toimet, luues aluse muutuvast maailmas toimetuleva, kaasimimestest hooliva ja väärrika isiksuse arenguks.</p> <p>Tähtsustab antiikseid, kristlike ja isamaalisi väärtusi (iarkus, vaprus, mõõdukus, õiglus, usk, lootus, armastus, isamaalisus, loovus).</p> <p>Loob aluse ühiskondlikult vastutustundliku ja kodanikuühiskonna põhimõtteid austava isiksuse kujunemiseks.</p> <p>Väärtustab antiikset ja kristlikku kultuuri, luterlikku traditsiooni, eesti kultuuripärandit ning ajaloolise Tallinna Toomkooli pärandit.</p>	<p>Toomkool tugineb üldhariduskoolina kristlikele tõekspidamistele, mis on aluseks isiksuse täisväärtuslikule elule ning teenivad üldist hüve ühiskonnas. Toomkool toetub oma tegevuses kodu, kooli ja kiriku koostööle. Toomkool rõhutab hariduse isiksuslikku, kultuurilist ja ühiskondlikku toimet. Toomkool loob eeldused muutuvast maailmas toimetuleva, hooliva ja väärrika isiksuse arenguks. Toomkool kujundab õpikeskkonna, kus lisaks headete teadmistele ja õpioskustele areneb lapse südametunnistus ja sotsiaalne võimekus. Toomkool arendab keskkonna, kus on rohkem koolirõõmu ning vähem pingeid ja kooliväsimust, kus märgatakse avalduvaid andeid, toetatakse last raskustes ega jäeta kedagi kõrvale.</p>

Kool	Visioon ja missioon	Eesmärk	Väärtused	Mujal
Tartu Luterlik Peetri Kool	<p>Missioon:</p> <ul style="list-style-type: none"> toetada perekondi laste kasvatamisel kristlikust eetikast ja eesti rahvus-kultuurist lähtuvalt; luua keskkond ja teha koos tööd selle nimel, et kooli lõpetav inimene areneks terviklikuks isiksuseks, kes hoolib iseendast, teistest inimestest ja ümbritsevast keskkonnast ning kes oskaks ja julgeks mõelda, öelda, teha ja vastutada; suunata iga inimest (õpilane, õpetaja, lapsevanem) mõtlema sellele, et ta on Jumala loomingu ja tingimusteta armastatud Jumala poold. Visioon: TLPK on omanäoline ning Eestis kõrgelt hinnatud haridusasutus, kus kristlikul eetikal ja Eesti rahvus-kultuuril põhinev õppekasvatustöö arendab hoolivaid ja isemõtlevaid isiksusi. 		<p>Väärtused</p> <p>2.2.1. Kristlik väärtuskasvatust Tartu Luterlik Peetri Kool:</p> <ul style="list-style-type: none"> annab hingeharidust, mis lähtub kristlikust eetikast ja üldinimlikest väärtustest (ausus, õiglus, armastus, hoolivus, inimväärikus, tänulikkus, aukartus elu ees, austus kaasinimeste ja enda vastu) ning loob aluse ühiskondlikult vastutustundliku ja kodanikuühiskonna põhimõtteid austava isiksuse kujunemiseks; tutvustab kristlikku kultuuri, luterlikku traditsiooni, eesti kultuuripärandit ning ajaloolise Tartu Peetri Kooli pärandit. <p>Hingehariduse andmisel on meie põhiväärtusteks: AUSTUS, mille all me mõistame eneseväärikuse toetamist, Looja ja loodu(se) austamist, pühaduse ja sallivuse kasvatamist, perekonna kui ühiskonna tugistruktuuri toetamist ning üksikute usaldamist. HOOLIVUS, mille all me mõistame südamesoojust ja andestamist. Hoolivus peab valitsema kõikides suhetes, nii lapse ja õpetaja, lapse ja vanema kui vanema ja õpetaja vahel. TÄNULIKKUS, mille all mõistame tänutunnet kõikide vastu ja kõige eest, mis meile on antud; oskust sellest õppida. VASTUTUSTUNNE, mis hõlmab nii õpetajate, õpilaste kui lapsevanemate ühises koostöös võetud ülesannete lõpuni tegemist, üksikute toetamist ning julgust tunnustada oma vigu/nõrkusi, et neist seeläbi üheskoos üle saada.</p>	

Kool	Visioon ja missioon	Eesmärk	Väärtused	Mujal
Tartu Katoliku Hariduskeskus	<p>Tartu Katoliku Hariduskeskuse missioon on kristlikul maailmavaatel tugineva kasvatus ja hariduse andmine ning perekondade toetamine laste kasvatamisel.</p> <p>Tartu Katoliku Hariduskeskuse lähtub sellest, et iga inimene – õpilane, lapsevanem ja õpetaja – on Jumala loomingu ning tingimusteta armastatud Jumala poolt.</p> <p>Tartu Katoliku Hariduskeskuse visioon on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • väärtustada perekonda; aidata lapsevanemaid nende missioonis kasvatada laps • väärtustada võrdset nii akadeemilist haridust kui ka iseloomu kujundamist vooruste kasvatamise kaudu • luua koolis keskkond, kus valitseks armastus ja austus kaasinimeste vastu ning kus hooldatakse nõrgemate eest • pidada hinnaliseks kristlikku kultuuri, traditsiooni, rahva- pärimust ning puhaast loodust • märgata ja arvestada õpilaste individuaalset eripära, aidata õpilastel ära tunda ja arendada oma tugevaid külgi ja andeid • kasvatada missioonitundega inimest, kes julgeb ja oskab teha ühiskonnas toimides eetilisi valikuid 			

Kool	Visioon ja missioon	Eesmärk	Väärtused	Mujal
Tartu Kristlik Põhikool	<p>Tartu Kristlik Põhikool on Kristuse-keskne, hooliv, õpilase arengut ja loovust toetava õpikeskkond.</p> <p>Missioon: luua koostöös koduga kristlikele väärtustele põhinev koolikeskkond, arendamaaks õpilasi vaimset, tunnetuslikult, kõlbliselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt toetada õpilase kujunemist rahvus- ja missioonitundega isiksuseks, kes julgub võtta vastutust nii perekonnas kui ühiskonnas, on hooliv ja samas põhimõttekindel arendada oma rahvuskultuuri ja loodust hoidvat mõtlemist ja valmidust elukestvaks õppeks lähtudes õppekavast ja iga õpilase individuaalsusest anda head ainealased</p>		<p>Usk Jumalasse ja elav suhe Jumalaga Austav ja hooliv suhtumine endasse ja teistesse Loovus ja isikupära Terved eluviisid, traditsiooniline peremudel</p>	<p>Mujal PÕHIMÕTE: Lõimime kooliellu piibliõidesid ja kristlikku väärtussüsteemi, et õpingute ja erinevate tegevuste kaudu kujundada õpilastes kõrgeid moraalseid ja vaimseid väärtusi ning arendada sotsiaalseid oskusi.</p> <p>Kristlik osa: Tartu Kristlik Põhikool kannab hoolt õpilaste hariduse, turvalisuse ja väärtushinnangute eest. Koolis on turvaline, kristlik keskkond, mis soodustab õpilaste intellektuaalset, sotsiaalset ja vaimset arengut. Me rõhutame austust ja hoolimist iga üksikisiku suhtes ning kõigi kaasamist kogukonda. Me usume, et kooli keskkond, asjatundlikud töötajad ja erinevad loominguised ettevõtmised üheskoos on võtmeks sellele, et meie õpilased saavutavad igal aastal väga häid tulemusi ja kõrgeid keskmisi hindeid.</p> <p>Kristlikud alusväärtused: Meie kool on üldkristlik kool, mis soovib pakkuda õpilastele lisaks heale haridusele turvalist keskkonda ja kristlikke väärtusi. Kooli iseloomustavad kristlik alus ja turvaline, positiivne keskkond, milles kõik tunnevad end hästi. Üksteisest lugupidamine, hoolimine ja kõigi kaasamine on tähtsal kohal nii töötajate kui ka õpilaste jaoks.</p> <p>Meie kristlik profiil Meid kui kristlikku kooli iseloomustavad usuõpetus õppeainena, hommikupalved ja piiblihommikud kord nädalas. Kooli usuõpetus põhineb apostellikul usu-tunnistusel, mida tunnustavad kõigi konfessioonide kristlased.</p>

Kool	Visioon ja missioon	Eesmärk	Väärtused	Mujal
<p>Püha Miikaeli Kool</p>	<p>HOOLIMINE – lapse vajaduste märkamine kooli ja kodu koostöona</p> <p>Kool toetab perekonna kasvatus-taotlusi ning loob eeldused lapse igakülgseks arenguks. Koolis on kõigil lastel võrdsed võimalused areneda vastavalt oma võimekusele ja vajadustele. Koolis on väärtustatud iga lapse anne kui and, mida igaühel on kohustus hoida ja toetada.</p> <p>VASTUTUS (EESKUJU) – vastutus oma otsuste ja tegude eest, mida saab tagada läbi kõrge enesedisipliini ja kokkulepete täpse järgimise</p> <p>KOOSTÖÖ – efektiivne ja avatud koostöö erinevatel tasanditel, edu taotlemine läbi koostöö: ühise koolikogukonna loomine ja hoidmine (õpilane-õpetaja-lapsevanem), aktsenteeritavad põhimõtted, mis loovad eelduse koostööks (koolikogukond-omavalitsus-riik), koostöös sellise kultuurikeskkonna loomine, mis toetab kooli hariduspüüdlusi (kool-kogudusedvabatahendused-teised haridusasutused)</p>	<p>1.1. Püha Miikaeli Kool püüab oma tegevuses anda panuse selleks, et kvaliteetne üldharidus oleks võrdväärselt kättesaadav kõigile isikutele, sõltumata nende sotsiaalsest ja majanduslikust taustast, rahvusest, soost, elukohast või hariduslikust erivajadusest.</p> <p>1.2. Püha Miikaeli Kooli haridus- ja kultuurikonseptiooni alused on sõnastatud pedagoogilises konseptioonis, mis täpsustab ka õppekava ülesehitamisel silmas peetud valdkondi ja põhimõtteid. Läbivaks ja ühendavaks liiniks on esivanemate vaimse pärandi tundmaõppimine, selle edasiandmine ning väärtustamine.</p> <p>Kasvatuse tugineb katoliku kiriku õpetusele.</p> <p>1.3. Õppeaasta on seotud ajaliseks tervikuks rahva- ja kirikukalendri tähtpäevade kaudu antud rütmilise alusega. Aastaplaanis fikseeritud ühisüritused on Püha Miikaeli Kooli õppekava olulisteks koostisosadeks.</p>		

Kool	Visioon ja missioon	Eesmärk	Väärtused	Mujal
Kaarti Kool			<p>Üksmeel Meie jaoks on see... rõõm üheskoos teelolemisest ühise eesmärgi nimel. Sisemisest teadmisest ja vajadusest tekkinud tahe teeb meid tublimaks ja tugevamaks. Tähtis on usaldada ja olla ise usaldusväärne ning tunnetada vastutust teiste ja iseenda ees. Kõike mida teeme, teeme südamega.</p> <p>Kristlik maailmavaade Meie jaoks on see... toetumine armastusele Jumala, kaasinimeste ja iseenda vastu; lootus helgemast maailmast. Lähtume sellest, et iga elu on püha ja puutumatu. Oma tegemistes toetume kirikuaasta rütmile, väärtustades kiriku pärandit ja traditsiooni ning koostööd kogudusega. Püüdleme vainse kasvamise – sisemise hingehariduse täiustumise suunas.</p> <p>Areng Meie jaoks on see ... koos kasvamine ja töötamine parema ja usaldusväärsema tuleviku suunas. Üksteist täiendades ja ühiseid eesmärgi jälgides õpime ületama raskusi ning oleme avatud uutele ja edasiviivatele väljakutsetele.</p> <p>Juured Meie jaoks on see... perekonnd ja kodu oma väärtuste ja kogemustega, esivanemate pärand läbi rahvakultuuri ja traditsioonide. Austame vanemate eluarkust ja püüame seda edasi anda tulevastele põlvkondadele.</p>	

Kool	Visioon ja missioon	Eesmärk	Väärtused	Mujal
Kaarli Kool			<p>Inimene (harmonia, isiksus) Meie jaoks on see .... hoitud olemine, elu pühadus, iga isiksuse väärtustamine. Peame oluliseks vabaduse – vastutuse suhet: vabadus olla mina ise tähendab anda ka teistele vabadus olla need kes on nemed. Teadvustame, et üheskoos teel olemiseks on vaja ka ühiseid reegleid. Inimene on osa Loodust, suhtudes hoidvalt ja hoolivalt ümbritsevasse ja iseendasse. Olles ise loojad ammutame inimstidame ja hinge lõputust sügavusest.</p> <p>PÕHIMÕTTED Oma tegudes ja otsustes toetume järgnevatele põhimõtetele:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Armasta Jumalat üle kõige ja ligimest nagu iseennast. • Meie tegevus lähtub sisemisest tunnetusest ja vajadusest. • Suhtlemise aluseks on vastastikune hoolimine ja austus. • Tunnustades isikupära, loome ühist. • Ühisuses ja koostegemises peitub meie jõud. • Suhtume hoolivalt meid ümbritsevasse. • Toetame inimese harmoonilist arengut (vaim, hing, ihu). • Lapse arengu toetamine on kodu ja kooli koostöö. • Meie kooli heaolu ja maine sõltuvad igatühist meist. • Toetume oma juurtele, aga samas oleme avatud uuele. • Vabadus eeldab piire. <p>Toetame õpetaja pidevat isiksustikku ja professionaalset arengut.</p>	

Kool	Visioon ja missioon	Eesmärk	Väärtused	Mujal
<p>Kohila Mõisakool</p>	<p>HOOLIMINE – lapse vajaduste märkamine kooli ja kodu koostöona</p> <p>Kool toetab perekonna kasvatus-taotlust ning loob eeldused lapse igakülgseks arenguks. Koolis on kõigil lastel võrdsed võimalused areneda vastavalt oma võimekusele ja vajadustele. Koolis on väärtustatud iga lapse anne kui and, mida igaühel on kohustus hoida ja toetada.</p> <p>VASTUTUS (EESKUJU) – vastutus oma otsuste ja tegude eest, mida saab tagada läbi kõrge enesedisipliini ja kokkulepete täpse järgimise</p> <p>KOOSTÖÖ – efektiivne ja avatud koostöö erinevatel tasanditel, edu taotlemine läbi koostöö: ühise koolikogukonna loomine ja hoidmine (õpilane-õpetaja-lapsevanem), aktsepteeritavad põhimõtted, mis loovad eelduse koostööks (koolikogukond-omavalitsus-riik), koostöös sellise kultuurikeskkonna loomine, mis toetab kooli hariduspüüdlusi (kool-kogudused-vabatahendused-teised haridusasutused)</p>	<p>Õppe- ja kasvatusgevuse eesmärgid ja põhimõtted Kohila Mõisakooli püüab oma tegevuses anda panuse selleks, et kvaliteetne üldharidus oleks võrdväärselt kättesaadav kõigile isikutele, sõltumata nende sotsiaalsest ja majanduslikust taustast, rahvusest, soost, elukohast või hariduslikest erivajadusest.</p> <p>Kohila Mõisakooli haridus- ja kultuurikonseptsiooni alused on sõnastatud Vanalima Hariduskollegiumi pedagoogilises kontseptsioonis, mis täpsustab ka õppekava ülesehitamisel silmas peetud valdkondi ja põhimõtteid. Lähivaks ja ühendavaks liimiks on esivanemate väimse pärandi tundmaõppimine, selle edasiandmine ning väärtustamine. Kasvatus tugineb kristlikule väärtussüsteemile.</p> <p>Õppeaasta on seotud ajaliseks tervikuks rahva- ja kirikukalendri tähtpäevade kaudu antud rütmi alusel. Aastaplaanis fikseeritud ühisiüritused on Kohila Mõisakooli õppekava olulisteks koostisosadeks.</p>		

ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Triin Käpp
Sünniaeg: 5.01.1982
Telefon: +372 5690 9272
E-post: triin@luterlik.edu.ee

Töökohad ja ametid

01.08.2019–... Tartu Luterlik Peetri Kool, Õppealajuhataja
01.08.2015–30.11.2016 Tartu Luterlik Peetri Kool, Kaplan
01.12.2016–... Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, Tartu Ülikooli-Jaani kogudus, Koguduseõpetaja
27.11.2016–... Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Filosoofia ja semiootika instituut, Eetikakeskus, projektijuht
01.10.2010–31.07.2015 Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, Tartu Ülikooli-Jaani kogudus, Abiõpetaja
01.01.2011–26.11.2016 Tartu Ülikool, Matemaatika-informaatikateaduskond, Arvutiteaduse instituut, projektijuht
06.06.2007–31.12.2011 Vanalinna Hariduskolleegium, Õpetaja
2006–2007 Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, arengukava projektijuht
01.01.2006–31.12.2008 OÜ B.I.A., konsultant
01.01.2004–31.12.2006 Euroopa Oikumeeniline Noortenõukogu, projektijuht
01.01.2003–31.12.2004 EELK Tallinna Jaani Kogudus, noortejuht
01.01.2002–31.12.2004

Haridustee

2015–... Tartu Ülikool, doktorantuur
2010–2011 EELK Usuteaduse instituudi pastoraalseminar
2005–2007 Tartu Ülikool Usuteaduskond õpetajakoolitus
2000–2005 Tartu Ülikool Usuteaduskond B.A. cum laude
1997–2000 Vanalinna Hariduskolleegiumi Gümnaasium

Ühiskondlik tegevus

- Alates 2019 CEC teemagrupi „Haridus, demokraatia ja mitmekesisus“ liige
- Alates 2018 EKN eetika ja eluväärtuste töögrupi liige
- Alates 2015 EELK vaimuliku ameti komisjoni liige
- Alates 2014 EELK vaimulike konverentsi juhatuse liige
- MTÜ Tartu Luterlik Peetri kool asutaja; alates 12/2011 juhatuse liige;
- 06/2007 – 03/2015 SA Akadeemiake juhatuse liige;
- SA MÜ asutaja; alates 10/2005 SA MÜ juhatuse liige, alates 05/2007 sihtasutuse juhataja;
- Alates 04/2004 projekti Metsaülikool korralduskomisjoni liige, alates 09/2009 Metsaülikooli juhataja;

- Aastast 2001 üliõpilaskorporatsioon Amicitia liige sh olnud
- 09/2005 – 07/2006 Tartu Noortevolikogu liige;
- 2004 üle-Euroopalise suvekooli „*Celebrating Nature, Improving the future*“ projektijuht ja rahvusvahelise planeerimiskomisjoni liige.
- 2004 kooliõpilastele suunatud vägivallavastane koolituse projektijuht.

Osalemine projektides

ETF9108 „Noorte usuliste veendumuste ja usulisse mitmekesisusse suhtumise kontekstuaalsed tegurid (1.01.2012–31.12.2015)“, Olga Schihalejev, Tartu Ülikool, Usuteaduskond.

Publikatsioonid

1.1. Teadusartiklid, mis on kajastatud Web of Science andmebaasides Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index, Arts & Humanities Citation Index, Emerging Sources Citation Index ja/või andmebaasis Scopus (v.a. kogumikud)

Käpp, Triin (2018). Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel. *Usuteaduslik Ajakiri*, 73 (2), 89–111.

Lisaks doktoritöö teemal avaldatud populaarteaduslikud artiklid

Käpp, Triin (2019). Kristlikud väärtused 3.0. www.err.ee, 02.06.2019.

Käpp, Triin (2018). Kristlike koolide roll ühiskonnas. *Kirik & Teoloogia*, 23.11.2018.

Käpp, Triin (2018). Hindamine ja põhikooli lõpueksamid kirikus. *Eesti Kirik*, 19.09.2018.

Käpp, Triin (2017). Kristlus kui maailmavaade. www.err.ee, 05.10.2017.

Käpp, Triin (2015). Miks on kooli vaja? *Kirik & Teoloogia*, 16.10.2015.

Käpp, Triin (2014). Kiriku roll ühiskonnas. *Eesti Kirik*, 2.

Käpp, Triin (2013). Eklesioloogiline oikumeenia. *Kirik & Teoloogia*, 1–6.

Käpp, Triin (2012). Usuõpetus, usundiõpetus ja religiooniõpetus. *Kirik & Teoloogia*, 1.

CURRICULUM VITAE

Name: Triin Käpp
Date of birth: 5.01.1982
Phone: +372 5690 9272
E-mail: triin@luterlik.edu.ee

Institutions and positions

01.08.2019–... The Lutheran School of St Peter's, Head Teacher
01.08.2015–30.11.2016 The Lutheran School of St Peter's, Chaplan
01.12.2016–... Estonian Evangelical Lutheran Church, Tartu St
27.11.2016–... John's Church, Pastor
01.10.2010–31.07.2015 University of Tartu, Faculty of Philosophy, Institute
of Philosophy and Semiotics, The Centre for Ethics,
Project Manager
06.06.2007–31.12.2011 University of Tartu, Faculty of Mathematics and
Computer Science, Institute of Computer Science,
Project Manager
01.01.2011–26.11.2016 Estonian Evangelical Lutheran Church, Tartu St
John's Church, Vice Pastor
2006–2007 Old Town Educational College, Teacher
01.01.2006–31.12.2008 Estonian Evangelical Lutheran Church, project
manager
01.01.2004–31.12.2006 Baltic Innovation Agency, consultant
01.01.2003–31.12.2004 Ecumenical Youth Council in Europe, project
manager
01.01.2002–31.12.2004 EELC St John's Church in Tallinn, youth leader

Education

2015–... University of Tartu, Doctoral Studies
2010–2011 The Institute of Theology of the Estonian Evangelical
Lutheran Church Pastoral Seminary
2005–2007 University of Tartu, Faculty of Theology, Pedagogy
2000–2005 University of Tartu, Faculty of Theology, B.A. cum
laude
1997–2000 Collegium Educationis Revaliae Old Town
Gymnasium

Voluntary work

- Since 2019 member of CEC thematic group „Education, Democracy and Diversity“
- Since 2018 member of the working group of ethics in the Estonian Council of Churches
- Since 2015 Member of the board of the Clergy Conference in Estonia

- Founder of the NGO „St Peter’s School in Tartu“, board member since 12/2011;
- Founder and 06/2007 – 03/2015 board member of the NGO Akadeemiak;
- Founder of NGO Metsaülikool MÜ; board member since 10/2005, head of the NGO since 05/2007;
- Since 04/2004 team member of the project „Metsaülikool/Forest University“, since 09/2009 head of the project;
- 06/2007 – 06/2009 head of the sorority Amicitia Alumni;
- Since 2001 member of the sorority Amicitia
- 09/2005 – 07/2006 member of the Youth Government of Tartu;
- 2004 Project Manager of the Pan-European Summer School „*Celebrating Nature, Improving the future*“

Participation in projects

ETF9108 „Contextual factors of young people’s attitudes and convictions in relation to religion and religious diversity (1.01.2012–31.12.2015)“, Olga Schihalejev, University of Tartu, Faculty of Theology.

Publications

- 1.1. Scholarly articles indexed by Web of Science Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index, Arts & Humanities Citation Index, Emerging Sources Citation Index and/or indexed by Scopus (excluding chapters in books)
- Käpp, Triin (2018). Kristlike koolide roll liberaalses ühiskonnas Eesti näitel [The Role of Christian Schools in the Liberal Society, example of Estonia]. *Usuteaduslik Ajakiri*, 73 (2), 89–111.

Other publications related to the theme of the doctoral theses

- Käpp, Triin (2019). *Kristlikud väärtused 3.0* [Christian Values 3.0]. www.err.ee, 02.06.2019.
- Käpp, Triin (2018). Kristlike koolide roll ühiskonnas [The Role of Christian Schools in the Society]. *Kirik & Teoloogia*, 23.11.2018.
- Käpp, Triin (2018). Hindamine ja põhikooli lõpueksamid kirikus [Assesment and final exams in church]. *Eesti Kirik*, 19.09.2018.
- Käpp, Triin (2017). *Kristlus kui maailmavaade* [Christianity as a world view]. www.err.ee, 05.10.2017.
- Käpp, Triin (2015). Miks on kooli vaja? [Why do we need schools?]. *Kirik & Teoloogia*, 16.10.2015.
- Käpp, Triin (2014). Kiriku roll ühiskonnas. *Eesti Kirik*, 2.
- Käpp, Triin (2013). Eklesioloogiline oikumeenia. *Kirik & Teoloogia*, 1–6.
- Käpp, Triin (2012). *Usuõpetus, usundiõpetus ja religiooniõpetus*. *Kirik & Teoloogia*, 1.

DISSERTATIONES THEOLOGIAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Tarmo Kulmar.** Die Theologie der Kraft-, Götter- und Seelenvorstellungen der ältesten Schicht der estnischen Urreligion. Tartu, 1994, Autorreferat, 45 S.
2. **Toomas Paul.** Die Geschichte der estnischen Bibelübersetzung, I Teil (XVI–XIX Jahrhundert). Tartu, 1994, Autorreferat, 27 S.
3. **Kalle Kasemaa.** Semitistik ja poeetikat. Tartu, 1997, 131 lk.
4. **Arne Hiob.** Uku Masingu religioonifilosoofia põhijooned. Tartu, 2000, 186 lk.
5. **Riho Altnurme.** Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirik ja Nõukogude riik 1944–1949. Tartu, 2000, 326 lk.
6. **Pille Valk.** Eesti kooli religiooniõpetuse kontseptsioon. Tartu, 2003, 209 lk.
7. **Peeter Roosimaa.** Uue Testamendi eestikeelsetest tõlgetest ja tõlkimist toetavast eksegeesist. Tartu, 2004, 242 lk.
8. **Einike Pilli.** Terviklik elukestva õppe kontseptsioon Eesti protestantlike koguduste kontekstis. Tartu, 2005, 265 lk.
9. **Lea Altnurme.** Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel. Tartu, 2005, 329 lk.
10. **Aira Võsa.** Johann Georg Gichtel – teosofiilise idee kandja varauusaegses Euroopas. Tartu, 2006, 311 lk.
11. **Veiko Vihuri.** Hugo Bernhard Rahamägi, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku teine piiskop 1934–1939. Tartu, 2007, 364 lk.
12. **Kaido Soom.** Täiskasvanute leeritöö Eesti Evangeelses Luterlikus Kirikus ja selle arengustrateegia koostamine. Tartu, 2007, 242 lk.
13. **Meelis Friedenthal.** Tallinna Linnaarhiivi *Tractatus moralis de oculo*. Tartu, 2008, 206 lk.
14. **Andrei Sõtšov.** Eesti Õigeusu Piiskopkond Nõukogude religioonipoliitika mõjuväljas 1954–1964. Tartu, 2008, 208 lk.
15. **Jaan Lahe.** Gnosis und Judentum. Alttestamentliche und jüdische Motive in der gnostischen Literatur und das Ursprungsproblem der Gnosis. Tartu, 2009, 412 S.
16. **Roland Karo.** Eros & Mysticism. Are Mystical States of Consciousness Evolutionary Byproducts of Sexual Response? Tartu, 2009, 237 p.
17. **Olga Schihalejev.** Estonian young people, religion and religious diversity: personal views and the role of the school. Tartu, 2009, 256 p.
18. **Ingmar Kurg.** Oikumeenilise evangelisatsiooni perspektiiv Euroopa kontekstis: missioloogiline ja religioonisotsioloogiline uurimus. Tartu, 2010, 354 lk.
19. **Peeter Espak.** The God Enki in Sumerian Royal Ideology and Mythology. Tartu, 2010, 284 p.

20. **Piret Lotman.** Heinrich Stahli pastoraalne tegevus Rootsi Läänemere provintsi 17. sajandi esimesel poolel. Tartu, 2011, 180 lk.
21. **Kaarina Rein.** Arstiteadus rootsiaegses Tartu gümnaasiumis ja ülikoolis aastatel 1630–1656. Meditsiinilised disputatsioonid ja oratsioonid ning nende autorid. Tartu, 2011, 198 lk.
22. **Ain Riistan.** Ajalooline Jeesus: teaduse probleem religiooni kontekstis. Tartu, 2011, 301 lk.
23. **Ringo Ringvee.** Riik ja religioon nõukogudejärgses Eestis 1991–2008. Tartu, 2011, 234 lk.
24. **Atko Remmel.** Religioonivastane võitlus Eesti NSV-s aastail 1957–1990. Tähtsamad institutsioonid ja nende tegevus. Tartu, 2011, 324 lk.
25. **Anu Põldsam.** Lazar Gulkowitsch – eine vergessene Stimme der Wissenschaft des Judentums. Tartu, 2011, 293 S.
26. **Priit Rohtmetts.** Teoloogilised voolud Eesti evangeeliumi Luteri usu kirikus aastatel 1917–1934. Tartu, 2012, 488 lk.
27. **Maire Latvala.** Koguduslik hingehoid Eesti nelja konfessiooni näitel. Tartu, 2012, 309 lk.
28. **Raul Tiganik.** Sotsiaalne kontroll ja religioon. Tartu, 2013, 232 lk.
29. **Elo Süld.** Muhammad, der Gesandte Gottes, und Paulus, der Gesandte Christi. Ein Vergleich der Berufungs- und offenbarungsgeschichtlichen Vorstellungen mit Bezug auf die islamische sowie die biblische Tradition. Tartu, 2014, 301 S.
30. **Mart Jaanson.** Nikaia-Konstantinoopoli usutunnistuse ladinakeelse normteksti grammatiline, teoloogiline ja muusikaline liigendamise. Tartu, 2014, 371 lk.
31. **Erki Lind.** The Concept of the Body in Chinese and Indian Bodily Practices: Transformation, Perspective, and Ethics. Tartu, 2015, 371 p.
32. **Marko Uibu.** Religiosity as Cultural Toolbox: A Study of Estonian New Spirituality. Tartu, 2016, 258 p.
33. **Liina Eek.** Tänapäeva eestikeelsete õigeusklike kateheesist ja uskumustest. Tartu, 2017, 246 lk.
34. **Marju Lepajõe.** Pastorid ja kirjakultuur: kristliku humanismi variatsioonid Eesti- ja Liivimaal XVII sajandi esimesel poolel. Tartu, 2017, 330 lk.
35. **Liidia Meel.** Interdisciplinary team based pastoral care model for Estonian healthcare institutions. Tartu, 2018, 192 p.
36. **Ege Lepa.** Eesti islamikogukonna dünaamika pärast taasiseseisvumist. Tartu, 2019, 207 lk.
37. **Andreas Johandi.** The god Asar/Asalluḫi in the early Mesopotamian pantheon. Tartu, 2019, 277 p.
38. **Indrek Peedu.** Positioning the Scholar: Issues of Epistemology and Methodology in the Evolutionary Study of Religion. Tartu, 2019, 247 p.
39. **Liina Kilemit.** Kristlike kogudustega liitumise põhjustest. Tartu, 2020, 186 lk.
40. **Tiina-Erika Friedenthal.** Võitlus ja väitlus teatri üle Eesti- ja Liivimaal 18. sajandi lõpus ja 19. sajandi alguses. Tartu, 2020, 472 lk.